

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี
ของชุมชนอย่างยั่งยืน

Design and development of Sangha Administration to develop the quality
of life of the community is still standing

โดย

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนฺติโปล (รอดทะยอย)

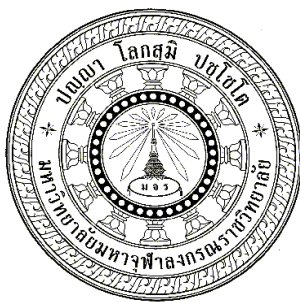
พระมหาภุชงค์ธินันต์ เสฎฐเมธี, ดร. (เดชจักรบดินทร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761325

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี
ของชุมชนอย่างยั่งยืน

Design and development of Sangha Administration to develop the quality
of life of the community is still standing

โดย

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนุดิพล (รอดทะยอย)

พระมหากฤษณ์ธินันต์ เสฎฐเมธี, ดร. (เดชจักรบดินทร์)

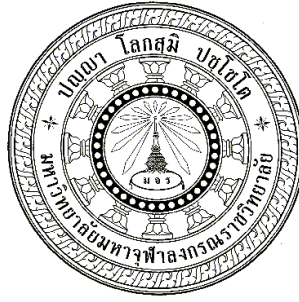
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761325

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

**Design and development of Sangha Administration to develop the quality
of life of the community is still standing**

By

Phra Kamtha Phong Phongsakhan, Kanom Thipol. (Rod Thayoi)

Phra Mon, if Rit Thanin Seththameteer (Dech Chakbadin) Dr.

Buddhist Sothon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759076

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
ผู้วิจัย	: พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนุดิพโล (รอดทะยอย), พระมหากฤษณ์ธินันต์ เสกฐฐเมธี, ดร. (เดชจักรบดินทร์)
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ครั้งนี้ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๓. และเพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครอง การปกครองเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารกลไกของสังฆม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ด้านการศึกษา การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคำสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศาสนศึกษาสงเคราะห์ คือการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ด้านสาธารณูปการ การลงมือปฏิบัติงานซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นตัวหลักของคณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือเจ้าอาวาส

ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔ ด้าน ๑) งบประมาณ งบประมาณมี ๓ รูปแบบ คือ ๑) งบประมาณแผ่นดิน ๒) งบประมาณจากเอกชน องค์กรเพื่อการกุศล ๓) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน ๒) วัตถุสิบ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ รูปหล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงทาน วัสดุอุปกรณ์ ๓) วัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง

ปายประชาสัมพันธ์ ๔) บุคลากร เจ้าอาวาส ถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในคณะสงฆ์ จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้างอาสาสมัครของคณะสงฆ์

เสนอแนะรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ๓ ด้าน ๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการ คือ การจัดการงาน เงิน คน วัสดุคิบบัณฑ์ แผนงาน ๒) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) เจ้าอาวาสมีภารกิจการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กรสะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ๓) นำสังคมนตรี (ยั่งยืน) ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น

คำสำคัญ : รูปแบบ, กระบวนการพัฒนา, บริหารกิจการคณะสงฆ์.

Research Title : Design and development of Sangha Administration to develop the quality of life of the community is still standing.

Researcher : Phra Phutthika Phongsak, Kanit Thiplo (Rod Thayoi).
Phra Mon, if Rit Thanin Seththamete (Dech Chakbadin) Dr.

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhisothon
Buddhist College

Fiscal Year : 2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are 1. To study the styles and the development process of the administration of the Sangha affairs to improve the quality of life of the community with genes 2. To study the supporting factors, the forms and the development processes of the management of the Sangha affairs In order to improve the quality of life of the community such as genes 3. and to propose a model for the administrative development of the Sangha affairs for the improvement of the quality of life of CH People like genes

The findings can be summarized as follows

The state of the administration of the Sangha administration, the governing body is essential in the administration of social mechanisms. In order for members to live happily together in education, education, teaching, the discipline of Buddhism and the householder and householder Is one of the most important administrative affairs of the Sangha Buddhism propagation Propagation of Buddhism, teachings Regarded as a direct duty of monks Education Religious education is a provision of education to help or support. Public welfare Actions to help the material society in various ways That is not against the discipline Facilities The operation, which has different practices according to the nature of the construction and reconstruction. Is the main body of the Sangha, the direct abbot.

The factors supporting the administration of monastic affairs in 4 aspects: 1) Budget There are 3 types of budgets: 1. National Budget 2. Private Budget Charitable organizations 3. Budget from human donations 2) Raw materials of the temple, the temple, the sermon hall The

statue of the former abbot Toilets, toilets, cafeterias, equipment 3) Materials, equipment, vehicles, audio equipment, public relations signs 4) Abbot personnel are considered the highest governing authority in the clergy. There will be a assistant, staff, employees, volunteers of the clergy

Suggest a model for the development process of the Sangha affairs administration for good quality of life development of communities Administration of Sangha Activities (Sustainable) 3) Sustainable Aspects 1) Administration of Sangha Activities (Sustainable) 6 administration of Sangha Activities for Governing, Religious Affairs, Education, Public Utilities Distribution The education and welfare services are adapted to the factors used in business administration, namely work management, money, people, raw materials, plans. 2) To maintain morality (sustainability). The abbot's duty is to govern. The missionary Religious studies Education Facilities And public welfare. 3) Bring a peaceful society (sustainable). The Sangha administrators should consider the changes of the organization according to the highly globalized world. Should improve and develop modern management systems To accommodate more changes.

Keywords: model, development process, administration of monk affairs.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนให้ทุนการวิจัย และขอขอบพระคุณอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่สละเวลาให้ความช่วยเหลือ ได้ตรวจงานวิจัย พร้อมทั้งตั้งข้อสังเกต และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข ตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย ในเรื่องนี้ จึงทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุกๆ ท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการประสานงานและตรวจรูปแบบให้มีความสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระภิกษุสงฆ์ และขอขอบคุณคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนร่วมทุกๆ ท่าน ที่ได้ช่วยให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ และตอบข้อซักถามตามความเป็นจริง จนได้ข้อมูลเพื่อการทำวิจัยในครั้งนี้

ท้ายสุดนี้ ความดี คุณค่าและประโยชน์อันจะพึงมีจากการศึกษาค้นคว้าในการทำรายงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอตั้งกุศลจิตแก่ท่านผู้มีอุปการคุณ ท่านผู้สนับสนุนช่วยเหลือ ขอให้ทุกท่านจงมีความสุขพรำการแข็งแรง มีความสุขตามหลักสัมมาทิฐิทุกประการ

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนฺติพโล (รอดทะยอย) และคณะ

๓๐ มีนาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	น
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร.....	๑๓
๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร.....	๔๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา.....	๕๐
๒.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา.....	๗๖
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน.....	๗๘
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์.....	๑๐๒
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ.....	๑๒๒
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๒๕
๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๔๖

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๔๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๔๗
๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร.....	๑๔๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๕๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๕๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๕๓
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๕๔
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๕๖
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๒๓๖
๔.๓ สรุปองค์ความรู้ภาพรวมการวิจัย.....	๒๔๒
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๔๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๔๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๒๔๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๔๙
บรรณานุกรม	๒๕๑
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๒๕๘
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๖๙
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้.....	๒๗๑
และกิจกรรม ที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	
ภาคผนวก ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๒๗๔
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๒๘๐
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๘๘
ประวัติผู้วิจัย	๒๙๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงต้องอาศัยหลักศาสนธรรมที่สามารถน้อมนำไปปฏิบัติ มีศาสนสถานไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และมีศาสนบุคคล คือ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอด เจตนารมณ์ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเผยแผ่พุทธธรรม สังคมไทยให้ความสำคัญกับ พระสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีฐานะพิเศษทางสังคม ได้รับการยอมรับนับถือ ให้ความเคารพ และแสดงความเคารพพนอบ ของพุทธศาสนิกชน ยิ่งทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หาก พระสงฆ์ประพฤติในทางเสียหาย ก็จะทำให้ศาสนามีความเศร้าหมอง และประชาชนเสื่อมความศรัทธา เมื่อพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบ คุณานุประโยชน์ก็จะเกิดแก่สังคมสงฆ์มากยิ่งขึ้น ดังคำที่พระพุทธเจ้า ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็ พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป”^๑

การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๑๕ พระราชกำหนด แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พ.ศ.๒๕๔๑ พระราชกฤษฎีกา แก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.๒๕๔๕

ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๑๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจ หน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๒๔ อาจกล่าวได้ ว่ามหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่ที่ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

^๑ วิ.๔๐/๓๒/๔ (ไทย) .ม.

ถ้าตัดข้อ ๓ และ ๖ ออกไปที่เหลืออีก ๔ ข้อ ก็คืองานในความรับผิดชอบของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ทั้ง ๔ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๔ นั้นเอง^๒

ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะถ้ามีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารที่คตินั้นจะต้องมี “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน” วิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับงาน มอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่างๆ เพราะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ปัจจุบัน จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์^๓

การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติด้านสาธารณสงเคราะห์สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างความศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการพระสงฆ์และพระศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้า ความตั้งมั่นของพระศาสนาจะเกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์และมหาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในสังคมสงฆ์ได้รับการยกย่องเชิดชูให้มีสถานภาพสูงกว่าบุคคลทั่วไป^๔

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน หากจะนำไปเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นๆ อาจจะนับว่าอยู่ในระดับที่ดีกว่าบางจังหวัด แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อให้เกิดมี “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน” ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด อีกทั้งปัจจุบันงานกิจการคณะสงฆ์มีเพิ่มมากขึ้น ทำให้พระสังฆาธิการต้องเร่ง

^๒ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว, การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน, แหล่งที่มา (ออนไลน์) http://budsakao.org/dub_admin.htm (๒๘ ก.ย. ๒๕๖๑).

^๓ กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๐, หน้า ๑,

^๔ คณาจารย์มหาวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑, หน้า ๒.

ปรับตัวเพื่อทำงานเชิงรุก เพื่อให้เกิดการงานคณะสงฆ์กระบวนการกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพกว่าเดิม โดยเฉพาะพระสังฆาธิการผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาและการปกครอง อาจจะมีเวลาในการดูแลการบริหารได้ไม่ทั่วถึง จะส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งอาจทำให้ขาดการวางแผนพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคล ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการพันธกิจการคณะสงฆ์พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกทำให้พระภิกษุ สามเณร ต้องปรับตัวเองเพื่อให้ทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกต่อไป ซึ่งในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และภาษา ก็จะต้องเกี่ยวข้องกับทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างแน่นอน

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ประชาชนพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างต่อเนื่อง บทบาทเด่นๆ หลายอย่าง ก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากผู้แสดงจากวัด ไปเป็นหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน การศึกษาเล่าเรียนก็ไปอยู่ตาม โรงเรียน พระสังฆาธิการส่วนใหญ่กำลังสับสนลึกลงใจกับบทบาทของตนเองว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีจุดยืนที่แน่นอน จึงกลายเป็นปัญหาอยู่ในสังคมปัจจุบัน เพราะโดยเหตุนี้เองพระสังฆาธิการจึงควรจะกลับมาทบทวนบทบาทของตนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ยกเลิกพระราชบัญญัติพระสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๑๕ ให้มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติ และออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย และพระธรรมวินัย ดูแลคณะสงฆ์ในขอบเขตหน้าที่ของตนตามที่ระบุขอบเขตหน้าที่ควรรับผิดชอบตามความมาตรา ๑๕ ตี^๕

จากภารกิจ ๖ ประการนี้ พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทอันอำนาจหน้าที่ที่มีความสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระสังฆาธิการที่ได้รับมอบหมายให้สนองงานตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดกับ จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศใต้ ติดกับ อำเภอ บ้านโพธิ์ และอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ทิศตะวันตก ติดกับ เขตลาดกระบัง และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

^๕ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการพระวินัยการ, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๕).

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความหลากหลายทางด้านชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม อีกทั้ง จังหวัด
 หนองคายยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ
 การเมือง จึงทำให้หนองคายมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการ
 ในการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการในแต่ละจังหวัดจึงมีบทบาทสำคัญในการจะปกครองคณะสงฆ์
 ในพื้นที่ของตน โดยให้ครอบคลุมภารกิจทั้ง ๖ ด้าน แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า
 พระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เจ้าคณะจังหวัด ต้องรับผิดชอบในการกิจการคณะ
 สงฆ์ทั้งหลายในพื้นที่เพียงรูปเดียว โดยเห็นได้จากการที่การไม่มีคณะทำงาน หรือองค์กรมารับรอง
 เพื่อสนับสนุนงาน ไม่มีองค์กรมาตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และ
 เจ้าอาวาสมีอำนาจสูงสุดในการปกครองวัดของตนแต่เพียงผู้เดียว การรวมศูนย์อำนาจเช่นนี้ เกิดจาก
 บทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๕^๖

ดังนั้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จะต้องมีการ “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการ
 คณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน” ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม
 ต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรที่จะทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหาร
 กิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน” ของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อันจะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์แก่การของพระสังฆาธิการปัจจุบันให้มี
 ประสิทธิภาพ และทันการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา
 คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะ
 สงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา
 คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, กรุงเทพมหานคร: โรง
 พิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐, หน้า ๒๕.

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร?

๑.๓.๒ ปัจจัยสนับสนุนรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร?

๑.๓.๓ เสนอแนวรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วัตถุประสงค์ ๑. รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๒. ปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๓. เสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑. เพื่อศึกษา รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน แนวทางแห่งการกำหนดตามกรอบบทบาทของพระสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕ (มาตรา ๑๕ ตรี) ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ

๒. เพื่อศึกษา ปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๓. เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ ๒ ระดับ

๑. ระดับจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด

๒. ระดับวัด ๔ วัด ๑) วัดบางปลง ๒) วัดนาถุ ๓) วัดชมโพธิธรรมาราม ๔) วัด

บางพระ

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มี ๓ กลุ่ม

๑. ระดับสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด จำนวน ๕ รูป

๒. ระดับวัด ๔ วัด วัดละ ๓ รูป จำนวน ๑๒ รูป

๓. ชุมนชน ๔ วัด วัดละ ๒ คน จำนวน ๘ คน

รวม ๒๕ รูป/คน

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านเวลา

กำหนดเวลาในการปฏิบัติงานวิจัยไว้ ๑ ปี โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ ถึง วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑

๑.๕ นิยามศัพท์

รูปแบบ (Model) หมายถึง เรื่องที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี หลัก ในด้านงานกิจการคณะสงฆ์ ที่ได้ศึกษาและสร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้ชื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย กระชับถูกต้อง และสามารถตรวจเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ เพื่อช่วยให้งานและผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

กระบวนการ หมายถึง คิดวิเคราะห์ วิชิตคิด วิถีปฏิบัติ แนวการดำเนินชีวิต ทบทวนใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับยุค และสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นการกำหนดความมุ่งหวัง ทิศทาง และความสำเร็จในอนาคตขององค์กร โดยเฉพาะด้านงานกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย

การพัฒนา หมายถึง แนวทางการพัฒนาในการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ โดยให้สอดคล้องกับภาพที่เกิดขึ้นจริงในสังคม พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างสถาบันสงฆ์กับองค์กรต่างๆ อย่างเป็นระบบที่เห็นเป็นรูปธรรมตามกระบวนการ โดยเป็นผู้ให้กำลังใจ ผู้กระตุ้นเตือน ผู้สนับสนุน เพื่อผลักดันให้สถาบันสงฆ์ สามารถให้การช่วยเหลือประชาชนได้อย่างมีคุณภาพประสิทธิภาพ โดยไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน ตลอดจนสังคม ประเทศชาติ

การบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้หน้าที่จะใช้ศาสตร์และศิลป์ในการทำงานใดๆ ไปสู่ความสำเร็จ โดยการวางแผน จัดองค์กร สั่งการ และควบคุม

เขตการปกครองคณะสงฆ์ หมายถึง เขตในการปกครองของคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัด ฉะเชิงเทรา การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามรูปแบบที่ยึด พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่ง จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เป็น ๒ ส่วน คือ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครอง คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

กิจการคณะสงฆ์ หมายถึง แนวทางแห่งการกำหนดตามกรอบบทบาทของพระสงฆ์ที่ กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๑๕ (มาตรา ๑๕ ตรี) ๖ ด้านคือ

๑. **การปกครอง** หมายถึง การดูแลวัดให้สะอาดเรียบร้อย รวมทั้งดูแลพระสงฆ์และ บรรพชิตผู้อาศัยอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่ขัดหลักพระธรรมวินัย

๒. **การศึกษา** หมายถึง การศึกษาด้านพระปริยัติธรรมทั้ง ๒ แผนกคือ แผนกธรรม ตั้งแต่ นักธรรมตรี-โท-เอก แผนกบาลี ตั้งแต่เปรียญธรรมประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรมประโยค ๙ (เรียกว่า คันถะธูระ) และการศึกษาด้านสมาธิภาวนา (เรียกว่าวิปัสสนาธุระ)

๓. **การเผยแผ่** หมายถึง การเทศน์ การสอน การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร รวมถึง การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นด้วย

๔. **การศึกษาสงเคราะห์** หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนภิกษุ-สามเณร รวมทั้งประชาชน ทั่วไปให้ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกทางธรรม เช่น การให้ทุนการศึกษา การตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ การตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นต้น

๕. **การสาธารณสงเคราะห์** หมายถึง การช่วยเหลือหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ พัฒนาท้องถิ่น ชุมชน ในด้านให้ใช้สถานที่ ส่งเสริมอาชีพ สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล สร้างถนน เป็นต้น

๖. **การสาธารณูปการ** หมายถึง การมีความรู้ด้านการก่อสร้างศาสนวัตถุต่างๆ ภายในวัด เช่น อุโบสถ ศาลาภุมิสงฆ์ เป็นต้น

วัด หมายถึง วัดที่สังกัดมหานิกายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระสงฆ์ หมายถึง ผู้ที่ได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา สังกัดมหานิกาย ซึ่งใน การวิจัยครั้งนี้คือ พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ (มหานิกาย) อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ที่ได้รับดำรงตำแหน่งปกครองของคณะสงฆ์ สังกัด มหานิกาย ซึ่งมี ๖ ระดับ ๑๒ ตำแหน่ง ประกอบด้วย (๑) เจ้าคณะใหญ่ (๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะ ภาค (๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด (๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ (๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล (๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุที่จะได้รับแต่งตั้งเป็น

พระสังฆาธิการได้ จะต้องมีความพร้อมทั้งตำแหน่ง มีความรู้ความสามารถ ประพฤติเรียบร้อยตาม พระธรรมวินัย สุขภาพร่างกายแข็งแรง และไม่เคยถูกลงโทษมาก่อน ตำแหน่งพระสังฆาธิการจึงถือว่า มีความหมาย และมีความสำคัญต่อการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง

เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุระดับพระสังฆาธิการ ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะปกครอง ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม เพื่อกำกับดูแล บำรุงรักษา ปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะหมายถึง เจ้าอาวาสที่อยู่ในเขต การปกครองคณะสงฆ์สังกัด (มหานิกาย) อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

มหานิกาย หมายถึง ชื่อคณะสงฆ์ไทยนิกายหนึ่ง ซึ่งก็คือพระสงฆ์สายเถรวาทลังกาวงศ์ ดั้งเดิมในประเทศ

วิเคราะห์ หมายถึง สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ ดังกล่าว เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข โดยมีการพัฒนาทั้งด้านวัตถุ ด้านจิตใจ และด้านสภาพ สิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

ปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

เสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ได้ข้อมูล รูปแบบ และกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑.๖.๒ ได้ข้อมูล ปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑.๖.๓ ผลการวิจัยได้เป็นรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา นำไปประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอ จังหวัดต่างๆ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเอกสารและงานวิจัยดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

๒.๑.๑ ที่มาของรูปแบบ

๒.๑.๒ ความหมายของรูปแบบ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๒.๑ ที่มาของการบริหาร

๒.๒.๒ ความหมายของการบริหาร

๒.๒.๓ หลักการสำคัญของการบริหาร

๒.๒.๔ ประเภทองค์ประกอบของการบริหาร

๒.๒.๕ กระบวนการวิธีการของการบริหาร

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้ของการบริหาร

๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๑ ที่มาของกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๒ ความหมายของกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๓ หลักการสำคัญของกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๔ ประเภทองค์ประกอบของกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๕ กระบวนการวิธีการของกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้ของกระบวนการพัฒนา

๒.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

๒.๖.๑ ที่มาของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

๒.๖.๒ ความหมายของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

- ๒.๖.๓ หลักการสำคัญของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน
- ๒.๖.๔ ประเภทองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน
- ๒.๖.๕ กระบวนการวิธีการของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน
- ๒.๖.๖ การประยุกต์ใช้ของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๗.๑ ที่มาของการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๗.๒ ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๗.๓ หลักการสำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
 - ๒.๘.๑ ที่มาของพระสังฆาธิการ
 - ๒.๘.๒ ความหมายของพระสังฆาธิการ
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

๒.๑.๑ ที่มาของรูปแบบ

ทิสนา มณี กล่าวว่าเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น คำอธิบายเป็นแผนผังไดอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเอง และบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น หรืออาจเรียกอีกอย่างว่า โมเดล (model) แบบจำลอง หรือหุ่นจำลองเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวิชาการ สาขาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ และการบริหาร โมเดลหรือตัวแบบนี้มาจากคำ ในภาษาอังกฤษว่า model ส่วนคำที่ใช้ในภาษาไทยนั้น ยังไม่ได้กำหนดชัดเจนว่าจะใช้คำใด ทั้งนี้ลักษณะคำที่ใช้นั้นส่วนใหญ่จะแตกต่างกันตามลักษณะวิธีอ้างอิง แหล่งที่มา และที่ใช้แล้วบัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นเรียกว่า สูตรเศรษฐกิจ ส่วนสูตรเศรษฐกิจจะเป็นสาขาใด ก็เติมซึ่งสาขาที่เกี่ยวข้องลงไป อาทิ สูตรเศรษฐกิจของการศึกษา สูตรเศรษฐกิจทางวิศวกรรมศาสตร์ หรือนักวิชาการบางท่านเรียกว่า โมเดล ทับศัพท์ในภาษาอังกฤษ ความหมายของคำว่า โมเดล ที่ใช้กันมีหลายอย่าง เช่น ในสาขาวิชาโสตทัศนศึกษา เรียกว่า หุ่นจำลอง จำลอง เพราะช่วยให้เข้าใจสภาพที่แท้จริงของสิ่งนั้นได้อย่างลึกซึ้ง เช่น โลกระบบจรรยจักรวาล อวัยวะ

ภายในของคน ส่วนประกอบเครื่องจักร และลักษณะของโมเลกุล ส่วนในด้านการบริหารนั้นนิยมเรียกว่า รูปแบบหรือต้นแบบ รูปแบบโดยทั่วไปควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้^๑

รูปแบบต้องนำไปสู่การทำนาย (prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือสามารถนำไปสร้างเครื่องมือ เพื่อพิสูจน์ทดสอบได้

รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (concept) และความสัมพันธ์ (interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (structural Relationships) (Associative relationships)

Smith, R. H., and Others กล่าวว่า ถึงกระนั้นรูปแบบจำลองยังหมายถึง การย่อปรากฏการณ์จริงให้เล็กลง เพื่อทำความเข้าใจข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่างๆ โดยจัดงานแบบแผนให้เข้าใจง่ายขึ้น แบบจำลองไม่ใช่ข้อเท็จจริง แต่เป็นตัวแทนของความจริง หรือปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น และยังได้จำแนกประเภทรูปแบบออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) รูปแบบเชิงกายภาพ (physical model) ได้แก่

รูปแบบคล้ายจริง (iconic model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า เป็นต้น

รูปแบบเสมือนจริง (Analog model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองจริงเครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือเครื่องฝึกบิน เป็นต้น แบบจำลองชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงกว่าแบบแรก

๒) รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (symbolic model) ได้แก่

รูปแบบข้อความ (verbal model) หรือแบบจำลองเชิงคุณภาพ (Qualitative model) รูปแบบชนิดนี้พบมากที่สุด เป็นการใช้อธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณาลักษณะงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น

รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (mathematical model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ เช่น สมการและโปรแกรมเชิงเส้น^๒ เป็นต้น จากแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาแบบ

สรุปได้ว่า รูปแบบมี ๒ ลักษณะ คือ เชิงกายภาพ ซึ่งหมายถึง แบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และความหมายเชิงแนวคิด คุณลักษณะซึ่งหมายถึง แบบจำลองของสิ่งที่เป็น

^๑ ทิศนา มณี รูปแบบการเรียกรสอน ทางเลือกที่หลากหลาย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๘-๒๑๙.

^๒ Smith, R. H., and Others, "Management : Making Organizations Perform", (New York : Macmillan, 1980), pp. 6-8.

นามธรรมและความหมายเชิงแนวความเป็นจริงอย่างง่าย หรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆ ออกมาให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความเป็นเหตุเป็นผล และการเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน โดยใช้เหตุผลข้อมูลและฐานคติมาประกอบกัน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อธิบาย ทฤษฎี ที่มีอยู่แล้วให้เข้าใจ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ใช้เป็นแนวทางในการสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งต่อ

๒.๑.๒ ความหมายของรูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Model” ในปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทในการวิจัย และการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาเพิ่มมากขึ้น มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ดังนี้

Keeves กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง การแสดง โครงสร้าง เพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร^๓

Good ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ ๔ ความหมายด้วยกัน คือ

๑. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
๒. เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น การออกเสียงภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น
๓. เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติ ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการหรือแนวคิด
๔. เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ การระบบสังคม อาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้^๔

Waller กล่าวว่า รูปแบบเป็นการสร้างมโนทัศน์ (Conceptualization) เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักการ (Rationale) ของระบบรูปนัย (Formal System) และมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์ และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง^๕

^๓ Keeves p. j. Educational research, Methodology and Measurement: Annexational Handbook. (oxford : Pergamos press, 1988),p.55

^๔ Good, Carter v. Dictionary Education. 3rd edition (New York: McGraw-Hill Book Company, 1973),p.63.

^๕ Waller, D. Scientific Zoology: Theory and Method. Englewood Cliffs, (New jersey: prentice-Hall,1985, p.15

Tosi Nd Carroll ได้ให้ความหมายของคำว่า รูปแบบ ว่าเป็นนามธรรมของจริง หรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีรูปแบบอย่างง่ายถึงรูปแบบที่มีความซับซ้อนมาก รูปแบบเชิงกายภาพ (physical Model) เช่น รูปแบบหอสุมุด รูปแบบเครื่องบินขับไล่ เอฟ ๑๖ เป็นต้น รูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายสภาพการณ์ หรือปรากฏการณ์ ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ต่างๆ^๖

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๒.๑ ที่มาของการบริหาร

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โปสต์คอร์ด (posdcorb) เกิดจากแนวคิดของ ลูเธอร์ กูจิก (LutherGujick) และลินคอล์นเออร์วิค (Lyndajjurwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henny Fayoj) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค (POCCC)^๗

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ ๔ ประการที่เรียกว่า POCC^๘

ปัจจัยการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการ ต้องประกอบด้วย บุคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า 4M's ซึ่งเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานในการบริหาร เพราะการบริหารที่ประสบความสำเร็จได้จะต้องประกอบด้วยบุคลากรที่มีความสามารถ มีคุณภาพ มีปริมาณเพียงพอ ต้องมีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอ

^๖ Tosi H. L. and Carroll, S. j. Management, 2nd end. (New York: John Wiley and Sons, 1982) p.163.

^๗ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่นและไทย, (กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^๘ คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๕), หน้า ๕.

ต้องมีวัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการ และต้องมีระบบการจัดการที่ดี เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิด ประโยชน์สูงสุด^๕

ปัจจัยที่เป็นมูลเหตุสำคัญและผู้บริหารต้องสนใจในงานด้านการบริหารจัดการ คือ ๑) คน (Man) ทรัพยากรบุคคลถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อผลสำเร็จ ทั้งปริมาณและคุณภาพ ๒) เครื่องจักร (Machine) คือ เครื่องจักรอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ จะทำให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุดและคุ้มค่า ๓) เงินทุน (Money) เงินเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สนับสนุนการจัดหาทรัพยากร และเอื้ออำนวยให้กิจกรรม องค์การดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และ ๔) วัสดุ สิ่งของ (Material) ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญในส่วนของการผลิต^๖

สรุปได้ว่า การบริหารที่ประสบความสำเร็จได้จะต้องประกอบด้วยบุคลากรที่มีความสามารถ มีคุณภาพ มีปริมาณเพียงพอ ต้องมีงบประมาณสนับสนุน การดำเนินงานที่เพียงพอ ต้องมีวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการ และต้องมีระบบการจัดการที่ดี เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๒.๒ ความหมายของการบริหาร

ราชบัณฑิตยสถาน กล่าวถึง ความหมายของการบริหารไว้ว่า การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี

การบริหาร (Administration) หมายถึง ศิลปะของการทำงานให้สำเร็จได้โดยใช้บุคคลอื่นให้เป็นผู้กระทำ ส่วนอีกความหมายหนึ่งคือ กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมสมานกำลังความพยายามของสมาชิกในองค์กร และใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การที่ได้กำหนดไว้ นั่นคือ ในการบริหารนั้นจะต้องมีการวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ งานจึงจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่น เรียบร้อย และกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ^๗

การบริหาร (Administration) ในความหมายโดยทั่วไปแล้วหมายถึง การทำงานให้เสร็จโดยอาศัยผู้อื่นเป็นผู้นำ ซึ่งในความหมายดังกล่าวบางครั้งก็มีการใช้คำว่าจัดการ (Management) แทน แต่ก็มีนักวิชาการบางท่านค้านว่าคำทั้งสองมีความหมายที่แตกต่างกันใช้แทนกันไม่ได้ ทั้งนี้

^๕ ศีววรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การบริหารตลาดยุคใหม่ ฉบับปรับปรุงใหม่ ปี ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๕๒), หน้า ๕๕.

^๖ สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๕.

เพื่อให้มีการเข้าใจในความหมายของคำว่า การบริหาร จึงได้นำความเห็นของนักวิชาการต่อคำทั้งสอง มาเสนอในที่นี้ ซึ่งได้มีการพิจารณาความหมายในสามแนวทางด้วยกัน คือ

แนวทางที่หนึ่ง การบริหารเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย และแผน ตลอดจนการกำกับดูแลเพื่อให้แน่ใจว่าความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นสอดคล้องกับนโยบายและ แผนที่ตั้งไว้ ส่วนการจัดการเป็นกระบวนการของการนำนโยบายและแผนไปปฏิบัติให้บรรลุตาม เป้าหมายที่กำหนดในชั้นการบริหาร ตามแนวทางนี้การบริหารและการจัดการมีความแตกต่างกัน

แนวทางที่สอง การจัดการเป็นคำที่มีความหมายทั่วไป และรวมถึงการบริหารด้วย ตามแนวทางนี้พิจารณาว่า การจัดการ เป็นกระบวนการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการของ องค์การธุรกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ส่วนการบริหารก็เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการที่ เกี่ยวข้องกับวิธีการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้วัตถุประสงค์ที่กำหนดในขั้นตอนของการจัดการบรรลุผล

แนวทางที่สาม การบริหารและการจัดการมีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถ ใช้แทนกันได้ ทั้งนี้โดยทั่วไปบุคคลที่รับผิดชอบในการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย และการ ตัดสินใจ มักถูกเรียกว่า ผู้จัดการ (Manager) หรือการบริหาร (Management) ในภาคธุรกิจ และ เรียกว่า นักบริหาร (Administrator) หรือการบริหาร (Administration) ในภาครัฐ ดังนั้นถ้าจะมีความ แตกต่างกันก็เป็นเรื่องของการใช้คำระหว่างภาครัฐกับเอกชนเท่านั้น จากความคิดเห็นของนักวิชาการ ต่อคำว่า การบริหารและการจัดการ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่ายังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน อยู่ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ใช้คำทั้งสองว่าจะนำไปในแนวทางใด ในหน่วยที่หนึ่งนี้ ผู้เขียนใช้ความหมายในแนวทางที่สามสำหรับความหมายของการบริหาร ก็เช่นเดียวกันกับคำต่างๆ ในทางสังคมศาสตร์จำนวนมากที่ไม่ได้มีคำนิยามที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน การบริหารจึงเป็นคำที่มี ลักษณะพหุมิติ (Multidimensional) ที่มีความหมายแตกต่างกัน^{๑๒}

รุ่ง แก้วแดง กล่าวว่า การบริหารทั่วไป เป็นกิจกรรมสนับสนุนการดำเนินงาน ของสถานศึกษาและหน่วยงานให้สามารถดำเนินกิจการไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๓}

ยุทธ ไชยภยวรรณี ได้กล่าวถึงการบริหารว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลหรือบุคคลที่ ทำหน้าที่วางแผนให้คนอื่นทำงานแทน โดยอาศัยใช้ศาสตร์และศิลป์ เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

^{๑๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, การบริหารและการพัฒนาองค์การ, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๕๖), หน้า ๖.

^{๑๓} รุ่ง แก้วแดง, โรงเรียนนิติบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

(Goal) และข้อกำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการบริหารต้องอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยการบริหาร (Factor Management) ด้วย^{๑๔}

สิริภพ เหล่าลาภะ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ ๒ นัย คือ ๑) คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริการ มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หรฺ ตูในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า มยฺ บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปณฺห ปริหฺรตสมฺตฺโล” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบ ซึ่งปัญหา หรือเห็นว่าสามารถ บริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลความหมาย คือ การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ จัดให้วางส่งเสริม และบำรุง^{๑๕}

สมคิด บางคม ได้สรุปว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้ คนเงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์กรและนอกองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖}

คูนต์และไวฮ์ริช (Koontz & Wehrich) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการออกแบบและการดำรงรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมของผู้ร่วมงาน กลุ่มบุคคล ที่จะร่วมมือกัน ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดฐานที่ต้องการพอขยายความได้ดังนี้^{๑๗}

เชพเม่น (Chapman) กล่าวว่า หมายถึง การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) และการกระตุ้น (Motivation) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (communicating) การวางแผน (planning) และการจัดการ (Management)^{๑๘}

สรุปได้ว่า คำว่า การบริหาร มีความหมายได้หลายนัย ขึ้นอยู่กับว่าจะพิจารณาจากแง่มุมใด ส่วนใหญ่จะพิจารณาจากฐานคิดที่ว่า การบริหารเป็นกิจกรรมหรือมีเจตนาเป็นกระบวนการ แต่ไม่ว่าจะคิดจากฐานคิดใด ความหมายของการบริหารจะครอบคลุมในสามเรื่อง

^{๑๔} ยุทธ ไกยวรรณ, การบริหารการผลิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๑๕} สิริภพ เหล่าลาภะ, พุทธศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๑๖} สมคิด บางคม, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^{๑๗} Harold Koontz & Heinz Wehrich, **Ninth Edition Management**, (New York: McGraw Hillbook, 1991), p.4.

^{๑๘} E. N. Chapman, **Supervisor Survival Kit 2nd**, (California: science Research Associatesinc., 1995), p.3.

ต่อไปนี้เป็น เป้าหมาย บุคลากร และทรัพยากรต่างๆ ทางมนุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา และ พฤติกรรมศาสตร์มาใช้ อย่างไรก็ตาม การบริหารจะอาศัยแต่ศาสตร์เพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้อง อาศัยศิลป์ควบคู่ไปด้วย คือต้องสามารถประยุกต์ความรู้ต่างๆ ทางการบริหารให้เข้ากับสถานการณ์ ที่เป็นจริง นอกจากนั้นการบริหารถือว่าเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง เพราะเป็นงานที่ต้องใช้ทั้งความรู้ ความสามารถ และทักษะเฉพาะด้านสูง ผู้ที่มีบทบาทและรับผิดชอบการบริหารก็คือ ผู้บริหาร เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการกำหนดเป้าหมายทิศทางขององค์กร และนำองค์กร ไปสู่ เป้าหมาย แต่การบริหารของผู้บริหารจะมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริหาร ของผู้บริหารเอง พฤติกรรมการบริหารนี้จะถูกกำหนดโดยปัจจัยที่สำคัญสองประการ คือ การศึกษา อบรม และประสบการณ์ของผู้บริหาร

ดังนั้นผู้ที่จะเป็นผู้บริหารจึงควรเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาฝึกอบรมทางด้าน การบริหารเสียก่อน เพื่อช่วยให้เขาคิดอย่างผู้บริหารเป็น นอกจากนั้นผู้บริหารยังต้องมีทักษะหรือ ความสามารถในด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านเทคนิคบางอย่างด้วย เพื่อเสริมสมรรถภาพ การบริหารให้สูงขึ้น

๒.๒.๓ หลักการสำคัญของการบริหาร

การบริหารเป็นพลังที่บูรณาการอยู่ในทุกๆ กิจกรรมที่มีการดำเนินการ เมื่อใดที่ บุคคลสองคนหรือมากกว่าสองมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันแล้ว เขาเหล่านั้น ต้องประสานกิจกรรมเข้าด้วยกัน โดยมีการจัดองค์การและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ภายใต้สภาพแวดล้อมที่แปรผันไปตลอดเวลา ผู้ที่จะทำให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ก็คือนักบริหาร ซึ่งมี อยู่ในทุกระดับในทุกองค์การ กล่าวอีกนัยหนึ่งการบริหารเป็นงานของหัวหน้าทุกคนในระดับต่างๆ ขององค์การคือเป็นงานที่สามารถทำให้เสร็จ โดยอาศัยผู้อื่นทำส่วนงานที่ต้องลงมือปฏิบัติงานเอง จนเสร็จนั้นก็คือนงานปฏิบัติ และยังเป็นตำแหน่งบริหารในระดับสูงเท่าใดก็จะใช้เวลาเกี่ยวข้องกับ งานปฏิบัติน้อยลงเท่านั้น และในเดียวกันนักบริหารยิ่งระดับสูงเท่าไรก็จำเป็นต้องมีความรู้และ ทักษะเกี่ยวกับคน และกรอบแนวคิดมากกว่าทักษะทางด้านเทคนิคเฉพาะเท่านั้น

กล่าวได้ว่านักบริหารไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติงานของ องค์กรนั้น โดยเฉพาะ แต่เขาจำเป็นต้องมีความรู้ทางด้านการบริหารเป็นอย่างดี เพื่อสามารถ บริหารงานขององค์กรให้ประสบความสำเร็จด้วยดีในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และใน อนาคตขอบเขตการบริหารจึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร

หน้าที่ทางด้านบริการ นักบริหารมีหน้าที่สำคัญๆ ๖ ประการดังนี้

๑. การวางแผน (Planning)

๒. การจัดองค์การ (Organizing)

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing)
๔. การอำนวยการ (Directing)
๕. การประสานงาน (Coordinating)
๖. การควบคุม (Controlling)

๑. การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นหน้าที่ที่สำคัญอันดับแรกของหน้าที่ด้านบริหารทั้งหลาย เพราะถ้าปราศจากการวางแผนแล้ว งานในหน้าที่การบริหารอื่นๆ ก็จะไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง การที่องค์กรหนึ่งจะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ก็จำเป็นต้องรู้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร (What) อย่างไร (How) และเมื่อไหร่ (When) การวางแผนจึงมิใช่เพียงการพยากรณ์หรือการคาดคะเนสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่การวางแผนเป็นการตัดสินใจในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์เป้าหมาย และแนวทางการกระทำที่ต้องการจะบรรลุถึงในอนาคต ดังนั้นการวางแผนจึงเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้คือ

- ๑) การกำหนดวัตถุประสงค์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- ๒) การพัฒนายุทธวิธีและแนวทางการกระทำซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด
- ๓) การจัดทำนโยบายระเบียบวิธีปฏิบัติกฎระเบียบต่างๆ สำหรับการปฏิบัติตามยุทธวิธีและแนวทางการกระทำที่กำหนด นอกจากนี้แล้วการวางแผนยังเป็นการพยายามในการบูรณาการทรัพยากรการบริหาร (คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี) ที่องค์กรมีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร และเป็นการเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสภาพการณ์ที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงในอนาคต กล่าวได้ว่าในทุกองค์การจำเป็นต้องมีการวางแผนเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กรในอนาคตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การดำรงอยู่รอดขององค์กรจึงขึ้นอยู่กับการวางแผนที่ดีเป็นสำคัญด้วย

๒. การจัดองค์กร (Organizing) ในกิจกรรมที่มีผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่สองคนขึ้นไปนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารงานแต่ละคนเอาไว้อย่างแน่ชัด รวมทั้งความสัมพันธ์ที่ผู้ปฏิบัติงานจะมีต่อกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นการบริหารงานที่มีขอบข่ายกว้างขวาง เช่น การบริหารงานของรัฐหรือการบริหารงานของบริษัทขนาดใหญ่ ก็ยังมีความจำเป็นต้องมีการจัดองค์กรที่ดี ดังนั้นการจัดองค์กรจึงหมายถึง กระบวนการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่จะสามารถทำให้การดำเนินการขององค์กรบรรลุเป้าหมายที่กำหนดซึ่ง เอ็ดวิน บี ฟลิปโป (Edwin B. Flippo) ให้ความเห็นว่าการจัดองค์กรประกอบด้วย ความสัมพันธ์พื้นฐาน ๔ ประการคือ วัตถุประสงค์ ความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่ และการยอมรับให้มีการตรวจสอบ

นอกจากนี้การจัดองค์การยังเกี่ยวข้องกับการระบุกิจกรรมต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ และการปฏิบัติตามแผน ซึ่งได้แก่ การรวมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เข้าเป็นงาน (Jobs) การมอบหมายงานให้กับหน่วยงานและบุคคลากร แบ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติให้เกิดการประสานงานทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง นักบริหารต้องตัดสินใจว่าจะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้างภายในหน่วยงานของตน เพื่อให้เป้าหมายที่กำหนดไว้บรรลุผลดังนั้นการจัดองค์การจึงเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

๑) การระบุถึงกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับความสำเร็จของวัตถุประสงค์และการปฏิบัติตามแผน

๒) การจัดกลุ่มของกิจกรรมเพื่อให้เกิดงานที่เด่นชัด

๓) การมอบหมายงานให้บุคลากรในองค์การ

๔) การแบ่งอำนาจหน้าที่เพื่อให้อุปกรณ์ในองค์การสามารถปฏิบัติงานของตนเองและควบคุมทรัพยากรสำหรับการบริหารงานได้

๕) การจัดตั้งโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่มีการประสานกัน

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การจัดคนเข้าทำงานนั้นเป็นหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหาร ทั้งนี้เพราะองค์การต้องการคนเข้าไปทำหน้าที่ต่างๆ การจัดคนที่มีคุณภาพเข้าทำงานมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จขององค์การ แม้ว่าจะเป็นองค์การภาครัฐหรือภาคเอกชนก็ตาม จนมีคำกล่าวว่าการมีบุคลากรดีเท่ากับงานเสร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นคำกล่าวที่สะท้อนความจริงอยู่มาก เพราะคนเป็นทรัพยากรการบริหารที่สำคัญมาก เป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมหรือเหนี่ยวรั้งความเจริญก้าวหน้าขององค์การ โดยหลักการของการจัดคนเข้าทำงานแล้วผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือต้องจัดหาบุคลากรประเภทต่างๆ เข้าทำงานในตำแหน่งที่องค์การมีอยู่ ในขณะที่เดียวกันบุคลากรที่จัดหานั้นต้องมีคุณภาพด้วย คือมีคุณภาพทั้งในด้านความรู้ความสามารถและทัศนคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งนั้น ในการที่จะให้ได้คนที่จะมาทำงานในองค์การทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพนั้น ทำให้การจัดคนเข้าทำงานจึงเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

๑) การวางแผนกำลังคนเพื่อให้ได้คนตามจำนวนและคุณสมบัติที่องค์การต้องการ

๒) การสรรหาเพื่อให้ได้คนที่มีคุณภาพเข้ามาทำงานกับองค์การ

๓) การคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับตำแหน่งที่องค์การมีอยู่

๔) การฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรขององค์การ ความยากของการจัดคนเข้าทำงานนั้นส่วนมากจะอยู่ที่การจัดคนเข้าทำงานในตำแหน่งบริหาร ซึ่งต้องได้คนที่มีคุณสมบัติที่เป็นความสามารถของนักบริหารครบทั้งสามประการ คือ เก่งคิด เก่งคน และเก่งงาน ในบางองค์การ

จะมีระบบการคัดเลือก หรือการให้แรงจูงใจที่เฉพาะต่างไปจากบุคลากรในระดับปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ได้คนที่มีคุณภาพเข้ามาดำรงตำแหน่งทางด้านบริหารขององค์กร

๔. การอำนวยการ (Directing) การอำนวยการเป็นหน้าที่ของผู้บริหารในการทำให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเลือกอำนวยการให้มีการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดไว้สูงสุด แต่การอำนวยการให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจังนั้นต้องทำอะไร เพราะการอำนวยการให้คนปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและยากกว่าการอำนวยการให้เครื่องจักรทำตามคำสั่ง การอำนวยการที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับการจูงใจ การติดต่อสื่อสาร หรือการสื่อสารข้อความ และสถานะผู้นำ เป็นต้น

๕. การประสานงาน (Coordinating) การประสานงานเป็นหน้าที่ของการทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ขององค์กรไปในทิศทางที่มุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนด กล่าวอีกนัยหนึ่ง การประสานงานเป็นกระบวนการของการเชื่อมต่อทุกๆ ส่วนของการนับแต่การตัดสินใจการปฏิบัติการกิจกรรมและความพยายามทั้งหลายเพื่อให้เกิดการกระทำที่มีเอกภาพในการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานนับเป็นหน้าที่ทางการบริหารที่มีความยิ่งใหญ่ดังที่

คูนท์ และ โอโดแนล (Koonitz and O Donnel) อธิบายว่าการประสานงานเป็นการบูรณาการหน้าที่การบริหารอื่นๆ ทั้งหมดการประสานงานจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสิ่งดังต่อไปนี้

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบที่กำหนดให้อย่างชัดเจน

๒) เอกภาพในการตั้งการ

๓) เอกภาพในการบังคับบัญชา

๔) การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

๕) ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ

การประสานงานนับเป็นเรื่องที่มีผู้บริหารทุกคนพยายามทำให้เกิดขึ้นในองค์กร ทั้งนี้นักวิชาการได้คิดค้นวิธีการประสานงานขึ้นหลายวิธี ซึ่งอาจแยกออกเป็นสองวิธีได้แก่ วิธีการประสานงานภายในองค์กร เช่น การจัดแผนผังองค์กรและการกำหนดหน้าที่การงาน การจัดให้มีระบบการสื่อสารข้อความที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น และวิธีการประสานงานระหว่างองค์กร เช่น การกำหนดอำนาจและหน้าที่ให้ชัดเจนการใช้คณะกรรมการร่วม เป็นต้น

๖. การควบคุม (Controlling) การควบคุมเป็นหน้าที่สำคัญของการบริหาร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าปฏิบัติงานของฝ่าย แผนก และพนักงานในองค์กรเป็นไปโดย

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดไว้หรือไม่ และยังช่วยให้สามารถติดต่อเหตุการณ์ได้ทันเวลาหากมีการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ ก็จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง ในทุกองค์การจะต้องออกแบบระบบควบคุมโดยการจัดให้มีการรายงานผลความก้าวหน้าของงาน (reporting) เป็นระยะเพื่อให้ผู้บริหารทราบถึงความเป็นไปต่างๆ ขององค์การ ได้อย่างรวดเร็ว การควบคุมประกอบด้วยส่วนสำคัญดังนี้

- ๑) การจัดตั้งมาตรฐานที่คาดว่าจะทำได้หรือต้องการ
- ๒) การวัดผลงานที่ทำได้จริง
- ๓) การเปรียบเทียบผลที่ทำได้กับมาตรฐานที่ตั้งไว้และ
- ๔) การดำเนินการแก้ไข

จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งมาตรฐานที่คาดว่าจะทำได้หรือต้องการเป็นองค์ประกอบสำคัญประการแรกของการควบคุม ซึ่งจะต้องมีการกำหนดหรือจัดตั้งอย่างมีเหตุมีผลอยู่ในวิสัยที่จะเป็นไปได้ และเป็นที่ยอมรับกันในองค์กรนั้น สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการควบคุมก็คือ การควบคุมมิใช่การจับผิดหรือเป็นการลงโทษ แต่เป็นไปเพื่อให้ผู้บริหารสามารถรู้ความเป็นไปต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และหาทางแก้ไขข้อผิดพลาดหรือปัญหาอุปสรรคให้ทันท่วงที หน้าที่การบริหารทั้ง ๖ ประการดังกล่าวข้างต้นนั้น ในความเป็นจริงแล้วมิได้มีการปฏิบัติเรียงตามลำดับ เช่นนั้น เพราะการบริหารเป็นกระบวนการของการผสมผสาน ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะแยกหน้าที่แต่ละหน้าที่ออกจากกันเป็นส่วน เนื่องจากจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าองค์กรเป็นระบบเปิด และต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วย

๑. การมีจุดมุ่งหมาย การบริหารเกี่ยวข้องกับการทำให้บรรลุความสำเร็จในสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นการเฉพาะที่แสดงออกมาในรูปของวัตถุประสงค์ หรือมุ่งหมายความสำเร็จในการบริหารมักจะวัดกันที่ว่าจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ก่อนนั้นประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด การที่การบริหารดำรงอยู่ได้เพราะว่าการบริหารเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำให้งานที่ต้องการทำนั้นประสบผลสำเร็จคือบรรลุจุดมุ่งหมายนั่นเอง

๒. การมีผลงานเกิดขึ้นผู้บริหารจะมุ่งความสนใจและความพยายามในการทำให้งานประสบผลสำเร็จ เขาจะต้องเริ่มต้นที่ไหน จะทำอะไรบ้าง เพื่อให้ทุกอย่างดำเนินต่อไป และทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานที่รับผิดชอบให้เสร็จตามที่ต้องการนั้น ก็หมายความว่าในบางครั้งบุคคลที่รับผิดชอบงานด้านบริหาร อาจเพราะว่าเขาไม่เพียงชนะในการแข่งขัน แต่สมาชิกของกลุ่มก็ยังให้ความสำคัญกับเขาในฐานะ

ผู้บริหารอีกด้วย ผู้บริหารไม่เพียงแต่จะเป็นผู้เชื่อมโยงบุคคลต่างๆ ในหน่วยงานของตนหรือองค์กร แต่เขายังต้องมีความมั่นคงเข้มแข็งและคาดหวังแต่สิ่งที่ดีที่สุด

๓. การบริหารเป็นกิจกรรมการบริหารโดยตัวเองนั้นไม่ใช่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล แต่เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเช่นเดียวกับการเดิน การวิ่ง การว่ายน้ำ ทั้งนี้เพราะว่ากิจกรรมการบริหารนี้เป็นสิ่งที่ศึกษาได้ และต้องมีการนำไปใช้อีกด้วย

๔. การมีปัจจัยต่างๆ เป็นองค์ประกอบความสำเร็จการบริหารจะสำเร็จลงได้ ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ประกอบกัน เพราะการบริหารเป็นการทำให้งานเสร็จโดยอาศัยผู้อื่นทำ มิใช่การทำงานให้เสร็จโดยตนเองเป็นผู้ลงมือทำ ดังนั้นผู้บริหารที่ดีมิใช่เพียงแต่จะมีความรู้ความสามารถในงานในหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบเท่านั้น แต่ยังจำเป็นต้องมีความรอบรู้ในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น

๕. การอาศัยพลังกลุ่มในการบริหารงานขององค์กร จะต้องได้รับความร่วมมือจากกลุ่มคนในองค์กร มิใช่เพียงอาศัยความสามารถของผู้บริหารผู้เดียว ความสำเร็จของงานที่ทำโดยกลุ่มคนย่อมจะมีขอบเขตและคุณภาพดีกว่าการทำงานเพียงคนเดียว การที่บุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกขององค์กรก็เพื่อให้ความต้องการของเขาบรรลุผลสำเร็จโดยอาศัยองค์กรเป็นเครื่องช่วย และเป็นเพราะเขารู้สึกว่าเขาได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมในองค์กรนั้นมากกว่าเสียประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเขาจะเต็มใจที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร เพราะฉะนั้นก็หมายความว่าความต้องการของเขาเองก็ได้บรรลุถึงด้วยระดับหนึ่ง

๖. การบริหารเป็นนามธรรม มักจะมีการเรียกการบริหารว่ามือที่มองไม่เห็นที่ทำงานสำเร็จได้ และแม้ว่าจะมองไม่เห็นแต่ทุกคนก็รู้ว่ามืออยู่ โดยดูได้จากผลลัพธ์ของความพยายาม นั่นคือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกระตือรือร้นในการทำงานของบุคคลทั้งหลาย และได้ผลผลิตที่เพียงพอความต้องการ โดยในขณะที่เดียวกันหากผลลัพธ์ที่ปรากฏเป็นไปในทางตรงข้ามก็ย่อมแสดงว่าเกิดความผิดพลาดบกพร่องในการบริหารงานขึ้นแล้ว

๗. การอาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์เข้าช่วย ในปัจจุบันนี้เครื่องคอมพิวเตอร์ได้มีบทบาทอย่างมากในการบริหารในองค์กรต่างๆ แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่า จะเข้ามาแทนที่การบริหารงานแต่อย่างใด เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือของการบริหารที่มีพลังมหาศาล ไม่สามารถช่วยขยายมโนทัศน์ของผู้บริหาร และทำให้มองสิ่งต่างๆ ได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ด้วยการแสดงข้อมูลได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วทำให้การตัดสินใจของผู้บริหารเป็นไปด้วยความรอบคอบและทันต่อเหตุการณ์

๘. มีผู้นำกลุ่มทำงาน งานที่ประสบความสำเร็จต้องมีผู้นำที่ดีเป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ต่อสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบข้างแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังต้องสามารถนำคนอื่น ๆ ให้ไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดได้อีก

ด้วย จากลักษณะสำคัญของการบริหารดังกล่าวข้างต้น นำมาสู่ประเด็นที่มักกล่าวกันเสมอว่าการบริหารเป็นศาสตร์หรือศิลปะ ซึ่งในประเด็นนี้อาจพิจารณาได้ดังนี้

การบริหารในฐานะเป็นศาสตร์ จากผลงานของนักคิดทางด้านการบริหารนับแต่ เทย์เลอร์ (Taylor) อีเมอร์สัน (Emerson) ฟาโยล (Fayol) เป็นต้น ซึ่งใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ศึกษา และสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถเรียนรู้ สอน และค้นคว้าวิจัยได้ และยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารในการวิเคราะห์ คาดการณ์ และควบคุมทางด้านการบริหาร นอกจากนี้ การที่มีการยอมรับว่าการบริหารเป็นศาสตร์ก็สืบเนื่องจากเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ การสังเกตการณ์ การทดลอง และการค้นคว้าในห้องทดลอง หลักการบริหารที่ได้มีพื้นฐานจากการเฝ้าสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และมีการจำแนก แยกแยะ และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ หลักการเหล่านี้เมื่อนำไปใช้ในทางปฏิบัติและช่วยกันบริหารในการอธิบายและวิเคราะห์ปัญหา แก้ปัญหา และคาดคะเนผลลัพธ์ อย่างไรก็ตามแม้ว่าการบริหารจะเป็นศาสตร์ในแง่ของการสะสมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ และใช้วิธีการศึกษาวิจัยที่เป็นวิทยาศาสตร์ก็ตาม การบริหารไม่ใช่ศาสตร์ที่แท้จริงเหมือนกับวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าการบริหารเป็นสังคมศาสตร์ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนในองค์กร พฤติกรรมของคนที่มีความสลับซับซ้อนยุ่งยากมาก การใช้การทดลองแบบครอบคลุมกระทำได้ยาก ดังนั้นหลักการบริหารจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์จึงขาดความแน่นอน ที่ชัดเจน ไม่เหมือนดังเช่นที่มีในด้านฟิสิกส์และเคมีกว่านั้นก็ตาม ก็ไม่ได้ทำให้คุณค่าของการไม่อยู่ในฐานะเป็นองค์ความรู้ และเป็นสาขาวิชาการแขนงหนึ่งลดน้อยลงไป เพราะการบริหารหรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ โดยทั่วไปไม่เป็นเครื่องมือช่วยผู้บริหารในการวิเคราะห์ คาดคะเนและควบคุมการดำเนินงาน ในหน้าที่ความรับผิดชอบให้เป็นที่น่าพอใจอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การบริหารในฐานะเป็นศิลปะ เป็นเรื่องของความสามารถในการนำความรู้ทางด้านบริหาร ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ เช่นเดียวกับวิศวกรรมที่นำองค์ความรู้ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ไปใช้ในการสร้างสะพานหรือตึก การนำเอาความรู้ไปประยุกต์ถือเป็นศิลปะ ผู้บริหารที่มีความรู้ทางด้านการบริหาร แต่ขาดความสามารถในการประยุกต์ใช้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาที่องค์กร ดังนั้นผู้บริหารที่ดีจะต้องมีทักษะในการนำเอาความรู้ที่สะสมมาไปปฏิบัติด้วย กล่าวได้ว่าการถกเถียงกันว่าการบริหารเป็นศาสตร์หรือศิลปะนั้นเป็นเรื่องที่เสียเวลาไม่ให้อะไร เพราะการบริหารก็เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือศาสตร์นั้นต้องรู้ (To know) ในเนื้อหาทางการบริหาร ส่วนศิลปะเป็นการนำความรู้ไปปฏิบัติหรือทำ (To do) ดังนั้นการบริหารจึงต้องเป็น

ทั้งสองอย่างคู่กัน ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจึงมักเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหาร อยู่ในตัวเอง^{๑๕}

๒.๒.๔ ประเภทองค์ประกอบของการบริหาร

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ แนวคิดการบริหารได้เกิดขึ้นมากมายเนื่องจากมีผู้ให้ความสนใจศึกษาเรื่องการบริหารกันมากขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ยุค คือ การบริหารยุคดั้งเดิม ยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ และยุคปัจจุบัน ในแต่ละยุคนี้ก็ให้มีแนวความคิดการบริหารเกิดขึ้นหลากหลาย

๑. การบริหารยุคดั้งเดิม

การบริหารหรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์เป็นการบริหารในยุคนี้ มุ่งเน้นไปสู่แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพ ผู้บุกเบิกศึกษาการบริหารเป็นรุ่นแรกๆ ก็คือ เฟรดเดอริก เทย์เลอร์ (Frederick Taylor) โดยได้รับการขนานนามว่า บิดาแห่งการบริหารหรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ เป็นวิศวกรที่นำเอาการวิจัยประสบการณ์และการทดลองมาใช้ในการปรับปรุงการบริหารงานขององค์กร คำว่า การบริหารหรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ มาจากความเชื่อของเทย์เลอร์ที่ว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์สามารถนำมาปรับใช้กับการศึกษาทางการบริหารได้ และเทย์เลอร์เป็นผู้เสนอความคิดเกี่ยวกับหนทางที่ดีที่สุด (one best way) ในการทำงาน โดยมีฐานคติสำคัญ ๒ ประการคือ

๑) ส่วนสำคัญที่สุดของการทำงานขององค์กร ได้แก่ งานที่แท้จริงที่ทำให้องค์กร

๒) มีหนทางที่ดีที่สุดในการทำงานแต่ละชิ้น และหนทางนี้สามารถกำหนดขึ้นมาโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์

ฐานคติดังกล่าว เทย์เลอร์ได้เสนอหลักการบริหารตามแนวทางนี้ในอันที่จะเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรดังนี้

๑) การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานตามหลักวิทยาศาสตร์

๒) การบรรจุคนเข้าทำงานเป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้คนที่

เหมาะสมกับงานที่สุด

๓) การฝึกอบรมและพัฒนาพนักงานตามหลักวิทยาศาสตร์

๔) การร่วมมือร่วมใจระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายพนักงานยังมีมิตรภาพและ

เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๑๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การบริหารและการพัฒนาองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘.

๕) การปฏิบัติทางจิตใจการบริหาร หรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ต้องการวิธีการที่มีระบบการบริหารงานโดยพยายามค้นหาหนทางที่ดีที่สุด (one best way) ในการทำงานในสถานการณ์ทั่วไป การบริหารงานแบบนี้จะจำกัดการใช้ดุลพินิจของพนักงานในการวางแผนการจัดองค์การการควบคุมการปฏิบัติงานของพวกเขาเองโดยที่ให้พวกเขาทำงานตามวิธีการที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารหรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์กำหนด แล้วก็จะได้รับค่าตอบแทนทางการเงินเพิ่มขึ้นจากการที่ประสิทธิภาพของการผลิตเพิ่มขึ้นด้วย แนวคิดของเทย์เลอร์มีอิทธิพลต่อการบริหารงานมาเป็นระยะเวลานานับ ๑๐ปี โดยได้มีการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ อย่างไรก็ดีในระยะหลังหลังก็มีการโต้แย้งแนวคิดนี้ว่าเป็นการมองคนเป็นเสมือนเครื่องจักร เพราะปฏิเสธการใช้ดุลพินิจของพนักงาน เป็นการปฏิเสธความเป็นมนุษย์ของคนในองค์การ และการหาหนทางที่ดีที่สุดในการบริหารเพียงวิธีเดียวเป็นสิ่งที่ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะสถานการณ์หรือสภาพการทางบริหารแต่ละอย่างมีความแตกต่างกันไป ไม่อาจใช้วิธีเดียวในทุกสถานการณ์ได้ ตัวแบบองค์การระบบราชการในขณะ ที่ เทย์เลอร์ซึ่งเป็นวิศวกรมุ่งเน้นไปที่งานที่ทำอยู่จริงในองค์การ นักสังคมศาสตร์กลับคิดว่ากฎเกณฑ์นำไปสู่ความมีประสิทธิภาพขององค์การนั้นอยู่ที่อื่น แมกซ์ เวเบอร์ ได้เสนอตัวแบบองค์การระบบราชการในอุดมคติซึ่งในความคิดของเขาแล้วเป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดแนวคิดของเวเบอร์มีฐานคิดสำคัญ ๒ ประการคือ

๑) โครงสร้างขององค์การเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการเพิ่มประสิทธิภาพ

๒) หาหนทางที่ดีที่สุดในการจัดโครงสร้างขององค์การตรวจสอบคล้อยกับหลักการของตัวแบบองค์การระบบราชการที่เค้ากำหนดขึ้นมาจากฐานคติดังกล่าว เว็บบอร์ได้เสนอตัวแบบองค์การระบบราชการในอุดมคติที่เน้นรูปแบบองค์การที่เป็นทางการ เช่น การกำหนดงานที่ชัดเจน ลำดับชั้นการบังคับบัญชาการมีกฎระเบียบที่ปฏิบัติเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นต้น ตัวแบบองค์การระบบราชการในอุดมคติของเว็บบอร์เป็นแนวคิดที่มีขึ้นมาเพื่อต่อต้านแนวคิดการบริหารงานแบบพรรคพวกญาติมิตรที่แพร่หลายอยู่ในองค์การต่างๆ ในขณะนั้นเว็บบอร์ต้องการสร้างโครงสร้างองค์การที่เน้นทำนรู้อะไรมากกว่า ถ้ารู้จักใครด้วยเหตุนี้โครงสร้างขององค์การแบบระบบราชการตามแนวคิดของเว็บบอร์จึงมีลักษณะของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการทั้งหมดทฤษฎีการจัดการบริหารแนวทางที่สามสำหรับกลุ่มคนที่ศึกษาการมีมีประสิทธิภาพขององค์การในยุคของคลาสสิกโดยเน้นไปที่หน้าที่การบริหาร (Management function)

เฮนรี ฟาโยล (Henri fayol) ผู้บริหารเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ได้กลายเป็นนักคิดด้านการจัดการบริหารที่มีชื่อเสียง ฟาโยล มีความเชื่อว่า

๑) หน้าที่ด้านการบริหารคือส่วนที่จำเป็นส่วนเดียวของหน้าที่ขององค์การ

๒) หนทางที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงานทางด้านบริหารก็คือการดำเนินตามหลักการสากลที่กำหนด

ฟาโยล ได้เสนอหลักการบริหารสากลไว้ ๑๔ ข้อดังนี้

- ๑) การแบ่งงานกันทำ
- ๒) การกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ
- ๓) ระเบียบวินัย
- ๔) การมีเอกภาพในการบังคับบัญชา
- ๕) การมีเอกภาพในการสั่งการ
- ๖) ผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลต้องสำคัญน้อยกว่าขององค์การ
- ๗) การให้ผลตอบแทนที่เหมาะสม
- ๘) การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจบริหาร
- ๙) สายการบังคับบัญชา
- ๑๐) ระเบียบและกฎข้อบังคับ
- ๑๑) ความเสมอภาค
- ๑๒) ความมั่นคงในการทำงาน
- ๑๓) ความคิดริเริ่ม
- ๑๔) ความสามัคคี

โดยสรุป หนึ่งในสามข้อศตวรรษนี้เป็นระยะเวลาของการค้นหาองค์การที่มีประสิทธิภาพที่เน้นไปที่ภารกิจโครงสร้างและนโยบายการบริหารงานขององค์การในขนาดที่นักคิดในช่วงระยะนี้มีความคิดว่าคนก็มีความสำคัญ แต่ก็มีข้อสรุปว่าคนทำงานก็เพียงพอค่าตอบแทนและการกระทำของคนขึ้นอยู่กับองค์การที่จะสั่งการและควบคุมคนในองค์การให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์ทางการเงินอย่างทั่วถึงกัน ในยุคนี้เรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมยังได้รับความสนใจน้อยมากรวมถึงแรงจูงใจด้วย อย่างไรก็ตามจากแนวคิดการศึกษาการบริหารหรือการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์นี้ได้นำไปสู่โลกทัศน์ที่กว้างขึ้นในการมองความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ทำงานกับสิ่งแวดล้อม

๒. การบริหารในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ

๒.๑ วิธีมนุษยสัมพันธ์ยุคที่สองของแนวคิดทางการบริหารอยู่ในช่วงเวลาปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๖๐ ความสนใจในยุคนี้ได้เปลี่ยนมาให้ความสำคัญต่อเรื่องของคนในฐานะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารมากกว่าวิธีการทำงานตามหลักวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดแบบเดิมการเปลี่ยนเน้นที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการศึกษาทดลองมีชื่อว่า Hawthorne Experiment ที่จอร์จ เอลตัน เมโย (George Elton Mayo) ได้ทำการทดลองกับพนักงานของบริษัท Western Electric

Company ณ เมือง Hawthorne ผลจากการทดลองได้แสดงให้เห็นว่า การที่การบริหารงานจะมีประสิทธิภาพได้ต้องให้ความสนใจกับคนไม่ใช่งานเพียงอย่างเดียว การสนองความต้องการของคนในกลุ่มหรือองค์การจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน จากผลการทดลองนี้ทำให้เกิดแนวความคิดการบริหารแบบมนุษยสัมพันธ์ (Human relations management) ซึ่งเสนอว่า

๑) ปัจจัยสำคัญที่สุดในเรื่องของประสิทธิภาพขององค์การก็คือวิธีการที่ปฏิบัติต่อพนักงาน

๒) หนทางที่ดีที่สุดในการปฏิบัติต่อพนักงาน คือการได้ปฏิบัติต่อเขาในฐานะที่เขาเป็นคน เป็นประการแรก และในฐานะเป็นพนักงาน เป็นประการรองลงมา แนวคิดดังกล่าวนับเป็นก้าวแรกของการนำเอาพฤติกรรมเข้ามาใช้ในการศึกษาทางการบริหารร่วมกับศาสตร์แขนงอื่นๆ และได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในแนวความคิดการบริหารในระยะต่อมา เพราะเป็นการมองในมิติใหม่โดยมุ่งไปที่คนที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์การนั้นว่า ไม่ใช่เครื่องจักรที่ปฏิบัติตามคำสั่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความคิดความรู้สึกและความต้องการ ดังนั้นการปฏิบัติต่อพวกเขาจึงต้องต่างไปจากการปฏิบัติต่อเครื่องจักรซึ่งไม่มีชีวิตจิตใจ การเข้าใจและตอบสนองความต้องการของพนักงาน ตลอดจนการใช้แรงจูงใจในรูปแบบต่างๆ จะทำให้ผลการปฏิบัติงานของแต่ละคนดีขึ้น อย่างไรก็ตามในเรื่องนี้ไม่ใช่สิ่งที่ย่างที่จะปฏิบัติ เพราะเป็นสิ่งที่มีความสลับซับซ้อนและความต้องการของพนักงานก็แตกต่างกันไปในแต่ละเรื่องแต่ละระดับ ดังนั้นการที่องค์การจะตอบสนองความต้องการดังกล่าวนี้ จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และอาจก่อให้เกิดผลย้อนกลับไปได้ ตามแนวคิดนี้ก็มีส่วนช่วยอย่างมากต่อการทำความเข้าใจหรือทำแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การ

๒.๒ การบริหารเชิงปริมาณ (Quantitative management) เทคนิคและทฤษฎีของการบริหารเชิงปริมาณเป็นไปในแนวของทางคณิตศาสตร์ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกระบวนการข่าวสารข้อมูล (Information processing) และตัวแบบทางคณิตศาสตร์ใช้ในการแก้ปัญหาองค์การ การบริหารเชิงปริมาณได้รับการค้นคิดขึ้นมาเป็นผลมาจากความสลับซับซ้อนที่เพิ่มมากขึ้นในการตัดสินใจขององค์การ ทำให้ต้องอาศัยเทคโนโลยีขั้นสูงเข้าช่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องคอมพิวเตอร์ แนวคิดการบริหารเชิงปริมาณมีความเชื่อว่า

๑) ส่วนที่สำคัญที่สุดของหน้าที่องค์การก็คือความสามารถในการตัดสินใจ

๒) หนทางที่ดีที่สุดในการปรับปรุงการตัดสินใจในองค์การก็คือการปรับปรุงการเข้าถึงข้อมูล การเก็บข้อมูล การเรียกข้อมูลมาใช้ การส่งต่อข้อมูล ประโยชน์ของแนวความคิดการบริหารเชิงปริมาณที่เห็นชัดคือ การช่วยในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ และเลือกทางเลือก

ที่ดีที่สุดโดยอาศัยเทคนิควิธีการทางคณิตศาสตร์ ข้อจำกัดสำคัญของการบริหารเชิงปริมาณก็คือ มีปัญหาทางการบริหารอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ที่ไม่อาจใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์ หรือตัวแบบเข้าแก้ไขได้ โดยสรุปแล้วแนวคิดที่มีความคิดทางการบริหารแบบมนุษย์สัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นนักสังคมศาสตร์ และพวกที่เน้นการบริหารเชิงปริมาณส่วนมากเป็นพวกนักคณิตศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์ทางเครื่องคอมพิวเตอร์ แสดงให้เห็นว่าในแง่ของการศึกษาแล้วการบริหารเป็นเรื่องที่มีการคิดการศึกษาหลากหลาย และความเชื่อเกี่ยวกับว่ามีหนทางที่ดีที่สุดในการทำงานก็ยังคงมีอยู่ต่อไป

๓. การบริหารในยุคปัจจุบัน

แนวคิดการบริหารในยุคปัจจุบัน ได้ยึดกรอบแนวคิดจากวิทยาการสาขาต่างๆ ทำให้การค้นหาทางเพิ่มประสิทธิภาพองค์การหลุดพ้นไปจากแนวทางของการหาหนทางที่ดีที่สุด (One best way approach) ซึ่งมีมาช้านานแล้ว แนวทางใหม่นำไปสู่วิธีการใหม่ในการคิดเกี่ยวกับตัวองค์การเอง และเกี่ยวกับการบริหารองค์การโดยมององค์การในฐานะเป็นระบบเปิด

๓.๑ แนวคิดระบบมีที่มาจากกรณีที่นักชีววิทยามองสิ่งที่มีชีวิตคนสัตว์และพืชในฐานะเป็นระบบซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่พึ่งพิงซึ่งกันและกัน และพึ่งพิงสภาพแวดล้อม แต่ละส่วนของระบบให้และรับบางสิ่งบางอย่างจากส่วนอื่น นั่นคือส่วนต่างๆ ทำงานร่วมกัน ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตนี้แยกออกจากสภาพแวดล้อมโดยมีขอบเขตชัดเจน แต่ก็ยังต้องพึ่งพิงสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่รอด การพึ่งพิงดังกล่าวนี้ที่ทำให้มันเป็นระบบเปิด แนวคิดนี้เมื่อเปรียบเทียบกับร่างกายมนุษย์จะมองเห็นชัดขึ้น กล่าวคือร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยส่วนต่างๆ มากมายสลับซับซ้อน แต่ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกัน เช่น ถ้าดับทำงานไม่เต็มที่เราก็จะป่วยต่างๆ ที่หัวใจและปอดยังทำงานได้คืออยู่ที่ตาม เป็นต้น ปฏิกริยาบางส่วนที่มีต่อระบบใหญ่ที่เราเรียกว่าผลกระทบของระบบ(Systems effects) ในขณะเดียวกันที่ส่วนต่างๆ ของร่างกายทำงานอยู่นั้น ร่างกายก็จำเป็นต้องพึ่งพิงสภาพแวดล้อม คือ อากาศ น้ำ และอาหาร เพื่อให้ร่างกายมีชีวิตอยู่ได้โดยร่างกายจะนำเอาปัจจัยนำเข้าจากสภาพแวดล้อมของเก่าไปแปรรูปตามที่ต้องการของแต่ละส่วนของร่างกายต้องการ และจะขับถ่ายสิ่งต่างๆ ออกมาจากร่างกาย ตามแนวคิดแบบระบบนี้องค์การก็มีลักษณะเช่นเดียวกับระบบ กล่าวคือมีปัจจัยนำเข้าจากสิ่งแวดล้อม มีกลไกการบริหารงานในองค์การ และมีปัจจัยนำออกตลอดจนมีการส่งข้อมูลย้อนกลับ ตัวแบบระบบเปิด

การนำเอาแนวคิดแบบระบบมาใช้ศึกษาองค์การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคดีเกี่ยวกับองค์การหลายประการที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การมองว่าองค์การเป็นระบบเปิดที่ถูกที่สุด มีความสำคัญและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเป็นการผิดพลาดที่จะพยายามหาหนทางที่ดีที่สุดในการจัดโครงสร้างองค์การ การกระตุ้นพนักงานหรือการกระทำต่างๆ เกี่ยวกับองค์การ เพราะองค์การ

แต่ละองค์การมีความแตกต่างกัน ดังนั้นแนวคิดใหม่ก็คือการกระทำต่างๆ ที่เหมาะสมเกี่ยวกับส่วนต่างๆ ของหน้าที่ขององค์การล้วนขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละองค์การ และสถานการณ์ในขณะนั้น สิ่งนี้คือหัวใจของการบริหารงานในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนาต่อมาเป็นวิธีการบริหารงานตามสถานการณ์ (Contingency approach)

๓.๒ วิธีการบริหารงานตามสถานการณ์ วิธีการแบบนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นมาในทศวรรษ ๑๕๗ โดยเป็นการปฏิเสธแนวคิดการบริหารงานแบบสากลที่ใช้ได้ทั่วไป และปฏิเสธว่าไม่มีวิธีการทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว ต้องขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ วิธีการบริหารงานตามสถานการณ์มีหลักการสำคัญหลายประการคือ

ประการแรก การบริหารงานคือสถานการณ์หนึ่งๆ ซึ่งผู้บริหารควรออกแบบองค์การกำหนดวัตถุประสงค์และจัดทำกลยุทธ์ นโยบายและแผนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ขณะนั้น

ประการที่สอง การที่นโยบายและการดำเนินการทางการบริหารจะมีประสิทธิภาพได้นั้นจะต้องสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงที่มาจากสภาพแวดล้อม

ประการที่สาม จากการศึกษาความสำเร็จของการบริหารขึ้นอยู่กับขีดความสามารถในการรับมือกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นจึงควรเพิ่มพูนทักษะการวิเคราะห์เพื่อคาดการณ์และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สี่ ผู้บริหารควรมีทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์อย่างเพียงพอ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่ห้า ผู้บริหารควรใช้ตัวแบบสถานการณ์ในการจัดรูปองค์การ การพัฒนาระบบข้อมูลและการติดต่อสื่อสาร การนำตัวแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในสถานการณ์ต่างๆ วิธีการบริหารงานตามสถานการณ์จึงเป็นความพยายามในทุกการทำความเข้าใจว่าองค์การดำเนินการอย่างไรภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน วิธีนี้เน้นความสัมพันธ์ภายในและระหว่างระบบย่อยต่างๆ ในองค์การ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับสภาพแวดล้อมด้วย และนับเป็นวิธีการที่นิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน จากแนวคิดและวิธีการทางการบริหารดังกล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถนำมาสรุปกระแสแนวคิดทางการบริหารที่สำคัญได้สามแนวคิด คือ การบริหารแบบมุ่งงาน การบริหารแบบมุ่งคน การบริหารที่มุ่งสถานการณ์

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมุ่งงาน ผู้บริหารจะให้ความสำคัญต่อปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ได้แก่ เครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ และลักษณะงานที่ทำ ประสิทธิภาพการทำงานจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการกำหนดหรือเลือกวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่จะช่วยทำให้มีการใช้เครื่องจักรและเครื่องช่วยอื่นๆ ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น วิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่

กำหนดขึ้นมานี้ถือเป็นหลักการและระเบียบที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามแนวทางนี้ จึงยึดถืองานเป็นสำคัญหรือเรียกได้ว่าเป็นวิธีการปรับคนให้เข้ากับงานนั่นเอง

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมุ่งคน ตามแนวคิดนี้ผู้บริหารให้ความสำคัญแก่คนโดยถือว่าหากคนเป็นปัจจัยการบริหารที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเชื่อว่างานทุกอย่างที่ทำไปจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่ที่คนเป็นสำคัญ ดังนั้นการบริหารงานที่ดีจึงควรยึดถือคนเป็นสำคัญแล้ว จึงจัดสภาพการทำงานให้เลือกอำนวยความสะดวกสบาย และขวัญกำลังใจแก่คนทำงานมากที่สุด ผลที่จะได้รับตอบแทนก็คือประสิทธิภาพการทำงาน แนวคิดนี้จึงเท่ากับเป็นการปรับงานให้เข้ากับคนเพื่อจูงใจให้คนทำงานอย่างเต็มความสามารถ

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมุ่งสถานการณ์ เป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดระยะหลังอันเนื่องจากองค์การมีขนาดใหญ่ มีความสลับซับซ้อน ขาดความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารงานตามแนวคิดนี้เน้นวิธีการทำให้องค์การปรับโครงสร้างกระบวนการและพฤติกรรมองค์การให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตามการบริหารงานในปัจจุบันนี้มักจะมีแนวคิดทั้งสามประสานหรือสอดแทรกอยู่มิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดแต่อย่างใด

๒.๒.๕ กระบวนการวิธีการของการบริหาร

กระบวนการบริหารเป็นวิธีการสั่งการและปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย เป็นการดำเนินงานที่ทำให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ ดังนั้นกระบวนการบริหารจึงเป็นการดำเนินงานตามขั้นตอนของการบริหาร โดยมีผู้อธิบายถึงกระบวนการบริหาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวว่า หน้าที่ ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร

S คือ Staffing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสรรหาบุคคลากรใหม่ การพัฒนาบุคคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในกระบวนการปัญหาภายในองค์กร^{๒๐}

สุพิน เกษาคูปต์^{๒๑} ได้กล่าวว่า กระบวนการของผู้บริหารต้องมีหน้าที่สำคัญ ๕ ประการคือ

๑. การวางแผน (Planning) คือ การคิดการล่วงหน้า
๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของสายงาน ตำแหน่งงานและอำนาจหน้าที่ต่างๆ
๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การดูแลสั่งการให้งานเป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย
๔. การประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลสั่งการให้งานเป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย
๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้

สุปรีชา กมสาสน์^{๒๒} ได้กล่าวถึง แนวคิดการบริหาร ได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะพิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไป อันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การควบคุมและการประสานงาน ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตารางการบริหาร เช่น ทฤษฎีของ ลูเธอร์ กูลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหาร ที่เรียกกันว่า POSDCoRB : planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Coordination (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)

^{๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธบริหาร, ๒๕๔๘, หน้า ๕.

^{๒๑} สุพิน เกษาคูปต์, รัฐศาสตร์-การบริหาร : รวมบทความวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^{๒๒} สุปรีชา กมสาสน์, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

วิโรจน์ สารรัตนะ^{๒๓} ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารจัดการว่าเป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวล ผลักดัน และกำกับให้ปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย ๔ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้ในการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ การเข้าใจถึงกระบวนการบริหารจัดการ และการฝึกฝนให้มีทักษะสูงขึ้น จะช่วยให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยกระบวนการบริหารทั้ง ๔ ประการมีรายละเอียดดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึงกระบวนการในการกำหนดเป้าหมาย แผนงาน และตัดสินใจหาวิธีการที่ดีที่สุดที่ทำให้เป้าหมายนั้นบรรลุผลสำเร็จ เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งนักวิชาการทั้งหลายกำหนดขึ้น จะเริ่มต้นด้วยหน้าที่ทางการวางแผนเป็นอันดับแรก จึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนเป็นอย่างดี โดยที่องค์ประกอบของกระบวนการวางแผนองค์การหนึ่งๆ ประกอบด้วย ภารกิจ จุดหมาย และแผน โดยภารกิจเป็นข้อประกาศอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลพื้นฐานในการดำรงอยู่ขององค์การ และขอบข่ายงานเฉพาะขององค์การหรือที่ทำให้องค์การแตกต่างจากองค์การอื่น สำหรับจุดหมายเป็นเป้าหมายแห่งอนาคตหรือผลลัพธ์สุดท้ายที่องค์การต้องการให้บรรลุผล ขณะเดียวกันแผนงานหมายถึงวิถีทางที่จะก่อให้เกิดการกระทำเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับองค์การ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง กระบวนการในการจัดตั้งและจัดวางทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรที่ไม่ใช่บุคคล โดยวางแผนให้สามารถบรรลุผลสำเร็จขององค์การ เป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สืบเนื่องจากการวางแผน กล่าวคือ เมื่อองค์การจัดทำจุดหมาย และแผนเชิงยุทธศาสตร์แล้ว ผู้บริหารควรต้องออกแบบ โครงสร้างองค์การเพื่อให้การบริหารงานบรรลุจุดหมาย แผนเชิงยุทธศาสตร์ขององค์การนั้น การออกแบบโครงสร้างองค์การเป็นกิจกรรมที่ควรได้รับการตรวจสอบอยู่เสมอ เนื่องจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ โครงสร้างองค์การเกิดขึ้นมากมาย

๓. การนำและสั่งการ (Leading and directing) หมายถึง กระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในการที่จะให้บุคคลอื่นมีพฤติกรรมในการทำงานที่ต้องการ และทำให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ เป็นกระบวนการวางระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้การปฏิบัติงานขององค์การบรรลุตามจุดหมายที่กำหนดไว้ มุ่งให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานการทำงานที่กำหนดไว้ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อน

^{๒๓} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

จุดแข็งขององค์การ การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์การ

๔. การควบคุม (Controlling) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดกิจกรรมต่างๆ ขององค์การให้เป็นไปตามมาตรฐาน และเป้าหมายที่องค์การคาดหวัง และกำหนดไว้เป็นกระบวนการวางระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้การปฏิบัติงานขององค์การบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้ มุ่งให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานการทำงานที่กำหนดไว้ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งขององค์การ การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์การ

ชัยญา อภิปาลกุล^{๒๔} กล่าวว่า ได้นำเอาแนวคิดของ Fayol มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการ ได้ขยายส่วนสำคัญพื้นฐานที่เรียกว่า The Elements of Management ๕ ประการของ Fayol มาใช้ในการจัดองค์การทางราชการ โดยขยายกิจกรรมทางการบริหารออกเป็น ๘ ประการ หรืออีกอย่างเรียกว่า POSDCoRB คือ

๑. Planning (การวางแผน) หมายถึง การจัดวางโครงการ แผนปฏิบัติงาน และวิธีการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า ผู้จัดการองค์กรต้องวางแผนงานทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เพราะแผนงานจะเป็นแนวทางปฏิบัติทางองค์กร ซึ่งประกอบด้วย แผนงานหลักและแผนงานย่อย แผนงานต้องมีลักษณะยืดหยุ่น

๒. Organizing (การจัดหน่วยการ) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ การแบ่งส่วนงาน และการจัดสายงาน

๓. Staffing (การจัดบุคคล) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากร ได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหาและพัฒนาบุคลากร การเลื่อนขึ้นเลื่อนตำแหน่ง การส่งเสริมขวัญและกำลังใจ สวัสดิการ และการเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงาน "คน" เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลให้งานสำเร็จหรือล้มเหลว

๔. Directing (การอำนวยการ) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมบังคับบัญชา และการควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของผู้บริหารในฐานะหัวหน้าหน่วยงาน หัวหน้าต้องมอบหมายหน้าที่ให้ลูกน้องแต่ละคนตามลำดับ โดยให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับความรับผิดชอบแต่ละตำแหน่ง ประกาศใช้ระเบียบให้ปฏิบัติตาม มีการตัดสินใจสั่งการอย่างถูกต้อง และรวดเร็ว

๕. Coordination (การประสานงาน) หมายถึงการประสานกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงาน เพื่อให้เกิดมีการร่วมมือที่ดี และนำไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน

^{๒๔} ชัยญา อภิปาลกุล, *หลักและระบบบริหารการศึกษา*, (ขอนแก่น: ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

๖. Reporting (การรายงาน) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของบุคลากรระดับต่างๆ ในหน่วยงาน เพื่อให้ผู้บริหารและสมาชิกหน่วยงานได้รับทราบความเคลื่อนไหว และความคืบหน้าของกิจการอย่างสม่ำเสมอ

๗. Budgeting (การบริหารงบประมาณ) หมายถึง การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีการใช้จ่ายเงิน และการควบคุมตรวจสอบทางการเงินและทรัพย์สิน

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้

๑. Planning (การวางแผน) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

๒. Organizing (การจัดองค์การ) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน

๓. Commanding (การบังคับบัญชาสั่งการ) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทาง กล่าวคือ การยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

๔. Coordinating (การประสานงาน) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงาน และช่วยเหลือสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ

๕. Controlling (การควบคุม) หมายถึง การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

Gulick and Urwick^{๒๕} เสนอเป็นหลักการว่า กระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ หรือเรียกว่า POSDCORB ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือการกำหนดการล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ในการบริหารงานใดๆ ก็ตาม ผู้บริหารจะต้องรู้จักวางแผน เพราะการวางแผนเป็นหลักที่สำคัญมูลฐานของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง ถ้าปราศจากแผนงานแล้วเป็นการยากที่ผู้บริหารจะทำงานให้ได้ผลดี การวางแผนในการบริหารนั้นอาจจัดเป็นแผนระยะสั้นหรือแผนระยะยาวก็ได้ รูปแบบของแผนงานควรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติ และมาตรฐานของงาน ในการวางแผนนั้นผู้บริหารจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงิน

^{๒๕} Gulick, L. and Urwick, L., **Papers on the Science of Administration**, (New York: Columbia University, ๑๙๓๗), p.๑๓.

เท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไหร่ (When) นอกจากนี้ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ ระบบของสังคม พฤติกรรมของบุคคล ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยึดถือของบุคคลในกลุ่มนั้นๆ ด้วย

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดองค์การหรือหน่วยงานโดยการจัดแบ่งงานขององค์การหรือของหน่วยงานเป็นหน่วยงานย่อย พร้อมทั้งวัตถุประสงค์กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละส่วนงาน ตลอดจนกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนดช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งตามปกติช่วงการบังคับบัญชาจะอยู่ระหว่าง ๓-๑๕ หน่วยงาน การจัดองค์การเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้ามีการจัดองค์การที่ดีจะช่วยให้เกิดความราบรื่นในองค์การนั้น ในการจัดองค์การอาจแสดงไว้ในรูปของแผนภูมิองค์การ เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชา และการติดต่อ

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การดำเนินการบริหารงานบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่หน่วยงาน มีการปฐมนิเทศและมอบหมายงานให้ทั้งบุคคลใหม่และบุคลากรเก่า มีการพิจารณาเรื่องความดีความชอบและสวัสดิการ เนื่องจากคนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารพึงเอาใจใส่ชีวิตความเป็นอยู่และความสุขความทุกข์ของผู้ร่วมงาน ดูแลผู้ร่วมงานของหน่วยงานให้อยู่ในสภาพที่จะปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถ มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคล และให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ร่วมงานโดยเสมอภาคกัน ในการบริหารงานบุคคลในปัจจุบันมีใช้อยู่ ๒ ระบบคือ

๑) ระบบคุณธรรม (Merit system) เป็นระบบบริหารงานบุคคลที่ใช้หลักเกณฑ์

๔ ประการคือ

(๑) หลักความเสมอภาค เช่น ใช้สิทธิ์สมัครสอบได้ทุกคน

(๒) หลักความสามารถ เช่น ให้ผู้สอบได้คะแนนสูงกว่าได้รับการบรรจุก่อน

(๓) หลักความมั่นคง เช่น ให้ผู้ร่วมงานได้รับความคุ้มครองเมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่

(๔) หลักความเป็นกลางทางการเมือง เช่น ห้ามข้าราชการฝ่ายทางการเมือง

๒) ระบบอุปถัมภ์ (Patronage system) เป็นระบบบริหารงานบุคคลที่ตรงข้ามกับระบบคุณธรรม ส่วนใหญ่จะใช้ระบบเครือญาติและระบบพวกพ้อง

๔. การอำนวยการ (Directing) เป็นขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการบริหาร และเป็นบทบาทที่สำคัญของนักบริหาร เพราะการสั่งการและคำสั่งของผู้บริหารจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมขององค์การหรือหน่วยงาน ซึ่งอาจจะเป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ก็ได้ การสั่งการเป็นการตัดสินใจของผู้บริหาร กำหนดให้ผู้ร่วมงานในการปฏิบัติงานหรือดำเนินการ

ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เป็นการตัดสินใจในการเลือกทางเดินขององค์กรก็ได้ ในการสั่งการนั้น ผู้บริหารอาจสั่งการได้ ๒ วิธีคือ การสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษร และการสั่งการด้วยวาจา ในการสั่งการนั้นมีข้อที่ควรคำนึงถึง คือ

- ๑) การสั่งการนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรเพียงใด
- ๒) ผู้บริหารมีข้อมูล ผลการวิจัย และความคิดของนักวิชาการประกอบการตัดสินใจสั่งการเพียงใด
- ๓) คำนึงถึงความสามารถของผู้รับคำสั่งด้วยหรือยัง
- ๔) ปัจจัยเกื้อกูลและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน
- ๕) เป็นคำสั่งที่ชัดเจนและเกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้สั่งและผู้รับคำสั่งหรือไม่

๕. การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของกระบวนการบริหาร ซึ่งผู้บริหารจะต้องใช้เทคนิคในการส่งเสริม ชักจูง ดักเตือน และช่วยเหลือให้ทุกหน่วยงานขององค์กร หน้าที่ขององค์กรเป็นจุดหมายปลายทาง วัตถุประสงค์ กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานตามกำหนดเวลาและสถานที่ ตลอดจนผู้รับผิดชอบ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบในเวลาใด ใครทำอะไร ที่ไหน และทำอย่างไร เป็นการสะดวก ทุกฝ่ายในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการของการผลิตและผลผลิตต่อไป

- ๑) วิธีการประสานงานภายในองค์กร
 - (๑) จัดแผนผังแสดงสายงาน และกำหนดหน้าที่ของหน่วยงาน และตำแหน่งต่างๆ ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการปฏิบัติงานก้าวถ่างและซ้ำซ้อนกัน เมื่อหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายปฏิบัติงานตามที่กำหนดไว้ งานขององค์กรย่อมสอดคล้องกัน
 - (๒) จัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเข้าใจซึ่งกันและกัน
 - (๓) จัดให้มีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่กำหนดหลักเกณฑ์ หรือกำหนดแนวปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจจะตั้งเป็นคณะกรรมการประจำ และหรือคณะกรรมการเฉพาะกิจก็ได้
 - (๔) การใช้วิธีการงบประมาณ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมให้การปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานหรือแต่ละ โครงการประสานงานกัน และบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

(๕) การติดตามผล เพื่อเป็นการติดตามผลงานความก้าวหน้าของงาน
หาทางแก้ไขข้อบกพร่องและปัญหาต่างๆ

(๖) การใช้วิธีติดต่อแบบ เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในสายงาน
ที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยการติดต่อแบบไม่เป็นทางการ และการใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เพื่อช่วยให้
การประสานงานเป็นไปได้ด้วยดี

(๗) การใช้เจ้าหน้าที่ติดต่อเฉพาะ โดยการเลือกใช้บุคคลที่มีความเหมาะสม
ที่จะทำหน้าที่ประสานงานโดยเฉพาะ เช่น มีบุคลิกภาพดี มีความสุภาพอ่อนโยน และพูดจาง่าย

(๘) จะให้มีการชุมนุมระหว่างสมาชิกในองค์การ โดยมีการจัดงานเลี้ยง
สังสรรค์ ประชุม สัมมนา เพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสานงานกันทางอ้อมด้วย

๒) วิธีประสานงานระหว่างองค์การ

(๑) การกำหนดสิทธิและหน้าที่ขององค์การ เพื่อให้เกิดความเข้าใจใน
สิทธิและหน้าที่ขององค์การ จึงควรกำหนดสิทธิและหน้าที่ขององค์การให้ชัดเจนเพื่อหลีกเลี่ยงการ
ปฏิบัติงานซ้ำซ้อน และการขัดแย้งกัน

(๒) การแต่งตั้งคณะกรรมการผสม เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ จาก
ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

(๓) การใช้งบประมาณ เพื่อให้องค์การต่างๆ ปฏิบัติงานตามโครงการ
และงานที่รับผิดชอบ ตลอดจนเพื่อป้องกันการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติขององค์การ
ในการบริหารนั้นผู้บริหารจะต้องดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เริ่มจากการวางแผนการจัด
องค์การ การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่หน้าที่ของผู้บริหารที่
จะต้องติดตามผล ว่าการที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้า
หรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องบรรลุเป้าหมาย
ขององค์การหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์การ ประเมินผลการปฏิบัติงาน
ของเพื่อนร่วมงานด้วย จะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และ
ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การบริหารงบประมาณ ในการบริหารงาน
ผู้บริหารมีภาระหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ขั้นตอน
คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดหางบประมาณ ซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อ
จัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย ในขั้นตอนที่ ๒ ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณ
ที่ได้รับนั้น

Koontz^{๒๖} ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารว่ามีขั้นตอนดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) เกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set objective) การพัฒนากลยุทธ์ (Develop strategies) ในการวางแผนโดยจำแนกแผนออกเป็นโครงการ (Program) กำหนดงบประมาณ (Budget) และแนวปฏิบัติ (Procedure) ตลอดจนต้องตั้งตัวปรับปรุงนโยบาย (Policy) ให้สอดคล้องและทันเหตุการณ์อยู่เสมอหรือกล่าวโดยสรุปเป็นการเตรียมการขั้นแรกในการที่จะปฏิบัติงาน

๒. การจัดองค์การ (Organizing) เกี่ยวข้องกับการจัดโครงสร้างขององค์การ (Organization structure) การสร้างขอบเขตของงานและความสัมพันธ์ของงานต่างๆ (Delineate relationships) การกำหนดตำแหน่งหน้าที่ (Create position description) ตลอดจนการกำหนดคุณสมบัติที่ต้องการตำแหน่งนั้นๆ การดำเนินงานขั้นนี้เป็นการจัดงานให้ประสานสอดคล้องเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๓. การจัดเจ้าหน้าที่ (Staffing) เป็นขั้นตอนเกี่ยวกับการเลือกสรร (Select) ปฐมนิเทศ (Orientation) การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนาบุคลากร (Personnel development) เพื่อให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งต่างๆ มีความรู้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีอยู่ ซึ่งสรุปกระบวนการขั้นนี้ว่า เป็นการเลือกสรรบุคคล เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งที่กำหนดไว้

๔. การอำนวยการ (Directing) การบริหารขั้นนี้เป็นหน้าที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ (Decision making) มอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation) การจูงใจ (Motivation) การประสานงาน (Coordination) การจัดให้มีส่วนร่วม (Participation) ในการปฏิบัติงานเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change) ไปในทางสร้างความสำเร็จก้าวหน้าให้แก่องค์กร อาจกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการเพื่อให้ภารกิจขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๕. การควบคุม (Controlling) ในการควบคุมงานนั้นจะต้องกำหนดระบบการรายงาน (Establish reporting system) พัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน (Develop performance standard) การวัดผลงาน (Measurement) ดำเนินการแก้ไขข้อบกพร่อง (Correct) ทั้งนี้เพื่อให้งานดำเนินไปโดยถูกต้อง ความมุ่งหมายสำคัญของการควบคุมงานก็คือ ต้องการให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหากไม่บรรลุวัตถุประสงค์ก็จะทราบอุปสรรคข้อขัดข้องได้ ซึ่งถ้าแบ่งงานเป็นขั้นตอนแล้วก็เป็นความสะดวกที่จะแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นแต่เริ่มต้น ก่อนที่เหตุเหล่านั้นจะลุกลามเสียหายมากจนไม่สามารถแก้ไข

^{๒๖} Koontz, H, **Management : A System and Contingency Analysis of Management Function**, ๖th ed, (New York: McGraw-Hill, ๑๙๖๖), p.๑๔-๑๕.

จากกระบวนการบริหารสรุปได้ว่า การบริหารเน้นถึงวิธีการทำงานที่ดีที่สุด และเอาใจใส่ในการทำงานของผู้ได้บังคับบัญชา แตกต่างกันตรงที่การบริหารแบบจัดการเน้นการทำงานของผู้บังคับบัญชา ถ้าผู้บริหารนำเอาทฤษฎีทั้งสองประเภทมาใช้ควบคู่กัน โดยเน้นการทำงาน ทั้งของผู้บังคับบัญชาและผู้ได้บังคับบัญชา จะช่วยให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพ

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้ของการบริหาร

การบริหารในยุคปัจจุบัน แนวคิดการบริหารในยุคปัจจุบันได้ยึดกรอบแนวคิดมาจากวิทยาการสาขาต่างๆ ทำให้การค้นหาทางเพิ่มประสิทธิภาพองค์การหลุดพ้นไปจากแนวทางของการหาหนทางที่ดีที่สุด (One best way approach) ซึ่งมีมาช้านานแล้ว แนวทางใหม่นำไปสู่วิธีการใหม่ในการคิดเกี่ยวกับตัวองค์การเอง และเกี่ยวกับการบริหารองค์การ โดยมององค์การในฐานะเป็นระบบเปิด

แนวคิดระบบมีที่มาจากกรณีที่นักชีววิทยามองสิ่งที่มีชีวิต คน สัตว์ และพืช ในฐานะเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่พึ่งพิงซึ่งกันและกัน และพึ่งพิงสภาพแวดล้อมแต่ละส่วนของระบบให้และรับบางสิ่งบางอย่างจากส่วนอื่น นั่นคือส่วนต่างๆ ทำงานร่วมกัน ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตนี้แยกออกจากสภาพแวดล้อมโดยมีขอบเขตชัดเจน แต่ก็ยังต้องพึ่งพิงสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่รอด การพึ่งพิงดังกล่าวนี้ที่ทำให้เป็นระบบเปิด แนวคิดนี้เมื่อเปรียบเทียบกับร่างกายมนุษย์จะมองเห็นชัดขึ้น กล่าวคือ ร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยส่วนต่างๆ มากมาย สลับซับซ้อน แต่ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกัน เช่น ถ้าตับทำงานไม่เต็มที่เราก็จะป่วย ทั้งทั้งที่หัวใจและปอดยังทำงานได้คืออยู่ที่ตาม เป็นต้น ปฏิกริยาบางส่วนที่มีต่อระบบใหญ่ที่เราเรียกว่า ผลกระทบของระบบ (Systems effects) ในขณะที่เดียวกันที่ส่วนต่างๆ ของร่างกายทำงานอยู่นั้น ร่างกายก็จำเป็นต้องพึ่งพิงสภาพแวดล้อม คือ อากาศ น้ำ และอาหาร เพื่อให้ร่างกายมีชีวิตอยู่ได้โดยร่างกายจะนำเอาปัจจัยนำเข้าจากสภาพแวดล้อมไปแปรรูปตามที่แต่ละส่วนของร่างกายต้องการ และจะขับถ่ายสิ่งต่างๆ ออกมาจากร่างกาย ตามแนวคิดแบบระบบนี้ องค์การก็มีลักษณะเช่นเดียวกับระบบ กล่าวคือ มีปัจจัยนำเข้าจากสิ่งแวดล้อม มีกลไกการบริหารงานในองค์การ และมีปัจจัยนำออก ตลอดจนมีการส่งข้อมูลย้อนกลับตัวแบบระบบเปิด

การนำเอาแนวคิดแบบระบบมาใช้ศึกษาองค์การ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในฐานคติเกี่ยวกับองค์การหลายประการ ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การมองว่าองค์การเป็นระบบเปิดที่ถูกที่สุด มีความสำคัญและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเป็นการผิดพลาดที่จะพยายามหาหนทางที่ดีที่สุดในการจัดโครงสร้างองค์การ การกระตุ้นพนักงานหรือการกระทำต่างๆ เกี่ยวกับองค์การ เพราะองค์การแต่ละองค์การมีความแตกต่างกัน ดังนั้นแนวคิดใหม่ก็คือ การกระทำต่างๆ ที่เหมาะสม

เกี่ยวกับส่วนต่างๆ ของหน้าที่ขององค์กรล้วนขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละองค์กร และสถานการณ์
ในขณะนั้น สิ่งนี้คือหัวใจของการบริหารงานในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนาต่อมาเป็นวิธีการบริหารงานตาม
สถานการณ์ (Contingency approach)

วิธีการบริหารงานตามสถานการณ์ วิธีการแบบนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นมาใน
ทศวรรษที่ ๑๕ โดยเป็นการปฏิเสธแนวคิดการบริหารงานแบบสากลที่ใช้ได้ทั่วไป และปฏิเสธว่าไม่
มีวิธีการทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว ต้องขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ วิธีการบริหารงานตาม
สถานการณ์มีหลักการสำคัญหลายประการคือ

ประการแรก การบริหารงาน คือ สถานการณ์หนึ่งๆ ซึ่งผู้บริหารควรออกแบบ
องค์กรกำหนดวัตถุประสงค์ และจัดทำกลยุทธ์ นโยบายและแผนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของ
สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ขณะนั้น

ประการที่สอง การที่นโยบายและการดำเนินการทางการบริหารจะมี
ประสิทธิภาพได้นั้นจะต้องสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงที่มาจากสภาพแวดล้อม

ประการที่สาม จากการศึกษาความสำเร็จของการบริหารขึ้นอยู่กับขีดความสามารถ
ในการรับมือกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นจึงควรเพิ่มพูนทักษะการวิเคราะห์เพื่อคาดการณ์ และเข้าใจถึง
การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สี่ ผู้บริหารควรมีทักษะทางด้านมนุษย์สัมพันธ์อย่างเพียงพอเพื่อให้
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่ห้า ผู้บริหารควรใช้ตัวแบบสถานการณ์ในการจัดรูปองค์กร การ
พัฒนาระบบข้อมูลและการติดต่อสื่อสาร การนำตัวแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพมาใช้ใน
สถานการณ์ต่างๆ วิธีการบริหารงานตามสถานการณ์จึงเป็นความพยายามในการทำความเข้าใจว่า
องค์กรดำเนินการอย่างไรภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน วิธีนี้เน้นความสัมพันธ์
ภายในและระหว่างระบบย่อยต่างๆ ในองค์กร ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับ
สภาพแวดล้อมด้วย และนับเป็นวิธีการที่นิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน

จากอดีตย้อนหลังไปนับ ๑,๐๐๐ปี ที่มนุษย์มารวมกันเป็นกลุ่ม เพราะมนุษย์โดย
ลำพังตนเองแล้วไม่อาจอยู่ในสังคมได้อย่างโดดเดี่ยว ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การมารวมกัน
ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกปลอดภัย และทำให้การบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการมารวมกันเป็นไป
ได้มากกว่าที่จะทำโดยคนคนเดียว เนื่องจากการร่วมกันทำให้เกิดพลังความสามารถหลายด้าน
อย่างไรก็ตามการร่วมกันของคนที่จะก่อให้เกิดพลังหรือประสิทธิภาพได้นั้น จำเป็นต้องมีบางสิ่ง
บางอย่างที่เชื่อมโยงความสามารถของคนในกลุ่มหรือองค์กร และใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่
องค์กร สิ่งนั้นคือการบริหาร การบริหารเปรียบเสมือนมือที่มองไม่เห็นที่มีบทบาทอย่างสำคัญใน

องค์การทั้งหลายในการประสานทรัพยากรที่องค์การมีอยู่ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ระเบียบวิธีการทำงาน เทคโนโลยี เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่องค์การตั้งไว้ การบริหารได้พัฒนาควบคู่มากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์ ยิ่งสังคมเจริญมากขึ้นเท่าใดองค์การต่างๆ ก็จะเกิดมากขึ้นเป็นเงาตามตัวและมีขนาดใหญ่ขึ้น และทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วย ถ้าจะเปรียบองค์การก็เปรียบเสมือนเบ้าหลอมอันเป็นที่รวมของคนที่มีความต้องการและความรู้ความชำนาญต่างๆ การที่เข้ามาทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ แต่หากการรวมตัวดังกล่าวเป็นการรวมตัวกันเองก็ย่อมเกิดปัญหาความขัดแย้ง ความสับสนวุ่นวายมากกว่าจะเป็นผลดี ด้วยเหตุนี้ในองการต่างๆ จึงต้องมีหัวหน้า หรือผู้บริหารเข้ามาทำหน้าที่บริหารองค์การ โดยเป็นผู้กำหนดโครงสร้างระบบงาน แบ่งงาน สั่งการ และควบคุมคนในองค์การ เพื่อให้คนในองค์การสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ เท่ากับว่าการบริหารเป็นการทำให้งานขององค์การเสร็จโดยอาศัยผู้อื่นทำนั่นเอง ดังนั้นในทุกๆ องค์การนั้นจะต้องมีการบริหารเสมอ กล่าวได้ว่าการบริหารมีความสำคัญต่อองค์การอย่างมาก การดำรงอยู่รอดหรือความก้าวหน้าขององค์การล้วนขึ้นกับการบริหารในองค์การนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารขององค์การนั้นทำหน้าที่ได้ดีอย่างไร ผู้บริหารขององค์การจะต้องทำหน้าที่ในการนำองค์การไปสู่ความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ภายใต้สภาพแวดล้อมที่แบบแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา นักบริหารที่จะมาบริหารงานโครงการให้ได้ประสิทธิภาพจึงต้องมีความสามารถหรือทักษะและเครื่องมือหลายประการดังนี้

๑. เข้าใจพฤติกรรมของคนคนนับเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของผู้บริหาร เพราะคนเป็นผลควบคุมทรัพยากรอื่น ที่ผู้บริหารต้องการคือเงินพลังงาน วัสดุอุปกรณ์ที่ดีเครื่องจักรและข่าวสาร คนที่เป็นผู้นำสิ่งเหล่านี้ประสานเข้าด้วยกัน ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ผู้บริหารที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนจะได้เปรียบผู้บริหารที่ไม่มีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว การเข้าใจพฤติกรรมของคนช่วยให้ผู้บริหารคาดคะเนว่าคนอื่นจะทำอะไรและเข้าไปมีอิทธิพลเหนือเขาได้

๒. ทักษะในการติดต่อสื่อสาร การทำงานให้เสร็จโดยให้ผู้อื่นเป็นผู้ทำนั้นต้องอาศัยการติดต่อสื่อสารที่ดี ด้วยการให้การพูดหรือการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในการสื่อข้อมูล ผู้บริหารที่ไม่รับฟังหรือไม่ได้ยินไม่ได้ฟังข่าวสารจากลูกน้อง คู่แข่ง เพื่อนร่วมงาน ผู้บริหารเช่นนี้มักจะประสบความล้มเหลวในการทำงาน โดยในขณะที่เดียวกันผู้บริหารที่สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารไปสู่กลุ่มต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ก็มักจะประสบความสำเร็จในการทำงานเช่นกัน

๓. การใช้อิทธิพลภาวะผู้นำและอำนาจ การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการผู้บริหารต้องใช้อิทธิพล (Influence) อิทธิพล คือ กระบวนการของการทำให้คนอื่นประพฤติปฏิบัติตามที่ตนต้องการให้เป็นเช่นนั้น ในขณะที่ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นรูปแบบพิเศษของการ

ใช้อิทธิพลโดยมุ่งมีอิทธิพลเหนือกลุ่มมิใช่ปัจเจกบุคคล ส่วนอำนาจ (power) เป็นสมรรถนะในการใช้อิทธิพลซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนหนึ่งมีอิทธิพลเหนือคนอื่น ในการทำงานทุกวันผู้บริหารจะใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้บังคับบัญชาระดับสูงขึ้นไปในแง่มุมต่างๆ กัน เช่นกับผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ กับผู้ร่วมงานให้มีการร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิด และกับผู้บังคับบัญชาให้รับฟังข้อมูลข่าวสารที่ตนเองเสนอเพื่อตัดสินใจ

๔. การตัดสินใจ การบริหารได้รับการขนานนามว่าเป็นการตัดสินใจ (Decisionmaking job) ซึ่งความจริงแล้วการบริหารเป็นมากกว่านั้น ผู้บริหารเป็นผู้ใช้อิทธิพล เป็นผู้นำ และผู้ใช้อำนาจ นอกจากนี้ยังเป็นผู้รวบรวมและกระจายข้อมูลข่าวสาร ประเมินผล และเป็นตัวแทนของกลุ่ม หน่วยงาน หรือองค์การด้วย อย่างไรก็ตามหน้าที่ด้านการบริหาร การวางแผน การจัดการองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ หรือการอำนวยความสะดวกและการควบคุม ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเกือบทั้งสิ้น

๕. ระบบการจัดการข้อมูลข่าวสาร การที่ความต้องการการติดต่อสื่อสารเพิ่มขึ้น ความก้าวหน้าในกระบวนการรับส่งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร และความต้องการข้อมูลข่าวสารสำหรับการตัดสินใจ สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับผู้บริหารอย่างมากก็คือ จะทำอย่างไรกับข้อมูลข่าวสารที่มีเข้ามาอย่างมากมาย มีผู้เตือนว่าสิ่งที่ทำลายการบริหารในทศวรรษ ๑๙๘๐ ก็คือการเรียนรู้ที่จะรับมือกับการขยายตัวอย่างมหาศาลของข้อมูลข่าวสารที่เข้ามา ผู้บริหารอยู่ทุกวันนี้ ข้อมูลข่าวสารและความต้องการข้อมูลข่าวสารจะมีมากขึ้นทั้งสองฝ่าย จนกระทั่งไม่สามารถจะมีการเก็บรวบรวมและแจกจ่ายออกไปอย่างง่ายง่ายได้อีกแล้ว นั่นคือจะต้องมีการบริหารข้อมูลข่าวสารเกิดขึ้น เช่นเดียวกับทรัพยากรอื่น ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่นั้นถูกและไปถึงมือผู้ที่ต้องการใช้ได้ทันเวลา

๖. เทคนิคการบริหาร การปฏิบัติงานความรู้เกี่ยวกับด้านเทคนิค หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะอย่างที่องค์การมีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบ เทคนิคการบริหารการปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือพิเศษที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาช่วยผู้บริหารรุ่นใหม่ซึ่งกำลังประเชิญหน้ากับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ อย่างกว้างขวาง และแวดล้อมไปด้วยข้อมูลข่าวสารจำนวนมากมาย เทคนิคในการบริหารการปฏิบัติงานส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการและศาสตร์การบริหาร การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และตัวแบบทางคณิตศาสตร์ในฐานะที่เป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจเป็นหัวใจของเทคนิคหลายเรื่องราวทั้งหลายที่ผู้บริหารเผชิญอยู่สามารถจะแก้ไขด้วยการใช้เทคนิคต่างๆ ตั้งแต่การวางแผนและการคาดการณ์การจัดทรัพยากรการจัดกำหนดระยะเวลาการต่อรองและการเจรจา

๗. การริเริ่มและการสร้างสรรค์ การที่องค์การจะดำรงอยู่และสามารถพัฒนาไปได้จำเป็นต้องได้ผู้บริหารที่นอกจากจะมีความรู้ความสามารถในด้านการบริหารงานแล้ว ยังต้อง

มีคุณวุฒิในด้านการเป็นผู้นำริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ใหม่ให้เกิดขึ้นกับองค์กรอีกด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมองค์กรที่แปรเปลี่ยนไป กล่าวโดยสรุปการบริหารกับองค์กรเปรียบเสมือนคนละด้านของเหรียญเดียวกัน โดยการบริหารจะเป็นตัวประสานเชื่อมโยงทรัพยากรต่างๆ ที่องค์กรมีอยู่ให้บังเกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดไว้ล่วงหน้า ในทุกวันนี้การบริหารยังมีความสัมพันธ์ต่อองค์กรอย่างมาก เพราะสภาพแวดล้อมขององค์กรได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในขณะที่องค์กรก็มีขนาดใหญ่และสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ จำเป็นต้องมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรเพื่อความอยู่รอดและความก้าวหน้าขององค์กรเอง

จากแนวคิดและวิธีการทางการบริหารดังกล่าวมาข้างต้นทั้งหมดสามารถนำมาสรุปกระแสแนวคิดทางการบริหารที่สำคัญได้ ๓ แนวคิดคือ การบริหารแบบมุ่งงาน การบริหารแบบมุ่งคน การบริหารที่มุ่งสถานการณ์

สรุปได้ว่าการบริหารแบบมุ่งงาน ผู้บริหารจะให้ความสำคัญต่อปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ได้แก่ เครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ และลักษณะงานที่ทำ ประสิทธิภาพการทำงานจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการกำหนดหรือเลือกวิธีการทำงานที่ดีที่สุด ที่จะช่วยทำให้มีการใช้เครื่องจักรและเครื่องช่วยอื่นๆ ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น วิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่กำหนดขึ้นมานี้ถือเป็นหลักการและระเบียบที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม แนวทางนี้จึงยึดถืองานเป็นสิ่งสำคัญหรือเรียกได้ว่าเป็นวิธีการปรับคนให้เข้ากับงานนั่นเอง

สรุปได้ว่าการบริหารแบบมุ่งคน ตามแนวคิดนี้ผู้บริหารให้ความสำคัญแก่คน โดยถือว่าทุกคนเป็นปัจจัยการบริหารที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเชื่อว่างานทุกอย่างที่ทำไปจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคนเป็นสำคัญ ดังนั้นการบริหารงานที่ดีจึงควรยึดถือคนเป็นสำคัญ และจึงจัดสภาพการทำงานให้เอื้ออำนวยทั้งในแง่ความสะดวกสบายและขวัญกำลังใจแก่คนทำงานมากที่สุด ผลที่จะได้รับตอบแทนก็คือประสิทธิภาพการทำงาน แนวคิดนี้จึงเท่ากับเป็นการปรับงานให้เข้ากับคน เพื่อจูงใจให้คนทำงานอย่างเต็มความสามารถ

สรุปได้ว่าการบริหารแบบมุ่งสถานการณ์ เป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดระยะหลังอันเนื่องจากองค์กรมีขนาดใหญ่มีความสลับซับซ้อน ขาดความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารงานตามแนวคิดนี้เน้นวิธีการทำให้องค์กรปรับโครงสร้างกระบวนการ และพฤติกรรมองค์กรให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตามการบริหารงานในปัจจุบันนี้มักจะมีแนวคิดทั้ง ๓ ประสานหรือสอดแทรกอยู่มิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดแต่อย่างใด

๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

เทเลอร์ (Frederick W, Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์พื้นฐานอยู่ในหลักการที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๒๓}

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงาน จะต้องมีการจัดงานเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานหรือจัดวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีความสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างบริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงาน เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ชี้้ โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเห็นงานของคนงานเท่านั้น หากหลักการดังกล่าวพบว่าวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมา และได้เสนอแนะว่าผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหา และความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบ นำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่ม คติวิเคราะห์ และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่ดีที่สุดสำหรับกลุ่ม ให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่การบริหาร ๕ ประการคือ^{๒๔}

^{๒๓} เทเลอร์, อังโนรชัช สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๒๔} Harold Koontz & Heinz Weihrich, **Ninth Edition Management**, (New York: McGraw Hillbook, 1991), p.4.

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของบริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิธีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้ เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น และนอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การ และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเอง ผู้นำประจำ อีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การเป็นอยู่ไม่เหมาะสม ก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

ฟาโย (Fayol) ได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of labor) ฟาโยได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับกรมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority Responsibility) แวปเบอริ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (unity of Command) ฟาโยกล่าวว่า คำสั่ง ๒ คำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้อง ในเมื่อผู้ควบคุม ๒ คน ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่ง ๒ คำสั่งนี้ ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับของ

อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชา ๒ คน จะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่นสนใจในความรู้ลึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของงานการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับขั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่สุดใดในลำดับขั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับขั้น การบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์กรจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์กรได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับขั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากการบริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มสมรรถภาพขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสาขานั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของงานการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่าควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกๆระดับขององค์กร

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์กร องค์กรใดที่ไม่มีแผนจะทำได้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูง ทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์กรอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาค คือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการงานเสมอภาคมากขึ้น เป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งในการจัดการเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงาน โดยใช้ผังองค์การ (Organization chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขึ้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนาโดยกำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่ม ซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ชัดผู้บริหารระดับงานในการพัฒนาและการบริหารงาน^{๒๕}

ลูเทอร์ กุลิก (Luthe Gulick) ได้เสนอหลักการบริหารระบบราชการ มีดังนี้^{๒๖}

๑. P = Planning (การวางแผน) เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์การ และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้นมีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒. O = Organizing (การจัดองค์การ) เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการ โดยจัดแบ่งตามความชำนาญเฉพาะอย่างออกเป็น กรม ฝ่าย แผนก จะพิจารณาปริมาณงาน คุณภาพงาน ขนาดของการควบคุม และพิจารณาแบ่งสายงานหลัก และสายงานที่ปรึกษา โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควบคู่กันไป

^{๒๕} ฟาโย อังงิน ศรีวรรณ เสรีรัตน์, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๒๖} ลูเทอร์ กุลิก, อังงิน ศรีวรรณ เสรีรัตน์, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

๓. S = Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์กร โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ในปริมาณที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

๔. D = Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) เป็นการกำกับดูแล สั่งงานผู้ใต้บังคับบัญชา โดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำ การจูงใจ ศิลปะการปกครองคน และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้ใต้บังคับบัญชา

๕. Co = Coordinating (การประสานงาน) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่าย ทั้งในระดับสูงกว่าต่ำกว่า

๖. R = Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) เป็นการนำเสนอผลการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารระดับต่างๆ โดยการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

๗. B = Budgeting (การงบประมาณ) เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงานโดยใช้วงจงบประมาณ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การเตรียมขออนุมัติงบประมาณ การเสนอให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบ การดำเนินงานตามงบประมาณ การตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้

วิลเลียม โอยูจิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร

๑. การจ้างงานระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
๕. การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจน และเป็นทางการเส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง

๖. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว^{๓๓}

ลูเทอร์ กุลลิก และลินคอล์น เออร์วิค ได้นำหลักการบริหารจัดการของฟาโย มาปรับปรุงประยุกต์การบริหารราชการ ในที่สุดได้คำตอบเป็นกระบวนการบริการ ๗ ประการ ได้แก่

๑. P = Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

^{๓๓} William Ouchi, **Organization and Management**, (Eaglewood Cliffs: Prentice Hill, 1971), p 283.

๒. O = Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

๓. S = Staffing การจัดหาบุคคล เป็นการบริการงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔. D = Directing หมายถึง การวินิจฉัย การบอกทิศทางการทำงาน เสนอแนะวิธีการทำงาน หลังจากที่ได้สั่งงาน หลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว ควรจะทำงานอะไรบ้าง อย่างไร ไปในทิศทางใด

๕. Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การสื่อสาร การกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

๖. R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือคนขึ้นไป ว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

๗. B=Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของกลุคิกนี้มีลักษณะซ้ำซ้อนกับแนวคิดของฟาโยล แต่จัดขั้นตอนให้ละเอียดกว่า มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมา การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์ ซึ่งกระบวนการบริหารบางตำราเรียกว่า หน้าที่ของการจัดการ แตกต่างไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน^{๓๒}

สรุปได้ว่าทฤษฎีการบริหาร เป็นทฤษฎีในเชิงปริมาณหรือบริหารศาสตร์ แนวคิดตามสถานการณ์ และแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีทางการบริหาร ดังกล่าวนี้นี้สำคัญยิ่งสำหรับการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหาร เพราะจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ได้ แนวคิดทฤษฎีการบริหารนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในองค์กรของตน

^{๓๒} Gulick, L. and Urwick j., **Papers on the science of Administration**, (New York: Institute of Public Administration, 1=73), p.18-19.

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา

๒.๔.๑ ที่มาของกระบวนการพัฒนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ว่า “ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ ไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก, กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมีเพื่อผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”^{๓๓}

ดิเรก ฤกษ์หรั่ง ได้สรุปวิเคราะห์ คำว่า “การพัฒนา” ว่าเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นกระบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต (quality of life) ของบุคคล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

๒. มุ่งให้เกิดความเสมอภาค (equity) กันในสังคมทั้งของเศรษฐกิจและสังคม

๓. สร้างให้เกิดการกระจายอย่างทั่วถึงให้เกิดขึ้นใหม่ (redistribution) ทั้งเรื่องรายได้ของคนในชุมชนให้มีช่องว่างแตกต่างกันให้น้อยที่สุด รวมทั้งการกระจายบริการที่รัฐพึงให้แก่ประชาชนไปสู่ชุมชนบทให้มากและใกล้เคียงกันในเมืองยิ่งยิ่งขึ้น”^{๓๔}

รัฐจวน อินทรกำแหง เขียนไว้เกี่ยวกับ”การพัฒนา” ว่าเป็นการพัฒนาชีวิตของผู้คน เป็นสิ่งที่จะต้องพัฒนาและพัฒนาได้ แต่จะพัฒนาอย่างไรจึงจะเจริญงอกงามอย่างปราศจากปัญหา ไม่ใช่การพัฒนาที่นำไปสู่ความสลับซับซ้อนและรกรุงรังไปด้วยปัญหา เป็นสิ่งที่จะต้องคิดด้วยสติและปัญญา และท่านอาจารย์รัฐจวน ได้วิจารณ์ว่าการพัฒนาทุกวันนี้เป็น โลกของเศรษฐกิจ ไม่ใช่โลกของมนุษย์ไปเสียแล้ว ทั้งนี้เพราะทรัพยากรธรรมชาติที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ให้เป็นสุขสดชื่นด้วยความเขียวขจี ชุ่ม กลีบกลายเป็นความวิปริตแห้งแล้งผิติดุกดาก จนกระทั่ง “คน” หรือ “มนุษย์” ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุด ก็พลอยถูกทำลายสมรรถนะหรือศักยภาพให้ลดลงไปได้อย่างน่าเสียดาย ด้วยเหตุที่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ทุกสิ่งทุกอย่างจึงถูกตีราคาเป็นเงินทอง แล้วคุณค่าของความเป็นคนก็ถูกเมิน”^{๓๕}

^{๓๓} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทบารมี บุคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๕.

^{๓๔} ดิเรก ฤกษ์หรั่ง, การพัฒนาชนบทเน้นหนักการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็นพื้นฐาน, (กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑.

^{๓๕} รัฐจวน อินทรกำแหง, สวนโมกข์ท่าไม้ ท่าไม้ส่วนโมกข์ภาคคลอง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มติชน, ๒๕๓๙), หน้า ๗๔.

๒.๔.๒ ความหมายของกระบวนการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนา โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดีเกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้น ที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า คือกระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน โดยต่อเนื่อง ภายใต้คำจำกัดความดังกล่าว เนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนั้นการดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็นกระบวนการระยะยาว และจากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่านดังนี้ ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาว่า หมายถึง ความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า^{๓๖} ในขณะเดียวกัน การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือการปฏิรูปจากของเดิมแล้วทำให้ดีขึ้นให้เจริญขึ้น^{๓๗} สำหรับคำจำกัดความของคำว่า “พัฒนา” คือ ทำให้เจริญ ทำให้ยั่งยืนถาวร^{๓๘} การพัฒนา หมายถึง การกระทำที่ดีขึ้นคือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๓๙} อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่าง ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ^{๔๐} ในขณะที่มีผู้ให้ความหมายการพัฒนาว่า หมายถึง การที่คนในชุมชน และสังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเองได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^{๔๑} การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี

^{๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๕.

^{๓๗} ไพบุลย์ ช่างเรียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๖๔.

^{๓๘} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ร่วมสาส์น, ๒๕๑๕), หน้า ๖๖๓.

^{๓๙} ยูวัฒน์ วุฒิเมธิ, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^{๔๐} ทิตยา สุวรรณชญ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕๔.

^{๔๑} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๕.

ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^๒ สำหรับ การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่าเจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนากับการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เรียกว่า พัฒนาหรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๓ เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียงแนวคิดหรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

^๒ วิทยากร เชิงกุล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฉับกระจะ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

^๓ พระราชมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๘.

๓) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการ และคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช้การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๔) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๕) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือสามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ สามารถเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^{๔๔}

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้สรุปแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาไว้ดังนี้

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนามาใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความก้าวหน้ามาก

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่า การพัฒนาไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคตอันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูปคือเฉพาะในโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย และการเจริญเติบโตมาก

^{๔๔} สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดินการสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา

๕) แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยมที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา^{๔๕}

การพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ^{๔๖}

๑) การพัฒนา หมายถึงความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผลตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจและลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับคามเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่าการพัฒนานั้นหมายถึงเรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้นควรหมายถึงเรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒) การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกัน เราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่ และในการพัฒนาที่ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควรหมายถึงความเป็นธรรมอีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร ดังนั้นการพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชาวต่างชาติได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้การแบ่งโลกที่พัฒนาและไม่พัฒนา ซึ่งการพัฒนามีอยู่ ๓ ฐานะ ได้แก่

^{๔๕} สนธยา พลศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๔๖} โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

๑. การพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในความหมายนี้หมายถึง กระบวนการวิวัฒนาการของความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ รวมทั้งขององค์การทางวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาในฐานะนี้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการทั้งแนวเก่าแนวใหม่ ความแตกต่างทางสังคม การผสมผสานและการปรับตัวด้วยการทำให้ดีขึ้น ตลอดจนขั้นตอนของวิวัฒนาการทางสังคม

๒. การพัฒนาในฐานะที่เป็นปฏิสัมพันธ์ ในฐานะนี้เป็นการมองการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตของสังคมด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมต่างๆ การพัฒนาที่ด้อยพัฒนาด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้า ระบบพาณิชย์ ระบบอาณานิคม อาณานิคมยุคใหม่ การแปลงสภาพโครงสร้างของสังคมด้วยการเป็นสมัยใหม่ภายใต้ลัทธิอาณานิคม การแพร่กระจายทัศนคติ ค่านิยม สถาบันต่างๆ ภายใต้ลัทธิอาณานิคม และการขาดตอนของกระบวนการวิวัฒนาการ

๓. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิบัติการ การพัฒนาในฐานะนี้ถือว่าการพัฒนาจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ และตรวจสอบกระบวนการแห่งความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายให้เลือกสำหรับการพัฒนาหลายๆ เป้าหมาย รวมทั้งรูปแบบของการพัฒนา เป็นต้น^{๔๓}

ทิตยา สุวรรณะชญ ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการในอันที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่จะให้บรรลุเป้าหมายที่สังคมนั้นได้เลือกสรรแล้ว ด้วยการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๔}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายว่า การพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทางหรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นของดีสำหรับกลุ่มหรือชุมชนที่สร้างขึ้น^{๔๕}

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ และคณะ กล่าวถึง การพัฒนาในความหมายแนวพุทธของศรีลังการ ที่เรียกว่า หลักการ “सरโวทัย” (Sarvodaya) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาของพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นความหมายหนึ่งของ “การพัฒนาเชิงพุทธ” ประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ คือ

^{๔๓} Hoogvelt, *The Manager's Span of control*, (The Harvard Review may june, 1956), pp. 39-47

^{๔๔} ทิตยา สุวรรณะชญ, *พัฒนาสังคมขอบเขตและแนวความคิด*, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ ๒๕๒๒, หน้า ๓๕๔.

^{๔๕} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

๑. การพัฒนาน่าจะมียุทธศาสตร์หลักเน้นที่ “ความเป็นมนุษย์” มากกว่าความปรารถนาที่จะครอบครองวัตถุ เพราะการพัฒนาตามแนวตะวันตกหรือตามแบบประเทศอุตสาหกรรมใหม่ๆ จะเน้นเรื่องการผลิตวัตถุ การสร้างวัตถุ และการครอบครองวัตถุ

๒. การพัฒนาน่าจะต้องเน้นเรื่องความสามัคคี (Solidarity) หมายถึง ผลของการพัฒนาจะไม่กระจุกตัวยังกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเขตใดเขตหนึ่ง ผลของการพัฒนาต้องกระจายไปทั่วทุกกลุ่มชน ทุกเขต แม้กระทั่งทั้งโลก

๓. การพัฒนาต้องใช้หลักการมีส่วนร่วม (Participation) คือ การให้ประชาชนตัดสินใจชะตากรรมของตนเองด้วยตนเอง นั่นก็คือการมีส่วนร่วมวางแผนโครงการพัฒนา ซึ่งหลักข้อนี้ก็หมายถึงแต่ละสังคมต้องตัดสินใจด้วยตัวเองว่าจะเลือกวิถีทางพัฒนาแบบไหน แต่ละสังคมควรมีแบบจำลองการพัฒนาของตนเอง

๔. การพัฒนาไม่ใช่เป็นเรื่องของการสังเคราะห์ แต่ควรเป็นเรื่องของการปลดปล่อยและหลุดพ้น (Liberation) มองในแง่นี้แล้วการพัฒนาจึงต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของตนเอง เช่น หลักการของพุทธปรัชญา เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก^{๕๐}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ๓ ประการ^{๕๑}

ประการที่ ๑ การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง นั่นคือ การพัฒนามิได้เป็นเรื่องธรรมชาติ หากเป็นความพยายามของมนุษย์ พยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและถูกพัฒนา

ประการที่ ๒ เป้าหมายสุดขั้วของการพัฒนาอยู่ที่ “คน” คนเป็นทั้งผู้ถูกพัฒนาและรับผลของการพัฒนา มองคนเป็นกลุ่มหรืออยู่ในกลุ่ม ดังนั้นการพัฒนาจึงรวมถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

ประการที่ ๓ เป้าหมายของการพัฒนาคน กลุ่มคนหรือสังคม คือ ความอยู่ดีกินดีด้านต่างๆ หรือสภาพสังคมที่ดี ซึ่งรวมถึงสภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วย

ทรรศนะ วิชัยชนพัฒน์ ได้ให้แนวคิดการพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความคิดความสามารถของประชาชนให้เกิดการช่วยเหลือตนเองเพื่อนบ้านและชุมชน เพื่อยกระดับ

^{๕๐} ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ และคณะ, **วิธีวิทยาสังคมไทย วิธีใหม่แห่งการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิฟรีดริชเนาหมัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^{๕๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

คุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และความร่วมมือของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

“การพัฒนาชุมชน” เป็นการทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยเกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมตามความต้องการของประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนเอง ดังนั้น “การพัฒนาชุมชน” จึงเป็นการทำให้กลุ่มคนดีขึ้นเจริญขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม โดยต้องคำนึงถึงความสมดุลในทุกมิติ

กระบวนการทำงานในชุมชนการทำงานกับชุมชนให้ได้ใจ ให้ได้รักและศรัทธาให้ได้ชื่อว่า “ศรัทธาที่เดินได้” นั้นย่อมาหมายถึง การเข้าไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนเข้าไปสำรวจค้นคว้าศึกษาหาข้อมูล เพื่อให้ทราบว่สถานการณ์ของชุมชนเป็นอย่างไร มีปัญหาและต้องการอะไร กระบวนการทำงานสำคัญคือ การเข้าไปทำงานกับความคิดของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา โดยต้องเริ่มจากชุมชนและความสมัครใจพร้อมใจตามความต้องการของชุมชน

การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับในการเข้าไปทำงานในชุมชนนั้น ประเด็นสำคัญคือการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าต้องเตรียมความพร้อมตัวเองให้ได้ก่อนที่จะนำความรู้ การพัฒนาถ้าปราศจากสำนึกและความสมัครใจของชุมชนแล้วก็จะกลายเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เปรียบเสมือนต้นไม้ที่ไม่มีรากแก้ว การทำงานกับชุมชนต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนตามความต้องการที่แท้จริงและความสมัครใจของชุมชน แนวคิดในการพัฒนาชุมชนในความหมายของการ “ปลูกให้ต้น” จึงเป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนลุกขึ้นมาด้วยกัน ทำงานพัฒนาชุมชนตามความต้องการและความสมัครใจที่ต้องการจะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นความสามารถที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดการกับชุมชน

แต่ถ้าชุมชนยังไม่ตื่นตัวและยังไม่พร้อมที่จะร่วมพัฒนา ในฐานะนักพัฒนาก็ต้องหาทางจัดการกับความคิดของชุมชนให้มากขึ้น และในทางปฏิบัติหากการพัฒนามุ่งหวังให้ชุมชนมี “ความยั่งยืน” ในฐานะนักพัฒนาที่จำเป็นต้องส่งเสริมการจัดกระบวนการชุมชนเพื่อให้เกิด

การที่จะเสริมสร้างพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับความต้องการของชุมชน เศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา การปกครอง การเมือง องค์กรในชุมชน สภาพแวดล้อม และปัญหาความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ปัจจัยสำคัญคือการส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพผู้นำชุมชนจากภายในชุมชนเองให้ถึถ้วนครอบคลุมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อจะได้เข้าใจถึงระบบชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และแตกต่างกันในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผลต่อการผลักดันสู่การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่แน่นอน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงกระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ พร้อมทั้งเป็นกระบวนการทางสังคม มีลักษณะดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในสังคม การพัฒนาชุมชนต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๒. การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการให้ชัดเจน มีการสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชนและการเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๓. การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาล และการประสานงานกันระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๔. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาวะทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีการตื่นตัวเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชาและท้อถอย^{๕๒}

สรุป แนวคิดการพัฒนาได้ว่า เป็นแนวคิดที่มุ่งเพื่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ ชุมชน สังคม เพื่อความเจริญ การพัฒนาต้องเริ่มที่ความคิดของคนในชุมชนที่จะเริ่มการพัฒนาเอง เมื่อมีความคิดที่สร้างสรรค์ ริเริ่มที่จะพัฒนา ก็จะเกิดการพัฒนากายในตัวตนในชุมชนเอง ในกลุ่มคนเล็กๆ ในชุมชนเล็กๆ และขยายสู่ชุมชนใหญ่ และสังคม การพัฒนาจะเกิดอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างรอบด้านคือการทำให้เจริญทำให้ยั่งยืนถาวร การพัฒนาเป็นกระบวนการหนึ่งส่งผลให้มีการเจริญก้าวหน้าโดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการที่หลากหลายทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข อีกทั้งยังสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้นและต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม

๒.๔.๓ หลักการสำคัญของกระบวนการพัฒนา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารพบว่ามีหลักวิทยากรนำเสนอไว้ดังนี้

^{๕๒} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า หน้าที่ ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพิ่มความพยายามจะสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร

S คือ Staffing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสรรหาบุคคลากรใหม่ การพัฒนาบุคคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในกระบวนการปัญหาภายในองค์กร^{๕๓}

เทเลอร์ (Frederick W, Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๕๔}

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุ่งไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดงานเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานหรือจัดวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษ ที่จะให้得人ที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

^{๕๓} พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, พุทธบริหาร, ๒๕๔๕, หน้า ๕.

^{๕๔} เทเลอร์, อ่างในธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างฝ่ายบริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานเป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ชี้โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเห็นงานของคนงานทำนั้น หากหลักการดังกล่าวพบว่ามีวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมา และได้เสนอแนะว่าผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องว่าผิดชอบ นำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่มให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการคือ^{๕๕}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของการบริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิธีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ได้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่รวมถึงจะต้องมีติดต่อสื่อสารกับผู้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น และนอกจากนี้ยังต้องทำการประเมิน โครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ได้บังคับบัญชาของตนเองด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสม ก็จำเป็นต้องปรับปรุง เช่นเดียวกันถ้าผู้อยู่ได้บังคับบัญชาหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

^{๕๕} Harold Koontz & Heinz Wehrich, **Ninth Edition Management**, (New York: McGraw Hillbook, ๑๙๕๑), p.๔.

ฟาโย (Fayol) ได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority Responsibility) เวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับการชื่นชมจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (unity of Command) ฟาโยกล่าวว่า คำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องกับเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งของคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชาการ มักจะ โกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของงานการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับขั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่สูงสุดในลำดับขั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับขั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลง จะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับขั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสายงานการบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากการบริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหา เพิ่มความสามารถขึ้นสำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายงานนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของงานการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่าควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีผลสำคัญเนื่องจากจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์กร

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์กร องค์กรใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนงานแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์กรอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาค คือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์กรซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการงานเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งในการจัดการเพื่อให้องค์กรได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงาน โดยใช้ผังองค์กร (Organization chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์กรยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีค่าจำเป็นต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนาโดยกำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์กรจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่ม ซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์กร เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์กร ความต้องการของพนักงาน และความสามารถ จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน^{๕๖}

^{๕๖} ฟาโย อังใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ทฤษฎีองค์กร : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

ลูเทอร์ กุลิก (Luthe Gulick) ได้เสนอหลักการบริหารระบบราชการ ดังนี้

๑. P = Planning (การวางแผน) เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์กร และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้นมีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒. O = Organizing (การจัดองค์การ) เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการ โดยจัดแบ่งตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ออกเป็นกรม ฝ่าย แผนก จะพิจารณาปริมาณงานคุณภาพงานขนาดของการควบคุม และพิจารณาแบ่งสายงานหลัก และสายงานที่ปรึกษา โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควบคู่กันไป

๓. S = Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์กร โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ในปริมาณที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

๔. D = Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) เป็นการกำกับดูแล สั่งงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำ การจูงใจ ศิลปะการปกครองคน และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้ใต้บังคับบัญชา

๕. Co = Coordinating (การประสานงาน) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่าย ทั้งในระดับสูงกว่าและต่ำกว่า

๖. R = Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) เป็นการนำเสนอผลการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารระดับต่างๆ โดยการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

๗. B = Budgeting (การงบประมาณ) เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงาน โดยใช้งบประมาณ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การเตรียมขออนุมัติงบประมาณ การเสนอให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบ การดำเนินงานตามงบประมาณ การตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้^{๕๗}

วิลเลียม โอยูจิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร

๑. การจ้างงานระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล

^{๕๗} ลูเทอร์ กุลิก, อังโน ศรีวรรณ เสรีรัตน์, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป

๕. การควบคุมตัวเองโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง

๖. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว^{๕๘}

ลูเทอร์ กุลลิค และลินคอล์น เออร์วิค ได้นำหลักการบริหารจัดการของฟาโย มาปรับปรุงประยุกต์การบริหารราชการ ในที่สุดได้คำตอบเป็นกระบวนการบริการ ๗ ประการได้แก่

๑. P = Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

๒. O = Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการจัดสายงาน แบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

๓. S = Staffing การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พินิจจากงาน

๔. D = Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ บอกทิศทางการทำงาน เสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ให้งาน หลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว ควรจะทำงานอะไรบ้าง อย่างไร ไปในทิศทางใด

๕. Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การสื่อสาร การกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

๖. R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

๗. B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของกุลลิคนี้มีลักษณะซ้ำซ้อนกับแนวคิดของฟาโยล แต่จัดขั้นตอนให้ละเอียดกว่า มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมา การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหารบาง

^{๕๘} Wiliam Ouchi, **Organization and Management**, (Eaglewood Cliffs: Prentice Hill, ๑๕๗๑), p.๒๘๓.

ตำราเรียกว่า หน้าที่ของการจัดการ ซึ่งมีหลายวิธีที่แตกต่างไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน^{๕๕}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการ เป็นทฤษฎีในเชิงปริมาณหรือบริหารศาสตร์ แนวคิดตามสถานการณ์ และแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารจัดการดังกล่าวนี้ สำคัญยิ่งสำหรับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหาร เพราะจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ได้ ดังแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจ

๒.๔.๔ ประเภทองค์ประกอบของกระบวนการพัฒนา

ประเภทองค์ประกอบโดยทั่วไป ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยม ความสนใจในทิศทางเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีแบบแผนความสัมพันธ์ต่อกัน อันมีผลทำให้สมาชิกในอาณาบริเวณนั้นสามารถทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อบำบัดความต้องการที่จำเป็น และใช้ประโยชน์จากสถาบันและบริการทางสังคมในชุมชนนั้นร่วมกัน

ความหมายของคำว่าชุมชน คำว่า ชุมชน (community) ได้มีผู้รู้และนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้มากมายตามทัศนะและประสบการณ์ของนักวิชาการแต่ละท่านว่าจะมีแนวโน้มไปในทางใดและมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการใช้อย่างไร ความหมายของชุมชนที่ควรนำมากล่าวถึงมีดังต่อไปนี้

ประดิษฐ์ มัชฌิมา ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน คือ กลุ่มชนที่มีความรู้สึกนึกคิด และผลประโยชน์ร่วมกัน อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน การใช้ประโยชน์และบริหารทางสังคมร่วมกัน^{๕๖}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๕ ประการ คือ

- ๑) คน
- ๒) ความสนใจของคนที่มีต่อเรื่องเดียวกัน
- ๓) อาณาบริเวณ
- ๔) การปฏิบัติต่อกัน
- ๕) ความสัมพันธ์ของสมาชิก^{๕๗}

^{๕๕} Gulick. L. and Urwick j., **Papers on the science of Administration**, (New York: Institute of Public Administration, ๑=๓๑), p.๑๘-๑๙.

^{๕๖} ประดิษฐ์ มัชฌิมา, **สังคมวิทยาชนบท**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๒.

สัญญา สัญญวิวัฒน์ ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น ๔ ประการคือ

- ๑) ประชากร
- ๒) สถาบันทางสังคม
- ๓) องค์การทางสังคม
- ๔) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์^{๖๒}

๒.๔.๕ กระบวนการวิธีการของกระบวนการพัฒนา

กระบวนการการพัฒนา มีที่มาดังนี้

สนธยา พลศรี ให้ความหมายไว้ว่า “กระบวนการเป็นการกระทำใดๆ ก็ตาม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นอย่างมีขั้นตอน เป็นระบบและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มต้น ไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย”^{๖๓}

ดังนั้น คำว่า กระบวนการ หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอย่างมีระเบียบ เป็นขั้นตอน เป็นระบบ และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันต่อเนื่องกัน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง

ลักษณะของกระบวนการ

๑. เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์กำหนดขึ้นก็ได้
๒. เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบและเป็นระบบ คือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับ นับตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงการสิ้นสุด
๓. เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ กล่าวคือขั้นตอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้
๔. ขั้นตอนต่างๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดช่วงขาดตอน และไม่เกิดขึ้นข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง
๕. มีจุดสิ้นสุด คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องมีขั้นตอนสิ้นสุดเสมอ เมื่อบรรลุถึงจุดๆ หนึ่ง เช่น ถ้าเป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้น จุดสิ้นสุดของกระบวนการก็คือเมื่อบรรลุเป้าหมายในระดับใดระดับหนึ่งที่ต้องการ^{๖๔}

^{๖๒} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การบริหารพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๗.

^{๖๓} สัญญา สัญญวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

^{๖๔} สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

กระบวนการบริหารจัดการ อาจแบ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างกัน สามารถแบ่งกระบวนการบริหารจัดการเป็น ๕ กระบวนการ คือ

๑. การวางแผนงาน (Planning)
๒. การจัดการองค์การ (Organizing)
๓. การบริหารงานบุคคล (Commanding)
๔. การอำนวยความสะดวก (Coordinating)
๕. การควบคุม (Controlling)

และนอกจากนี้ ยังมีการแบ่งกระบวนการบริหารจัดการ เป็น ๗ หน้าที เรียกว่า POSDCoRB คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือวางโครงการว่าจะต้องทำอะไรเป็นลำดับ พร้อมวิธีปฏิบัติ กำหนดวัตถุประสงค์ก่อนการลงมือทำ

๒. การจัดการองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างของการบริหารกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานหรือตำแหน่งต่างๆ ให้ชัดเจน กำหนดการติดต่อประสานงานตามลำดับชั้น

๓. การจัดบุคลากร (Staffing) หมายถึง การบริหารงานบุคคลเริ่มตั้งแต่การแสวงหาการบรรจุ แต่งตั้ง การฝึกอบรมและการพัฒนา การทำนุบำรุง การเลื่อนขั้น รวมถึงการลดขั้นด้วยตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากหน้าที่

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการหลังจากวิเคราะห์และพิจารณาแล้ว รวมถึงการติดตามผลและการให้ปฏิบัติงานตามคำสั่ง

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานหรือสื่อสารระหว่างหน่วยงานย่อยต่างๆ ภายในองค์การ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ไม่ซ้ำซ้อนหรือความขัดแย้ง

๖. การรายงาน (Reporting) การเสนอรายงานให้ผู้บริหารทราบถึงความเคลื่อนไหวเป็นระยะๆ รวมทั้งความก้าวหน้าของงานของตนเองเสมอๆ การเสนอรายงานจะต้องมีการบันทึกเป็นหลักฐานเป็นสถิติ ไว้ใช้ประเมินผลและมีการตรวจสอบเป็นระยะๆ เพื่อปรับปรุง

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดทำงบประมาณ การวางแผนการใช้จ่ายเงิน การทำบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินอย่างรัดกุม

ในกระบวนการบริหารจัดการ มีการประยุกต์เอาทฤษฎีการบริหารด้านธุรกิจและรัฐศาสตร์เข้ามาใช้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ การวางแผน (Planning) การจัดการองค์การ

^{๖๔}สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

(Organizing) การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) นอกจากนี้ ยังมุ่งให้ความสำคัญที่หน่วยงานย่อยๆ ภายในองค์กร

สรุปได้ว่าหลัก POSDCoRB เป็นหลักการที่ดี เป็นหลักสากล และยอมรับในวงการต่างๆ อย่างกว้างขวาง สาระสำคัญของหลักการบริหารนี้คือ การแบ่งงานกันทำ การประสานงาน การจัดแผนงาน การบังคับบัญชา มีการสร้างแรงจูงใจบุคลากร มีการประสานงาน มีการควบคุม การรายงาน การจัดทำงบประมาณ

๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้กระบวนการพัฒนา

แนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงมีหลักพิจารณา ดังนี้^{๖๕}

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาภายใต้พื้นฐานหลักธรรมาภิบาลแนวพุทธที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงความยั่งยืนของการพัฒนาคุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนเองได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน คำนิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

^{๖๕} สถาบันวิจัยและพัฒนา, (๒๕๕๗ก), นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง, ค้นเมื่อ ๑

๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกลด้วย

เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน นับสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมี ดังนี้

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนั้นเกษตรกรจะกลายสถานะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำ หรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และหลักการใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลายครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรมการแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมๆ กันกับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แม้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

ภาพที่ ๒.๑ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักของเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ห่วงแรก คือ พอประมาณ ห่วงที่ ๒ คือ มีเหตุผล ห่วงที่ ๓ คือ มีภูมิคุ้มกันที่ดี ๒ เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม เงื่อนไขความรู้ คือ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เงื่อนไขคุณธรรม คือ ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทน สติปัญญา แบ่งปัน

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เสนอหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้

กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยพิบัติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๑. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

๒. คำนิยาม ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อมๆ กัน คือ ๑) ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจ เกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลง

ด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ สถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๓. เงื่อนไขการตัดสินใจ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง นั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าว คือ

เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างรอบคอบ รอบค่าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในข้อปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๔. แนวทางปฏิบัติผลที่คาดว่าจะรับจากการนำปรัชญาของพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ได้มีผู้ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้^{๖๖}

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพา

^{๖๖} สถาบันวิจัยและพัฒนา, (๒๕๕๓ก), นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง, กันยายน ๑

ปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ และเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้นคือ ความสามารถในการดำรงชีพ ดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

กล่าวโดยสรุป คือ เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการกระทำที่ยึดเส้นทางสายกลาง ในการดำรงชีวิต แนวทางการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

๑. ยึดหลักพอกินพออยู่พอกินพอใช้
๒. ยึดหลักความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่าย ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ
ความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง
๓. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดจากการประพฤติชอบ และการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นสำคัญ
๔. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง สุขุขความเจริญอันแท้จริง หมายถึง สุขุขความเจริญที่บุคคลแสวงหา มาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังจากผู้อื่น
๕. มุ่งเน้นหาข่าวหาปลา ก่อนมุ่งเน้นหาเงินหาทอง ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย ภูมิปัญญาชาวบ้านและที่คนทำกิน คือทุนทางสังคม ตั้งสติที่มั่นคง ร่างกายที่แข็งแรง ปัญญาที่เฉียบแหลม นำความความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อปรับวิถีชีวิตสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังนี้
 - ๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ตามพระราชดำรัสที่ว่า ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง
 - ๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้อยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพ ตามดังพระราชดำรัสที่ว่า ความเจริญของคนทั้งหลายเกิดมาจากการประพฤติชอบ และการหาเลี้ยงชีพเป็นหลักสำคัญ
 - ๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า สุขุขความเจริญอันแท้จริง นั้น หมายถึง สุขุขความเจริญที่บุคคลแสวงหา มาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น
 - ๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยชวนขยายหาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัส

ตอนหนึ่งที่ทำให้ภาวะสำคัญชัดเจนว่า การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มันลงนี้ เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติได้ด้วยตนเอง

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีอยู่นั้นในห้วงอภยแห่งอภยามสมบูรณ์ขึ้น

กล่าวโดยสรุป การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันของเรา จะทำให้เราสามารถใช้จ่ายเงินอย่างคุ้มค่า มีเงินออม เหลือเก็บไว้ใช้ในการบริโภคสิ่งจำเป็น ไม่มีภาระหนี้สินที่ไม่จำเป็น เงินออมทั้งระบบก็จะเพียงพอต่อการระดมทุนเพื่อการลงทุนในประเทศ ไม่ต้องพึ่งพิงเงินตราต่างประเทศ ที่เข้าเร็วออกเร็วแบบที่เราเรียกว่า Hot Money ประเทศก็จะมีเงิน ไม่ต้องขาดดุลบัญชีเดินสะพัดกับนักโบรกเกอร์แบบสมัยฟองสบู่ ค่าเงินบาทก็จะไม่อ่อน เศรษฐกิจในประเทศก็จะแข็งแกร่ง ไม่ต้องมาปวดหัวเถียงกันเรื่องจะขึ้นหรือไม่ขึ้นดอกเบี้ย เพราะอเมริกาจะขึ้นดอกเบี้ย และกลัวเงินจะเฟ้อ

แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักพอเพียงเป็นหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นวิธีการที่เน้นการรักษาความสมดุล ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ บนพื้นฐานของความเป็นจริง ความถูกต้องอย่างเป็นเหตุเป็นผล และไม่ประมาท ไม่เลื่อง เป็นหลักการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานตั้งอยู่บนหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอันเป็นคำสอนที่เป็นสากล ทนสมัยตลอดเวลา เพราะเป็นคำสอนที่ทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติได้ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบันกับการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นหลักคิด และแนวทางในการพัฒนาคนให้ มีคุณภาพสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างพอเพียง คือ เจริญก้าวหน้าไปอย่างสมดุล และมีความสุขตามอัตภาพ และพร้อมที่จะร่วมรับผิดชอบภารกิจอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คนที่พัฒนาตนเองจนสามารถดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง จึงหมายถึงเป็นคนที่ทั้งดีและเก่ง คือมีคุณธรรมกำกับกับความรู้ ความสามารถ คือพิจารณาแยกแยะ ถูกผิด ควรไม่ควร ในการใช้ความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพไปในทางที่ถูกต้องกับหลักวิชา สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละสภาพแวดล้อม (ภูมิสังคม) และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม นอกจากนี้แล้ว ยังต้องมีความเพียร อุทิศตน ในการพัฒนา

ตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการศึกษาหาความรู้เพื่อให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง และการทบทวนข้อผิดพลาด แก้ไขข้อบกพร่องของตนเองอย่างต่อเนื่อง คนที่สามารถใช้ชีวิตให้ก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน หมายถึง คนที่สามารถบริหารจัดการชีวิตในด้านต่างๆ ได้อย่างสมดุล ในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ (บริหารรายรับ รายจ่าย การออมต่างๆ) ด้านสังคม (ครอบครัวอบอุ่น ช่วยเหลือ แบ่งปันให้แก่สังคม รู้รักสามัคคี เป็นต้น) ด้านสิ่งแวดล้อม (รักษาสีเขียว รักษ์สิ่งแวดล้อม ดูแลที่อยู่อาศัย/ชุมชน ให้สะอาดเป็นระเบียบ เป็นต้น) และด้านวัฒนธรรม (มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม ไทย ภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นไทย เช่น ศิลปหัตถกรรมที่วิจิตรประณีตละเอียด การมีน้ำใจ มีสัมมาคารวะ เป็นต้น)

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงทำได้หลายด้านและหลายรูปแบบ ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน ระดับชาติ ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่ละคนจะต้องพิจารณาปรับใช้ตามความเหมาะสม ให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และสถานะที่ตนเผชิญอยู่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้เราถูกคิดว่ามีทางเลือกอีกทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชีวิต มีความก้าวหน้าไปพร้อมๆ กับความสมดุล ความยั่งยืน และความมั่นคง

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ในระดับต่างๆ มีดังต่อไปนี้

๑. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร ตัวอย่างภาคปฏิบัติที่รู้จักกันแพร่หลายของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ เกษตรทฤษฎีใหม่ ที่เน้นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการสร้างความมั่นคงพื้นฐานในระดับครัวเรือน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่งก่อน (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการบริหารจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ อย่างคุ้มค่า โดยอาศัยหลักการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกรพออยู่พอกินไปด้วยอย่างมั่นคง ซึ่งหลังจากนั้นแล้วก็สามารถก้าวเข้าสู่การรวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆ ในรูปของกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ที่ครอบครัวเดียวอาจจะทำไม่ได้ เช่น อาชีพเสริม สหกรณ์ร้านค้าต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสมดุลมากขึ้น และสามารถพร้อมรับผลกระทบทางบวก และป้องกันแรงกระแทกทางลบจากภายนอกได้ (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2) และท้ายสุดเป็นการเชื่อมโยงกับธุรกิจขนาดใหญ่ ภาครัฐหรือองค์กรต่างๆ นอกกลุ่ม เพื่อขยายของขอบเขตความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ไปสู่ระดับประเทศในที่สุด (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓)

๒. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล/ครอบครัว เริ่มต้นจากการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศน์วิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้มีความเกรงกลัวและละอายต่อการประพฤติด

มิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูลแบ่งปัน มีสติยังคิด พิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและปฏิบัติบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะพอประมาณกับสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติ เช่นนี้ จนคนสามารถทำตนให้เป็นที่พึงของตนเองได้ และเป็นที่พึงของผู้อื่นได้ในที่สุด

๓. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน ชุมชนพอเพียงประกอบด้วย บุคคลรอบคร้วต่างๆ ที่มีความพอเพียงแล้ว คือ มีความรู้ และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับ สถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ สูงสุด ผ่านการร่วมแรงร่วมใจ ร่วมคิดร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวมและความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต ออกฉันทการุณการุณการุณ ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชนจนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชน ที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชน ต่างๆ

๔. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ ภาครัฐจำเป็นต้องมีแผนการบริหารจัดการประเทศที่ส่งเสริมให้บุคคล/ชุมชนต่างๆ มีวิถีปฏิบัติมีความร่วมมือ และการพัฒนาใน สาขาต่างๆ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และดำเนินการตามแผนดังกล่าวอย่างรอบคอบ เป็นขั้นตอน เริ่มจากการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง โดยส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่ สามารถ อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ ด้วยมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทัน ต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้ สติปัญญาในการตัดสินใจ และดำเนินชีวิตพร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มคน ต่างๆ จากหลากหลายภูมิหลัง หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิด ประสบการณ์ เพื่อสร้างความ เข้าใจ และรู้ความเป็นจริงระหว่างกันของคนในประเทศ จนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะ ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศ จนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนา ประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างสอดคล้องสมดุลกับสถานภาพความเป็นจริงของคนในประเทศ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน

ประชาธิปไตยบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง การมีบุคลิกภาพและวิถีชีวิตประชาธิปไตย บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าของการปกครอง

ตามระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนใจเหตุการณ์และปัญหาของสังคม ชุมชน ประเทศชาติ พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม พัฒนาสังคมชุมชน ประเทศชาติโดย การร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ใช้ความรู้อย่าง รอบคอบ ตามหลักวิชาการอย่างมีเหตุผลและมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวม อย่างเหมาะสมกับ สถานะภาพของแต่ละบุคคล บนพื้นฐานของความเสียสละ และซื่อสัตย์สุจริต

๒.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา

ผู้วิจัย ได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา โดยมีนักวิชาการ ได้ให้ความหมายของ กระบวนการพัฒนา ไว้ดังนี้

ทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญมีอยู่ ๔ ทฤษฎี แต่ขณะเดียวกันเมื่อไม่นานมานี้ก็มีความพยายาม เสนอทฤษฎีที่ ๕ เข้ามารวมทั้งหมดแล้วจึงเป็น ๕ ทฤษฎี ดังนี้^{๖๗}

๑) ทฤษฎีการพัฒนาตามขั้นตอน (Linear-stages theory) ทฤษฎีนี้ยึดประเทศอุตสาหกรรม เป็นแม่แบบวิเคราะห์ว่าประเทศเกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังไม่พัฒนาเศรษฐกิจจึงพยายามวางแผนให้ พัฒนาไปสู่อุตสาหกรรม โดยกำหนดเป็นขั้นตอน เช่น ทฤษฎีความเจริญเติบโตของรอสทาว (Rostow's Stages of Growth) หรือตัวแบบการออมและการลงทุนเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ ฮาร์รอดและ โดมาร์ (Harrod-Domar Growth Model) เป็นต้น

๒) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง (Structural-change models) ทฤษฎีนี้ต้องการ ให้เปลี่ยนโครงสร้างจากภาคเกษตรไปเป็นภาคอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถผลิตได้มูลค่ามากกว่า อาจต้อง มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปยังภาคอุตสาหกรรม เพื่อดูดซับแรงงานส่วนเกินและพัฒนา เทคโนโลยีในการผลิต เช่น ทฤษฎีการพัฒนาของลูอิส (Lewis Theory of Development) เป็นต้น

๓) ทฤษฎีพึ่งพาระหว่างประเทศ (International-Dependence Revolution) นักทฤษฎีใน ประเทศกำลังพัฒนาหรือมองจากจุดยืนของประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะละตินอเมริกานั้นไม่เห็นด้วย กับทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของตะวันตก เพราะมองว่าเป็นการครอบงำ ซึ่งจะทำให้เกิด การพัฒนาที่พึ่งพาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีจนมีสภาพเหมือน เป็น อาณานิคมสมัยใหม่และยิ่งพัฒนาไปจะมีคนรวยเพียงกลุ่มน้อยที่ได้รับผลประโยชน์ปัญหาความเป็น ธรรมและการกระจายรายได้จะยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสร้างค่านิยมในการพัฒนาในทางที่ผิด ที่ต้องพึ่งภายนอกอยู่ตลอด

^{๖๗} Michael P. Todaro, **Economic development**, 5th ed, (New York: Longman, 1994), pp. 66-89.

๔) ทฤษฎีเสรีนิยมใหม่ (Neoclassical Counterrevolution) ทฤษฎีนี้เกิดในช่วงทศวรรษ ๑๘๘๐ เมื่อรัฐบาลอนุรักษ์นิยมของตะวันตก ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา และเยอรมนีตะวันตก พร้อมใจกันรับเอาแนวคิดเสรีนิยมใหม่มาเป็นหลักในการกำหนดนโยบาย แนวคิดนี้จะเน้นเศรษฐศาสตร์มหภาคทางด้านอุปทาน (Supply-side macroeconomics) หมายความว่า สนใจการปรับปรุงทางการผลิตมากกว่าการบริโภค ขณะเดียวกันก็เน้นการแปรรูป ลดขนาดของรัฐ ลดการวางแผนจากส่วนกลาง ลดการควบคุม และลดกฎระเบียบ แนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อองค์การระหว่างประเทศที่สำคัญ คือธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF ตลอดจนองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ จึงทำให้สามารถเผยแพร่แนวคิดของการเปิดเสรีไปอย่างรวดเร็ว

๕) ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่ (New Growth Theory) ทฤษฎีนี้เห็นว่าการเปิดเสรีมีปัญหา เพราะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจพึ่งพิงภายนอกขณะที่สถานการณ์ภายนอกผันผวนยากจะคาดการณ์ได้ นอกจากนี้การเติบโตที่เกิดขึ้นยังมีภาวะไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของภายนอก เช่น การเคลื่อนย้ายทุนและการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ดังนั้น การเพิ่มของผลผลิตมวลรวมจึงเป็นการปรับตัวระยะสั้นและอาจไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจความเจริญเติบโตแนวใหม่ที่เน้นการเติบโตจากภายใน (Endogenous growth theory) และเน้นการเติบโตที่ยั่งยืน (Sustainable growth) ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างทุนกับแรงงาน ไม่ใช่เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายทุน ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่จึงเน้นการใช้ทรัพยากรภายในและเน้นการพัฒนาทุนมนุษย์ (Human capital) โดยเฉพาะลงทุนทางด้านการศึกษา การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการวิจัยและการพัฒนา (R&D) ซึ่งเป็นทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่งของการลงทุนในปัจจุบัน

ทฤษฎีความเจริญเติบโตจากภายในนี้เริ่มเข้ามาทดแทนทฤษฎีรุ่นเก่าที่เน้นความเจริญเติบโตจากภายนอก (Exogenous growth theory) นอกจากนี้ทฤษฎีความเจริญเติบโตจากภายในยังมองว่าความเจริญเติบโตขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมเริ่มต้น (Initial conditions) เช่น ระดับการศึกษา ระดับการพัฒนาของตลาดทุน และที่สำคัญคือแบบแผนการกระจายรายได้ก็มีผลต่อความเจริญเติบโตเช่นกัน เนื่องจากการกระจายรายได้มีผลทำให้คนมีทุนต่างกันและมีการลงทุนต่างกัน ระบบเศรษฐกิจที่มีการกระจายรายได้ดีนั้นคนลงทุนก็มากและสามารถลงทุนพร้อม ๆ กัน ได้จึงชักนำให้เศรษฐกิจเติบโตเข้าสู่จุดดุลยภาพที่สูงกว่าได้^{๖๔}

กล่าวโดยสรุปว่า ทฤษฎีการพัฒนา คือทฤษฎีการพัฒนาตามขั้นตอน ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทฤษฎีพึ่งพาระหว่างประเทศ ทฤษฎีเสรีนิยมใหม่ และทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่ เป็นทฤษฎีที่มีความสำคัญกับการเจริญเติบโตจากภายในมากกว่าเน้นการพัฒนาจากภายนอก

^{๖๔} สมชัย จิตสุชน, “การกระจายรายได้: บทสำรวจความรู้,” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน ๒๕๔๓), หน้า ๓๗-๓๘.

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

๒.๖.๑ ที่มาของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีนักวิชาการได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ด้วยกันหลายท่าน ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” สรุปความได้ว่า การพัฒนาที่จะสามารถยั่งยืนได้นั้น ต้องเริ่มที่พัฒนามนุษย์ให้มีจริยธรรมให้ได้เสียก่อน เพราะว่าถ้าคนมีจริยธรรม ก็จะสามารถปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ ได้สำเร็จ และเมื่อพัฒนาคนได้ถูกต้องแล้ว คนก็จะมีจริยธรรมได้ จริยธรรมนั้นต้องมีทั้งระดับบุคคลระดับสังคม และระดับชาติ การพัฒนาให้มีจริยธรรมจะให้สำเร็จได้ก็ด้วยการศึกษา พระพุทธศาสนามองว่ากิเลสเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่เป็นธรรมชาติที่แก้ไขได้ เพราะธรรมชาติของคนเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ แก้ไขปรับปรุงได้ เมื่อพัฒนาคนขึ้นไป ก็เปลี่ยนจากกิเลสไปเป็นคุณธรรมและปัญญาได้ จริยธรรมจึงไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่จำฝืนใจ แต่จริยธรรมที่แท้ต้องเป็นจริยธรรมแห่งความพอใจและความสุข ถ้าฝึกพัฒนาถูกต้อง มนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติภายในตัวเองได้ดี และเป็นจริงยิ่งกว่าการเอาชนะธรรมชาติภายนอกเหมือนอย่างที่ตะวันตกได้พยายามมาจนเป็นปัญหาแก่ตัวมนุษย์เอง ดังที่เป็นกันอยู่^{๖๕}

คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุในบางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโต หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีกว่าที่ดีกว่าเดิม และการพัฒนานั้นอาจเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมนุษย์ก็ได้ ในทางพุทธศาสนามีการใช้คำว่า ภาวนาซึ่งเป็นคำบาลี เป็นกิริยาศัพท์ ที่มาจกคำว่า ภาเวติ ซึ่งตรงกันคำว่า วัตถุเจตติ หรือคำว่าพัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่าภาวนาภาวนา หมายถึง การทำให้มีขึ้น เป็นขึ้น การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมถ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมพระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือสมถภาวนา ฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกที่เข้าใจง่าย^{๖๖}

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๖๘.

^{๖๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๔), หน้า ๕-๘.

วิช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า พัฒนาชุมชน หมายถึง

๑. การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น
๒. การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๓. การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ
๔. การพัฒนาชุมชน คือกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นทั้งนี้โดยให้ประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง^{๑๑}

การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการในแนวทางที่ต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชนชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ

พระธรรมวรนายก กล่าวถึง บทบาทของวัดหรือพระสงฆ์ต้องพัฒนาดังนี้

๑. ทำให้วัดสะอาดร่มรื่น สบายตาสบายใจ
๒. ทำให้วัดเป็นตัวอย่างแห่งความดี ความสงบ ด้บความร่าร้อนทางจิตใจ เป็นที่พึ่งสุดท้ายในชุมชน
๓. ทำประโยชน์ให้ชุมชน เต็มจิตความรู้ความสามารถ
๔. จัดหาวัสดุอุปกรณ์ทำบุญเอาไว้ใช้ ให้หีบหุ้ม หรือให้เช่า แล้วแต่กรณี
๕. จัดให้มีกิจกรรมวันพระวันอาทิตย์ วันสำคัญของชาติ วันสำคัญของศาสนา และวันสำคัญของพระมหากษัตริย์ และกิจกรรมประจำวันตามความเหมาะสม
๖. จัดให้วัดเป็นแหล่งกึ่งภูมิปัญญาสู่ท้องถิ่น เช่น เป็นอุทยานการศึกษา เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นที่อ่านหนังสือหรือห้องสมุดประชาชน เพื่อบริการประชาชนตามความเหมาะสม

พระเทพสาครมุนี กล่าวสรุปว่า “การพัฒนา” เป็นการกระทำให้เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป มีศิลปะในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่สวยสดงดงามตามระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป พยายามทำให้มันเจริญ พยายามทำให้มันก้าวหน้า อันนี้เรียกว่าศิลปะในการพัฒนา^{๑๒}

^{๑๑} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การพัฒนาชุมชนประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

^{๑๒} พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร และเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาส วราราม, อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพผู้วิหารหลังใหม่, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๕.

พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางธรรม พุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๓๓}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อธิบายว่า คำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้นทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจนั้น ท่านใช้คำว่า กาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น การทำให้เจริญ การอบรม การบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๓๔}

สัญญา สัญญาวิวัตน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนาสังคม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้มีการวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned change)^{๓๕}

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนาสังคม” หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๓๖}

การพัฒนาชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญที่กำหนดทิศทาง นโยบาย แนวทางและกระบวนการในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายเบื้องหน้า คือ ชุมชน (ประชาชน) ที่สุขสมบูรณ์

การพัฒนาชุมชน เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพทั่วไปของปัญหา ความต้องการ กระบวนการแก้ไขปัญหา และผู้เกี่ยวข้องในระบบ และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ

^{๓๓} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๓๔} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *การพัฒนาจิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๒.

^{๓๕} สัญญา สัญญาวิวัตน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช), หน้า ๕.

^{๓๖} ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

การพัฒนาชุมชน เป็นการบริหารจัดการชุมชนที่มีกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนา ทั้งองคาพยพ อันมีองค์ประกอบทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยท้องถิ่น เป็นองค์กรหลัก และประชาสังคมเป็นผู้รับประโยชน์ที่สุขสมบูรณ์

การพัฒนาชุมชน จึงเป็นภาระหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขร่วมกัน

การพัฒนาหมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่วไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง การพัฒนา มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่าสภาพเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวมันเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนา จะสามารถตีความหมายได้ ๒ นัย คือ ๑) “การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึงการทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ๒) “การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม/องค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่งๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้านหรือชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่มารวมกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพาและการจัดการตนเอง มีการเกี่ยวข้องกับภารกิจส่วนร่วมขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม และหน่วยจิตวิทยาวัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Identity) ของชุมชนโดยเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ สิทธิ และอำนาจในการจัดการ

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในทางที่ดีขึ้น เจริญรุ่งเรืองขึ้นในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

และสิ่งแวดลอม รวมทั้งสามารถจัดการกับภาวะการณัของกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ (self-reliance) หรือช่วยตนเองได้ (self-help) ในการคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ไขปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม

ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจะพัฒนาได้หรือไม่ และดำเนินไปในทิศทาง จึงต้องมีองค์ประกอบของแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน หลักการพัฒนาชุมชน และการดำเนินงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งการปรับตัวให้ทันต่อภาวะการณัเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดลอม

แนวความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สิ่งสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่จะสามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และทำให้งานมีประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐาน ในการพัฒนาชุมชนในระดับการปฏิบัติ มีดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา

๒. การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self - Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

๓. ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่าความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล

๔. ความต้องการของชุมชน (Felt - Needs) การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องให้ประชาชน และองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่วางงานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

๕. การศึกษาภาคชีวิต (Life - Long Education) การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นถือเป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น การให้การศึกษา ต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมยังดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า พัฒนาชุมชน หมายถึง

๑. การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น

๒. การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ

สังคม และวัฒนธรรม

๓. การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ

๔. การพัฒนาชุมชน คือกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยให้ประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง^{๓๗}

การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการในแนวทางที่ต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชน ชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่นๆ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวถึง เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง^{๓๘}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวถึงการพัฒนาคนว่า สิ่งสำคัญอย่างที่สุดของการพัฒนาชุมชน ก็คือ การพัฒนาคน หรือการพัฒนาตัวตน การพัฒนาที่ตัวตน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้คนเป็นคนฉลาดเฉลียวขึ้น หรือทำให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ การพัฒนาคนยังรวมการพัฒนาความรู้สึกรักใคร่ กิริยามารยาท บุคลิกลักษณะนิสัยใจคอ ความซื่อสัตย์สุจริต ทัศนคติของบุคคล

ไพโรฑูรย์ เครือแก้ว ได้กล่าวถึงเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง^{๓๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ คือทำให้เกิดเห็นองค์รวม หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการประสานกันครบองค์กันเกณฑ์ของธรรมชาติ ถ้าจะแปลความให้เข้าใจง่ายยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อให้เข้าใจถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย ก็คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน ในระหว่างการเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งต่อคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต^{๔๐}

^{๓๗} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ , การพัฒนาชุมชนประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเดียเนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๓๙} ไพโรฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิชการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

สันติ บางอ้อ ให้นิยาม ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาที่สนองตอบต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคต ต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง^{๕๑}

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์ ให้นิยามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการ การพัฒนาของบุคคล ทั้งยุคปัจจุบันและยุคต่อไป และสร้างความสมดุลระหว่าง การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม^{๕๒}

สพพันธ์ วิตานนท์ ให้นิยามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาที่บูรณาให้เกิดองค์รวม คือ องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีคุณภาพ กล่าวคือ ธรรมชาติแวดล้อมกับเศรษฐกิจจะต้องบูรณาการด้วยกัน จะทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่าเป็นภาพยั่งยืนทั้งในทางเศรษฐกิจ และในทางสภาพแวดล้อมการคุ้มครองสภาพแวดล้อม ความไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้มนุษย์เป็นแกนกลาง การพัฒนาเพื่อสร้างให้เกิดความสมดุลระหว่างคน ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลกันไม่ทำลายล้างกัน ทุกสิ่งในโลกก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง^{๕๓}

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตโต) กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่าในภาษาพระไตรปิฎก หรือภาษาบาลีจะปรากฏในคำ ๒ คำ คือ การภาวนากับพัฒนา โดยให้ความหมายของคำทั้งสองนี้ว่า

พัฒนาหรือวัฒนา หมายถึง การเติบโต เช่น ต้นไม้งอก เป็นการเติบโตที่ไม่มีการควบคุมไม่มีการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งอาจจะยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนก็ได้

ภาวนา หมายถึง เจริญ เป็นความเจริญที่ยั่งยืน มีการควบคุมและกำหนดเป้าหมาย ซึ่งคำว่าภาวนานี้ ใช้ในการพัฒนามนุษย์ คือ กายภาวนา จิตภาวนา สติภาวนา และปัญญาภาวนา โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สัมพันธ์กับมนุษย์มีมนุษย์เป็นตัวตั้งในการพัฒนา^{๕๔}

^{๕๑} สันติ บางอ้อ, การพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๕๒} นรินทร์ จงวุฒิเวศย์, การจัดการความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน, วารสารพัฒนาชุมชน ๔๕(๔), ๑-๑๕ (๒๕๔๕, หน้า ๑๔).

^{๕๓} สพพันธ์ วิตานนท์, “โลกวิวัฒน์” สร้างระบบทุนนิยม” โดยใช้กลไกตลาด, (กรุงเทพมหานคร: กรมโยธาธิการและผังเมือง), หน้า ๑๔.

^{๕๔} พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๒).

ซึ่งหากมองไปว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สัมพันธ์กับโลกและสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ หมายถึง การรักษามรดกของโลก สิ่งแวดล้อมของ โดยให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน จะเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว นอกจากนี้แนวคิดทางพระพุทธศาสนายังถือว่ามนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปเพื่อการสร้างสันติสุขการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ใช้การศึกษาเป็นกลไกไปในการดำเนินการ และมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เป็นการใช้วิถีชีวิตของคนเป็นบนความคิดการพัฒนา คือ มุ่งไปที่การพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตของคน ชุมชน และสังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมให้ดำรงอยู่ด้วยดีต่อเนื่องเรื่อยไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาในปัจจุบันเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยต้องไม่ทำให้เกิดปัญหาในอนาคต และคนในอนาคตสามารถที่จะได้ใช้ประโยชน์ด้วยการดำเนินชีวิตที่มีการช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นแบบฉบับของสังคมไทยที่เป็นมานาน การรักษาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างคุ้มค่า มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตที่ทรัพยากรจะฟื้นฟูได้ ดังนั้นต้องมีการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดแก่สิ่งแวดล้อม หรือถ้าต้องเกิดความเสียหายก็จะต้องทำให้เสียหายน้อยที่สุด และเหลือให้สำหรับคนรุ่นต่อไป ดังนั้นต้องพิจารณาจากหลายๆ องค์ประกอบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม และให้เกิดความสมดุลย์ ทรัพยากรธรรมชาติกับเศรษฐกิจจะต้องบูรณาการเข้าด้วยกัน โดยปกป้องคุ้มครองสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนาทำให้เกิดความสมดุลระหว่างคนและธรรมชาติ สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลกัน ไม่ทำลายล้างกันก็จะเกิดความสงบสุขส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

๒.๖.๒ ความหมายของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

จินตวีร์ เกษมสุข ได้ให้ความหมายของการพัฒนา หมายถึง แนวความคิดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีแผน โดยผ่านเข้าไปในกลไกของรัฐ ซึ่งรัฐจะกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาจากปัญหาและความต้องการของประชาชน^{๕๕}

พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาล นำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้น เสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย^{๕๖}

^{๕๕} จินตวีร์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่าการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)^{๘๖}

สถานี บัญชู ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า เป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นกระตุ้นประชาชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เกิดความคิดริเริ่ม เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ให้เกิดการพัฒนาคงอยู่ตลอดเวลา^{๘๗}

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า เป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีการอนามัย และการเมืองการปกครอง^{๘๘}

วิรัช เตียงหงษากุล ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง เป็นกลยุทธ์ในการทำงานอย่างหนึ่ง ซึ่งละเอียดอ่อน และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนยังเป็นกระบวนการ คือ เป็นการทำงานที่มีขั้นตอนและต่อเนื่อง เป็นการทำงานกับประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบท ดังนั้นถ้าใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้าช่วยในการพัฒนาชนบทแล้ว การพัฒนาชนบทมีแนวโน้มอย่างมากที่จะประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การพัฒนาชุมชนสามารถช่วยให้การพัฒนาชนบทสำเร็จถ้าได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง^{๘๙}

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า เป็นการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความคุ้มค่า และถ้าหากว่าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด

^{๘๖} พัทน์ บุญรัตน์, การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑.

^{๘๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๘๘} สถานี บัญชู, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

^{๘๙} ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชน: เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๐.

^{๙๐} วิรัช เตียงหงษากุล, หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชนชนบท, (สาขาพัฒนาชุมชน) ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๘, หน้า ๘.

ที่จำเป็นแก่การเปลี่ยนแปลง ฝ่ายรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่น
ได้^{๕๑}

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนา
ความรู้ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชน
ให้มาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำการ
บริการของรัฐบาลกับความต้องการของประชาชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น^{๕๒}

สรุป ความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง พัฒนา
ให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เพื่อความก้าวหน้าของสิ่งที่เป็นอยู่ตามความต้องการของประชาชนภายในชุมชน
หรือสังคม โดยใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความคุ้มค่า เพื่อเสริมสร้าง
คุณภาพชีวิตของชุมชน สังคมที่ดีกว่าเดิม

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืน

สันติ บางอ้อ กล่าวว่า นับตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 1 (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๕) เป็นเครื่องมือนำทางในการพัฒนาประเทศเป็นต้นมา สาธารณชน
ได้ให้ความสนใจติดตามว่ามีอะไรเกิดขึ้นในสังคมไทยบ้าง ผลของการพัฒนาเป็นเช่นไร และนับตั้งแต่
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๐๔ -๒๕๔๔) เป็นต้นมา ทำให้สภาพัฒน์
จึงปรับเปลี่ยนแนวคิดของการพัฒนาจากที่เคยกำหนดเป็นด้านๆ มาให้ความสำคัญกับการบูรณาการ
ในทุกๆ ด้านอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งแนวคิดและทิศทางที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น เพื่อให้เกิดความสมดุล
และมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา พร้อมกับปรับเปลี่ยนวิธีดำเนินการ
ให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการพัฒนาให้มากที่สุด^{๕๓}

การพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
ฉบับแรก พ.ศ. ๒๕๐๔ จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ เป็นการมุ่งเน้นการ
พัฒนาในด้านความเจริญเติบโตการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จนละเลยการพัฒนาทางด้าน
สังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านอื่นๆ ก่อให้เกิดปัญหาการพัฒนาที่ไม่ได้สัดส่วน เมืองบางเมืองเจริญ
เร็วกว่าชนบทมาก เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น จนเกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้า
สู่เมือง ก่อเกิดปัญหาของเมืองในรูปแบบต่างๆ เศรษฐกิจในภาพรวมที่ขยายตัว กลับมีความเหลื่อม

^{๕๑} ณรงค์ ศรีศัศวัตต์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์
, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๘.

^{๕๒} กรมการพัฒนาชุมชน, ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๕๓} สันติ บางอ้อ, การพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๖), หน้า ๑-๒.

ถ้าทางรายได้ไม่เห็นได้ชัด รวยกระจุกจนกระจาย ก่อเกิดปัญหาสังคมที่หลากหลายรูปแบบมากขึ้น วัฒนธรรมอันดีงามเริ่มถูกละเลย ทรัพยากรธรรมชาติค่อยๆ ห้อยหลอลลงจนยากที่จะฟื้นฟู และบางประเภทก็ไม่สามารถฟื้นฟูให้กลับมาเหมือนเดิมได้ ตลอดจน สิ่งแวดล้อมที่มีและเหมาะสมก็ถูกทำลายจนเสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

สพพันท์ วิวิตานนท์ การมองย้อนกลับมาดูต้นตอของสาเหตุที่ทำให้ประเทศชาติของเราไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนานั้น ถือเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้เราสามารถรู้จักตนเองได้ อันจะเป็นการก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาดขึ้นเฉกเช่นในอดีต ดังนั้นสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ประเทศชาติของเราไม่สามารถที่จะไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ มีดังต่อไปนี้ ความต้องการการบริโภคสินค้าและบริการที่ไม่สมเหตุสมผล ฟุ่มเฟือยเป็นเหตุให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการผลิตและบริการที่เกินพอดี เกิดความต้องการการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง มีของเหลือทิ้งเป็นมลพิษสู่สิ่งแวดล้อมมาก และทำให้คุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมขาดสมดุล แม้จะส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ตาม

๑. การที่ชุมชนไม่เข้มแข็ง รับวัฒนธรรมและแนวความคิดผิดๆ มาจากต่างประเทศเกี่ยวกับความฟุ่มเฟือย วัตถุนิยม และบริโภคนิยม ทั้งยังขาดการอบรม ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ทำให้สังคมเปลี่ยนเป็นสังคมบริโภคนิยม เกิดการลงทุนทางธุรกิจที่สูญเปล่า ทำให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจ เกิดความขัดแย้งทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายอย่างรุนแรง

๒. การเคลื่อนย้ายทุนจากต่างประเทศ ส่งผลทั้งทางบวกและทางลบต่อระบบเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมขึ้นกับความสามารถในการแข่งขัน และเครือข่ายธุรกิจของประเทศ วิกฤตการณ์กับทุนต่างประเทศ โดยขาดรากฐานที่มั่นคงภายใน ทำให้เกิดการล่มสลายของระบบอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นอกจากนั้นการเปิดรับการลงทุนในอุตสาหกรรมเคมี และอุตสาหกรรมที่ใช้พลังงานมาก เช่น อุตสาหกรรมเหล็กและกระดาษ โดยไม่มีกลไก หรือมาตรการที่เข้มแข็งในการตรวจสอบผลกระทบของอุตสาหกรรมเหล่านี้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมมากอย่างรวดเร็ว^{๕๔}

นโยบายการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในอดีต ทำให้มีการลงทุน โครงสร้างพื้นฐานและโครงการขนาดใหญ่จำนวนมาก โดยการขาดการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรเป็นฐานการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย เกินอัตราการฟื้นตัวของระบบธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของระบบนิเวศ จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการทำลาย

^{๕๔} สพพันท์ วิวิตานนท์, “โลกาวิวัฒน์” สร้างระบบทุนนิยม” โดยใช้กลไกตลาด, (กรุงเทพมหานคร: กรมโยธาธิการและผังเมือง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก เพราะนำเอาวัฒนธรรมตะวันตก และระบบทุนนิยมเข้ามาบริหารประเทศ ทำให้เกิดสภาพที่เสื่อมโทรมแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม คุณภาพชีวิต ศิลธรรม คุณธรรม ซึ่งถือเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวง

เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากประสบการณ์ความผิดพลาดในการดำเนินงานพัฒนาประเทศ ส่งผลให้ทุกฝ่ายต่างเกิดความตระหนักและร่วมกันหาทางออก จนเกิดแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาใหม่ เปลี่ยนวิธีการพัฒนา โดยหันมาใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จะเห็นได้จากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ฉบับที่ ๙ และฉบับปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน และกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการเชื่อมโยงกันทุกด้านในลักษณะองค์รวม อย่างมีคุณภาพ โดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน และสิ่งแวดล้อม เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป ดังนั้น เพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาในแต่ละด้านจะต้องมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า

๑. มิติเศรษฐกิจ การทำให้เกิดคุณภาพของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจที่มีรากฐานมั่นคงมีขีดความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เป็นแนวคิดหลัก ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัย และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

๒. มิติทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระเบียบวิถีชีวิตของสังคมที่ทำให้มนุษย์ปรับตัว และดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และให้รวมถึงศาสนาธรรม ซึ่งเป็นระเบียบจิตใจของคนในสังคมที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบสุข สิ่งเหล่านี้ล้วนถือเป็นการสร้างเงื่อนไขสังคมใหม่ ให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์ต่อกัน ชุมชนสังคมมีความเข้มแข็ง

๓. มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศน์ที่สามารถให้คุณและให้โทษต่อมนุษย์ได้ ทั้งที่ขึ้นกับความสมดุลหรือไม่สมดุลของสิ่งแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยี และการพลังงานที่สะอาด ปลอดภัย ปลอดภัยเพื่อการมีสภาพแวดล้อมที่ดี

๔. มิติทางการเมืองการปกครอง ปฏิรูปการเมืองการปกครอง การบริหารให้มีการกระจายอำนาจภารกิจหน้าที่ให้แก่ท้องถิ่นโดยแท้จริง ให้สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาและพัฒนา

ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีคุณภาพ^{๕๕}

ประยุทธ์ ปยุตฺโต สำหรับการจะพัฒนาจะสำเร็จได้นั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่าคนต้องมีจริยธรรม เนื่องจากปัจจุบันมนุษย์มีนิสัยที่เป็นสังคมบริโภคนิยม ประสบกับปัญหาสังคมและชีวิตจิตใจจนกระทั่งเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น จึงต้องนำเอาจริยธรรมมาช่วยแก้ปัญหาอย่างจริงจัง โดยการพัฒนาให้คนมีจริยธรรมนั้นจะสำเร็จได้ด้วยการศึกษาอย่างน้อยจะต้องรู้เท่าทันปัญหา เมื่อพัฒนาคนขึ้นไปแล้ว จึงจะเกิดเจริญธรรมที่แท้จริง คือ เป็นจริยธรรมแก่ความพอใจและความสุข^{๕๖}

ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ การพัฒนาดังกล่าวมีเป้าประสงค์ของการพัฒนา ๔ ประการ ดังนี้

๑. คุณภาพสังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมฐานความรู้การพัฒนา ศักยภาพ และการศึกษาได้ด้วยตนเอง

๒. เสถียรภาพและการปรับตัวเศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ

๓. การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ประชากรมีความเท่าเทียมความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพและบริหารพื้นฐานทางสังคม

๔. การมีระบบบริหารจัดการที่ดี ประชากรทุกภาคส่วนของสังคมมีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร องค์ประกอบดัชนีตัวชี้วัด

นิติเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ การพัฒนาอย่างมีเสถียรภาพการกระจายความมั่งคั่ง

๑. มิติสังคม

๑.๑ การพัฒนาศักยภาพ และการปรับตัวบนสังคมฐานความรู้

๑.๒ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และความมั่นคงในการดำรงชีวิต

๑.๓ การพัฒนาชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม

๑.๔ การสร้างความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม

^{๕๕} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, การจัดการความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน, วารสารพัฒนาชุมชน ๔๕(๔), ๑-๑๕ (๒๕๔๕, หน้า๘๘-๙๐).

^{๕๖} ประยุทธ์ ปยุตฺโต, การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๓๒.

๒. มิติสิ่งแวดล้อม

๒.๑ สงวนรักษา

๒.๒ การมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี

๒.๓ การมีส่วนร่วมและการกระจายการใช้ทรัพยากร

๒.๔ การร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในฐานะภาคีโลก^{๕๓}

๒.๖.๔ ประเภทองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง คณะอนุกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายในของคณะกรรมการ นโยบายสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ ดังนี้

๑. บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ได้
๒. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
๓. มีจิตสำนึกการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่นชุมชน
๔. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
๕. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
๖. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
๗. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
๘. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
๙. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป^{๕๔}

จากการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะชุมชนเข้มแข็งพบว่า มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ดังนี้

สนธยา พลศรี^{๕๕} ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการทำบางอย่างด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจายกระจายกันก็ได้ แต่

^{๕๓} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, การจัดการความรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, วารสารพัฒนาชุมชน ๔๕(๔), ๑-๑๕ (๒๕๔๕, หน้า ๔๘-๕๒).

^{๕๔} โกวิท พวงงาม, การปกครองท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

^{๕๕} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, อ่างแล้ว

สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กัน ในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนที่ความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. มีจิตสำนึกชุมชน (Community Consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือ สมาชิก สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

๒. มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เจริญญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือและเกิดพลังอย่างมโหฬาร เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข

๓. เป็นชุมชนเรียนรู้ (Community learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

๔. มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๕. มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๖. มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๗. มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็นไม่ผูกขาดความคิดเห็นหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๘. เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึ่งประสงค์

๙. เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้ มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๑๐. เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

ชุมชนที่เข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ ถ้าหากทำให้คนมีคุณภาพ มีคุณธรรม มีความสุข และชุมชนเข้มแข็งได้สำเร็จ ก็ถือว่าบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน และสามารถทำให้คนพร้อมที่จะร่วมกันพัฒนาด้านอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ^{๑๑๑} ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งว่า ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้มีลักษณะสำคัญใหญ่ๆ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นชุมชนเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่รอสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหา ไม่นั่งรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก แต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง

๒. เป็นชุมชนที่ตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ เป็นอิสระจากการครอบงำของคนอื่น สถาบันอื่น องค์กรอื่น ไม่ว่าจะป็นนักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ อาจารย์ เอ็นจีโอ เป็นอิสระ

^{๑๑๑} เสรี พงศ์พิศ, แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘).

เพราะตัดสินใจด้วยข้อมูลและความรู้ที่ค้นหา ไม่ใช่เพราะคนอื่นบอกหรือแนะนำ ซึ่งเมื่อเราผิดพลาดขาดทุน คนแนะนำไม่เคยรับผิดชอบอะไรเลย

๓. เป็นชุมชนที่จัดการ “ทุน” ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนซึ่งหมายถึงอะไรที่มากกว่าเงิน เป็นทุนทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา ทุน โภคทรัพย์และทุนทางสังคม ทำให้มีรากฐานมั่นคง มีหลักประกันชีวิตที่ไม่ได้ฝากชีวิตไว้กับธุรกิจการค้าที่ชุมชนมักไม่มีความรู้ความชำนาญ แต่ฝากไว้กับระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงและพอเพียง

๔. เป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ ชุมชนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ด้วยสันติวิธีแห่งภูมิปัญญา

จากการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดชุมชนเข้มแข็งพบว่า มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

จินตวิวัฒน์ เกษมสุข ได้ให้แนวคิดชุมชนเข้มแข็งว่า ความเป็นชุมชนเข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนภายในชุมชนนี้เอง จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพลังภายในชุมชนให้กลายเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้ กล่าวคือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาของชุมชนของตนเอง^{๑๑๑}

ณัฐนรี ศรีทอง ได้ให้แนวคิดชุมชนเข้มแข็งว่า เกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความผูกพันต่อกันจัดตั้งกลุ่มประชาชนในชุมชนบนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การให้โอกาสแก่ชุมชนได้คิด ตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาและจัดการพัฒนาด้วยพลังของประชาชนในชุมชนเอง โดยให้รัฐบาลลดบทบาทการพัฒนาชุมชนลง และให้ประชาชนในชุมชนมีอิสระในการเลือกวิถีทางการพัฒนาให้มากขึ้น ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนในอดีตนั้นขึ้นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเคารพ ศรัทธาในหลักพุทธศาสนา และการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกิน โดยมีทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุต่างๆ อยู่อุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันชุมชนในสังคมไทยมีความอ่อนแอลง บางชุมชนได้ล่มสลายไปแล้ว ฉะนั้นจะต้องปรับเปลี่ยน

^{๑๑๑} จินตวิวัฒน์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒-๓.

กระบวนการทัศน์ หรือวิถีคิด วิถีปฏิบัติ เสียใหม่ เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็ง มีการเรียนรู้ร่วมกัน รู้จักใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและชุมชนอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ทงศักดิ์ คุ้มไชน้ำ ได้กล่าวถึงหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่งนักพัฒนาต้องยึดเป็นแนวทางปฏิบัติประกอบด้วย

๑. ยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน โดยนักพัฒนาจะต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถที่แฝงเร้นอยู่ในตัว สามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรจะเป็นเพียงผู้กระตุ้น แนะนำส่งเสริม และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด

๒. ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน โดยนักพัฒนาจะต้องยึดมั่นว่า นโยบายการพัฒนาชนบทและวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชน ต้องการสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ซึ่งสามารถที่จะทำกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาบางประเภทได้ โดยอาศัยการช่วยเหลือของตนเองของคนในชุมชนหรือหมู่บ้านเป็นหลัก ส่วนรัฐบาลนั้นจะคอยช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

๓. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่จะทำในชุมชน เป็นการให้โอกาสแก่ประชาชนในชุมชน หรือหมู่บ้าน ได้ร่วมกิจกรรมตั้งแต่เริ่มคิด จนกระทั่งถึงการติดตามประเมินผลของการทำกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม

๔. ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน และร่วมกันคิดตัดสินใจว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็ร่วมกันทำ โดยมอบหมายให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน งานจะมาจากประชาชนในชุมชนเอง ไม่ได้มาจากการถูกสั่งให้ทำ นักพัฒนาจะไม่ใช้วิธีการออกคำสั่ง แต่จะต้องให้การศึกษา ชักชวน เสนอความเห็นให้ประชาชนได้พิจารณาวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผล และหาข้อสรุปตัดสินใจแก้ปัญหาเอง โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย^{๑๒}

^{๑๒} ทงศักดิ์ คุ้มไชน้ำ, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๗- ๘.

งาน **อดิวัฒนสิทธิ์** ได้กล่าวถึง ทฤษฎีเทอมส์ (TERMS Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย

๑. Technology (เทคโนโลยี) คือ การใช้เครื่องมือวิธีการ และความรู้ในการผลิตที่มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ควรเป็นเทคโนโลยีที่ชุมชนผลิตขึ้นมาใช้เอง หรือประยุกต์ใช้ความรู้ของชุมชนในการผลิตเทคโนโลยีให้กลมกลืนกับสภาพชีวิตและสังคม เพื่อที่ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

๒. Economy (ระบบเศรษฐกิจ) ระบบเศรษฐกิจในชุมชนควรเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก จะไม่เดือดร้อนเพราะการแข่งขันเอาเปรียบและถูกรอบงำจากกระแสโลกาภิวัตน์

๓. Resources (ทรัพยากร) หมายถึง มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Material) และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (Nature resource) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในชุมชน ทรัพยากรเหล่านี้มนุษย์มีความสำคัญที่สุด เพราะมนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ใช้ทรัพยากร ถ้ามนุษย์ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ มีความสามารถ มีจริยธรรม และคุณธรรม มนุษย์จะเป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมมนุษย์ และแบ่งปันรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยุติธรรมสำหรับมนุษย์ด้วยตนเองในปัจจุบันและในอนาคต

๔. Management (การจัดการ) ชุมชน สังคม จะเจริญก้าวหน้าอยู่ด้วยกันอย่างสันติและยั่งยืนจะต้องรู้จักกันการนำทุนที่มีอยู่ในสังคมทุกชนิด เช่น ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรม (ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี จริยธรรม คุณธรรมต่างๆ ฯลฯ) มาใช้ให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุด มีการจัดการความรู้ จัดการทุนที่หลากหลาย และสร้างภูมิคุ้มกันต่างๆ สร้างสรรค์ชุมชนสังคมอย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชน สังคม มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๕. Socio – cultural system (ระบบสังคมและวัฒนธรรม) คือ ระบบสังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน สังคม แกะใจสิ่งที่มีปัญหา รักษาของดี และพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อเป็นต้นทุนในสังคม

๒.๖.๕ กระบวนการและวิธีการของคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดกระบวนการเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนพบว่า มีนักวิชาการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

อาจารย์ จันทร์สมวงศ์ ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชน ๔ ประการ

๑. ต้องมีกิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันคิด ร่วมกันทำในฐานะสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง

๒. ต้องมีผู้นำชุมชนที่มีจิตสำนึกและเกิดการมีส่วนร่วมของการนำที่หลากหลาย ที่มีการแบ่งขอบเขตความรับผิดชอบตามประสบการณ์ ความถนัด และทำงานร่วมมือกัน ไม่ใช่เป็นผู้นำเดี่ยว

๓. ชุมชนเข้มแข็งต้องมีเศรษฐกิจที่ดี เช่น การทำธุรกิจชุมชนของกลุ่มที่ทำ ชาเลี้ยงที่อุปถัมภ์ และขอนแก่น เพราะถ้าเศรษฐกิจไม่ดี ยากที่จะตามมา

๔. มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ระหว่างชุมชนที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน **พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น)** ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ชุมชนประกอบด้วย^{๑๑๑}

๑. การเสริมสร้างบุคคลและเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ หรือการสร้างคนและกลุ่มคนให้เป็นบุคคลและองค์กรแห่งการเรียนรู้ (เป็นผู้รู้หรือ พุทธะ) ที่มีคุณธรรม/จริยธรรมหรือคุณสมบัติตามที่สังคมปรารถนา

๒. การเสริมสร้างและการจัดการความรู้ หรือการสร้างและยกระดับชุดความรู้ของชุมชน (ธรรมะ) โดยเป็นการดำเนินการที่ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า “ถ้าความรู้ไม่มีต้องเสริมสร้างถ้าความรู้มีอยู่แต่ไม่ปรากฏต้องจัดการ”

๓. การสร้างกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคม หรือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคน (สังฆะ) ที่เชื่อมโยงคน ภารกิจ และการจัดการทางสังคมที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสรรพสิ่ง

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นเป็นแนวคิดที่ต้องการเตรียมความพร้อมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรบุคคลในชุมชน เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาด จิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดการกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าหากดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้

^{๑๑๑} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น), นวัตกรรมการเรียนรู้ : คน ชุมชน และการพัฒนา, (กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘).

โครงการที่ดำเนินการในชุมชนประสบความสำเร็จสูง โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จ มักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีลักษณะ ดังนี้

- เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ “รู้ลึก รู้กว้าง รู้ไกล” และนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาได้

- มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขทั้งในระยะสั้นและยาว คิครอบด้าน และบูรณาการสู่การปฏิบัติได้

- มีความสามารถในการจดจำ ใฝ่รู้ มีการการจัดระบบการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้ที่ดี

- มีความสามารถในด้านการบริหารจัดการ และการประสานงานกับผู้อื่น

- เป็นผู้มีความตั้งใจจริง “แสดงความเสียสละเพื่อส่วนร่วม”

- สามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ “นำเสนอทางเลือก และชี้วิสัยทัศน์ให้แก่สังคมได้”

- มีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม และทำทันสถานการณ์ภายนอก ชุมชน

- มีความสามารถในการรับฟังความเห็นของผู้อื่น “ควบคุมตนเองและยอมรับการ วิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม”

- ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน

- มีอุดมการณ์ เชื้อมั่นและยึดมั่นในหลักการ

ขั้นตอนที่ ๒ การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรม กำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหา โดยชุมชนมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ทั้งนี้เพราะการพัฒนา ทางเลือกร่วมกันย่อมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แต่การที่จะทำให้ทั้งสองกิจกรรมเป็นไปได้ โดยปราศจากความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงต้องมีการดำเนินการ โดยผ่าน กระบวนการที่สำคัญ คือ

๑. กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนี้

- จะทำอย่างไรให้ครอบครัว ผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วมในการ นำเสนอปัญหาของตนเองและพิจารณาปัญหาของผู้อื่นร่วมกันทั้งชุมชน

- ศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้รู้ความหลากหลายในด้านต่างๆ เช่น ความหลากหลายของทรัพยากรบุคคล ศึกษาลักษณะการทำงานของผู้นำทั้งองค์กรรวมทั้งโครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้าน ชุมชน ศึกษาให้รู้ว่าพื้นที่มีอะไรเด่น มีอะไรดี มีอะไรเก่ง และ อะไรที่เป็นความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ศึกษาภูมิหลัง ภูมิรู้ ภูมิธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ศึกษาสภาพภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน ศึกษาวิถีชีวิต และ

โครงสร้างพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร ศึกษาทุนที่เป็นทั้งเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ อาชีพ และ ทรัพยากรธรรมชาติ และศึกษาปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา

๒. การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม

- พื้นฐานที่สำคัญที่สุด คือ การพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราว ซึ่งอาจพบปะ ในที่เสวนาของชุมชน เพื่อนบ้าน หรือในที่ประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการ พุดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรือมีเหตุการณ์ส่งเสริมให้เกิดการพูดคุย

- การรวมกลุ่มสนใจหรือเน้นงานด้านใดด้านหนึ่ง เช่น งานด้านการพัฒนา สุขภาพ เป็นต้น

- โครงสร้างพื้นฐานระดับสูงสุด คือ การมี “องค์กรรวม” หรือ การจัดให้มี “คณะทำงาน” ที่สามารถเชื่อมสมาชิกหรือประชาชนเข้าหากันได้ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ เหล่านี้จะ เป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับคนในชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและการพัฒนา ชุมชน โดยเป็นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พูดคุยถึงปัญหาความเป็นอยู่

ขั้นตอนที่ ๓ การดำเนินกิจกรรมชุมชน “กิจกรรมสาธารณะของชุมชน” เป็น กิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหา กรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือเกิด ความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนาอย่างพิถี พิเคราะห์ ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ มีการจัดการร่วมกันภายในความสัมพันธ์ในแนวระนาบ เรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินการกิจกรรมสาธารณะของชุมชน จึงเป็นลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ (Net-Working) จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี^{๑๐๔}

สรุป แนวคิดการเสริมสร้างชุมชนว่า เป็นแนวคิดที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของ ประชาชนในชุมชนด้วยการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมิณผล ซึ่ง ต้องมีผู้นำที่เข้มแข็งร่วมกันกับประชาชนในชุมชนเพื่อดำเนินการรับผิดชอบร่วมกันเพื่อสร้างชุมชน ให้เข้มแข็งตามความต้องการของประชาชนในชุมชนเอง

๒.๖.๖ การประยุกต์ใช้ของคุณภาพชีวิตที่ดียั่งยืน

สนธยา พลศรี ได้กล่าวถึงลักษณะของการพัฒนาที่สำคัญว่า^{๑๐๕}

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่

^{๑๐๔} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมปาฐกถาพิเศษ ปวยอังก์การณ, (กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๐ – ๖๐.

^{๑๐๕} ผศ.สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๗.

เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริง จึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผน โครงการ และคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่ และระดับใด เป็นต้น

๑๐. สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการ และวิธีการพัฒนาเองก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นเสมอ

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ ได้กล่าวถึง ลักษณะของการพัฒนาชุมชน ได้ดังนี้^{๑๑๖}

๑. เป็นการดำเนินงานโดยและใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ ไม่พึ่งพาบุคคลหรือทรัพยากรนอกชุมชน

๒. เป็นการร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน คนในชุมชนกับหน่วยงานของรัฐหรือคนในชุมชนกับภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

๓. การเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมาย หรือทิศทางสามารถควบคุมได้

๔. เกิดจากความตั้งใจและการกระทำของมนุษย์ ตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

๕. เป็นการพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชน ให้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเองบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนให้ได้มาตรฐานตามที่ต้องการ

๖. เป็นกระบวนการในการศึกษา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพและความพร้อมในการพัฒนา

๗. เป็นกระบวนการจัดองค์กรหรือกลุ่ม เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นการผึกกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้

๘. เป็นการนำกลวิธีหรือวิธีการต่างๆ มาใช้

๙. มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนเป็นของชุมชน ดำเนินการโดยคนในชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน เป็นการให้สิทธิเสรีภาพ อิสระภาพ เสมอภาคในชุมชน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชนได้ด้วยตนเอง

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

ชาติรี ก่อเกื้อ ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนคือ “กินดี อยู่ดี มีความสุข” ซึ่งประกอบด้วยภาระงานของการพัฒนารวม ๖ ด้าน ได้แก่

^{๑๑๖} สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, หลักการสื่อสารมวลชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

๑) พัฒนาค้น โดยเฉพาะการพัฒนาให้มีจิตสำนึกในการรักถิ่นที่อยู่ รั้งรับผิชอบในหน้าที่ของตนเอง ร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

๒) พัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยมีกลุ่มกิจกรรมขยะแลกบุญที่มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาปัญหาขยะในชุมชน และส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้สารชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์ในการประกอบ การเกษตรในชุมชน

๓) พัฒนาการสืบสานภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม โดยใช้กิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องร้อยรัดให้ชาวบ้านในชุมชนมาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งนำ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ก่อให้เกิดอาชีพและ ความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจของชุมชน

๔) พัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีที่อยู่อาศัย มีอาหารที่ปลอดภัยต่อการบริโภค มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค มีการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมี กองทุนพัฒนาหมู่บ้านของชุมชน

๕) พัฒนาสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตทั้งในด้าน การคลอดบุตร การเจ็บป่วย การเสียชีวิต การส่งเสริมสุขภาพ นันทนาการ การศึกษา และการประกอบ อาชีพ โดยมีหลักการว่าเมื่อเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่ง กองทุนสวัสดิการก็ จะช่วยบรรเทาปัญหาเพื่อกลับมาดำรงชีวิตได้ตามปกติ

๖) พัฒนารายได้ โดยมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์ ของชุมชนในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนที่ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ โดยให้ชาวบ้านในชุมชนที่มี ความสามารถและความตั้งใจเข้ามาบริหารในรูปแบบธุรกิจของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ ลด ปัญหาการว่างงาน ทำให้ชาวบ้านทำงานอยู่ในชุมชน ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งก็นำมาจัดสวัสดิการที่ จำเป็นกับชุมชนให้มีความครอบคลุมมากขึ้น^{๑๑๑}

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒.๗.๑ ที่มาของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความจำเป็นและน่าศึกษาอย่างยิ่ง แท้จริงแล้ว บทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้นมีความควบคู่มาับอารยธรรมและการดำรงชีพของมนุษย์

^{๑๑๑} จินตวีร์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๐-๔๑.

เพราะเมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่ สังคมขยายตัวเติบโตขึ้น มนุษย์ก็เริ่มสร้างและวางระเบียบ กฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ขึ้น โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และความเชื่อถือ ทั้งนี้ก็โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความสำเร็จเรียบร้อยขึ้นในองค์การ และเกิดความสงบสุขขึ้นในสังคมนั้นๆ

พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ และจุดมุ่งหมายของมนุษย์ จากแนวคิด ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคม ส่วนการละตัวตนจะทำให้คนเรามีความสำนึกต่อสังคมได้มากขึ้น การละตัวตนจะต้องจัดระบบ สังคมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตน เนื่องจากตนมีฐานะที่ดีอยู่แล้ว ดังนั้นจึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็น ต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนี้^{๑๐๘}

๑. ในการบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติเพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เกียติ ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย”^{๑๐๙}

๒. ในด้านการบริหารพระวินัย ในสมัยมีพระสาวกไม่มากนัก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และ พระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น คือมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจากรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง

^{๑๐๘} ปรีชา ข้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๐๙} อังทุก, ๒๐/๔๓๖/๑๑๐.

๓. ด้วยอิทธิฤทธิ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่าง คล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการ กระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความ สงบสุขของสังคมฝ่ายอาณาจักร มีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็น หลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรมีพระบวรการพิจารณาคดีหรืออิทธิฤทธิ์ และมีวิธีลงโทษตาม โทษานุโทษ แล่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกัน

การวางแผนการบริหารเกิดขึ้นเมื่อมีสมาชิกใหม่เข้ามาในพระพุทธศาสนา เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ ๒ เดือน นั่นคือ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดง ปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชา ท่านอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วย พุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุด แห่งทุกข์โดยชอบเถิด” เราจะเห็นได้ว่าในพุทธดำรัสนี้ มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบท ไว้ชัดเจนว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่ามีการ กำหนดวัตถุประสงค์ไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเดียวกัน ในพุทธวิธีเกี่ยวกับการวางแผนนี้ สิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขูมา แปลว่ามีสายตาที่ยาวไกล คือมองการณ์ไกล วิสัยทัศน์ ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจน และสื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กร ยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น องค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุก อย่างมีเป้าหมายสูงสุดที่จุดเดียวคือ วิมุติ (ความหลุดพ้นทุกข์) ในการวางแผนนั้น พระพุทธเจ้าทรง กำหนด วัตถุประสงค์สำหรับให้สมาชิกในองค์กรทุกคนถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือให้สมาชิก ยึดความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว หรือความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่นเป็นหมายของการดำเนินชีวิต

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่ต้อง กลับกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบท แก่กุลบุตร การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุม พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครอง ดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕

ดังนั้นกระบวนการฝึกหัดอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการ นี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สำคัญใน

อินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาถันทา ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคคลากร トラบาคที่บุคคลากรนั้นยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ เขาผู้นั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่า เป็นเสขะ คือผู้ยังต้องศึกษาต่อ เมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่า เป็นอเสขะ คือไม่ต้องศึกษา

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วย อัจฉริยภาพและปรหิตสมบัติ จึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อัจฉริยภาพที่สำคัญในการบริหารของพระพุทธเจ้าก็คือ ความสามารถนำการสื่อสารกับคนทั่วไป ในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก ๔ ส. ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้

๑. สันทัสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

๒. สมาทปทา (แรงจูงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกที่ต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึง

๓. สมุตเตชนา (แก้แค้น) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

๔. สัมปัทสนา (จริงจัง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมาก เพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถาวาริ) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทิ ตถาการิ) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่าย เพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ^{๑๑๑}

๑. อตตาทิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของคนเป็นที่ตั้ง

๒. โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือยึดทัศนคติหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง

๓. ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่ที่สำคัญ แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่า พระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตย ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้

^{๑๑๑} ๑๑๑ อ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๔๓๕/๑๔๖

หมดกิเลสแล้วยอมไม่ใช้เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์ การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่
อัคราธิปไตย นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามค่านิยมและ
สรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมาธิปไตย
เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือ หลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ
ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า “พระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมสักการธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็น
ธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตยทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๑๑๑}

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เอง จึงไม่มีการตั้งใครเป็น
ศาสนาสืบต่อจากพระพุทธองค์ พระองค์ตั้งใจให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัย
เป็นหลักในการปกครองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็น
ศาสดาของพวกเราเมื่อเราล่วงลับไป” ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะได้
ปฏิบัติตามพุทธพจน์นั้น โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็น
หมวดหมู่สำหรับใช้เป็นหลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา นับแต่นั้นมาการบริหารกิจการ
พระศาสนาที่ยึดพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์กรบริหารสูงสุด
สืบต่อมาจนทุกวันนี้ การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเองและมีเกณฑ์ใน
การประเมินตนเอง

กระบวนการกำกับดูแลความประพฤติที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้นั้น เป็นหลักประกัน
ความมั่นคงและความเจริญของคณะสงฆ์ หลักการบริหารดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่มีประโยชน์
และจำเป็นต้องการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้อง
กระทำร่วมกันเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพและเป็นตาม
วัตถุประสงค์ที่คณะสงฆ์ตั้งเอาไว้ จึงต้องอาศัยหลักการบริหารงานสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อความ
เหมาะสมและถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและให้ทันยุค
สมัยปัจจุบัน

๒.๓.๒ ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในอดีต

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองใน
ครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปกครองโดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ
ทรงแสดงธรรม บัญญัติพระวินัย ทรงบริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนาและทรงวินิจฉัย

^{๑๑๑} อก.ติก.(ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๕

อิทธิพลของภิกษุสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมด้วยพระมหาโมคคัลลานะและพระมหาเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆบิดร และสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันเป็นการสงฆ์ร่วมกันทำสังฆกรรม ทั้งปวง ผู้เข้าร่วมประชุมจึงมีสมาธิสัจวาสนกัน เป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัย และจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง ให้ทัศนะว่าพระวินัยที่บัญญัติขึ้นทั้งหมดเปรียบเสมือนเป็น ระบบประมวลกฎหมายของสงฆ์ที่ตราขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายในการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังฆมสังฆ์ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทางจิตวิญญาณของสมาชิกในสังฆมสังฆ์ ให้คลี่คลายไปสู่ทิศทางที่มีความเจริญในธรรมยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อให้สังฆมสังฆ์ตั้งมั่นอยู่ในแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม อันจะทำให้พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวสืบต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันสงฆ์นั้นเป็นสัญลักษณ์และเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ความเสื่อมหรือความเจริญของพระพุทธศาสนา จึงผูกพันอย่างแนบแน่นและขึ้นอยู่กับความเสื่อมความเจริญของสถาบันสงฆ์เป็นสำคัญ^{๑๑๒}

มานพ พลไพรินทร์ กล่าวว่า หลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้มีความแตกต่างกันในการปฏิบัติของพระสงฆ์แต่ละหมู่แต่ละพวก เป็นเหตุให้เกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ขึ้น พระสงฆ์แยกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายพระมหากัสสปเถระเป็นสังฆปริณายก เรียกว่า ฝ่ายเถรวาท มีความเห็นว่า “ไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อยตามพุทธานุญาตเมื่อใกล้ปรินิพพาน” กับอีกฝ่ายหนึ่ง มีพระปุราณะเป็นพระสังฆปริณายก เรียกว่า ฝ่ายอาจารย์วาท มีความเห็นว่า “ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ตามพุทธานุญาต” และทางรัฐก็ยังไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับภายในคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์จึงมีลักษณะกระจายกันอยู่ในสำนัก ในวาทีหรือในหมู่ภิกษุทั้งหลาย ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาถูกกาลล่วงได้ประมาณ ๒๐๐ ปีเศษ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ครอบครองอาณาจักรอันกว้างขวางในอินเดีย พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ปฏิญาณพระองค์เป็นพุทธ^{๑๑๓}

ศาสนูปถัมภก ยกพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญสำหรับประเทศเป็นครั้งแรก พวกเดียรถีย์ เห็นภิกษุสงฆ์ได้รับพระราชทานพระราชูปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นสุขสำราญ ก็พากันปลอมตนเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อแสวงหาลาภสักการะจึงได้เกิดการรังเกียจแตกร้างกันขึ้นในสังฆมณฑล พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงอาราธนา พระโมคคัลลีสุนทร

^{๑๑๒} สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, *อุดมการณ์ทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: อภัยการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๕.

^{๑๑๓} มานพ พลไพรินทร์, *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : ชุตติการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐-๓๕.

ติสสเถระให้เป็นประธาน พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จัดทำสังคายนาขึ้นที่เมืองปาตลีบุตร เมื่อ พ.ศ.๒๑๘
 วางระเบียบพระธรรมวินัยให้รวมลงเป็นลัทธิอย่างเดียวกัน สังฆมณฑลจึงได้ประดิษฐานเรียบร้อย
 สืบมา เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย โดยมีพระภิกษุสงฆ์นำไปประดิษฐานในประเทศต่างๆ
 ที่จำเป็นต้องขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าแผ่นดินจากประเทศนั้นๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลการปกครองคณะ
 สงฆ์ เพื่อให้สังฆมณฑลในประเทศนั้นเป็นไปโดยเรียบร้อยราบรื่น และมีความเจริญก้าวหน้าในการ
 เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป นอกจากนั้น การปกครองคณะสงฆ์ยังต้องเป็นไปตาม
 ทาง ราชการแผ่นดิน นับตั้งแต่การวางแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนการตั้งสังฆนายก
 ให้มี สมณศักดิ์อันเป็นการประสานสอดคล้องในการดำเนินงานทั้งฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักร
 เพื่อความเจริญมั่นคงสถาพรด้านการพระศาสนาสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้

การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี
 เป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน

จะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักยึดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย แม้จะมีการปรับเปลี่ยน
 รูปแบบการบริหารปกครองคณะสงฆ์มาหลายครั้ง ทั้งมีการแยกฝ่ายแยกนิกายก็ตาม แต่การบริหาร
 ปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรก็มีเพียงคณะหนึ่งคณะเดียว คือ “คณะสงฆ์ไทย” เป็นความ
 มุ่งหมายของสังคมไทยซึ่งมีสถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นเครื่องค้ำจุน
 อธิปไตยของประเทศให้มั่นคงถาวร การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช เป็นสกลสังฆปริณายก ของ
 สังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาเขต ซึ่งปรากฏหลักฐานแน่ชัดตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
 เป็นพระบรมราชาบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะทรงสร้างสามัคคีกลมเกลียว
 เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนทั้งชาติ เพื่อการนี้สมเด็จพระสังฆราชจึงควรเป็นผู้ทรง
 บัญชาการคณะสงฆ์โดยเป็นจุดกลางจุดเดียวของสังฆมณฑล มิใช่การแบ่งแยกหรือถ่วงดุลอำนาจ
 ระหว่างผู้มีอำนาจหน้าที่ต่างๆ ในคณะสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ที่เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๔๕ มี ๓
 ฉบับ ที่กล่าวไว้ในหนังสือการคณะสงฆ์ว่า

สมัยที่ ๑ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑
 พระมหากษัตริย์เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกโดยพระองค์เอง หรือทรงมอบหมายสมเด็จพระมหา
 สมณเจ้า หรือสมเด็จพระสังฆราช ทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เอง และทรง
 รับผิดชอบเอง มหาเถรสมาคมเพียงแต่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

สมัยที่ ๒ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ สมเด็จพระสังฆราช
 ทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองไม่ได้ ต้องทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางคณะสังฆสภา
 คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ซึ่งแยกกันรับผิดชอบและดำเนินการแทน โดยไม่ต้องมีการ
 รับผิดชอบแต่ประการใด

สมัยที่ ๓ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ เป็นระบบสายกลางในระหว่างสมัยที่ ๑ และ ๒ คือ ทรงบัญชาการคณะสงฆ์และทรงรับผิดชอบร่วมกับมหาเถรสมาคมแต่ทางเดียว โดยทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไปด้วย”

เมื่อพิจารณาในแง่การปกครองกฎหมายคณะสงฆ์สมัยที่ ๓ ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นตำแหน่งที่ทรงมีอำนาจและหน้าที่ที่สมบูรณ์ ครอบคลุมความหมายของตำแหน่งอย่างแท้จริง คือ สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นทั้งประธานสังฆสภา สังฆนายก และประธานคณะวินัยธร ตามอำนาจหน้าที่ที่แบ่งออกไว้ในสมัยที่ ๒ ครบถ้วน และตรงตามประเพณีพระสงฆ์ปกครองคณะ ซึ่งสืบเนื่องติดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลด้วย

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส อันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕

มานพ พลไพรินทร์ กล่าวว่า ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ นั้น ได้ใช้การปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ และแม้ว่าเจตนาของ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ จะให้คณะสงฆ์ ๒ นิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุต รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จตามเจตนารมณ์เลย กล่าวคือ การปกครองโดยส่วนรวมนั้นเป็นไปตามพระราชบัญญัติ แต่การปกครองภายในนิกายก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก และให้มีคณะสังฆมนตรีสังฆสภา เหมือนกับการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง ครั้นต่อมาได้ประกาศใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๖ เป็นต้นมานั้น การปกครองคณะสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบมหาเถรสมาคม เช่นเดียวกับครั้งสมัยรัชกาลที่ ๕ ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครอง ร.ศ.๑๒๑

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ นั้น อาศัยเหตุผลพอสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติบางมาตราไม่ชัดเจน ไม่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้ ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติจึงเป็นการสมควรที่ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชฯ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาชน

มาตรา ๑๒ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการ โดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา ๑๓ ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๕ ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) ปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร (๓) ควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

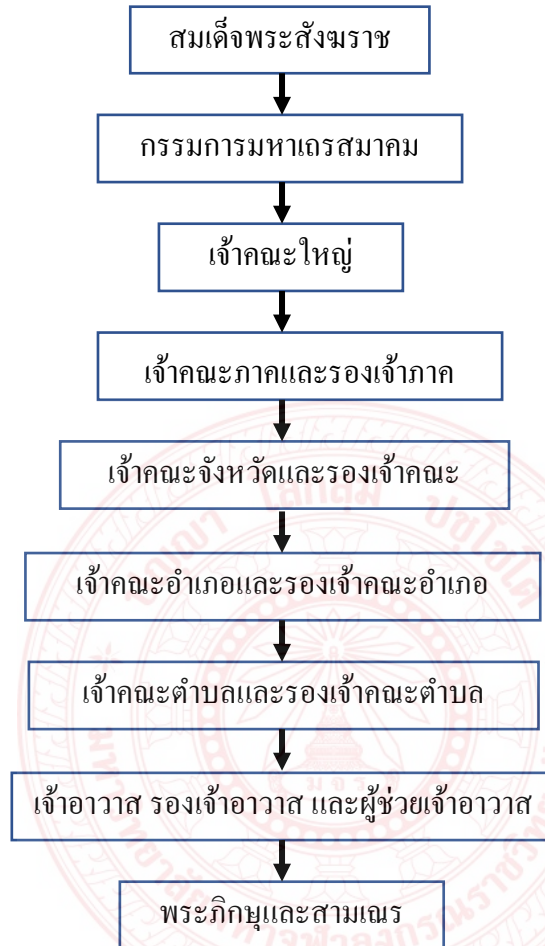
มาตรา ๒๐ เพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออก ข้อบังคับ วาระระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมจากบทบัญญัติที่ยกมากล่าวนี้ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงปกครองคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ซึ่งพระองค์เองทรงเป็นประธานกรรมการ เป็นการปกครองทั้งสังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร ที่มีจุดบัญชาการจุดเดียว ย่อมก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ง่ายกว่าการปกครองอย่างอื่น

โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ระบุไว้ในข้อ ๔ ว่า พระภิกษุที่มีอำนาจหน้าที่บริหารปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า พระสังฆาธิการ ซึ่งมี ๖ ระดับ ๑๒ ตำแหน่ง ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

แผนภูมิที่ ๒.๑ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน^{๑๑๔}

๒.๗.๓ หลักการสำคัญของการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการที่จะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ประการดังนี้

๑. ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา หรือการบริหารอีกนัยหนึ่งหมายถึง การควบคุมดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้นๆ^{๑๑๕}

^{๑๑๔} สุนทร สุภูต โยธิน, คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: กรังปรีต อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ในการ สอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรให้ปฏิบัติตามพระธรรม วินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่มาก ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็น งานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างไร งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นได้ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน^{๑๑๖}

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอผู้ใหญ่ที่ทรง คุณธรรมคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นกำลังสำคัญในการ ขับเคลื่อน ส่งผลถึงการปฏิรูปการปกครององค์กรสงฆ์ พ.ศ.๒๔๔๕ (ร.ศ.๑๒๑) ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะด้วยการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้ เกิดองค์กรคณะสงฆ์กลายเป็นองค์กรของรัฐ ต่อมาได้พัฒนาจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้ มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของรัฐอย่างต่อเนื่องมาจนถึงการบริหารองค์กรสงฆ์ในปัจจุบัน^{๑๑๗}

สรุปได้ว่า การปกครองคือ การดูแลคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม และตาม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ตลอดจนระงับอธิกรณ์วินัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้อ อุกรณ์คำสั่งและความคุมดูแลศาสนา ศาสนวัตถุ ศาสนธรรม และศาสนกิจให้เป็นไปด้วยความ เรียบร้อยดีงาม

๒. ด้านการศึกษา

การศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของ พระพุทธศาสนาทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติศาสตร์ โดยแบ่ง การศึกษาศึกษาออกเป็น ๒ แผนกหลัก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม รวมถึงการศึกษาระบบศึกษา และการจัดให้มีการเรียนพระธรรมวินัยเป็นส่วนเสริมอีกด้วย บางแบบแผนตราไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และบางแบบแผนให้กำหนดโดยกฎมหาเถรสมาคม หรือให้กำหนดโดย

^{๑๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

^{๑๑๖} พระพุทธวรญาณ (ทองฮ้อย กิตติทิน โน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖-๗๗.

^{๑๑๗} พระระพี พุทธิสาโร (ด้วงลอย), การจัดองค์กรบริหารสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเชิงพุทธ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

ระเบียบมหาเถรสมาคม และบางแบบแผนได้ยึดจารีตเป็นหลัก แยกตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมี ๒ ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๑ และพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการวัดเห็นควรเพิ่มระเบียบการปกครองส่วนวัดเข้า เป็นส่วนที่ ๓ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ^{๑๑๔}

ในบทบาทด้านการศาสนศึกษา นี้ หากจะมองบทบาทของพระสงฆ์ โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของศาสนาแล้ว ผู้เข้าสู่บรรพชาแห่งสมณเพศ นั่นคือเข้าสู่สังฆมสงฆ์ หมายถึง เข้าสู่วิถีแห่งการศึกษา การศึกษานั้นในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สิกขา^{๑๑๕} หมายถึง ข้อที่ จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขาการศึกษา การเล่าเรียน เช่น ปรียัติสิกขา^{๑๑๖}

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษา คือ การอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยการจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี และแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนยังสำนักเรียนที่วัดใกล้เคียงด้วย

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนจบการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้ กำหนดการศึกษาสงเคราะห์ เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะการแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ คือ ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร

การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตาม

^{๑๑๔} พระครูปลัดอภิชัย สุวณฺณ โชโต (ทรงกิจวิสุตการ), รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๕.

^{๑๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, หน้า ๑๑๕๐.

หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณร ส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด และได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติตั้งแต่วัยเด็ก

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ ส่วนหนึ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมากจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาแต่ยังมิได้จัดเป็นการศาสนศึกษาให้การศึกษาสงเคราะห์แต่โดยรูปการนั้นน่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๑๒๐}

การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนเป็นการสงเคราะห์คนหรือประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียน หรือพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาสงเคราะห์ จัดเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะ

^{๑๒๐} พระเทพปริยัติสี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

การปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๑๒๑}

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาที่มุ่งช่วยเหลือสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างยาวนาน นับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบท แต่พระอัญญา โภณทัตตะเถระถือว่าเป็นการสืบศาสนทายาทเป็นครั้งแรก และทรงประกาศความจริงแห่งชีวิต ด้วยการแสดงพระธรรมจกกับปวัตินสูตร เป็นปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน หลังจากนั้นทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระสัทธรรมโดยพระพุทธดำรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พวกทวยเทพและมนุษย์ ย่ำไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^{๑๒๒}

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การประกาศพระพุทธศาสนาได้เริ่มแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการเผยแผ่พุทธศาสนาจึงเป็นหน้าที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองคือประเทศชาติ

กรมการศาสนากำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์ อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ ดังนี้

หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

^{๑๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^{๑๒๒} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๐

เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ไต่ยืนได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง^{๑๒๓}

การเผยแพร่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการคือ

๑. การเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนา และที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐจาวิสัยนา ๒ รูปขึ้นไป

๒. การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม สนทนาธรรม การปาฐกถาธรรมในที่ประชุม ที่วัด หรือที่อื่นๆ ไปโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแพร่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรม ออกเผยแพร่หรือลงในหนังสือพิมพ์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตออกเผยแพร่

๓. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมอญผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแพร่ไว้ดังนี้

๑) หาอุบายวิธีให้ไต่ยืนได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์

๒) แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชน ให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๓) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ไต่ยืนได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

สรุป คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ดำเนินมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนปัจจุบัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามสมัยนิยมบ้าง แต่การเผยแพร่นี้ก็ยังถือเป็นความสำคัญไม่น้อยเพราะถ้าพระสงฆ์ไม่มีการเผยแพร่ให้เป็นที่ไปแล้ว ยากที่จะดำรงพระพุทธศาสนาและสร้างศรัทธาให้ยืนยาวได้

^{๑๒๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺญ โณ), การเผยแพร่พระพุทธศาสนา : คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘-๑๕๕.

๕. ด้านการสาธารณูปการ

การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติในวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่ง ศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มีอยู่เดิม และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสม กับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรต่อไป สาธารณูปการที่จัดเป็น ระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า “การ สาธารณูปการ” นั้นหมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัด มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัด ราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๑๒๔}

การสาธารณูปการใน ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้า อาวาส มาตรา ๓๗

(๑) ว่า “บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” ลักษณะงานการสาธารณูปการว่าโดยลักษณะแตกต่างกัน ๓ คือ

๑) การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงาน และทุนทรัพย์ รวมถึงการ ควบคุม ได้แก่ การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือ การวางโครงการให้พอเหมาะกับกิจที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานให้พอเหมาะกับ กิจการที่จะดำเนินการเมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุนทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย ใคร่ ขอกกล่าวถึงการวางโครงการพอให้มองเห็น ควรเริ่มการคิดทำแผนผังวัดให้พอเหมาะสมกับสภาพ วัด เช่น ควรกำหนด

๒) สร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ซึ่งเป็นหลักของวัดไว้ที่ใด โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอสวดมนต์หอระฆัง หอกลอง ถนนหนทาง สนามหญ้า และอื่นๆ ไว้ที่ ใด แล้วเขียนแผนผังวัดเป็นหลัก และเขียนแบบแปลนสิ่งที่จะสร้างตามโอกาส และสิ่งที่จะสร้างขึ้น นั้นควรให้เป็นทรงไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ หรือยึดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนาดใหญ่เล็กตาม ความคาด แหล่งทุนทรัพย์ เมื่อจะก่อสร้างเสนาสนะตามแผนผังที่กำหนดไว้ และเสนาสนะที่สร้าง ต้องเป็นไปตามแบบแปลน แม้การบูรณปฏิสังขรณ์ก็ถือแบบแปลนนี้เป็นหลักปฏิบัติ แต่ส่วนมาก

^{๑๒๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔-๕๕.

แผนผังวัดมักเขียนแล้ว แต่คราวของอนุญาตสร้างวัดเมื่อเขียนแล้วต้องให้เป็นไปตามเดิม เว้นแต่มีการขยายบริเวณวัดให้กว้างขวางกว่าเดิม

๓) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่ การดำเนินกิจการทางด้านเอกสาร เช่น การขออนุญาตสร้างวัด ขอตังวัด ขอรรวมวัด ขอย้ายวัด ขอยุบวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ขอยกวัดร้างให้เป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ขออนุญาตจัดงานวัด ขออนุญาตเรียไร การดำเนินกิจการเหล่านี้ การขอยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ การอนุญาตจัดงานวัดและการขอเรียไร ปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยกรนั้น การอื่นๆ มีการขออนุญาตสร้างวัด เป็นต้น ปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวงบางเรื่องทางราชการเป็นเจ้าการ คณะสงฆ์เป็นส่วนประกอบ บางเรื่องคณะสงฆ์เป็นเจ้าการ ทางราชการเป็นเพียงส่วนประกอบ

การทำโดยการจัดประโยชน์ ได้แก่ การดำเนินการในการรักษาทรัพย์สิน ใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัดโดยตรง คือ การศาสนสมบัติ เป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่การจัดการสาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการตามลักษณะที่แยกกล่าว ข้อมมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน จะขอแยกให้ข้อเสนอแนะเฉพาะการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ส่วนอีก ๓ อย่าง คือ กิจการอันเกี่ยวกับการวัด กิจการของวัด และการศาสนสมบัติของวัด จัดแยกกล่าวอีกส่วนหนึ่ง

๑) แผนผังวัด การกำหนดแผนผังวัด มิใช่เรื่องยุดิตายตัว ข้อมมีข้อยกย้ายไปตามเหตุการณ์ ให้คำนึงขนาดของวัดและชุมชน พร้อมสภาพที่ดิน ที่ตั้งวัด และความเหมาะสมเป็นสำคัญ

๒) วัดขนาดเล็ก และที่ตั้งอยู่ในชุมชนขนาดเล็ก ควรจัดแผนผังขนาดย่อ โดยให้มีถนนหนทางเชื่อมพองาม กับให้มีสนามหญ้าและที่ปลูกต้นไม้ไว้ส่วนหนึ่ง เสนาสนะควรมีเฉพาะที่ขาดไม่ได้คือ กุฏิ ศาลาการเปรียญ และอุโบสถ ควรกันไว้เป็นเขตฌาปนสถาน พร้อมกับสิ่งก่อสร้างไว้ในแผนผังคือ เมรุเผาศพ ศาลาบำเพ็ญบุญ ส่วนเสนาสนะอื่น ถ้าจำเป็นจริงจึงมี เพราะถือนโยบายประหยัด

๓) วัดขนาดกลาง และตั้งอยู่ในชุมชนขนาดกลาง ที่ตั้งวัดกว้างขวาง ควรจัดแบ่งเป็นเขตคือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตการศึกษา และเขตสาธารณสงเคราะห์ คั่นด้วยเขตถนน หรือลำคลอง จัดเป็นสนามหญ้าบริเวณปลูกต้นไม้ และเขตอภัยทาน ตามควรแก่ที่ตั้งวัด และชุมชนเสนาสนะควรมีมากกว่าวัดขนาดเล็ก คือ กุฏิเป็นหมู่ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ โรงเรียน

พระปริยัติธรรม โรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ หรือฌาปนสถาน ควรแยกออกเป็นส่วนหนึ่ง กำหนดสิ่งก่อสร้างให้ชัดเจน เช่น เมรุเผาศพ ศาลาบำเพ็ญบุญ ที่เก็บศพ โรงครัว^{๑๒๕}

สรุปได้ว่า การควบคุมและส่งเสริมการสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นหัวหลักของการคณะสงฆ์ แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริมการสาธารณูปการ

ฉะนั้น การสาธารณูปการนี้เป็นบทบาทที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งของพระสังฆาธิการเป็นการบ่งบอกถึงศรัทธาและการรักษาศรัทธาของสาธุชนไว้ได้ และนำศรัทธาเหล่านั้นมาสร้างสิ่งที่เป็นอนุสรณ์เป็นถาวรวัตถุประสงค์ในพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไปได้

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือของคณะบุคคล หรือบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษา สงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐ หรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป^{๑๒๖}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในด้านรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อันได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์สามเณรที่ประสบภัยขาดแคลนวัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่ประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน และการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๑๒๗}

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารด้านสาธารณสงเคราะห์สมัยใหม่ ดังนี้

๑. สร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิดทั้งแก่ผู้บริหารองค์กรด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย ให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปใน

^{๑๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๗๕.

^{๑๒๖} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓๑-๓๓๖.

^{๑๒๗} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารจัดการวัดบวร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐, หน้า ๗).

แนวทางระบบแผน ที่ได้วางไว้เพื่อการบริหารวัดจะได้เป็นไปเพื่อมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

๒. จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบ ระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน

๓. การจัดระบบงาน ได้แก่ การรักษาบริหารต่างๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในด้านการดำเนินงาน และเป็นไปอย่างทำเป็น ง่ายแก่การตรวจสอบ

๔. จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

๕. บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงาน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร หรือผู้อยู่อาศัยภายในวัดนั้นๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับการบริหารความสามารถความรู้

๖. เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

๗. กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลยุทธ์ ที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารงานนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว^{๑๒๘}

สรุปได้ว่า งานสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวข้องกับการที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญให้ความสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้ที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

ดังนั้นงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ นอกจากเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกครั้งหนึ่งด้วย ที่ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมวินัย และกฎหมาย กฎระเบียบของบ้านเมือง เพื่อมุ่งพัฒนาทางด้านคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลทั้งกายใจ อันจะนำความสุข ความเจริญพัฒนามาสู่วัดและชุมชนสังคมประเทศชาติ ต่อไป

กิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านเป็นการบริหารที่มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ ดังนี้

๑. เป็นไปเพื่อความเรียบร้อยแห่งพระภิกษุสามเณร

๒. เป็นไปเพื่อการนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใส

^{๑๒๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, ๒๖๔๖), หน้า ๔๖-๔๘.

๓. เป็นไปเพื่อการสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้อันเป็นกำลังของพระศาสนาในอนาคต

๔. เป็นเพื่อความผูกพันระหว่างคณะสงฆ์กับประชาชนทั่วไป

๕. เป็นไปเพื่อสร้างแบบอย่างอันดีแก่ประชาชนทั่วไป

๖. เป็นไปเพื่อการประสานระหว่างคณะสงฆ์กับองค์การของรัฐอันจะทำให้ความร่วมมือกันเป็นไปด้วยดี

ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ที่คณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป ได้มีโอกาสแสดงถึงน้ำใจอันดีของพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ประจักษ์แก่ชุมชนหรือสาธุชนทั่วไป พร้อมกันนั้นเป็นการร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาชุมชนให้รู้จักรักสามัคคีคือน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

จากแนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ต้องการปกครอง คือ การปกครองคณะสงฆ์ และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย การศาสนศึกษาเป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์ คือการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนงานกิจการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลกำลังศึกษาเล่าเรียน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรทำให้เป็นหลักทางพระพุทธศาสนาขยายออกไป การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน กิจการอันเกี่ยวกับวัด กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร และการศาสนสมบัติของวัด และการสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เห็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงาน หรือแก่บุคคล หรือ คณะบุคคล

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครอง คือ การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย การศาสนศึกษาเป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนกิจการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน หน้าที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ ประกอบด้วย หาอุบายให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน กิจการอันเกี่ยวกับวัด กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร การศาสน

สมบัติของวัด การสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินงานต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ แก่หน่วยงาน หรือแก่บุคคลหรือคณะบุคคล

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

๒.๘.๑ ที่มาของพระสังฆาธิการ

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆะ” และ “อธิการ” เป็นพระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ว่า ภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาด ในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุ ผู้ทำงานในคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง จึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๑๒๘}

พระสังฆาธิการ เป็นคำรวมตำแหน่ง พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราว่า พระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงาน โดย สิทธิขาดในทางคณะสงฆ์”

“พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่าน บัญญัติว่าหมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๑๓๐}

^{๑๒๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการประชุม พระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะอำเภอ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^{๑๓๐} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

ผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ดังกล่าว จะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติคำสั่งของมหาเถรสมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการ จึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

พระชนดล นาคสวนุณโณ (นาคพิพัฒน์) กล่าวว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการ แต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยกำหนดตำแหน่ง พระภิกษುದำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ตามลำดับชั้นไว้ ได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะ จังหวัดเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ภิกษุ ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมี ลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด ในหมู่บ้าน และใน ชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา^{๑๑๑}

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตาม กฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและ เลขานุการรองเจ้าคณะหาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

^{๑๑๑} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

๒.๘.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรงดงาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล^{๑๒}

กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องด้วยพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

พระสงฆ์กับการบริหารจัดการ ถือว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าพระสงฆ์จะทำอะไรเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในวัด หรือนำพาพุทธศาสนิกชนทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ พระสงฆ์จะมีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระสงฆ์มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด สามารถให้ความรู้ที่ตนเองได้ศึกษามาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสังคมประเทศชาติ

ดังนั้นพระสังฆาธิการจึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนา มีส่วนช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

^{๑๒} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอน พระสังฆาธิการได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ ๗ ข้อ ดังนี้^{๑๑๑}

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
 ๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
 ๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
 ๔. เป็นผู้ฉลาดในการปกครองสงฆ์
 ๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
 ๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
 ๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน
- การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายธรรมนูญ (กองแผนงาน กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ) มีดังนี้
- ๑) การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยเห็นชอบของมหาเถรสมาคม
 - ๒) การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น ๒๐ และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ในการแต่งตั้งคณะภาคเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีกได้ ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระให้รองคณะภาคซึ่งได้รับแต่งตั้งแทนอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน
 - ๓) การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งเจ้ารองคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาค

^{๑๑๑} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

นั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔) ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้ว มีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งเจ้ารองคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕) ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๖) การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามราษฎร์ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๕ และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้นรวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูปร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้ง ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติและระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๗) การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานครต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่งคือ มีพรรษาพ้น ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกส่วนพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัด

อื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือมีพรรษาพื้น ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี การแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วแต่กรณีเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติและระบุนหน้าที่ที่มอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงตามมติมหาเถรสมาคมการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการจะพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตพื้นที่ที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๑๑๔}

นิกายเรียกว่า“हन” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค เรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ใหญ่ ๕ หน คือ

- ๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
- ๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
- ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
- ๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้
- ๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน) กล่าวว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครอง คือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญ

^{๑๑๔} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

งอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการดังกล่าวนี้^{๑๓๕}

พระครูมลลคลศีลวิงศ์และคณะ กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูป ต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ให้ ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการ ปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรมแผนกบาลีขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรม วิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความ มั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสอนเด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้ หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็ คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็กที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็ มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลานชาวบ้านที่ต้องออกไป ประกอบอาชีพเมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนาก็บังเกิด ขึ้นกับประชาชนจึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย^{๑๓๖}

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่ง แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ การปกครองคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรม หรือการวินิจฉัยอธิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุภิกษุ มหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนด จริยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

๑) ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชสังวรและ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

^{๑๓๕} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๗๔.

^{๑๓๖} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๗๔.

๒) ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา โดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดทานเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดทานดังกล่าวมาแล้ว แต่ผู้มิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้น ไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่งในกรณีมีการคัดทานคำสั่ง ให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓) ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔) ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕) ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖) ต้องรักษาส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗) ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘) ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้เป็นจรรยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยา

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการศึกษาค้นคว้าจาก วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยต่างๆ ในประเทศ ดังนี้

สุรียนต์ น้อยสงวน ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ ผลจากการวิจัยพบว่า องค์การพระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติและปกครองคณะสงฆ์ โดยการวางหลักการมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กรไว้ การคัดเลือก และการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย ๓ ประการกล่าวคือ (๑) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด (๒) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนคณะสงฆ์ โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ กำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุมิติดุประสงฆ์ตามที่วางไว้ (๓) หลัก

พระธรรมวินัยรวมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษา^{๑๓๓}

สุวัฒน์ รักขันโท การวิจัยรูปแบบการพัฒนากาเวผู้เฒ่าเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนากาเวผู้เฒ่าเชิงกลยุทธ์ของพระสังฆาธิการ ประกอบด้วยองค์ประกอบกาเวผู้เฒ่าเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การมีวิสัยทัศน์ ๒) การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๓) การวิเคราะห์สถานการณ์และการคาดการณ์อนาคต ๔) การจัดสรรและการรู้จักใช้สอยทรัพยากร ๕) การควบคุมและการประเมินผล รูปแบบหรือแนวทางการพัฒนากาเวผู้เฒ่าเชิงกลยุทธ์ ๓.ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านงาน ๒) ด้านกาเวผู้เฒ่า ๓) ด้านส่วนตัว และวิธีการพัฒนากาเวผู้เฒ่าเชิงกลยุทธ์ ๔.วิธีการ ได้แก่ ๑) การศึกษา ๒) การสัมมนา ๓) การฝึกอบรม ๔) การดูงาน^{๑๓๔}

พระมหากังวาล ชีรธมฺโม (สรชัย) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบันมีจุดแข็งคือมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรม และอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในสำนัก เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ สวนจุดอ่อน คือบางสำนักมีอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมากได้ อาคารที่พักรับรองไม่เพียงพอ เครื่องอำนวยความสะดวกมีไม่เพียงพอ เจ้าสำนักบางแห่งขาดวิสัยทัศน์ ในการปรับปรุงสถานที่ ขาดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ พระวิทยากรขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ขาดการประสานความร่วมมือเรื่องวิทยากรกับสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ด้านปัญหาอุปสรรค คือมีสัตว์รบกวนมาก เช่น นกพิราบ สุนัข แมว ไก่ เป็นต้น^{๑๓๕}

^{๑๓๓} สุริยนต์ น้อยสงวน, รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๖๐, บทคัดย่อ.

^{๑๓๔} สุวัฒน์ รักขันโท, รูปแบบการพัฒนากาเวผู้เฒ่าเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ, วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากาเวผู้เฒ่าและนวัตกรรมการศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๕, บทคัดย่อ.

^{๑๓๕} พระมหากังวาล ชีรธมฺโม (สรชัย), “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๒-๑๘๖.

พระครูใบฎีกา สุรพล อาสโภ (แย้มขุ่ม) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ ตามกระบวนการทัศน์วิถีพุทธ หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการ สามารถแยกตามลักษณะสำคัญของภารกิจกิจการสาธารณสงเคราะห์ ๔ ประการ คือ ๑) ด้านการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ ๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ๓) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่ยังเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนเกี่ยวกับสถานที่และวัตถุอันเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ และ ๔) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือทั้งในภาวะปกติและภาวะประสบภัยต่างๆ อันเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์^{๔๐}

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ ฐิตวฑฺฒโก) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาส่วนมากเป็นหลักแห่งการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาทุนมนุษย์ให้พ้นจากบ่วงทุกข์ พระพุทธองค์ทรงได้ให้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกรอบให้เกิดการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ ขณะที่วิธีการหรือแนวทางนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมีองค์ ๘ มาเป็นเครื่องชี้นำทาง ทั้งนี้ มรรคมีองค์ ๘ นั้น พระพุทธองค์ยังทรงย่อลงเหลือเพียง ๓ ส่วนสำคัญที่จะสนับสนุนเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งก็คือ “หลักไตรสิกขา” หรือที่หลักที่ว่าด้วยแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า “ศีล” การหมั่นทำจิตใจให้เกิดความใสบริสุทธิ์ สะอาด สงบนิ่งได้ด้วยแนวทางแห่ง “สมาธิ” และสุดท้ายคือ การเข้าถึงองค์ความรู้ที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาที่เรียกว่า “ปัญญา”^{๔๑}

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบินสุเมธ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักการบริหารนิยธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ผลการวิจัยพบว่า

^{๔๐}พระครูใบฎีกา สุรพล อา โภ (แย้มขุ่ม), การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ ตามกระบวนการทัศน์วิถีพุทธ, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๗, (บทคัดย่อ).

^{๔๑}พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ กิตวฑฺฒโก), “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔-๒๖.

๑) สภาพปัจจุบันและปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ พบว่า สภาพการปกครองโดยรวมมีความเป็นเอกภาพในการปกครองของทางคณะสงฆ์การดำเนินงานในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ ใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักโดยมีกรอบของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมาย ระเบียบ และกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนทำให้งานปกครองเป็นไปด้วยดีไม่มีปัญหาอุปสรรค ๒) การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ พบว่าพระสงฆ์และกรรมการวัดมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการปกครองพระภิกษุสามเณร ด้านการปกครองศิษย์วัด และด้านการระงับอธิกรณ์ของพระสังฆาธิการพบว่าพระสงฆ์และกรรมการวัดมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปร ๓ ตัวแปร มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง ๐.๐๘๓-๐.๒๓๕ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีค่าสูงสุด คือความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ ด้านการระงับอธิกรณ์กับการปกครองพระภิกษุสามเณร ($r = 0.235$) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีค่าต่ำสุด คือความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ การปกครองศิษย์วัดกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ($r = 0.083$) ๓) รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ มีการส่งเสริมให้มีความเข้มงวดกวดขันในพระวินัย ตลอดทั้งกฎและระเบียบ และกฎหมายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้อง โดยให้ยึดปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หากเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นก็ให้มีการผ่อนผันอนุโลม อาศัยหลักพรหมวิหารธรรมและพระวินัยเป็นที่ตั้ง มิให้มีการตัดสินด้วยอำนาจแห่งอคติ แต่ให้คำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมตามพระพุทธรบบัญญัติโดยใช้วิธีการ “เข้มงวดกวดขันผ่อนผันและอนุโลม” ตามลำดับสถานการณ์ต่างๆ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอภิปรายธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ ๑) ด้านการปกครองพระภิกษุสามเณร ควรมีการกระจายอำนาจการปกครองภายในวัดไปยังกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด เช่น มีกรรมการบริหารวัดที่สามารถบริหารจัดการวัดร่วมกับเจ้าอาวาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ด้านการบริหารจัดการวัด ควรมีการวางแผนนโยบายแผนผังการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน เป็นระบบ และต่อเนื่องเป็นรูปธรรม ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม

และตรวจสอบได้อย่างไม่ยุ่งยาก ๓) ควรดำเนินการประชุมการระงับอธิกรณ์ของพระสังฆาธิการภายในพื้นที่ปกครองเป็นประจำ^{๑๔๒}

พระครูสันติธรรมภริต (บุญชัยสถติกโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ มีการปกครองโดยใช้พระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ ประกอบกับกฎระเบียบคำสั่งมหาดไทยเป็นแบบแผนในการปฏิบัติ สืบทอดกันมาตามแบบการปกครองคณะสงฆ์ในภาคอื่นๆ ยังไม่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย จึงทำให้ทราบ ๑) จุดแข็ง คือ การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ทั้ง ๔ จังหวัด แบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน การปกครองเป็นระบบใช้กฎเกณฑ์เดียวกันตามหลักพรหมวิหาร ๔ ยึดมั่นในอธิปไตยธรรม ๗ ยกเว้นออกติ ๔ ๒) จุดอ่อน คือ ยังขาดบุคลากรที่มีคุณภาพมาช่วยกันพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ มีการใช้อำนาจในการปกครอง ขาดความยุติธรรมและขาดความร่วมมือกันของบุคลากรในคณะสงฆ์ ๓) ปัญหา คือ มีนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงาน ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ทำให้ผลของการดำเนินงานเกิดความล่าช้า ๔) อุปสรรค คือ ผู้บริหารขาดความรัดกุมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดงบประมาณเพื่อสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ และขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ๒. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ประกอบด้วย ระบบการปกครองที่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ๕ ด้าน คือ การพัฒนารูปแบบด้านการวางแผน มีการวางแผนในการส่งเสริมคุณภาพของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นในการปกครองคณะสงฆ์ทุกด้าน เช่น ส่งเสริมการศึกษาทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี กำหนดนโยบายการปฏิบัติงานแต่ละปีให้ชัดเจน โดยมีแผนการพัฒนารูปแบบปฏิบัติการแผนพัฒนายุทธศาสตร์ การพัฒนารูปแบบด้านการจัดองค์กรมีการแบ่งภาระหน้าที่ให้คณะสงฆ์ ภาค ๑๕ รับผิดชอบที่ชัดเจน คือ จังหวัดสมุทรสงครามรับผิดชอบเรื่องการสอบซ่อมบาลีสนาทมูลหวง จังหวัดราชบุรีรับผิดชอบเรื่องการอบรมบาลีก่อนสอบ จังหวัดเพชรบุรีรับผิดชอบเรื่องการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์รับผิดชอบเรื่องการอบรมพระสังฆาธิการ มีการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาอย่างจริงจัง สรรหาองค์กรที่จะสนับสนุนเรื่องการศึกษาเพื่อพัฒนาองค์กรและพัฒนาระบบงาน การพัฒนารูปแบบด้านงานบุคลากรส่งเสริมบุคลากรให้ไปศึกษาดูงานในด้านที่สนใจหรือที่เกี่ยวข้องกับงานที่ได้รับมอบหมายมีการจัดอบรมประชุมสัมมนา

^{๑๔๒} พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบินสุเมโธ), “รูปแบบการพัฒนากองการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริยัติธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

เพื่อเสริมสร้างให้บุคลากรมีวิสัยทัศน์และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจัดอบรมบุคลากรในด้านเทคโนโลยี บัญชีการเงิน และระเบียบวินัย มารยาทที่เกี่ยวข้องกับงานปกครอง การพัฒนารูปแบบด้านอำนาจการ นำระเบียบกฎหมายของคณะสงฆ์และของภาครัฐไปสร้างกตिकाในการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน และให้ยอมรับกฎเกณฑ์เดียวกันเพื่อปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน มีการประเมินผลการปฏิบัติทุกโครงการที่จัดขึ้น และการพัฒนารูปแบบด้านการกำกับดูแลเป็นไปในลักษณะที่ปรึกษาหารือร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ไข มีการบริหารงานแบบบนลงล่าง และมีคณะกรรมการติดตามแต่ละฝ่ายอย่างใกล้ชิด อีกทั้งต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์ในภาพรวมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ด้านการจัดงบประมาณ ด้านการจัดโครงการพัฒนาบุคลากร และด้านการจัดอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้ในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ๓. รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ที่พัฒนาแล้วคือ มีการวางแผนกระบวนการดำเนินงานที่ส่งเสริมคุณภาพของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นที่ชัดเจน การจัดองค์กรใช้กฎระเบียบข้อบังคับและกตिकाเดียวกัน ส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้มีวิสัยทัศน์ประสบการณ์คุณภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน นำระเบียบกฎหมายของคณะสงฆ์และของภาครัฐไปสร้างกตिकाในการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน และมีคณะกรรมการกำกับดูแลแต่ละฝ่ายอย่างใกล้ชิด^{๑๔๓}

พระมหาศรณชัย มหาปุณฺโณ (การะเวก) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครองในรูปแบบเดิมๆ มีการประชุมเพื่ออบรมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม หรือการจัดหลักสูตรในระยะสั้นๆ เท่านั้น จึงควรมีองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ มีการกระจายอำนาจ ประสานสร้างประโยชน์ สร้างเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือทุกภาคส่วน ด้านการศาสนศึกษามีการบริหารจัดการทางด้านการศึกษาที่ยังคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย แต่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญหรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น จึงควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ปรับปรุงกฎระเบียบการจัดการการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัย วางนโยบายให้ไปในทิศทางเดียวเพื่อให้เกิดเอกภาพทางการศึกษา พร้อมสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญในการเรียนบาลีเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป ด้านการศึกษา

^{๑๔๓} พระครูสันติธรรมภิกขิต (บุญชัยสนติกโร), “การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘). บทคัดย่อ.

สงเคราะห์ มีการบริหารจัดการทางการศึกษาโดยมุ่งเน้นการสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษาทางพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติ จึงควรสนับสนุนให้มีการศึกษาทางธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ในทางธรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป และควรมีการระดมความคิดในเบื้องต้นในระดับจังหวัดเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค จุดเด่น จุดด้อยของแต่ละจังหวัด และเป็นมติของจังหวัด แล้วนำมารวมความคิดเป็นระดับภาคต่อไป ด้านการเผยแผ่ มีการพัฒนาให้พระสังฆาธิการมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบัน มีความพร้อมทั้งในการพูด เทศน์ การบรรยาย การเขียน และพิมพ์ตำราทางพระพุทธศาสนา และแต่งตำราทางวรรณคดี วรรณกรรม ตำราวิชาการ รวมถึงมีการมุ่งเน้นให้ประชาชนมีน่านการปฏิบัติธรรมที่ถือว่าเป็นการสั่งสอนในภาคทฤษฎีและปฏิบัติที่ควบคู่กันไปจึงควรมีแผนระยะสั้นและแผนระยะยาวในการฝึกอบรมผู้นำสงฆ์ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ด้วยการจัดให้มีการรับฟังนโยบาย หลักการเผยแผ่ และฝึกพูด เทศน์ บรรยาย และผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะได้ทำงานเผยแผ่เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านสาธารณูปการ ปัจจุบันมี ๒ รูปแบบ คือ ๑) การพัฒนาตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยไม่ได้มีการวางแผนเอาไว้ล่วงหน้า ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่มาก และ ๒) การพัฒนาโดยการศึกษาและวางแผนการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ภายในวัดเพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่ จึงควรมีการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัด ศึกษารายละเอียดของงานสาธารณูปการ การบริหารจัดการวัดด้วยความโปร่งใส การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ครอบอนุรักษศิลป์ของท้องถิ่น รูปแบบการก่อสร้างตามภูมิภาคตามความเหมาะสมตามอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยต่างๆ กำลังความสามารถของเจ้าอาวาส ในอนาคตน่าจะมีการระดมทุนหรือตั้งธนาคารพระพุทธศาสนา เพื่อเปิดโอกาสให้วัดเล็กๆ ที่มีการก่อสร้างแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง ให้ได้มีโอกาสได้กู้ยืมเพื่อในการก่อสร้างสาธารณูปการของวัดให้มีประสิทธิภาพ และได้เกิดความรวดเร็วในการก่อสร้าง เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและศูนย์กลางทางการศึกษาและการพัฒนาของชุมชน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ปัจจุบันมีการช่วยเหลือประชาชน โดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้เกิดความคิดริเริ่มแก่ชาวบ้านว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยทำหน้าที่ที่เหมาะสมกับบทบาท คำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เป็นผู้นำในการเสียดละ แสดงภาวะในการเป็นผู้นำที่มีอยู่ให้ประจักษ์แก่คณะสงฆ์และประชาชน ด้วยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์^{๑๔๔}

^{๑๔๔} พระมหาศรณชัย มหาปุณฺณโณ (กระเวก), “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย :

จาวรธรรม ประทุมศรี^{๑๔๕} ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเพิ่มคุณภาพการจัดการศึกษาสำหรับสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ในมหาวิทยาลัยของรัฐ ผลการวิจัยพบว่า ผลจากการศึกษาสมรรถนะมหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาสาขาวิชาการบริหารการศึกษาในขั้นตอนที่ ๑ สามารถจำแนกเป็นสมรรถนะ ๔ ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติงานขั้นสูง ด้านการบริหารจัดการ ด้านการวิจัย และด้านการสอนและเป็นที่ปรึกษาวิชาการ องค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ ได้แก่ อาจารย์ หลักสูตร นิสิต/นักศึกษา กระบวนการเรียนการสอนและการประเมินผล ทรัพยากรสนับสนุน และการบริหาร

กนกพร ฉิมพลี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า ๑) การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนบ้านตะคุ มี ๒ แห่งที่สำคัญ ได้แก่ ปราสาทสระหิน และวัดหน้าพระธาตุ โดยปราสาทสระหิน หรือปราสาทหิน เป็นปราสาทที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกทางบ้านตะคุ และวัดหน้าพระธาตุ หรือวัดตะคุวัดหน้าพระธาตุ หรือที่ชาวบ้านทั่วไปว่า วัดตะคุ เป็นวัดเก่าแก่ของอำเภอปักธงชัย ๒) การศึกษาความพร้อมของชุมชนต่อการพัฒนาหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีระดับความพร้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($X = ๓.๒๔$, $S.D. = .๔๓$) และเมื่อจำแนกตามอายุ อาชีพและระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุและระดับการศึกษาต่างกัน มีความพร้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) การศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่า การจัดการโครงสร้างการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านยังไม่มีชัดเจน ยังไม่มีการตั้งคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบอย่าง เป็นรูปธรรม และไม่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ไม่มีจุดขายที่สามารถดึงเงินจากนักท่องเที่ยวได้ และ ๔) แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ (๑) ด้านการพัฒนาศักยภาพและการวางรูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้าน แกะไขจุดอ่อนของหมู่บ้าน โดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ที่มีประสบการณ์ หรือเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมาร่วมเป็นแรงสำคัญเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ให้ความรู้ ร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมวางแผน โดยต้องยึดว่าทุกกระบวนการของการพัฒนาต้องให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมลงมือปฏิบัติเองทุกขั้นตอน เพื่อสร้างและปลูกฝัง ความ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗). บทคัดย่อ.

^{๑๔๕} จาวรธรรม ประทุมศรี, “การพัฒนารูปแบบการเพิ่มคุณภาพการจัดการศึกษาสำหรับสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ในมหาวิทยาลัยของรัฐ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

ภาคภูมิใจ และความเป็นเจ้าของร่วมกันของชาวบ้าน และ (๒) ด้านการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการประเมินผล ซึ่งควรจัดให้มีการทดลองการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน โดยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการศึกษาวิจัยคือ ควรมีการร่วมกันพัฒนาศักยภาพ และการวางรูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้านแก้ไขจุดอ่อน ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้าง กฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ตลอดจนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวนำร่องภายในชุมชน^{๑๔๖}

พระครูชินวรนาถวัตร (สิงห์ชินวร) การวิจัยครั้งนี้การพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ มีวัตถุประสงค์ เพื่อ ๑) ศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการ ๒) ศึกษาวิเคราะห์ สภาพการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ และ ๓) นำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยแบบเจาะจง การสัมภาษณ์เชิงลึกมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๕ รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๕ รูป/คน ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ เนื้อหาประกอบบริบทผลการวิจัยพบว่า ๑. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการสามารถแยกตามลักษณะสำคัญของภารกิจสาธารณสุขสงเคราะห์ ๔ ประการ คือ ๑) ด้านการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ ๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ๓) การเกื้อกูลสาธารณสุขสมบัติสถานที่ยังเป็นสาธารณสุขสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนเกี่ยวกับสถานที่และวัตถุอันเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ และ

^{๑๔๖} กนกพร ฉิมพลี, แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะลุง ตำบลตะลุง อำเภอบึงกรวย จังหวัดนครราชสีมา, วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๕), หน้า๑๖-๘.

๔) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือทั้งในภาวะปกติและภาวะประสบภัยต่างๆ อันเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์^{๑๔๖}

นิตรชัย ธรรมนครบุรี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การให้การศึกษา โรงเรียนได้มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา บูรณาการการเรียนรู้กับทุกสาระวิชา มีระบบการประกันคุณภาพภายใน ๒) การฝึกอบรม โรงเรียนได้ส่งเสริมกิจกรรมทักษะวิชาการ การประกวดโครงงาน จัดการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ๓) การพัฒนา โรงเรียนได้สนับสนุนพัฒนากิจกรรมต่างๆ มีการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ศิลป์ โรงเรียนได้ให้การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมระเบียบวินัย และงานทั้ง ๔ ฝ่าย ถูกกำกับด้วยระเบียบทางราชการและจรรยาบรรณวิชาชีพครู ๒) สมาธิ โรงเรียนตระหนักในการพัฒนาการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระ มีการส่งเสริมทักษะวิชาการ ส่งเสริมการรักการอ่าน ๓) ปัญญา โรงเรียนได้ดำเนินการพัฒนาข้อมูลระบบสารสนเทศ พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา มี Best Practice ของโรงเรียนและพัฒนาแหล่งเรียนรู้^{๑๔๗}

ประกิต บุญมี และคณะ ศึกษาวิจัย เรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร การ ๒) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุที่สังกัดเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน ๑๑๘ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย

^{๑๔๖} พระครูชินวราวุฒ (สิงหนิโนวโร), การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๘, (บทคัดย่อ).

^{๑๔๗} นิตรชัย ธรรมนครบุรี, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๔.

(Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยใช้การทดสอบค่าที(t-test) โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ด้านท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X = ๓.๘$) พิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร อยู่ในระดับมากทุกข้อ ๒) ผลการเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร ทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า อายุ จำนวนพรรษา วุฒิกการศึกษาสามัญ วุฒิกการศึกษาทางธรรม และวุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรม มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ทุกข้อ^{๑๔๕}

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้งสุทฺธโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไป ปัญหาอุปสรรคในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นดังนี้ ๑) บุคลากร: ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ๒) การเงิน: บุคลากรไม่ตั้งใจทำงานเพราะขาดแรงกระตุ้น แนวทางการพัฒนาการระดมทุนทรัพย์มีการหารายได้เข้ามา ซึ่งเป็น การระดมทุนในเทศกาลสำคัญ ๆ ๓) วัสดุอุปกรณ์: วัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ภายใน เป็นสิ่งของสำคัญในการทำงานในสำนักงานแต่ละวัด ถ้าสิ่งของดังกล่าวมาไม่เพียงพอ ทางวัดก็ควรจะดำเนินการหาเข้าภาพในการจัดการวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม ๔.) วิธีการจัดการ: ควรจะมีการฝึกฝนอบรมพัฒนาบุคลากรพระสังฆาธิการบ่อยๆ ควรจะมีการจัดทุนทรัพย์เพื่อการดำเนินการปกครองให้พร้อม จัดหาสิ่งของเครื่องใช้ในสำนักงานให้พร้อม ถ้าทางวัดมีปัจจัยดำเนินการได้ระดับน้อยก็ควรจะขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานอื่นๆ ที่มีปัจจัยสามารถให้ความอุปถัมภ์ได้ ๒. หลักพุทธธรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ หลักอภิธานิยธรรม ๗ ดังนี้ ๑) ด้านหมั่นประชุมเนื่องนิตย์ พระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคตั้งแต่เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด จนถึงเจ้าอาวาส ควรจะมีการประชุมตามมติของเถรสมาคม ถือว่าเป็นการประชุมรับนโยบาย ปรีกษา แนะนำ แก้ไขทุกปัญหาทุกระดับเป็นแนวทางเดียวกันตลอดสาย ควรจะมีการรายงานการประชุมในทุกระดับให้ผู้บังคับบัญชาได้รับทราบด้วย ควรจะมีการจัดการประชุมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริหารพระสังฆาธิการ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม ต้องเคารพกฎระเบียบ มีมารยาทที่ดีในการประชุม เคารพประธานในการประชุม ๓) ไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรจะต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง ๔) ภิกษุเหล่า

^{๑๔๕} ประภิต บุญมี และคณะ, รายงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร, รายงานการวิจัย (สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ใดเป็นผู้ใหญ่เคารพนับถืออีกผู้เหล่านั้น ควรให้ความเคารพและให้เกียรติกันตามอาวุโส เพื่อความสามัคคีกันในหมู่คณะสงฆ์ ๕) ไม่ลู่อำนาจัดหน้าคือความยากที่เกิดขึ้น การเสียสละที่ดี การมีใจเมตตาปราณีกับผู้อื่นที่ดี เป็นคุณธรรมที่จะช่วยปิดกั้นความลู่อำนาจัดหน้าที่จะเกิดขึ้นในจิตใจได้ จึงสมควรอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นการปกครองควรประพฤติปฏิบัติอยู่ ๖) ยินดีในเสนาสนะ ควรดูแลเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย ๗) สพรหมจารีผู้มีศีลดีงามยังไม่มาขอให้มา ควรมีนโยบายเข้มงวดในการรับผู้เข้ามาบวช ตามกฎระเบียบพระอุปัชฌาย์ ๘. แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินการได้ดังนี้ ๑) การวางแผน : ผู้บริหารควรจะมีการวางแผนการปกครองอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมปรึกษาผู้บริหารเพื่อวางแผนให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด ๒) การจัดองค์การ: จัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารงาน มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่มีความเหมาะสมเข้ามาทำหน้าที่ ๓) การสั่งการ: พระสังฆาธิการ เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ มีหน้าที่ในการกำกับดูแลพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ๔) การประสานงาน: พระสังฆาธิการ ควรจะมีการประสานงานติดต่อกับผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น ร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่ดูแลรักษาความเรียบร้อยให้ดี ในเขตพื้นที่นั้นๆ ๕) การควบคุม: พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการควบคุมทรัพยากรการปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง ให้เป็นไปตามลำดับชั้นการปกครอง การตรวจสอบการเงินภายในแต่ละวัด ผู้ปกครองควรจะนำเสนอเป็นรายงานประจำปีแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ^{๑๕๐}

สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถและทัศนคติให้กับบุคคล หรือบุคคลของหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ให้มีศักยภาพที่มากขึ้น ส่งผลให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรเพิ่มมากขึ้น สามารถบริหารจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์โชติบุตรโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผลการวิจัยพบว่า ๑) การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยีซึ่งบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญและมีกฎหมายพระราชบัญญัติข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัยโดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์ มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งมีรูปแบบที่ปฏิบัติ

^{๑๕๐} พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้งสุรมุโม), “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์เชื่อว่ามีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการในองค์กรคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้ที่เปรียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติซึ่งเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และประชาชนในชุมชนและสังคมไทย ๒) หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์ มีการปกครองตามลำดับชั้นการปกครองโดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้น ไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขตปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาค ดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัด ที่ต้องเป็นเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสหวิหการิกที่ตนให้การอุปสมบท กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ในปัจจุบันมีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาคที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองในเขตพื้นที่ (ภาค) อย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละจังหวัดอย่างชัดเจน การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติอันไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ระเบียบข้อบังคับและมติมหาเถรสมาคมเป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ มีการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับจึงเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิคธรรม ยึดเอาความถูกต้องโดยอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โดยกลยุทธ์ในการปกครองผู้ปกครองต้องมีความรู้ความสามารถสูงมีการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีการสื่อสารและการคมนาคมเดินทางไปมาสะดวก สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว การปกครองคณะสงฆ์ให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยเน้นบริหารจัดการเชิงพุทธ มุ่งการสร้างสามัคคีโดยบริหารแบบพอปกครองลูกใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ ในการครองตนครองคนและครองงาน โดยจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมือง และใกล้สถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาพื้นฐาน มีสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นร้อยแห่ง การสอบผ่านของนักธรรมและเปรียญธรรม ซึ่งสอบได้ในอัตราสูง และมีพระสงฆ์ประจำพรรษาจำนวนมาก เป็นการจัดการภายในที่มีความเข้มแข็งเพราะมีความรู้

ความสามารถในการปกครองสูงและมีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งถือเป็นแนวทางในการส่งเสริมกลยุทธ์การปกครองของคณะสงฆ์ ภาค๑ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมสงฆ์ทั่วไป^{๑๕๑}

พรชัย พันธุ์ธาดาพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยว่า ๑. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของ พระสงฆ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ย ดังนี้ คือ ด้านการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ และ ด้านการป้องกันปัญหาเสพติดในชุมชน ๒. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของ ผู้นำชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากเรียงลำดับค่าเฉลี่ย ดังนี้ คือ ด้านการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ และด้านการป้องกันปัญหาเสพติดในชุมชน ๓. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์กับผู้นำชุมชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนโดยรวม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๕๒}

ศุภวัฒน์ ปภัสสรกาญจน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเข้มแข็งและศักยภาพขององค์กรชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี” รายงานวิจัยนี้ ได้เสนอผลการประเมินศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๒ ประเภท ประเภทละ ๒ องค์กรชุมชน อันได้แก่ องค์กรชุมชนที่มีการดำเนินงานในลักษณะประกอบการเชิงวิสาหกิจ และองค์กรชุมชนที่มีการดำเนินงานในลักษณะเชิงสังคมและวัฒนธรรม ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนทั้ง ๒ ประเภท เห็นได้จากการที่องค์กรชุมชนทั้ง ๒ ประเภท ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนอย่างสูง อันเนื่องมาจากความสามารถในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยใช้ต้นทุนทางสังคม และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน งานวิจัยนี้ ได้ให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายให้รัฐให้ความสำคัญขององค์กรชุมชนและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศโดยให้ความสำคัญกับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นและใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในฐานะจักรกลของการพัฒนาประเทศจากระดับล่างไปสู่ระดับบนให้มากยิ่งขึ้น^{๑๕๓}

^{๑๕๑}พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติคุณโร), “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘). บทคัดย่อ.

^{๑๕๒}พรชัย พันธุ์ธาดาพร, “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๓๓ ก้าวสู่ทศวรรษที่ ๒ : บูรณาการงานวิจัย ใช้องค์ความรู้สู่ความยั่งยืน” ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วิทยาลัยนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, หน้า ๖๑๒.

^{๑๕๓}ศุภวัฒน์ ปภัสสร, “ความเข้มแข็งและศักยภาพขององค์กรชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี”, วารสารการบริหารท้องถิ่น, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๘), หน้า ๒๘.

สุปราณี จันท์ส่ง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า โดยรวมอยู่ระดับมาก โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงสุดนั้นเนื่องจากผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคมทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง ๒) ปัจจัยทุนสังคมในความรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายก ภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ๓) แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า การดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวม โดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน^{๑๔๔}

ทวี วัชระเกียรติศักดิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ และผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา โดยการมีส่วนร่วมของภาคีการวิจัยและพัฒนาทั้งภายในและภายนอกชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเป้าหมาย คือ คณาจารย์และนักศึกษา บุคลากรองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และสมาชิกกลุ่มอาชีพในชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก บันทึกการปฏิบัติงานและการเรียนรู้ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลสรุปอุปนิสัยและวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัย พบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากภายในภายนอก และทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็งโดยที่ผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่ม

^{๑๔๔} สุปราณี จันท์ส่งและคณะ, “นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๘-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙), ๓๑๓.

อาชีพเชิงรูปธรรมได้ทำให้มีการพัฒนา จัดตั้ง ดำเนินงานและขับเคลื่อนการจัดหาทุนของกลุ่มอาชีพ ในทั้ง ๑๕ หมู่บ้านตามความเหมาะสมและการตัดสินใจของแต่ละชุมชน^{๑๕๕}

คุณท์ ชมชื่นและสมชาย ใจบาน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอกะเหรี่ยง” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นผ้าทอที่ คงความเป็นเอกลักษณ์เดิมในความเป็นวัฒนธรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยงทั้งในด้านวิธีการขั้นตอนการ ทอและลวดลายต่าง ๆ การเสริมสร้างศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอผ้ากะเหรี่ยง” มีกระบวนการดำเนินงาน ๕ ขั้นตอน โดยมีผลการดำเนินงานที่สำคัญคือ สตรีที่เข้าร่วมโครงการ มีความมั่นใจ ภาคภูมิใจ พึ่งพอใจในการพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงของตนเองและความ คิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งและมีความความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ผ้าทอ กะเหรี่ยงในระดับมาก^{๑๕๖}

แสน กิรินวันนันทน์ และวรวิมล โรมรัตน์พันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเข้มแข็งของ สวัสดิการชุมชนบนอัตลักษณ์ความเป็นเงินกรณีศึกษาชุมชน โป้เบ๊” ผลการวิจัยพบว่าชาวเงินภายใน ชุมชน โป้เบ๊ได้อาศัยอัตลักษณ์ ๓ อัตลักษณ์ ได้แก่ อัตลักษณ์ความเป็นเงิน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่ เหมือนกันของชาวจีนทั้งชาติ ได้แก่ รูปแบบวันสำคัญอย่างวันตรุษจีน สารทจีน เป็นต้น ประเพณี สำคัญเช่นงานแต่งงาน งานศพ (กงเต็ก) เป็นต้น หรืออัตลักษณ์ของชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งชาวจีนภายใน ชุมชน โป้เบ๊เกือบทั้งหมด ล้วนเป็นผู้ที่อพยพมาจากพื้นที่บริเวณชัวเถาหรือบริเวณ ไกล่เกียง ล้วนพูด ภาษาแต้จิ๋วทั้งสิ้น ฉะนั้นชาวจีนภายใน โป้เบ๊จึงล้วนพูดภาษาแต้จิ๋วทั้งสิ้น โดยอัตลักษณ์สำคัญของ ชาวจีนแต้จิ๋ว เช่น รักการค้าขาย การเคารพศาลเจ้าปึงเถ่ากง เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์การผสม กลมกลืนระหว่างไทยและจีน เนื่องจากชาวจีน โป้เบ๊ส่วนใหญ่พอก้าวเข้ามาอาศัยยัง ไทยเป็น เวลานาน ผนวกกับการที่ชุมชน โป้เบ๊เป็นพื้นที่เช่าของวัดบรมนิวาส ด้วยความกตัญญูของชาวจีน โป้เบ๊ต่อประเทศไทยและวัดบรมนิวาส จึงได้บูรณาการอัตลักษณ์ของชาวไทยและชาวจีนเข้า ระหว่างกัน กลายเป็นอัตลักษณ์ไทยและจีนในที่สุด นอกจากนี้ชาวจีน โป้เบ๊ได้อาศัยอัตลักษณ์ความ

^{๑๕๕} ทวี วัชรเกียรติศักดิ์, “การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนา กลุ่มอาชีพ ใน พื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”, วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สยามบรรม ราชกุมารี, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๔๓.

^{๑๕๖} คุณท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน, “การเสริมสร้างศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอ กะเหรี่ยง” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจ สร้างสรรค์: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย”, วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, ๓(๒): ๒๐๓-๒๑๔ (๒๕๕๘) : ๒๐๓.

เป็นเงินเช่นการรวมกลุ่ม เครือข่ายหรือระบบศาลเจ้า เป็นต้น สร้างระบบสวัสดิการชุมชนผ่านระบบศาลเจ้าและสมาคม จนเกิดรูปแบบสวัสดิการชุมชนที่ต้องสมทบและไม่ต้องสมทบขึ้นในที่สุด^{๕๗}

นางเยาว์ อุทุมพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตนบุรีส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม มีอายุ ๖๑ ปี ขึ้นไปจบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า อาศัยอยู่ในแขวงบางยี่เรือมากที่สุด ผลงานส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดมารุ่นต่อรุ่น กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากครูอาจารย์ และการรับการฝึกอบรม สำหรับกรรมวิธีในการผลิตก็จะไม่ซับซ้อนเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่ายและใช้วัสดุที่มีอยู่/ในท้องถิ่น ๒) สภาพการนำภูมิปัญญามาใช้ มีทั้งการเชิญไปสอนที่สถานศึกษาและพานักเรียนไปศึกษาเรียนรู้ที่บ้านของผู้ทรงภูมิปัญญา และมีหลากหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เชิญไปสอน ทั้งในและนอกเวลาเรียน ปัญหาที่พบคือ การขาดงบประมาณสนับสนุน การย้ายภูมิลำเนาหรือปิดกิจการของผู้ทรงภูมิปัญญาการประสานงาน ๓) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการคือ ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ ในการจัดรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องมาทำงานร่วมกัน โดยทำเป็นทำเนียบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตนบุรี มีการจัดการความรู้และจัดทำเป็นหนังสือหรือเอกสาร หรือซีดี เผยแพร่ การเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบของเว็บไซต์ โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ พร้อมทั้งมีการฝึกอบรม นักเรียนและนักศึกษาเป็นมักคุเทศก์แนะนำ การจัดงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกภาคเรียนรวมกัน และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา อย่างจริงจัง และการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในสื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง^{๕๘}

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งว่าชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยอาศัยทุกชุมชน ไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบุคคลหรือองค์กรภายนอก เว้นแต่สิทธิที่พึงมีพึงได้จากความดูแลของรัฐในฐานะพลเมืองพึ่งตนเอง ก็ได้แก่การสร้างรายได้เอง มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมตามอัตรารวมทั้งมีสำนึกในเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสามัคคีร่วมมือกันเมื่อต้องเผชิญปัญหา

^{๕๗} แสตนกีรตินวนันท์และวรวุฒิโรมรัตน์พันธ์, “ความเข้มแข็งของสวัสดิการชุมชนบนอัตลักษณ์ความเป็นเงินกรณีศึกษาชุมชนไบบ่”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘) : ๕๖.

^{๕๘} นางเยาว์ อุทุมพร, “การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตนบุรี”, วารสารวิจัยราชภัฏธนบุรี รัชใช้สังคม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๔๒ – ๔๓.

๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
๓. เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๓) เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการศึกษา
- ๓.๒ ประชากรให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- ๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการ สร้างรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิด รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน เป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ทำการศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

(๓) ศึกษาเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือก วัด ๔ วัด โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นวัด ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนจำนวน ๔ วัด ได้แก่

๑. วัดบางพลองธรรมโชติการาม
๒. วัดนาคู
๓. วัดชมโพธิธรรมาราม
๔. วัดบางพระ

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร บุคลากร และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

(๓) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนวิเคราะห์เชิงลึกโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา

พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้
รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับประเทศได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) มี ๓ กลุ่ม

๑. ระดับสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด จำนวน ๕ รูป
๒. ระดับวัด ๔ วัด วัดละ ๓ รูป จำนวน ๑๒ รูป
๓. ชุมนชน ๔ วัด วัดละ ๒ คน จำนวน ๘ คน
รวม ๒๕ รูป/คน

๑. ระดับจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด

ชื่อ นามยา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระราชปริยัติสุนทร	เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลนาเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระครูสุตภาวนาพิธาน	เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระครูศรีปริยัติวรรณภรณ์	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. พระมหาปิยบุตร ปญญาวฑฒโน ดร.	ประธานสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. พระครูโอภาสธาริคุณ	เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒. ระดับวัด/ชุมชน ๔ วัด

๑) วัดบางปรongธรรมโชติการาม

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระครูโชติพัฒนาการ	เจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาส วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระครูสมุห์ประเสริฐบุญญาโวโร	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระคนัย ชีรวโส	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. นางกาญจนา เขียวชาญ	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. นางสาวารุณี กราบตุ้ม	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒) วัดนาคู

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระครูโชติวุฒิกุล	เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระครูปลัดบุญสืบ อริโย	วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม	วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. ผ.ศ. สมภพ สายหยุด	วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. นายสมศักดิ์ ธรรมสร	วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๓) วัดชมโพธิธรรม

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระมหาประนอม กลุยาโณ	เจ้าอาวาสวัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระวิศิษฐ์ วิสุทโธ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชยาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๓. พระเทพกมล อริโย	วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. ผู้ใหญ่สุเทพ	วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. นางสาวสุธิดา ทองอินทร์	วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๔. วัดบางพระ

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระครูสมุห์ห่อนุโรจน์ จิตสีโล	เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๒. พระสมชาย จิตญาโณ	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๓. พระใบฎีกาสมปอง กเวสโก	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๔. อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๕. นายพรภิรมย์ ขอบบุญ	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องกับ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

๒) โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหา แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการสร้าง การใช้ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

๓) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการสร้าง รูปแบบและกระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนร่วมกัน

๔) การสังเกตซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำ ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงรูปแบบและกระบวนการ พัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

- ๑) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับคณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ๒) แบบประเมินการวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- ๑) การลงพื้นที่ใน อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา โดยการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ นักวิชาการด้านรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

- ๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้บริหาร ชุมชน ตัวแทนในพื้นที่ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการสร้างและการใช้ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

- ๓) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ ผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

- ๔) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการสร้างและการใช้ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

- ๕) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสร้างและการใช้องค์ประกอบ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ กระบวนการรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน เป็นต้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

(Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑) วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

๒) ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๓) การนำเสนอเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๔) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับการปฏิบัติที่มีต่อการสร้างและ การใช้เสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๕) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ เสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและ การใช้องค์ประกอบและเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราโดยข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ได้จากการศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field research) ด้วยวิธีการศึกษาสังเกตการณ์ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเหตุผลไม่ได้มุ่งเก็บข้อมูลเป็นตัวเลขมาวิเคราะห์ วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพจะเริ่มต้นด้วยข้อมูลสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการ สรุปตีความ ผลการวิเคราะห์ตั้งเป็นองค์ความรู้ เป็นกฎหรือทฤษฎีส่วนข้อมูลเชิงประจักษ์จะถูกรวบรวมและนำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการอนุมาน และสรุปเป็นข้อค้นพบ เป็นการค้นหาคำจริงด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพการณ์ที่เป็นธรรมชาติที่เรียกว่า แนวคิดแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenalism) และนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนา

ดังนั้น จากการศึกษาภาคเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในกลุ่มตัวอย่าง ระดับ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด จำนวน ๕ รูป ระดับเจ้าอาวาส ๔ รูป ลูกวัด ๘ รูป ประชาชน ๘ คน รวม ๒๕ รูป/คน ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราโดยผู้วิจัยมุ่งประเด็นการสัมภาษณ์ที่จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
๓. เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๔. รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน (มหานิกาย) ในปัจจุบันจึงเป็นไปตามพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ และกฎหมายตราสามัคคีฉบับที่ ๒๓ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ใน ๖ ด้าน คือ ๑. ด้านการปกครอง ๒. ด้านการศึกษา ๓. ด้านการเผยแผ่พระศาสนา ๔. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕. ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๖. และด้านสาธารณูปการ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน (มหานิกาย) ในปัจจุบันจึงเป็นไปตามพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ และกฎหมายตราสามัคคีฉบับที่ ๒๓ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการ จึงเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จไปได้ด้วยดี ด้วยเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายตราสามัคคี โดยเป็นไปใน รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ และตามมาตราที่ ๓๗ หน้าที่เจ้าอาวาส และอำนาจเจ้าอาวาส ในมาตราที่ ๓๘ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ที่กำหนดตำแหน่งหน้าที่และอำนาจพระสังฆาธิการ หรือผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ตามลำดับชั้น คือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะ อำเภอ ๖) รองเจ้าคณะ อำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส พระสงฆ์ทุกระดับชั้นต้องมีส่วนร่วมกันช่วยเหลืออนุเคราะห์สงเคราะห์ประชาชนตามสถานะภาพการณ์อย่างเสียสละ ทุ่มเทอย่างจริงจัง งานด้านรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืนยังคงยึดรูปแบบเดิมตามหลักพระพุทธศาสนา คือเมื่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เพิ่มจำนวนมาก และได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชุมชนมากขึ้น พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์จะให้พระสงฆ์ได้ทำประโยชน์แก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง จึงได้วางขอบเขตในการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนไว้ คือ

สัมภษณั้ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดละเชิงเทรา ระดับเจ้าอาวาส/ลูกวัด/ชาวบ้าน รวม ๒๕ รูป/คน เกี่ยวกับ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน จากการสัมภษณั้เชิงลึก แบ่งออกเป็น

๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔.๑.๑ วัตถุประสงค์ ตอนที่ ๑

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

การสัมภาษณ์ มีจุดมุ่งหมายในการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา มีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) จำนวน ๒๕ รูป/คน รวบรวมผลได้ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ความคิดเห็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน

๑. ด้านการปกครอง มีรายละเอียด ดังนี้

๑) ด้านการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา นั้นมีการปกครองที่สอดคล้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายระเบียบการปกครองคณะสงฆ์มาบังคับใช้ในงานปกครองวัดให้มีความสงบเรียบร้อย^๑

๒) มีการปกครองแบบยึดหยุ่น ประนีประนอม ระหว่างผู้ปกครองซึ่งเป็นเจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับชั้นต่างๆ จนถึงเจ้าอาวาสกับผู้ถูกปกครอง ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ศิษย์วัดผู้ที่มีส่วนได้เสียกับกิจกรรมของวัด เป็นต้น^๒

๓) ยกตัวอย่างการปกครองแบบยึดหยุ่นที่ปรากฏชัดและเห็นได้ง่าย เช่น เจ้าอาวาสจะกำหนดให้พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดได้ทำวัตรสวดมนต์ทุกเช้าเย็น เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ในบางครั้งพระภิกษุสามเณรบางรูปหรือศิษย์วัดอาจไม่ปฏิบัติตามระเบียบของวัดเจ้าอาวาสจะว่ากล่าวตักเตือนและให้โอกาสในการแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรม โดยให้จด

^๑ สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^๒ สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวาณพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

รายชื่อผู้ที่ร่วมกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ ผู้ที่ขาดการเข้าทำวัตรสวดมนต์ อนึ่งการทำวัตรสวดมนต์ของพระภิกษุสามเณรสามารถสร้างแรงศรัทธาต่อประชาชน ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัดได้เป็นอย่างดี^๓

๔) อย่างไรก็ตาม แม้การปกครองของเจ้าอาวาสยึดหลักความเมตตาธรรม เน้นสงเคราะห์ส่งเสริมให้พระภิกษุและประชาชนในการปกครองให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย^๔

๕) หากมีการทำผิดพระวินัยเกิดขึ้นจะมีการซักถาม สอบถาม สืบหาความจริงก่อนที่จะลงโทษทางวินัย บางกรณีเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม^๕

๖) หากมิได้ปฏิบัติตามจะมีขั้นตอน กระบวนการ ในการสอบสวน คัดโทษ และลงโทษเป็นลำดับขั้นไป การปกครองต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ^๖

๗) พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครองวัด มีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยจะเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำสงฆ์ ผู้มีหน้าที่บริหารปกครองวัด และอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด พระพุทธศาสนาจะเจริญก็เพราะความเลื่อมใสของประชาชนต่อเจ้าอาวาสวัด เจ้าอาวาสวัดจึงเป็นตัวจักรสำคัญในความเจริญของพระพุทธศาสนาและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้พระสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆาธิการในปัจจุบันจึงมีบทบาทยิ่งขึ้นกว่าในอดีต แต่ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของศาสนิกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจคนให้สูงขึ้น และพัฒนาวัตถุให้มีความเหมาะสมแก่การใช้สอย^๗

๘) จึงทำให้การปกครองในบางวัดเป็นแบบเบ็ดเสร็จโดยเจ้าอาวาสหรือคณะกรรมการของวัดที่มีบทบาท และคณะกรรมการวัดมีบทบาทในการปกครองวัดมากกว่าเจ้าอาวาส^๘

๙) แม้เจ้าอาวาสจะเป็นตัวจักรสำคัญ แต่มีการแบ่งงานกันชัดเจน^๙

^๓ สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติธรรมภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวุฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^๕ สัมภาษณ์ พระครูโสภาสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^๖ สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาโวโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^๘ สัมภาษณ์ พระคณัฏฐ์ ธีรวิโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๐) โดยผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ให้การช่วยเหลือแบ่งเบาภาระงานบริหาร ร่วมกับคณะกรรมการของวัด ภิภุเจ้าอาวาสหรือ เจ้าคณะปกครองมีการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในวัด ให้เกิดการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในการปกครองของคณะสงฆ์ของไทย^{๑๐}

๑๑) กำหนดบทบาทของพระสังฆาธิการไว้ ๖ ด้าน คือด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งพระสังฆาธิการได้ร่วมกันทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อให้กงล้อแห่งธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หมุนไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด^{๑๑}

๑๒) โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัด ในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนต่างๆ^{๑๒}

๑๓) การร่วมกับหลายฝ่ายทำงานทั้ง ๖ ด้านนั้น ทำให้หลายหน่วยงานมีส่วนในการพัฒนาพระสังฆาธิการ ขณะเดียวกันพระสังฆาธิการเองก็มีความตื่นตัวมาก ต่างไขว่คว้าหาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อยกระดับให้มีสมรรถนะมากยิ่งขึ้น เพื่อให้รู้เท่าทันความรู้และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รุดหน้าไปมาก^{๑๓}

๑๔) สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบโดยตรง ต่างก็มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาพระสังฆาธิการ เพื่อให้เป็นกลไกหนึ่งที่มีความสำคัญในการเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและสติปัญญาของประชาชน มีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต อันเป็นการสร้างเสริมความศรัทธาให้กับญาติโยม^{๑๔}

๑๕) ปัจจุบันการพัฒนาพระสังฆาธิการมีการพัฒนาอยู่บ้างตามศักยภาพของพระสังฆาธิการแต่ไม่ใช่เชิงนโยบาย ส่วนใหญ่เน้นเรื่องการศึกษามาเป็นหลักที่จะทำให้พระ

^๕ สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชี่ยวชาญ วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบคุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครู โชติคุณ เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เตชชมโม วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผศ. สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

สังฆาธิการต้นตัวในเรื่องการเรียนรู้ การจัดการศึกษา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจุบันพระสังฆาธิการมีความรู้มีวุฒิการศึกษามากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์^{๑๕}

๑๖) ส่วนศักยภาพของพระสังฆาธิการที่แบ่งตามการบริหารคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านนั้น ต้องแบ่งออกเป็น ๒ คือ ๑) การพัฒนาคน คือ การพัฒนาคนให้มีความรู้ความเข้าใจ จะมีการปลูกจิตสำนึกให้พระสังฆาธิการจะต้องมีความรับผิดชอบในการบริหารคณะสงฆ์ ๒) การพัฒนางาน คือ การพัฒนางานต้องทำควบคู่กับการพัฒนาคน โดยจะต้องพัฒนางานต่างๆ จะต้องมีความจุดประสงค์ในการพัฒนางานจะได้มีการวางแผนและรูปแบบในการทำงาน โดยเฉพาะการพัฒนางานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน^{๑๖}

๑๗) สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กับที่เจ้าอาวาสได้รับการศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการอบรมหลักสูตรระยะสั้น นวัตกรรมมาพัฒนางานปกครองของวัด^{๑๗}

๑๘) กล่าวได้ว่าพระสังฆาธิการรู้อัตลักษณ์ของตนเอง ว่ามีความถนัดความรู้ความสามารถอย่างไร เข้าใจการหาทีมงานหรือผู้ช่วยมาช่วยงานของตนเอง เพื่อเสริมงานของตนให้ครบในการบริหารคณะสงฆ์^{๑๘}

๑๙) การควบคุมดูแลพระภิกษุในปกครองให้สงบเรียบร้อย และระงับอิทธิฤทธิ์ การวินิจฉัยปัญหา เพื่อยุติ เหตุความขัดแย้ง^{๑๙}

๒๐) ออกกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สามัคคีกลมเกลียว อยู่ร่วมกันโดยอาศัยหลักศีลสามัญญตา^{๒๐}

๒๑) การจัดประชุมพระภิกษุเพื่ออบรมสั่งสอนค่านิยมปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย^{๒๑}

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมศร วัดนาคูโมทนาภย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุจิตา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม

๒๕๖๒

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒

ธันวาคม ๒๕๖๒

๒๒) ประกาศกฎระเบียบข้อบังคับ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น ติดป้ายณรงค์ห้ามเล่นการพนัน แลห้ามอื่นๆ สุรกายในวัด^{๒๒}

๒๓) การบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชี รายรับ – รายจ่ายให้เป็นไปด้วยสุจริต^{๒๓}

๒๔) การออกระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ^{๒๔}

๒๕) ของการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหา เพื่อยุติ เหตุความขัดแย้งหรือลงนิคหกรรม^{๒๕}

สรุปได้ว่า การปกครองเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารกลไกของสังคม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ซึ่งมีความหมายอยู่ทั่วไป คือ การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ส่วนการปกครองคณะสงฆ์นั้นจะมุ่งเน้นการปกครองของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงดัดแปลงมาจากการปกครองอาณาจักรในสมัยนั้น โดยมุ่งเน้นให้ธรรมเป็นใหญ่กว่าตัวบุคคล เรียกอีกอย่างว่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตย จึงทำให้การปกครองสงฆ์ยึดปฏิบัติรูปแบบถือเอาพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ตลอดมา

๒. ด้านการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

๑) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมขึ้นภายในวัด การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง^{๒๖}

๒) ควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมและบาลีแก่พระภิกษุอย่างทั่วถึง และจัดทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบนักธรรมและสอบบาลีได้ ขาดการควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมและบาลี แก่พระภิกษุอย่างทั่วถึง และจัดทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบนักธรรมและสอบบาลีได้ จัดให้มีกองทุนแก่

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง ควสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิษานูวิวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

พระภิกษุที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลี ศึกษาในมหาวิทยาลัย ศึกษาแผนกสามัญ ขาดการสนับสนุนจัดให้มีกองทุนแก่พระภิกษุที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลี ศึกษาในมหาวิทยาลัย ศึกษาแผนกสามัญ^{๒๗}

๓) ส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาวัด ขาดการสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนา วัด การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรม ศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียน สนับสนุน วัสดุอุปกรณ์และแจกทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาได้ ขาดงบประมาณสนับสนุน การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียน สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์และแจกทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาได้^{๒๘}

๔) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชน และนักเรียนโดยทั่วไป การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและ นักเรียนโดยทั่วไปมาก^{๒๙}

๕) ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอนพระปริยัติธรรม เปรียญธรรมประโยคต่างๆ และครูพระสอนศีลธรรมให้มีขวัญกำลังใจขาดการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอนพระปริยัติธรรม เปรียญ ธรรมประโยคต่างๆ และครูพระสอนศีลธรรมให้มีขวัญกำลังใจ^{๓๐}

๖) การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี ขาดการสรรหาและ พัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลีการจัดตั้ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรม ขึ้นภายในวัด ขาดงบประมาณสนับสนุน การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมขึ้นภายในวัด^{๓๑}

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรรณภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวุฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสตราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรองธรรม โชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

๗) การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึงการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมชั้นภายในวัด ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมชั้นภายในวัด^{๓๒}

๘) การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง^{๓๓}

๙) ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอนพระปริยัติธรรม เปรียญธรรมประโยคต่างๆ และครูพระสอนศีลธรรมให้มีขวัญกำลังใจ^{๓๔}

๑๐) ขาดการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอนพระปริยัติธรรม เปรียญธรรมประโยคต่างๆ และครูพระสอนศีลธรรมให้มีขวัญกำลังใจ^{๓๕}

๑๑) การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมชั้นภายในวัด ขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมชั้นภายในวัด^{๓๖}

๑๒) ควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมและบาลีแก่พระภิกษุอย่างทั่วถึงและจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรให้สอบนักธรรมและสอบบาลีได้ไม่ได้อุปการดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอน นักธรรมและบาลีแก่พระภิกษุอย่างทั่วถึงและจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรให้สอบนักธรรมและสอบบาลีได้จัดให้มีกองทุนแก่

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาวโร วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๓} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระคณัช ธีรวิโส วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชื้อขวชาญ วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบตุ้มวัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุณ เจ้าอาวาสวัดนาเกลือ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

พระภิกษุที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลีศึกษาในมหาวิทยาลัย ศึกษาแผนกสามัญขาดงบประมาณสนับสนุนจัดให้มีกองทุนแก่พระภิกษุที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลี ศึกษาในมหาวิทยาลัย ศึกษาแผนกสามัญ^{๓๓}

๑๓) จัดให้มีกองทุนแก่พระภิกษุที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลี ศึกษาในมหาวิทยาลัย ศึกษาแผนกสามัญจัดให้มีกองทุนแก่พระภิกษุที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลี ศึกษาในมหาวิทยาลัย ศึกษาแผนกสามัญส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อ นำความรู้หลักมาพัฒนาวัด^{๓๔}

๑๔) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชน และนักเรียน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และแจกทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาได้ การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียน สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์และแจกทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาได้ส่งเสริมให้พระภิกษุเรียน มหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อ นำความรู้หลักมาพัฒนาวัด^{๓๕}

๑๕) ส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อ นำความรู้หลักมาพัฒนาวัดขาดงบประมาณสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อ นำความรู้หลักมาพัฒนาวัด^{๓๖}

๑๖) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชน และนักเรียน โดยทั่วไป^{๓๗}

๑๗) ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอนพระปริยัติธรรม เปรียญธรรมประโยคต่างๆ และครูพระสอนศีลธรรมให้มีขวัญกำลังใจ^{๓๘}

๑๘) การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลี^{๓๙}

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัด ฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เตชธมฺโม วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๕} สัมภาษณ์ ผศ.สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมศร วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพธาราม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทฺโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

- ๑๙) การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีหรือนักธรรมขึ้นภายในวัด^{๔๔}
- ๒๐) การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุ-สามเณรอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพกิจการคณะสงฆ์^{๔๕}
- ๒๑) ควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอน นักธรรมและบาลีแก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างทั่วถึง^{๔๖}
- ๒๒) จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุ-สามเณรให้สอบนักธรรมและสอบบาลีได้^{๔๗}
- ๒๓) จัดให้มีกองทุนแก่พระภิกษุ-สามเณร ที่ไปศึกษาเพิ่มเติม เช่น ศึกษาธรรมบาลี ศึกษาในมหาวิทยาลัย แขนกสามัญ^{๔๘}
- ๒๔) ส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาวัด^{๔๙}
- ๒๕) เชิดชูเกียรติ ผู้สอนพระปริยัติธรรมประโยคต่างๆ และครูพระสอนศีลธรรมให้มีขวัญและกำลังใจการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์^{๕๐}
- สรุปได้ว่า การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรคือควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา และในระเบียบการบริหารปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

^{๔๔} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชอาราม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชอาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระสมชาย ฐิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๘} พระใบฎีกาสมปอง คเวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๙} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวิวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ขอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

๓. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

๑) การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนขาดบุคลากรและงบประมาณในการจัดอบรมการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ได้มีโอกาสฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ขาดงบประมาณจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมการจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ^{๕๑}

๒) ฝึกอบรมพระภิกษุที่มีความรู้ และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น บุคลากรไม่มีทักษะในการฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ และอบรมจริยธรรมตาม โรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอ ขาดบุคลากรเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ และอบรมจริยธรรมตาม โรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอ^{๕๒}

๓) จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนา และโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์^{๕๓}

๔) การศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชน อบรมการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ขาดการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ^{๕๔}

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสุตภาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณารณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวุฒ โน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

๕) ฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ การฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม จัดสร้างให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม^{๕๕}

๖) การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนบุคคลากรและงบประมาณในการจัดอบรมการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ได้มีโอกาสฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมการจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ^{๕๖}

๗) จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหล่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์^{๕๗}

๘) ฝึกอบรมพระภิกษุที่มีความรู้และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น บุคคลากรไม่มีทักษะในการฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น มีโอกาสเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำและอบรมจริยธรรมตามโรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอ^{๕๘}

๙) การศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชน อบรมการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโอภาสสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอูม อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาโวโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระคณัษ ธีรวิโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

เป็นประจําเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจํา^{๕๕}

๑๐) การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนบุคลาการ และงบประมาณในการจัดอบรมการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจํา ได้มีโอกาสฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ^{๖๐}

๑๑) จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ ขาดงบประมาณจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ สนับสนุนจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์^{๖๑}

๑๒) การศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชน การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเป็นประจํา ฝึกอบรมพระภิกษุ - สามเณร ให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม^{๖๒}

๑๓) การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้ให้เพียงพอการจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อน และฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์ – อาทิตย์

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เขียวชาญ วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบคุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิจุณ เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

และวันหยุดนักขัตฤกษ์ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์ เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ^{๖๓}

๑๔) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ และอบรมจริยธรรมตามโรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอฝึกอบรมพระภิกษุ-สามเณรให้มีความรู้และวิธีอบรมเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น^{๖๔}

๑๕) และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้นบุคคลากรไม่มีทักษะในการฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ และอบรมจริยธรรมตามโรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอ ขาดบุคคลากรเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำและอบรมจริยธรรมตามโรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอ^{๖๕}

๑๖) การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ขาดงบประมาณ สนับสนุนจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์^{๖๖}

๑๗) การศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชน อบรมการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ขาดการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ^{๖๗}

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เฑชรโม วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๔} สัมภาษณ์ ศศ.สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมศร วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชนาราม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๘) ฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ การฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมจัดสร้างให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม^{๖๘}

๑๙) การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนบุคคลากรและงบประมาณในการจัดอบรมการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ได้มีโอกาสฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด และมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมการจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักาศิลปวัฒนธรรมไว้เพียงพอ^{๖๙}

๒๐) จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักาศิลปวัฒนธรรมไว้เพียงพอ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหล่อเนื้อพระศาสนา และ โครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์^{๗๐}

๒๑) วิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น บุคคลากรไม่มีทักษะในการฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีเผยแผ่ธรรมะจัดให้พระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมขึ้น มีโอกาสเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ และอบรมจริยธรรมตาม โรงเรียนและสถานที่ราชการสม่ำเสมอ^{๗๑}

๒๒) การศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชน อบรมการศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชนการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ^{๗๒}

๒๓) พระภิกษุและประชาชนบุคคลากรและงบประมาณในการจัดอบรมการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ได้มีโอกาสฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชชาราม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๙} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ จิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

และมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมการจัดหาหนังสือไว้ให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ^{๓๓}

๒๔) การจัดหาหนังสือไว้ให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ ขาดงบประมาณจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัด การจัดหาหนังสือไว้ให้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนา และโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ สนับสนุนจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนและฤดูฝนเพื่อขัดเกลาหน่อเนื้อพระศาสนาและโครงการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์^{๓๔}

๒๕) การศึกษาแก่พระภิกษุและประชาชน การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชน โดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ฝึกอบรมพระภิกษุ - สามเณร ให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม^{๓๕}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ เพื่อปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรม และประพฤติปฏิบัติชอบ เพื่อให้ประชาชนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ รวมทั้งการเทศน์หรือปาฐกถาธรรม นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

๔. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีรายละเอียดดังนี้

๑) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๓๖}

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง คเวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

๒) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธจัดหา อุปกรณ์การเรียนการสอนเช่น สมุด ปากกา ตำราเรียน ให้ทุกชั้นเรียน งบประมาณสนับสนุนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธจัดหา อุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน ตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัด และ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สนับสนุนจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัดและ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๓๗}

๓) การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และประสานการจัดหา งบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียน สนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียน สนับสนุนส่งเสริมอุปถัมภ์ศิษย์วัดให้ได้เรียนระดับมหาวิทยาลัย^{๓๘}

๔) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ งบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา^{๓๙}

๕) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหา งบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๔๐}

๖) การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน สนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน การจัดตั้งโรงเรียนการ

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตภานาภิธาน เลขานุการ เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติธรรมภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวุฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสตราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

กุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๘๑}

๙) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ ขาดบุคลากรการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน สนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๘๒}

๑๐) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน สนับสนุนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน^{๘๓}

จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัดและโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์สนับสนุนจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัดและโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑๑) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษาการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๘๔}

๑๒) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษาการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปัญญาโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระคณัษ ธีรวุโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๘๔} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เขียวชาญ วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

แผนกสามัญการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๔๕}

๑๑) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ บุคลากร การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน งบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๔๖}

๑๒) ส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัย เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนา วัด มอบทุนการศึกษาและให้รางวัลแก่นักเรียนที่ตั้งใจศึกษาใฝ่หาความรู้ชั้น อุดมทางงบประมาณสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุเรียนมหาวิทยาลัย เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาวัดมอบทุนการศึกษา และให้รางวัลแก่นักเรียนที่ตั้งใจศึกษาใฝ่หาความรู้ชั้นอุดม การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธจัดการอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนในทุกชั้นเรียนสนับสนุนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธจัดการอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุดปากกาตำราเรียนในทุกชั้นเรียน^{๔๗}

๑๓) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน สนับสนุนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัด และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัดและโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๔๘}

๑๔) การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และ ประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบตุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติคุณ เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม

๒๕๖๒

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม

๒๕๖๒

แผนกสามัญ และประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนส่งเสริมอุปถัมภ์ศิษย์วัดให้ได้เรียนระดับมหาวิทยาลัยส่งเสริมอุปถัมภ์ศิษย์วัดให้ได้เรียนระดับมหาวิทยาลัย^{๕๕}

๑๕) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ หางบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา^{๕๖}

๑๖) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๕๗}

๑๗) การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๕๘}

๑๘) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ ขาดบุคลากรการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๕๙}

๑๙) การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน หางบประมาณสนับสนุนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ตำราเรียนให้ทุกชั้นเรียน จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัด และโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผศ.สมภพ สายหยุด วัดนาถุโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาถุโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัดและโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๕๔}

๒๐) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๕๕}

๒๑) การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน สนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๕๖}

๒๒) ครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธขาดบุคลากรการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน สนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน^{๕๗}

๒๓) สนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ดินสอ ให้ทุกชั้นเรียน สนับสนุนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น สมุด ปากกา ดินสอ ให้ทุกชั้นเรียน จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัด และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สนับสนุนจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ทั้งชายและหญิงในวัดและโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๕๘}

๒๔) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระสมชาย ฐิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๘} พระใบฎีกาสมปอง เกวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

แผนกสามัญ การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๕๕}

๒๕) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียนหรือห้องจริยศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๕๖}

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือ ช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันอื่นหรือบุคคลอื่นที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ด้วยทุนและปัจจัยต่างๆ และยังเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๕. ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ มีรายละเอียดดังนี้

๑) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๕๗}

๒) จัดตั้งเงินทุนหรือดำเนินการประปาหมู่บ้านชุมชนงบประมาณสนับสนุนจัดตั้งเงินทุนหรือดำเนินการประปาหมู่บ้านชุมชน การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น^{๕๘}

๓) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้ ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน สนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัย

^{๕๕} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ขอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

ธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น สนับสนุนจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมาสะดวก^{๑๑๓}

๔) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการของชุมชนเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์^{๑๑๔}

๕) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๑๑๕}

๖) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมาสะดวก^{๑๑๖}

๗) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๑๑๗}

๘) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชน บุคลากร การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน สนับสนุนเงินทุนหรือ

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรรณภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาปิยบุตร ปญญาวัตตโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูโอภาสสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาโว วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

ดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน ขาดงบประมาณสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนนประปาหมู่บ้านชุมชน^{๑๘๔}

๕) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือแก้อุทกภัยของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์^{๑๘๕}

๑๐) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมาสะดวก^{๑๘๖}

๑๑) การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และประสานการจัดหางบประมาณในการสร้างอาคารเรียนห้องเรียน สนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และสนับสนุนส่งเสริมอุปถัมภ์ศิษย์วัดให้ได้เรียนระดับมหาวิทยาลัย^{๑๘๗}

๑๒) จัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา ถนนในวัดสัญจรไปมาไม่สะดวก การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โอกาสจัดตั้งการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน^{๑๘๘}

๑๓) จัดตั้งเงินทุนหรือดำเนินการประปาหมู่บ้านชุมชนงบประมาณสนับสนุนจัดตั้งเงินทุนหรือดำเนินการประปาหมู่บ้านชุมชนการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกละทิ้ง

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระคณย์ ชีรวโร วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เขียวชาญ วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบตุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาสวัดนาควโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาควโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

ทอดทิ้ง เป็นต้น ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น^{๑๑๓}

๑๔) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชน ให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน งบประมาณสนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น งบประมาณสนับสนุนจัดทำถนน ภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา^{๑๑๔}

๑๕) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์^{๑๑๕}

๑๖) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนสนับสนุนเงินทุนหรือ ดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๑๑๖}

๑๗) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดทำ ถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา^{๑๑๗}

๑๘) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาเขาวลิต เตชธรมุโม วัดนาคูโมทานามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ ศศ.สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทานามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาคูโมทานามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

เป็นต้น การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนสนับสนุนเงินทุนหรือ
ดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๑๙๘}

๑๙) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้
ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ขาดบุคลากรการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล
และจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน สนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการ
สร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน ขาดงบประมาณสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน
ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๑๙๙}

๒๐) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการ
ของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์^{๒๐๐}

๒๑) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติการช่วยเหลือกิจการ
ของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง
เป็นต้น การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนสนับสนุนเงินทุนหรือ
ดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชน^{๒๐๑}

๒๒) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน
บุคลากรการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน สนับสนุนเงินทุนหรือ
ดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้านชุมชนขาดงบประมาณสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้าง
ถนนประปาหมู่บ้านชุมชน^{๒๐๒}

๒๓) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การช่วยเหลือกิจการ
ของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์^{๒๐๓}

๒๔) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้
ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชน
ประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือ

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม
๒๕๖๒

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ จิตติโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒
ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตญา โณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๓} พระใบฎีกาสมปอง กเวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

ผู้ประสพภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมาสะดวก^{๑๒๔}

๒๕) การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสพภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น ขาดงบประมาณสนับสนุนจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมาสะดวก^{๑๒๕}

สรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกครั้งหนึ่งด้วย ความสำคัญของการสาธารณสงเคราะห์ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้และประสพภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๖. ด้านสาธารณูปการ มีรายละเอียดดังนี้

๑) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการการควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์^{๑๒๖}

๒) การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า จัดทำบัญชีพัสดุครุภัณฑ์ไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความเป็นระเบียบง่ายต่อการรื้อค้น และจัดการ

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

งานเป็นระบบ บุคลากรผู้มีความสามารถในการจัดทำบัญชีพัสดุครุภัณฑ์ไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อความ เป็นระเบียบง่ายต่อการรื้อค้นและจัดการงานเป็นระบบ^{๑๒๗}

๓) คู่มือควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ ธรรมวินัย บุคลากรผู้มีความสามารถในการควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นตาม กฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาด้านอื่น ๆ และ แต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๑๒๘}

๔) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ ธรรมวินัย การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การ จัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๒๙}

๕) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ ธรรมวินัยการจัด การระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย การแต่งตั้ง คณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการการควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์^{๑๓๐}

๖) คู่มือควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ ธรรมวินัย บุคลากรผู้มีความสามารถในการควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นตาม กฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาด้านอื่น ๆ และ แต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๑๓๑}

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรรณภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวฑฺฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครู โภกาสสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้า อวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครู โชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรงธรรม โชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

๗) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ
 ธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย งบประมาณ
 สนับสนุนการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๑๒}

๘) การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๑๑๓}

๘) การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ การ
 บริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย^{๑๑๔}

๑๐) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ
 ธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๑๕}

๑๑) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ
 ธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๑๖}

๑๒) การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาอื่นๆ และ
 แต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ ขาดองค์ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาวัด
 ให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาอื่นๆ และแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ
 การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๑๗}

๑๓) การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้
 เรียบร้อย งบประมาณสนับสนุนการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้
 เรียบร้อย จัดทำบัญชีพัสดุครุภัณฑ์ไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อความเป็นระเบียบง่ายต่อการรื้อค้นและ

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาวิโร วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัด
 ฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระคณัษ ชีรวโร วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม
 ๒๕๖๒

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชี่ยวชาญ วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔
 ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นางสาววราณี กราบคุ้ม วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔
 ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครู โชติวุฒิกุล เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนาพย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕
 ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาพย อำเภอเมือง จังหวัด
 ฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

จัดการงานเป็นระบบ บุคลากรผู้มีความสามารถในการจัดทำบัญชีพัสดุครุภัณฑ์ไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อ
 ความเป็นระเบียบง่ายต่อการรื้อค้นและจัดการงานเป็นระบบ^{๑๓๘}

๑๔) ดูแลควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ
 ธรรมวินัย บุคลากรผู้มีความสามารถในการดูแลควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นตาม
 กฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาอื่นๆ และ
 แต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการบุคลากรผู้มีความสามารถในการจัดทำ
 แผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาอื่นๆ และแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้าน
 สาธารณูปการ^{๑๓๙}

๑๕) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและ
 พระธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๔๐}

๑๖) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ
 ธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย การแต่งตั้ง
 คณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการการควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด
 การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์^{๑๔๑}

๑๗) ดูแลควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระ
 ธรรมวินัย บุคลากรผู้มีความสามารถในการดูแลควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นตาม
 กฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาอื่นๆ และ
 แต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการบุคลากรผู้มีความสามารถในการจัดทำ
 แผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาอื่นๆ และแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้าน
 สาธารณูปการ^{๑๔๒}

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เตชธมฺโม วัดนาควโมทนามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ ศศ.สมภพ สายหยุด วัดนาควโมทนามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาควโมทนามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม
 ๒๕๖๒

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ วิสุทโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕
 ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๘) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๘๓}

๑๙) การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๑๘๔}

๒๐) การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย^{๑๘๕}

๒๑) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๘๖}

๒๒) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการการควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์^{๑๘๗}

๒๓) ดูแลควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย บุคลากรที่มีความสามารถในการดูแลควบคุมจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาด้านอื่น ๆ และแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการบุคลากรที่มีความสามารถในการจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาด้านอื่น ๆ และแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๑๘๘}

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ จิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระสมชาย วิฑิตญา โณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๘} พระใบฎีกาสมปอง กเวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

๒๔) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมายและพระธรรมวินัย การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย งบประมาณสนับสนุนการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปาไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๕๕}

๒๕) การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๕๖}

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นตัวหลักของคณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติโดยตรง คือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เป็นภารกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส

๔.๑.๒ วัตถุประสงค์ ตอนที่ ๒ ด้านปัจจัยการบริหารกิจการคณะสงฆ์

เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๑. งบประมาณ มีรายละเอียดดังนี้

๑) งบประมาณ ของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา มีที่มา ๑) มาจากของทางราชการ สำนักพุทธหรือราชการ ช่วยเพียงส่วนน้อย ถ้าเทียบเป็นอัตราส่วนประมาณ ๓๐% ๒) เงินบริจาคในคณะสงฆ์จะรับบริจาคกับคณะสงฆ์ตนเอง นอกนั้นมาจากญาติโยมและบริษัทที่มาช่วยกัน และ ๓) ผลประโยชน์ และดอกผลของทางวัดเอง เช่น ค่าเช่าที่ ค่าบริการ ดอกเบี้ยเงินฝาก การเก็บรักษาการเบิกจ่ายจะดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการ มีการรายงานงบดุล รายการได้มา รายการเบิกจ่าย ยอดคงเหลือ และมีการตรวจสอบจากภาครัฐและคณะกรรมการเองด้วย^{๕๗}

๒) งบประมาณ ใช้ในการบริหารเพื่อสร้างความเจริญกิจการคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านงบประมาณ ๑) งบประมาณที่ได้มาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา ได้แก่ ผ้าป่า กฐิน ได้มาก การอุดหนุนโดยภาครัฐและผลประโยชน์ที่มาจากวัดเอง ๒) การดูแลการเก็บรักษาการเบิกจ่าย ฝากเข้าบัญชีธนาคาร เมื่อจะเบิกจ่ายลงนาม ๒ ใน ๓ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนามหลัก ๓) การควบคุม การตรวจสอบ การรายงานงบประมาณ มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายทุกเดือน มีการตรวจสอบ^{๕๘}

^{๕๕} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ขอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

๓) งบประมาณที่ได้มาจากศรัทธาของญาติโยมเป็นหลักประมาณ ๕๐% งบประมาณสนับสนุนในด้านเกี่ยวกับเรื่องพระปริยัติและบูรณปฏิสังขรณ์มีน้อยการทำบัญชีที่วัดจะทำแบบรัดกุมคือมีการลงชื่อเบิก ๒ ใน ๓ การเบิกทุกครั้งจะต้องมีลายเซ็นเจ้าอาวาสที่ทำไว้ที่ธนาคาร ส่วนที่วัดจะใช้แบบเจ้าอาวาสมีสิทธิ์เบิกบัญชีแต่จะไม่ถือสมุดไว้ จะเอาสมุดไว้ที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ทำหน้าที่เลขา ท่านถือบัญชีแต่ไม่มีสิทธิ์เบิก การควบคุม การตรวจสอบ การรายงานงบประมาณที่ได้มา อำเภอก็จะให้รายงานรายรับรายจ่ายอยู่เป็นประจำปีงบประมาณ^{๕๓}

๔) งบประมาณ คณะสงฆ์มีงบประมาณด้านการปกครองจะใช้ทำอะไร ต้องมีคณะกรรมการจัด จะต้องมีการให้เรียบร้อยก่อนถึงจะมาหางบ^{๕๔}

๕) งบประมาณ ๑) ที่ได้มาจากการบริจาค ได้แก่ ผ้าป่า กฐิน ได้มาจากการอุดหนุนด้วยภาครัฐ และผลประโยชน์ที่มาจากวัดเอง ๒) การดูแล การเก็บรักษา การเบิกจ่าย ฝากเข้าบัญชีธนาคาร เบิกจ่ายบงนาม ๒ ใน ๓ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนาม ๓) การควบคุม การตรวจสอบ การรายงานงบประมาณ มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายทุกเดือน งบประมาณได้จากประชาชนเป็นส่วนใหญ่ คือเงินบริจาคจากประชาชน ประมาณ ๕๐% อีก ๒๕% มาจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ คือ รัฐบาล เอกชน องค์กรต่างๆ ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบ้าง^{๕๕}

๖) งบประมาณของวัดส่วนมากได้มาโดยการบริจาคในรูปแบบ ผ้าป่า กฐิน ประมาณ ๕๐ % และมีงบประมาณจากทางภาครัฐเข้ามาช่วย เงินของภาครัฐที่จะมีมาจะเป็นเงินในส่วนของกระทรวง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนาที่จะเข้ามาสนับสนุนวัดมีประมาณ ๑๐% วัดจะมีกรรมการดูแลในเรื่องของเงิน คณะกรรมการอย่างน้อยมี ๕ รูป/คน เจ้าอาวาส ๑ รูป คณะกรรมการ ๔ รูป/คน ในการเบิกจ่ายจะมีเจ้าอาวาส ๑ รูป คณะกรรมการ ๒ คน คอยดูแล ในการเบิกจ่ายจะเป็น ๒ ใน ๓ หรือ ๓ ใน ๕ และจะต้องมี เจ้าอาวาสเป็น ๑ ในผู้เบิกจ่าย เป็นรูปแบบในการทำงานของคณะสงฆ์โดยสมบูรณ์ของการเบิกจ่ายโดยทั่วไป การควบคุม การดูแล การตรวจสอบงบประมาณ มีการนำเสนอเรื่องการตรวจสอบบัญชีในการทำงานปีละ ๑ ครั้งซึ่งจะสิ้นสุดสิ้นปี^{๕๖}

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณาภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวฑฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดบางปรังธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

๓) งบประมาณส่วนมากจะได้มาจากการรับบริจาคจากผู้ที่มีจิตศรัทธา จึงไม่ค่อยได้ใช้งบประมาณจากทางราชการ การเบิกจ่ายใช้ระบบกรรมการ ใช้กรรมการเป็นผู้ดูแลเรื่องเงิน และกรรมการเป็นผู้เบิกจ่าย^{๕๗}

๔) งบประมาณส่วนมากจะเป็นเงินที่มาจากบรรดาญาติโยม งบที่เป็นของรัฐและงบจากส่วนภาคเอกชนอื่นมีน้อย วัดใช้เป็นระบบฝากร่วม คือเป็นบัญชีร่วมไม่ใช้บัญชีส่วนตัวของใครคนหนึ่ง การเบิกจะต้องมีผู้ลงนามรับ ๒ ใน ๓ และต้องมีลายมือชื่อพระเป็นหลัก^{๕๘}

๕) งบประมาณที่ได้มาจากการบริจาคอย่างเดียวนั้นไม่มีงบประมาณสนับสนุน มีไวยาวัจกรเป็นตัวแทนในการดูแล เวลาจะเบิกจะจ่ายจะมี ๓ คนคือเจ้าอาวาส ๑ รูป กรรมการอีก ๒ คน การควบคุมการตรวจสอบของงบประมาณมีการตรวจสอบต้องส่งสำเนาไป ต้องแจ้งส่งบัญชีไปให้สำนักพุทธศาสนา^{๕๙}

๖) งบประมาณการส่งเสริมพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ด้านคือ ๑) งบประมาณแผ่นดินที่รัฐบาลจัดสรรมาอุดหนุนงานกิจการคณะสงฆ์ ๒) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน งบประมาณสนับสนุนจากภาคีองค์กรการกุศล และ ๓) งบประมาณจากการเก็บผลประโยชน์และดอกผลของวัดเอง การเบิกจ่ายงบประมาณจะต้องเบิกจ่ายตามระเบียบของการเบิกจ่ายงบประมาณแผ่นดิน คือ ให้นำหน่วยงานที่เป็นส่วนราชการเป็นผู้ดำเนินการการเบิกจ่าย การเบิกจ่ายต้องทำคำของบประมาณไปยังสำนักงานงบประมาณให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน การขอไปยังสำนักงานงบประมาณจะมีหลักเกณฑ์มากมายตามที่ราชการกำหนดทั่วไป^{๖๐}

๗) งบประมาณมี ๓ รูปแบบคือ ๑) งบประมาณแผ่นดิน ๒) งบประมาณจากภาคเอกชน องค์กรเพื่อการกุศล และ ๓) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน รูปแบบการ

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาวิโร วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระคณิศร วิโรโส วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เขียวชาญ วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวอรุณี กราบคุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

เบิกจ่ายงบประมาณจะต้องเบิกจ่ายตามระเบียบของการเบิกจ่ายตามแบบราชการ มีการตรวจสอบจากภาครัฐ^{๑๖๑}

๑๒) งบประมาณสำหรับคณะสงฆ์มี ๓ งบประมาณ ๑) จากราชการ ๒) สนับสนุนจากองค์กรภาคเอกชน องค์กรเพื่อการกุศลและ ๓) งบประมาณสนับสนุนจากการบริหารจัดการของประชาชนในรูปแบบการระดมทุน ผ้าป่า กฐิน หรือการระดมทุนเฉพาะกิจ รูปแบบการจัดเก็บแบ่งตามลักษณะที่มา ถ้าเป็นงบจากภาครัฐดำเนินการตามระบบราชการ มีการบริหารจัดการตามรูปแบบสามารถตรวจสอบได้ มีการรายงานงบประมาณ การตรวจสอบงบประมาณ ส่วนงบสนับสนุนดำเนินการในลักษณะเดียวกันกับงบจากราชการ เพียงแต่สามารถปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ได้ การจัดการจากรายงานและมีการตรวจสอบจากภาครัฐ^{๑๖๒}

๑๓) งบประมาณ มาจากหลายช่องทาง ส่วนมากเป็นที่มาจากการรับบริจาค หรือการระดมทุนของวัดเอง งบของภาครัฐ สำนักพุทธศาสนามีน้อย^{๑๖๓}

๑๔) งบประมาณ มีที่มา ๑) มาจากของทางราชการ สำนักพุทธ หรือราชการ ช่วยเพียงเล็กน้อย ถ้าเทียบเป็นอัตราส่วนประมาณ ๓๐% ๒) เงินบริจาคในคณะสงฆ์จะรับบริจาคจากคณะสงฆ์กันเอง นอกนั้นมาจากญาติโยมและบริษัทที่มาช่วยกัน และ ๓) ผลประโยชน์และดอกผลของทางวัดเอง เช่น ค่าเช่าที่ ค่าบริการ ดอกเบี้ยเงินฝาก การเก็บรักษา การเบิกจ่าย จะดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการ มีการรายงานงบดุล รายการได้มา รายการเบิกจ่าย ยอดคงเหลือ และมีการตรวจสอบจากภาครัฐและคณะกรรมการเองด้วย^{๑๖๔}

๑๕) งบประมาณใช้ในการบริหารเพื่อสร้างความสำเร็จกิจการคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านงบประมาณ ๑) งบประมาณที่ได้มาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา ได้แก่ ผ้าป่า กฐิน ได้มาก การอุดหนุนโดยภาครัฐ และผลประโยชน์ที่มาจากวัดเอง ๒) การดูแล การเก็บรักษา การเบิกจ่าย ฝากเข้าบัญชีธนาคาร เมื่อจะเบิกจ่ายลงนาม ๒ ใน ๓ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนามหลัก ๓)

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาเชาวลิต เศรษฐโม วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ ผศ.สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

การควบคุม การตรวจสอบ การรายงานงบประมาณ มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายทุกเดือน มีการตรวจสอบ^{๑๖๕}

๑๖) งบประมาณได้มาจากศรัทธาของญาติโยมเป็นหลัก ประมาณ ๕๐% งบประมาณสนับสนุนในด้านเกี่ยวกับเรื่องพระปริยัติและบูรณปฏิสังขรณ์มีน้อย การทำบัญชีที่วัดจะทำ แบบรัดกุม คือมีการ ลงชื่อเบิก ๒ ใน ๓ การเบิกทุกครั้งจะต้องมีลายเซ็นเจ้าอาวาส ที่ทำไว้ที่ธนาคาร ส่วนที่วัดจะใช้แบบเจ้าอาวาสมีสิทธิ์เบิกบัญชีแต่จะไม่ถือสมุดไว้ จะเอาสมุดไว้ที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ทำหน้าที่เลขา ท่านถือบัญชีแต่ไม่มีสิทธิ์เบิก การควบคุมการตรวจสอบ การรายงานงบประมาณที่ได้มา อำเภอก็จะให้รายงานรายรับรายจ่ายอยู่เป็นประจำงบประมาณ^{๑๖๖}

๑๗) งบประมาณ วัดมีงบประมาณด้านปกครอง จะใช้ทำอะไรต้องมีคณะกรรมการจัด จะต้องมีการให้เรียบร้อยก่อนถึงจะมาหางบ^{๑๖๗}

๑๘) งบประมาณ ๑) ที่ได้มาจากการบริจาค ได้แก่ ผ้าป่า กฐิน ได้มาจากการอุดหนุนโดยภาครัฐ และผลประโยชน์ที่มาจากวัดเอง ๒) การดูแล การเก็บรักษา การเบิกจ่าย ผักเข้าบัญชีธนาคาร เบิกจ่ายงบลงนาม ๒ ใน ๓ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนาม ๓) การควบคุม การตรวจสอบ การรายงานงบประมาณ มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายทุกเดือน^{๑๖๘}

๑๙) งบประมาณได้จากประชาชนเป็นส่วนมากคือ เงินบริจาคจากประชาชน ประมาณ ๕๐% อีก ๒๕% มาจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ คือ รัฐบาล เอกชน องค์กรต่างๆ ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบ้าง^{๑๖๙}

๒๐) งบประมาณของวัดส่วนมากได้มาโดยการบริจาคในรูปแบบผ้าป่า กฐิน ประมาณ ๕๐% และมีงบประมาณจากทางภาครัฐเข้ามาช่วย เงินของภาครัฐที่จะมีมาจะเป็นเงินในส่วนของกระทรวง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา ที่จะเข้ามาสนับสนุนวัด มีประมาณ ๑๐% วัดจะมีกรรมการดูแลในเรื่องของเงิน คณะกรรมการอย่างน้อยมี ๔ รูป/คน เจ้าอาวาส ๑ รูป คณะกรรมการ ๔ รูป/คน ในการเบิกจ่ายจะมีเจ้าอาวาส ๑ รูป คณะกรรมการ ๒ คน คอยดูแล ในการเบิกจ่ายจะเป็น ๒ ใน ๓ หรือ ๓ ใน ๕ และจะต้องมีเจ้าอาวาสเป็น ๑ ในผู้เบิกจ่าย เป็นรูปแบบในการ

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาคู โมthonมัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

ทำงานของคณะสงฆ์โดยสมบูรณ์ของการเบิกจ่ายโดยทั่วไป การควบคุม การดูแล การตรวจสอบ
งบประมาณ มีการนำเสนอเรื่องการตรวจสอบบัญชี ในการทำงบ ปีละ ๑ ครั้ง ซึ่งจะสิ้นสุดสิ้นปี^{๑๑๐}

๒๑) งบประมาณ ส่วนมากจะได้มาจากการรับบริจาคจากผู้ที่มีจิตศรัทธา
จึงไม่ค่อยได้ใช้งบประมาณจากทางราชการ การเบิกจ่ายใช้ระบบกรรมการ ใช้กรรมการเป็นผู้ดูแล
เรื่องเงิน และกรรมการเป็นผู้เบิกจ่ายเงิน^{๑๑๑}

๒๒) งบประมาณส่วนมากจะได้มาจากการรับบริจาคจากผู้ที่มีจิตศรัทธา
จึงไม่ค่อยได้ใช้งบประมาณจากทางราชการ การเบิกจ่ายใช้ระบบกรรมการ ใช้กรรมการเป็นผู้ดูแล
เรื่องเงิน และกรรมการเป็นผู้เบิกจ่ายเงิน^{๑๑๒}

๒๓) งบประมาณส่วนมากจะเป็นเงินที่มาจากบรรดาญาติโยม งบที่เป็น
ของรัฐและงบจากส่วนภาคเอกชนอื่นมีน้อย วัดใช้เป็นระบบฝากร่วม คือเป็นบัญชีร่วมไม่ใช่บัญชี
ส่วนตัวของใครคนหนึ่ง การเบิกจะต้องมีผู้ลงนามรับ ๒ ใน ๓ และต้องมีลายมือชื่อพระเป็นหลัก^{๑๑๓}

๒๔) งบประมาณที่ได้รับมาจากการบริจาคอย่างเดียว ไม่มีบสนับสนุน มี
ไวยาวัจกรเป็นตัวแทนในการดูแล เวลาจะเบิกจะจ่ายจะมี ๒ คน คือ เจ้าอาวาส ๑ รูป กรรมการอีก
๒ คน การควบคุมการตรวจสอบงบประมาณ มีการตรวจสอบต้องส่งสำเนาไป ต้องแจ้งส่งบัญชีไป
ให้สำนักงานพุทธศาสนา^{๑๑๔}

๒๕) งบประมาณการส่งเสริมพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ด้านคือ ๑) งบประมาณ
แผ่นดินที่รัฐบาลจัดสรรมาอุดหนุนงานกิจการคณะสงฆ์ ๒) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน
งบประมาณสนับสนุนจากภาคีองค์กรการกุศล และ ๓) งบประมาณจากการเก็บผลประโยชน์และ
ดอกผลของวัดเอง การเบิกจ่ายงบประมาณ จะต้องเบิกจ่ายตามระเบียบของการเบิกจ่าย งบประมาณ
แผ่นดิน คือ ให้หน่วยงานที่เป็นส่วนราชการเป็นผู้ดำเนินการเบิกจ่าย การเบิกจ่ายต้องทำคำขอ

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชม โพนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม
๒๕๖๒

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ ฐิตสีโล เจ้าอาวาส วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒
ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย ฐิตญาโน วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง ภาสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม
๒๕๖๒

งบประมาณไปยังสำนักงานงบประมาณให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน การขอไปยังสำนักงานงบประมาณจะมีหลักเกณฑ์มากมายตามที่ราชการกำหนดทั่วไป^{๑๕}

สรุปได้ว่า บัณฑิตสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ด้านงบประมาณ งบประมาณมี ๓ รูปแบบคือ ๑) งบประมาณแผ่นดิน ๒) งบประมาณจากเอกชน องค์กรเพื่อการกุศล ๓) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน รูปแบบการเบิกจ่ายงบประมาณจะต้องเบิกจ่ายตามระเบียบของการเบิกจ่ายตามแบบราชการ มีการตรวจสอบจากภาครัฐ และเงินที่ได้มาทุกรูปแบบคณะสงฆ์ผู้บริหารจะต้องชี้แจงด้วยความโปร่งใส เพื่อความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสของบุคคลที่เกี่ยวข้องและทั่วไป

๒. วัตถุดิบ

๑) วัตถุดิบของคณะสงฆ์มีระเบียบเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดเอาไว้ เช่น กำหนดว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของวัด โดยที่วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นผู้แทนของนิติบุคคลตามกฎหมาย จ้าว่าจะเป็นผู้ดูแลวัตถุดิบที่มาจากการดำเนินการจัดหา จัดสร้าง จัดซื้อ โดยคณะสงฆ์เอง คือได้มาโดยการรับการอุดหนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาครัฐบาลดำเนินการให้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ดำเนินการตามระเบียบราชการ กรณีได้รับการขึ้นทะเบียน มีการดูแล ซ่อมบำรุงตามสภาพ^{๑๖}

๒) วัตถุดิบมีจำนวนมาก เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ รูปหล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงทาน ได้มาจากการดำเนินการเอง จากคณะสงฆ์เอง หรือจากภาครัฐ ภาคเอกชน จัดหา จะสร้างให้ มีการรักษา การซ่อมบำรุง การปรับปรุง การซ่อมแซมปรับปรุงในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม การนำวัตถุดิบมาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการใช้สถานที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา^{๑๗}

๓) วัตถุดิบ มีถาวรวัตถุเป็นสิ่งที่จำเป็น เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ ใครจะสร้างอะไรให้รายงานให้เจ้าคณะอำเภอทราบ การรักษา การซ่อมบำรุง และการปรับปรุงเป็นปัญหาทุกวัด คือวัดไม่ได้ตั้งงบประมาณที่จะดูแลรักษาหรือซ่อม วัดต้องทำเองโดยใช้เงิน

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

หลัก คือ เงินผ้าป่า กฐิน มาบูรณปฏิสังขรณ์ นอกจากบางวัดมีวิธีการจะสามารถซ่อมได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่น้อยมากที่จะซ่อมได้^{๑๙๘}

๔) วัดอุทิศที่มี เช่น ศาสนสถาน ปุชนิยสถาน สิ่งปลูกสร้าง วัดมุงกล ในเรื่องของสิ่งก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง ไม่ว่าจะเป็นอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญกุศล วัดจะมีปัญหาในเรื่องของงบประมาณจึงเลือกวิธีที่จะทุบทิ้งแล้วสร้างใหม่^{๑๙๙}

๕) วัดอุทิศ การบำรุง ดูแลรักษา ดำเนินการเองโดยใช้งบประมาณปัจจัยจากญาติโยมจากการทอดผ้าป่า กฐิน โดยพระ พนักงาน และประชาชนลงมือทำกันเอง^{๒๐๐}

๖) วัดอุทิศในบริบทของพระพุทธศาสนามีอยู่หลายด้าน เช่น ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ฯลฯ ในส่วนของสิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งของที่ต้องได้หรืออสังหาริมทรัพย์เป็นเรื่องของศาสนสถานและศาสนวัตถุ ซึ่งเป็นทุนทางพระพุทธศาสนาที่จะใช้ในการขับเคลื่อนต่างๆ ได้ในการจัดการเรื่องนี้ ศาสนสถานมีระเบียบแบบแผนที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคมว่าด้วยการก่อสร้าง การอนุญาตศาสนสถาน ตั้งแต่การเป็นวัด การสร้างอาคารสาธารณะ การมีแบบแปลนแผนผัง สร้างแล้วต้องได้รับอนุญาต^{๒๐๑}

๗) วัดอุทิศจะไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยการขออนุญาตก่อสร้างรูปแบบที่ถูกต้องเป็นอย่างไร อันนี้ก็มีระเบียบที่เกี่ยวข้องในการควบคุม ส่วนสิ่งที่เป็นวัตถุ ศาสนวัตถุ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เคารพบูชา สักการะบูชา เป็นพระพุทธรูป หรือสิ่งที่เป็นปุชนิยวัตถุ วัดมุงกล ทางหน่วยงานหรือองค์กรคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปควบคุมเข้มงวดหรือกำหนดเรื่องนี้ แนวทางในทางพระพุทธศาสนาและองค์กรคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม ไม่ได้ส่งเสริมเรื่องนี้ถือว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นกิจทางพระพุทธศาสนาโดยหลัก บางครั้งโยง ไปถึงพุทธพาณิชย์ ปัญหาสังคมบางครั้ง

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณาภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวฑฺฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรียกร่องเงินเกินไปเป็นอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ เกจิอาจารย์ต่างๆ มีความเชื่อซึ่งเราห้ามไม่ได้เหนือการควบคุม^{๑๕๒}

๘) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์มีระเบียบเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดเอาไว้ เช่น กำหนดว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของวัด โดยที่วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นผู้แทนของนิติบุคคลตามกฎหมาย เจ้าอาวาสจะเป็นผู้ดูแลวัตถุประสงค์ที่มาจาก การดำเนินการจัดหา จัดสร้าง จัดซื้อโดยคณะสงฆ์เอง คือ ได้มาโดยการรับการอุดหนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาครัฐบาลดำเนินการให้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ดำเนินการตามระเบียบราชการ กรณีได้รับการขึ้นทะเบียน มีการดูแลซ่อมบำรุงตามสภาพ^{๑๕๓}

๙) วัตถุประสงค์มีจำนวนมาก พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ รูปหล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงงาน ได้มาจากการดำเนินการเอง จากคณะสงฆ์เอง หรือจากภาครัฐ ภาคเอกชน จัดหา จะสร้างให้ มีการรักษา การซ่อมบำรุง การปรับปรุง การซ่อมแซมปรับปรุงในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม การนำวัตถุประสงค์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการใช้สถานที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา^{๑๕๔}

๑๐) วัตถุประสงค์ มีถาวรวัตถุเป็นสิ่งที่จำเป็น เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ ใครจะสร้างอะไรให้รายงานให้เจ้าคณะอำเภอทราบ การรักษา การซ่อมบำรุง และการปรับปรุงเป็นปัญหาทุกวัด คือวัดไม่ได้ตั้งงบเพื่อที่จะดูแลรักษาหรือซ่อม วัดต้องทำเองโดยใช้เงินหลัก คือ เงินผ้าป่า กฐิน มาบูรณปฏิสังขรณ์ นอกจากบางวัดมีวิธีการจะสามารถซ่อมได้ แต่ส่วนใหญ่จะน้อยมากที่จะซ่อมได้^{๑๕๕}

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาโวโร วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระดุษฎี วีระวิไล วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม
๒๕๖๒

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เขียวชาลวดี วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔
ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นางสาววราณี กราบคุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔
ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๑) วัตถุประสงค์ที่มี เช่น ศาสนสถาน ปุชนิยสถาน สิ่งปลูกสร้าง วัดมณฑล ในเรื่องของสิ่งก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง ไม่ว่าจะเป็นอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญกุศล วัดจะมี ปัญหาในเรื่องของงบประมาณจึงเลือกวิธีที่จะทุบทิ้งแล้วสร้างใหม่^{๑๖๖}

๑๒) วัตถุประสงค์ การบำรุง ดูแลรักษา ดำเนินการเองโดยใช้งบประมาณปัจจัย จากญาติโยมจากการทอดผ้าป่า กลุณ โดยพระ พนักงาน และประชาชนลงมือทำกันเอง^{๑๖๗}

๑๓) วัตถุประสงค์ในบริบทของพระพุทธศาสนามีอยู่หลายด้าน เช่น ศาสน ธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ฯลฯ ในส่วนของสิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์ที่จับต้องได้หรือ อสังหาริมทรัพย์ เป็นเรื่องของศาสนสถานและศาสนวัตถุ ซึ่งเป็นทุนทางพระพุทธศาสนาที่จะใช้ในการขับเคลื่อนต่างๆ ได้ในการจัดการเรื่องนี้ ศาสนสถานมีระเบียบแบบแผนที่กำหนดโดยมหาเถร สมาคมว่าด้วยการก่อตั้ง การสร้าง การอนุญาตศาสนสถาน ตั้งแต่การเป็นวัด การสร้างอาคาร สาธารณะ การมีแบบแปลนแผนผัง สร้างแล้วต้องได้รับอนุญาต^{๑๖๘}

๑๔) วัตถุประสงค์จะไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยการขออนุญาตก่อสร้าง รูปแบบที่ถูกต้องเป็นอย่างไร อันนี้ก็ระเบียบที่เกี่ยวข้องในการควบคุม ส่วนสิ่งที่เป็นวัตถุ ศาสน วัตถุ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เคารพบูชา สักการะบูชา เป็นพระพุทธรูป หรือสิ่งที่เป็นปุชนิยวัตถุ วัดมณฑล ทางหน่วยงานหรือองค์กรคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปควบคุมเข้มงวดหรือกำหนดเรื่องนี้ แนวทาง ในทางพระพุทธศาสนาและองค์กรคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม ไม่ได้ส่งเสริมเรื่องนี้ถือว่าเรื่องนี้ ไม่ใช่เป็นกิจทางพระพุทธศาสนาโดยหลัก บางครั้งโยงไปถึงพุทธพาณิชย์ ปัญหาสังคมบางครั้ง เรียกร้องจนเกินไปเป็นอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ เกจิอาจารย์ต่างๆ มีความเชื่อซึ่งเราห้ามไม่ได้เหนือ การควบคุม^{๑๖๙}

๑๕) วัตถุประสงค์ มีถาวรวัตถุเป็นสิ่งที่จำเป็น เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ ใครจะสร้างอะไรให้รายงานให้เจ้าคณะอำเภอทราบ การรักษา การซ่อมบำรุง และการ ปรับปรุงเป็นปัญหาทุกวัด คือวัดไม่ได้ตั้งงบประมาณเพื่อที่จะดูแลรักษาหรือซ่อม วัดต้องทำเองโดยใช้เงิน

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัด ฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ ผศ.สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

หลัก คือ เงินผ้าป่า กฐิน มาบูรณปฏิสังขรณ์ นอกจากบางวัดมีวิธีการจะสามารถซ่อมได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่น้อยมากที่จะซ่อมได้^{๑๕๐}

๑๖) วัดอุคิบบที่มี เช่น ศาสนสถาน ปุชณียสถาน สิ่งปลูกสร้าง วัดอุมมงคล ในเรื่องของสิ่งก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง ไม่ว่าจะเป็นอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญกุศล วัดจะมีปัญหาในเรื่องของงบประมาณจึงเลือกวิธีที่จะทุบทิ้งแล้วสร้างใหม่^{๑๕๑}

๑๗) วัดอุคิบบ การบำรุง ดูแลรักษา ดำเนินการเองโดยใช้งบประมาณปัจจัย จากญาติโยมจากการทอดผ้าป่า กฐิน โดยพระ พนักงาน และประชาชนลงมือทำกันเอง^{๑๕๒}

๑๘) วัดอุคิบบในบริบทของพระพุทธศาสนามีอยู่หลายด้าน เช่น ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ฯลฯ ในส่วนของสิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งที่จะต้องได้หรืออสังหาริมทรัพย์ เป็นเรื่องของศาสนสถานและศาสนวัตถุ ซึ่งเป็นทุนทางพระพุทธศาสนาที่จะใช้ในการขับเคลื่อน ต่างๆ ได้ในการจัดการเรื่องนี้ ศาสนสถานมีระเบียบแบบแผนที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคมว่าด้วยการก่อสร้าง การอนุญาตศาสนสถาน ตั้งแต่การเป็นวัด การสร้างอาคารสาธารณะ การมีแบบแปลนแผนผัง สร้างแล้วต้องได้รับอนุญาต^{๑๕๓}

๑๙) วัดอุคิบบจะไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยการขออนุญาตก่อสร้าง รูปแบบที่ถูกต้องเป็นอย่างไร อันนี้ก็มีระเบียบที่เกี่ยวข้องในการควบคุม ส่วนสิ่งที่เป็นวัตถุ ศาสนวัตถุ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เคารพบูชา สักการะบูชา เป็นพระพุทธรูป หรือสิ่งที่เป็นปุชณียวัตถุ วัดอุมมงคล ทางหน่วยงานหรือองค์กรคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปควบคุมเข้มงวดหรือกำหนดเรื่องนี้ แนวทางในทางพระพุทธศาสนาและองค์กรคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม ไม่ได้ส่งเสริมเรื่องนี้ถือว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นกิจทางพระพุทธศาสนาโดยหลัก บางครั้งโยง ไปถึงพุทธพาณิชย์ ปัญหาสังคมบางครั้งเรียกรื่องจนกินเลยไปเป็นอิทธิปาฎิหาริย์ต่างๆ เกจิอาจารย์ต่างๆ มีความเชื่อซึ่งเราห้ามไม่ได้เหนือการควบคุม^{๑๕๔}

๒๐) วัดอุคิบบของคณะสงฆ์มีระเบียบเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กำหนดเอาไว้ เช่น กำหนดว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของวัด โดยที่วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้มี

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมศร วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

อำนาจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นผู้แทนของนิติบุคคลตามกฎหมาย เจ้าอาวาสจะเป็นผู้ดูแล วัตถุประสงค์ที่มาจาก การดำเนินการจัดหา จัดสร้าง จัดซื้อ โดยคณะสงฆ์เอง คือ ได้มาโดยการรับการ อุทธรณ์จากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาครัฐบาลดำเนินการให้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ดำเนินการ ตามระเบียบราชการ กรณีได้รับการขึ้นทะเบียน มีการดูแลซ่อมบำรุงตามสภาพ^{๑๕๕}

๒๑) วัตถุประสงค์มีจำนวนมาก พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ รูป หล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงทาน ได้มาจากการดำเนินการเอง จากคณะสงฆ์เอง หรือจากภาครัฐ ภาคเอกชน จัดหา จะสร้างให้ มีการรักษา การซ่อมบำรุง การปรับปรุง การ ซ่อมแซม ปรับปรุงในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม การนำวัตถุประสงค์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการใช้สถานที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา^{๑๕๖}

๒๒) วัตถุประสงค์ มีถาวรวัตถุเป็นสิ่งที่จำเป็น เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ ใครจะสร้างอะไรให้รายงานให้เจ้าคณะอำเภอทราบ การรักษา การซ่อมบำรุง และการ ปรับปรุงเป็นปัญหาทุกวัด คือวัดไม่ได้ตั้งงบเพื่อที่จะดูแลรักษาหรือซ่อม วัดต้องทำเอง โดยใช้เงิน หลัก คือ เงินผ้าป่า กฐิน มาบูรณปฏิสังขรณ์ นอกจากบางวัดมีวิธีการจะสามารถซ่อมได้ แต่ส่วน ใหญ่ขึ้นอยู่กับที่ซ่อมได้^{๑๕๗}

๒๓) วัตถุประสงค์ที่มี เช่น ศาสนสถาน ปุชนิยสถาน สิ่งปลูกสร้าง วัดมุงกล ในเรื่องของสิ่งก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง ไม่ว่าจะเป็นอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญกุศล วัดจะมี ปัญหาในเรื่องของงบประมาณจึงเลือกวิธีที่จะทุบทิ้งแล้วสร้างใหม่^{๑๕๘}

๒๔) วัตถุประสงค์ การบำรุง ดูแลรักษา ดำเนินการเองโดยใช้งบประมาณปัจจัย จากญาติโยมจากการทอดผ้าป่า กฐิน โดยพระ พนักงาน และประชาชนลงมือทำกันเอง^{๑๕๙}

๒๕) วัตถุประสงค์ในบริบทของพระพุทธศาสนามีอยู่หลายด้าน เช่น ศาสน ธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ฯลฯ ในส่วนของสิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์ที่จับต้องได้หรือ อสังหาริมทรัพย์ เป็นเรื่องของศาสนสถานและศาสนวัตถุ ซึ่งเป็นทุนทางพระพุทธศาสนาที่จะใช้ใน การขับเคลื่อนต่างๆ ได้ในการจัดการเรื่องนี้ ศาสนสถานมีระเบียบแบบแผนที่กำหนดโดยมหาเถร

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพธิ์นาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุ โรจน์ จิตต์ลีโล เจ้าอาวาส วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตตญาโน วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง เกตสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

สมาคมว่าด้วยการก่อตั้ง การสร้าง การอนุญาตศาสนสถาน ตั้งแต่การเป็นวัด การสร้างอาคาร
สาธารณะ การมีแบบแปลนแผนผัง สร้างแล้วต้องได้รับอนุญาต^{๒๐๐}

สรุปได้ว่า บัณฑิตยสนับสนุนด้านวัตถุคิบ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการ
เปรียญ รูปหล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงทาน ได้มาจากการดำเนินการเอง จากคณะ
สงฆ์เอง หรือจากภาครัฐ ภาคเอกชนจัดหา จัดสร้างให้ มีการรักษาซ่อมแซมบำรุง การปรับปรุง การ
ซ่อมแซมบำรุงในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม การนำวัตถุคิบมาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์ มีการใช้สถานที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุนโยบายกิจการคณะสงฆ์

๓. วัสดุอุปกรณ์

๑) วัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ส่วนมากเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับใช้ในการ
ประกอบกิจของสงฆ์ ทำตามอรรถาศัยไม่ได้ มีการทำเป็นกิจจะลักษณะ นโยบายไม่ได้ เน้นใช้สื่อ
อะไรมาก จะเป็นแบบการสื่อสารกันขั้นพื้นฐาน เช่น ใช้หนังสือราชการในการสั่งการคณะสงฆ์
เดี๋ยวนี้มีเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้พวกโทรศัพท์มือถือ สื่อโซเชียล ไลน์ ช่วยให้เร็วขึ้น ให้การทำงาน
คล่องตัวมากขึ้น รวดเร็วมากขึ้น ถ้ารอหนังสือ ก็จะช้า เดี่ยวนี้มักจะนิยมสั่งการกะทันหันภายในวัน
เดียว หนังสือยังไม่มา แต่แจ้งทางไลน์ไว้ก่อนก็ช่วยงานให้เร็วขึ้น ถ้าจะเป็นแบบสมัยก่อนอย่างเดียว
เอาหนังสืออย่างเดียวงานก็ผ่านไปแล้วหนังสือเพิ่งจะมาถึง มีการดูแลซ่อมบำรุงตามสภาพ^{๒๐๑}

๒) วัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย
ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ส่วนมากจะมีการนำวัสดุอุปกรณ์มาใช้
ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มีการรักษาการซ่อมบำรุงการปรับปรุง มีการบำรุงดูแล
รักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ มีการอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรในวัดใช้พาหนะเดินทางเพื่อกิจการ
คณะสงฆ์^{๒๐๒}

๓) อุปกรณ์ของคณะสงฆ์ วิธีการจัดการด้านปัจจัยที่ใช้ในการบริหารวัด
ด้านวัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ฯลฯ ส่วน
ใหญ่ทุกวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ เช่น คอมพิวเตอร์ รถ โทรศัพท์ สามารถที่จะสื่อเพื่อเรียก

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ขอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระครูสุตภาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

ความศรัทธาของญาติโยมได้ไม่มากนัก การใช้สิ่ง ไม่ได้ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ แนวทางไม่ชัดเจน วัดมีเว็บไซต์โดยได้รับบริจาคผ่านเข้าธนาคาร^{๒๐๓}

๔) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้ในการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของวัด มีเว็บไซต์ และมีเอกสารในการประชาสัมพันธ์ที่ทำอยู่ การประชาสัมพันธ์ทางรายการทีวี หลักธรรมในการสั่งสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๐๔}

๕) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยวัตถุประสงค์ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อประชาสัมพันธ์ใช้การพูด การบอกต่อ และใช้สื่อออนไลน์ เช่น แต่สื่อออนไลน์เรายังทำกันไม่เต็มที่^{๒๐๕}

๖) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ วัตถุประสงค์ได้แก่สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ทางวัดเป็นสื่อประชาสัมพันธ์แล้วมีคนมาวัดมากขึ้น^{๒๐๖}

๗) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ยานพาหนะ วัสดุสำนักงาน อุปกรณ์สื่อสาร สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่ง วัดทุกที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ การได้มาส่วนมากได้มาพร้อมกับวัดคูดับและความเจริญของบ้านเมือง เทคโนโลยีสมัยใหม่วัดจะเป็นผู้จัดหาโดยงบประมาณของตนเอง และวัดจะบริหารจัดการกันเอง^{๒๐๗}

๘) วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ ยานพาหนะ รถยนต์ วัสดุสำนักงาน เครื่องมือสื่อสาร สื่อประชาสัมพันธ์ ปกติวัดจะจัดหาเอง บริหารจัดการเอง ภาครัฐจะเข้ามาช่วยเหลือบ้างในด้านการขึ้นบัญชีทะเบียน^{๒๐๘}

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติธรรมภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปัญญาวิมล โคร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระครูโอภาสสาริคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปัญญาโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ พระคณัฏฐ์ วิโรโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

๘) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ส่วนมากเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับใช้ในการประกอบกิจของสงฆ์ ทำตามอรรถาธิบายไม่ได้มีการทำเป็นกิจจะลักษณะ นโยบายไม่ได้ เน้นใช้สื่ออะไรมาก จะเป็นแบบการสื่อสารกันขั้นพื้นฐาน เช่น ใช้หนังสือราชการในการตั้งการคณะสงฆ์ เดิมนี่มีเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้พวกโทรศัพท์มือถือ สื่อโซเชียล ไลน์ ช่วยให้เร็วขึ้น ให้การทำงานคล่องตัวมากขึ้น รวดเร็วมากขึ้น ถ้ารอหนังสือ ก็จะช้า เดิมนี่มักจะนิยมตั้งการกะทันหันภายในวันเดียว หนังสือยังไม่มา แต่แจ้งทางไลน์ไว้ก่อนก็ช่วยงานให้เร็วขึ้น ถ้าจะเป็นแบบสมัยก่อนอย่างเดียว เอาหนังสืออย่างเดียวงานก็ผ่านไปแล้วหนังสือเพิ่งจะมาถึง มีการดูแลซ่อมบำรุงตามสภาพ^{๒๐๘}

๑๐) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ส่วนมากจะมีการนำวัตถุประสงค์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มีการรักษาการซ่อมบำรุงการปรับปรุง มีการบำรุงดูแลรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ มีการอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรในวัดใช้พาหนะเดินทางเพื่อกิจการคณะสงฆ์^{๒๐๙}

๑๑) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ วิธีการจัดการด้านปัจจัยที่ใช้ในการบริหารวัด ด้านวัตถุประสงค์อะไรบ้าง ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ส่วนใหญ่ทุกวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ เช่น คอมพิวเตอร์ รถ โทรศัพท์ สามารถที่จะสื่อเพื่อเรียกความศรัทธาของญาติโยมได้ไม่มากนัก การใช้สิ่ง ไม่ได้ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ แนวทางไม่ชัดเจน วัดมีเว็บไซต์โดยได้รับบริจาคผ่านเข้าธนาคาร^{๒๑๐}

๑๒) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้ในการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของวัด มีเว็บไซต์ และมีเอกสารในการประชาสัมพันธ์ที่ทำอยู่ การประชาสัมพันธ์ทางรายการทีวี หลักธรรมในการสั่งสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๑๑}

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชื้อชาญญู วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ นางสาววราณี กราบคุ้ม วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๓) วัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยวัสดุอุปกรณ์ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้การพูด การบอกต่อ และใช้สื่อออนไลน์ เช่น แต่สื่อออนไลน์เรายังทำกันไม่เต็มที่^{๒๐๓}

๑๔) วัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ยานพาหนะ วัสดุสำนักงาน อุปกรณ์สื่อสาร สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่ง วัดทุกที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ การได้มาส่วนมากได้มาพร้อมกับวัตถุดิบและความเจริญของบ้านเมือง เทคโนโลยีสมัยใหม่วัดจะเป็นผู้จัดหาโดยงบประมาณของตนเอง และวัดจะบริหารจัดการตนเอง^{๒๐๔}

๑๕) วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ ยานพาหนะ รถยนต์ วัสดุสำนักงาน เครื่องมือสื่อสาร สื่อประชาสัมพันธ์ ปกติวัดจะจัดหาเอง บริหารจัดการเอง ภาครัฐจะเข้ามาช่วยเหลือบ้างในด้านการขึ้นบัญชีทะเบียน^{๒๐๕}

๑๖) วัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ส่วนมากจะมีการนำวัสดุอุปกรณ์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มีการรักษาการซ่อมบำรุงการปรับปรุง มีการบำรุงดูแลรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ มีการอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรในวัดใช้พาหนะเดินทางเพื่อกิจการคณะสงฆ์^{๒๐๖}

๑๗) อุปกรณ์ของคณะสงฆ์ วิธีการจัดการด้านปัจจัยที่ใช้ในการบริหารวัด ด้านวัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ส่วนใหญ่ทุกวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ เช่น คอมพิวเตอร์ รถ โทรศัพท์ สามารถที่จะสื่อเพื่อเรียกความศรัทธาของญาติโยมได้ไม่มากนัก การใช้สิ่ง ไม่ได้ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ แนวทางไม่ชัดเจน วัดมีเว็บไซต์โดยได้รับบริจาคผ่านเข้าธนาคาร^{๒๐๗}

๑๘) วัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้ในการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของวัด มีเว็บไซต์

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐมโฆ วัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระวิศิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕

ธันวาคม ๒๕๖๒

และมีเอกสารในการประชาสัมพันธ์ที่ทำอยู่ การประชาสัมพันธ์ทางรายการทีวี หลักธรรมในการสั่งสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๑๘}

๑๙) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยวัตถุประสงค์ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้การพูด การบอกต่อ และใช้สื่อออนไลน์ เช่น แต่สื่อออนไลน์เรายังทำกันไม่เต็มที่^{๒๑๙}

๒๐) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ วัตถุประสงค์ได้แก่สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ทางวัดเป็นสื่อประชาสัมพันธ์แล้วมีคนมาวัดมากขึ้น^{๒๒๐}

๒๑) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ยานพาหนะ วัสดุสำนักงาน อุปกรณ์สื่อสาร สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่ง วัดทุกที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ การได้มาส่วนมากได้มาพร้อมกับวัดถูกขุดและความเจริญของบ้านเมือง เทคโนโลยีสมัยใหม่วัดจะเป็นผู้จัดหาโดยงบประมาณของตนเอง และวัดจะบริหารจัดการกันเอง^{๒๒๑}

๒๒) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ส่วนมากเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับใช้ในการประกอบกิจของสงฆ์ ทำตามอรรถาธิบายไม่ได้มีการทำเป็นกิจจะลักษณะ นโยบายไม่ได้ เน้นใช้สื่ออะไรมาก จะเป็นแบบการสื่อสารกันขั้นพื้นฐาน เช่น ใช้หนังสือราชการในการสั่งการคณะสงฆ์ เดียวนี้มีเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้พวกโทรศัพท์มือถือ สื่อโซเชียล ไลน์ ช่วยให้เร็วขึ้น ให้การทำงานคล่องตัวมากขึ้น รวดเร็วมากขึ้น ถ้ารอหนังสือ ก็จะช้า เดียวนี้มักจะนิยมสั่งการกะทันหันภายในวันเดียว หนังสือยังไม่มา แต่แจ้งทางไลน์ไว้ก่อนก็ช่วยงานให้เร็วขึ้น ถ้าจะเป็นแบบสมัยก่อนอย่างเดียว เอาหนังสืออย่างเดียวงานก็ผ่านไป แล้วหนังสือเพิ่งจะมาถึง มีการดูแลซ่อมบำรุงตามสภาพ^{๒๒๒}

๒๓) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ส่วนมากจะมีการนำวัตถุประสงค์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มีการรักษาการซ่อมบำรุงการปรับปรุง มีการบำรุงดูแลรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ มีการอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรในวัดใช้พาหนะเดินทางเพื่อกิจการคณะสงฆ์^{๒๒๓}

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ วิฑิตสีโล เจ้าอาวาส วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย วิฑิตญาโน วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง ควบสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

๒๔) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้ในการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของวัด มีเว็บไซต์ และมีเอกสารในการประชาสัมพันธ์ที่ทำอยู่ การประชาสัมพันธ์ทางรายการทีวี หลักธรรมในการสั่งสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๒๔}

๒๕) วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ปัจจัยวัตถุประสงค์ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อประชาสัมพันธ์ ใช้การพูด การบอกต่อ และใช้สื่อออนไลน์ เช่น แต่สื่อออนไลน์เรายังทำกันไม่เต็มที่^{๒๒๕}

สรุปได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านวัตถุประสงค์ ด้านวัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ส่วนมากจะมีการนำวัตถุประสงค์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มีการรักษาการซ่อมบำรุงการปรับปรุง มีการบำรุงดูแลรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ มีการอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรในวัดใช้พาหนะเดินทางเพื่อกิจการคณะสงฆ์

๔. บุคลากร

๑) บุคลากรของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครของวัด มีการบริหารจัดการที่ไม่ค่อยชัดเจน เนื่องจากมีกฎหมายรองรับไว้น้อย เป็นเรื่องของกิจการภายในวัดแต่ละวัดมากกว่า แต่ละวัดจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารจัดการแบบบางวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล เหมือนผู้บริหาร เจ้าของบริษัท แต่ถ้าต้องการให้ความช่วยเหลือก็จะมีอำนาจทำได้ เชิญชวนญาติโยมมารวมมาช่วยสามารถทำได้ บางวัดจะมีการตั้งกรรมการวัด หรือถ้าเป็นวัดใหญ่จะมีการตั้งมูลนิธิ ตั้งหน่วยงานอะไรภายในวัดคืออำนาจเจ้าอาวาสสามารถทำได้หมด^{๒๒๖}

๒) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร พนักงานประจำ ลูกจ้าง ชั่วคราว การรับเข้า การให้ออก การให้ค่าตอบแทน การดูแลรักษา มีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดำเนินการรับเข้า ให้ออก จัดการดูแลมีการให้ค่าตอบแทนตามความสามารถ มีประกันสังคม การนำบุคลากร

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา จะให้ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม^{๒๒๗}

๓) บุคลากรของคณะสงฆ์ ด้านบุคลากรมีเพียงพอ ผู้เชี่ยวชาญมีมาก ระดับประเทศมีมาก มีเพียงพอไม่ถือว่าขาดแคลน เพียงแต่ว่าเขายังไม่มีโอกาส ไม่มีเวทีให้เขาได้ทำงานเดิมที่มากกว่า เวทีที่เขาจะทำงานมีน้อย^{๒๒๘}

๔) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร การสร้างบุคลากรแต่ละวันไม่ได้รับตามวุฒิ คุณสมบัติคือเป็นผู้ชายมีอายุ ๒๐ ปี ไม่ได้จำกัดการศึกษา ส่วนมากพระจะไม่มีการศึกษา อายุประมาณ ๔๐-๕๐ ปี ถ้าอายุครบ ๒๐ ส่วนมากจะบวชประมาณ ๑ เดือน เพราะเป็นนักศึกษาและทำงาน แล้วจะลาสิกขาไป ส่วนคนที่อยู่ส่วนมากจะเป็นวัยเกษียณ ส่วนเรื่องบุคลากรฝ่ายฆราวาส จะเป็นอาสาสมัครซึ่งจะได้ค่าตอบแทนเป็นบางครั้ง เหมือนเทศกาลตรุษจีน เทศกาลสงกรานต์ หรืองานประจำปีของวัด หรือที่เป็นไวยาวัจกร ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นไวยาวัจกรเฉพาะกิจ ไม่ได้มาทำงานเหมือนเจ้าหน้าที่ทุกคน เพราะไวยาวัจกรไม่ได้อยู่ที่วัด เกือบทุกวันพระทำบัญชีเอง^{๒๒๙}

๕) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติงาน เช่น พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัคร ฯลฯ การบริหารบุคลากรในส่วนของวัดแบ่งออกเป็น พระสงฆ์ และฆราวาส สิ่งใดที่พระไม่ควรทำ จัดฆราวาสทำให้ ฆราวาสทำจะมีการจัดการ พระไม่ได้มีการจัดการกิจการคณะสงฆ์ พระในวัดจะเป็น โดยหน้าที่ ทำโดยหน้าที่ การจัดการก็เป็นแค่บริหาร จะใช้คำสั่งจากเจ้าอาวาสโดย วาจาให้พระรูปนั้นดูแลศาสนสถาน พระรูปนี้ไปสอนหนังสือ พระแต่ละรูปมีหน้าที่แตกต่างกัน ออกไป ทำวัตรสวดมนต์ตอนเย็นตอนเช้า ใครเป็นผู้นำจะมอบหน้าที่กัน เป็นหน้าที่ด้วยวาจา มีการหมุนเวียนเปลี่ยนหน้าที่ โดยพระรูปใดไม่อยู่ให้รูปอื่นทำหน้าที่แทน ทำไม่ถึงไม่ให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากพระเมื่อบวชเข้ามาแล้วจะไม่มาอยู่กันตลอด มีการย้าย มีการลาสิกขา^{๒๓๐}

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาภิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณาภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาปิยบุตร ปญญาฑุฒโน ดร. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโอกาสสรวิชิต เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

๖) บุคลากร ได้แก่ พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครจิตอาสา เมื่อก่อนจะมีจิตอาสาทำทุกวัน แต่ตอนนี้จะมีมาทำช่วงที่วัดมีงานสำคัญ ในวันปกติมีพระช่วยกันทำ เช่น ทำความสะอาดวัด ล้างห้องน้ำ เป็นต้น^{๒๓๑}

๗) บุคลากร ได้แก่ พระ ลูกจ้าง อาสาสมัครจิตอาสา ส่วนใหญ่จะเป็นจิตอาสาหรือลูกศิษย์ของหลวงปู่พระประธาน คนพวกนี้เขาจะเข้ามาช่วยทำความสะอาดทุกวัน^{๒๓๒}

๘) บุคลากร ได้แก่ พระ ที่ตอนนี้จำนวนที่มีอยู่ประจำส่วนน้อย งานในวัดส่วนใหญ่จะเน้นให้พระทำกันเอง เวลาทีมงานจะเป็นเรื่องของเจ้าภาพ ถ้าทีมงานภายในวัดวัดก็จะอนุเคราะห์เรื่องสถานที่ ในส่วนของการจัดเตรียมพระจะจัดเตรียมไว้ให้ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดจะจัดเอง จะไม่มีญาติโยมมาช่วย ไม่มีอาสาสมัคร พระจะเป็นผู้จัดการเอง เช่น วันเวียนเทียนโยมมาตัวเปล่าได้เลยวัดมีจัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนไว้ให้ ไม่ต้องซื้อดอกไม้ธูปเทียนไม่ต้องคิวมาจากบ้าน ทางวัดจะจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อย พระเข้ามาบวชใหม่มีจำนวนมาก แต่ก็ลาสิกขาไปหมด^{๒๓๓}

๙) บุคลากร ได้แก่ พระ ซึ่งเจ้าอาวาสถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในวัด จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครของวัด การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นเรื่องของกิจการภายในวัด แต่ละวัดจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบเป็นผู้แทนของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล เหมือนผู้บริหารเจ้าของบริษัท^{๒๓๔}

๑๐) บุคลากรของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครของวัด มีการบริหารจัดการที่ไม่ค่อยชัดเจน เนื่องจากมีกฎหมายรองรับไว้น้อย เป็นเรื่องของกิจการภายในวัดแต่ละวัดมากกว่า แต่ละวัดจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารจัดการแบบบางวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล เหมือนผู้บริหาร เจ้าของบริษัท แต่ถ้าต้องการให้ความช่วยเหลือก็จะมีอำนาจทำได้ เชิญชวนญาติโยมมาร่วมมาช่วยสามารถทำได้

^{๒๓๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาวิโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๓} สัมภาษณ์ พระคณิศร์วิโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๔} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชี่ยวชาญ วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

บางวัดจะมีการตั้งกรรมการวัด หรือถ้าเป็นวัดใหญ่จะมีการตั้งมูลนิธิ ตั้งหน่วยงานอะไรภายในวัด คืออำนาจเจ้าอาวาสสามารถทำได้หมด^{๒๓๕}

๑๑) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร พนักงานประจำ ลูกจ้าง ชั่วคราว การรับเข้า การให้ออก การให้ค่าตอบแทน การดูแลรักษา มีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดำเนินการ รับเข้า ให้ออก จัดการดูแลมีการให้ค่าตอบแทนตามความสามารถ มีประกันสังคม การนำบุคลากร มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา จะให้ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม^{๒๓๖}

๑๒) บุคลากรของคณะสงฆ์ ด้านบุคลากรมีเพียงพอ ผู้เชี่ยวชาญมีมาก ระดับประเทศมีมาก มีเพียงพอไม่ถือว่าขาดแคลน เพียงแต่ว่าเขายังไม่มีโอกาส ไม่มีเวทีให้เขาได้ ทำงานเดิมที่มากกว่า เวทีที่เขาจะทำงานมีน้อย^{๒๓๗}

๑๓) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร การสร้างบุคลากร แต่ละวันไม่ได้รับตามวุฒิ คุณสมบัติคือเป็นผู้ชายมีอายุ ๒๐ ปี ไม่ได้จำกัดการศึกษา ส่วนมากพระ จะไม่มีการศึกษา อายุประมาณ ๔๐-๕๐ ปี ถ้าอายุครบ ๒๐ ส่วนมากจะบวชประมาณ ๑ เดือน เพราะ เป็นนักศึกษาและทำงาน แล้วจะลาสิกขาไป ส่วนคนที่อยู่ส่วนมากจะเป็นวัยเกษียณ ส่วนเรื่อง บุคลากรฝ่ายฆราวาส จะเป็นอาสาสมัครซึ่งจะได้ค่าตอบแทนเป็นบางครั้ง เหมือนเทศกาลตรุษจีน เทศกาลสงกรานต์ หรืองานประจำปีของวัด หรือที่เป็นไวยาวัจกร ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นไวยาวัจกร เฉพาะกิจ ไม่ได้มาทำงานเหมือนเจ้าหน้าที่ทุกคน เพราะว่าไวยาวัจกรไม่ได้อยู่ที่วัด เกือบทุกวันพระ ทำบัญชีเอง^{๒๓๘}

๑๔) บุคลากร ได้แก่ พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครจิตอาสา เมื่อก่อนจะมีจิตอาสาทำทุกวัน แต่ตอนนี้จะมีมาทำช่วงที่วัดมีงานสำคัญ ในวันปกติมีพระช่วยกันทำ เช่น ทำ ความสะอาดวัด ล้างห้องน้ำ เป็นต้น^{๒๓๙}

^{๒๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบคุ้ม วัดบางปรงธรรม โชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดละเซิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดละเซิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดละเซิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดละเซิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ ผศ.สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดละเซิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๕) บุคลากร ได้แก่ พระ ลูกจ้าง อาสาสมัครจิตอาสา ส่วนใหญ่จะเป็นจิตอาสาหรือลูกศิษย์ของหลวงปู่พระประธาน คนพวกนี้เขาจะเข้ามาช่วยทำความสะอาดทุกวัน^{๒๔๐}

๑๖) บุคลากร ได้แก่ พระ ที่ตอนนี้จำนวนที่มีอยู่ประจำส่วนน้อย งานในวัดส่วนใหญ่จะเน้นให้พระทำกันเอง เวลาทีมงานจะเป็นเรื่องของเจ้าภาพ ถ้ามีงานภายในวัดวัดก็จะอนุเคราะห์เรื่องสถานที่ ในส่วนของการจัดเตรียมพระจะจัดเตรียมไว้ให้ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดจะจัดเอง จะไม่มีญาติโยมมาช่วย ไม่มีอาสาสมัคร พระจะเป็นผู้จัดการเอง เช่น วันเวียนเทียนโยมมาตัวเปล่าได้เลยวัดมีจัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนไว้ให้ ไม่ต้องซื้อดอกไม้รูปเทียนไม่ต้องคิวมาจากบ้าน ทางวัดจะจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อย พระเข้ามาบวชใหม่มีจำนวนมาก แต่ก็ลาสิกขาไปหมด^{๒๔๑}

๑๗) บุคลากร ได้แก่ พระ ซึ่งเจ้าอาวาสถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในวัด จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครของวัด การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นเรื่องของกิจการภายในวัด แต่ละวัดจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบเป็นผู้แทนของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล เหมือนผู้บริหารเจ้าของบริษัท บางวัดจะมีการตั้งกรรมการวัด จะมีการตั้งมูลนิธิ ตั้งหน่วยงานอะไรภายในวัด คืออำนาจเจ้าอาวาสสามารถทำได้ ส่วนพนักงาน การจ้างขึ้นอยู่กับวัดว่าต้องการมีไว้หรือไม่ตามความจำเป็นของแต่ละวัด^{๒๔๒}

๑๘) บุคลากรของคณะสงฆ์ ด้านบุคลากรมีเพียงพอ ผู้เชี่ยวชาญมีมาก ระดับประเทศมีมาก มีเพียงพอไม่ถือว่าขาดแคลน เพียงแต่ว่าเขายังไม่มีโอกาส ไม่มีเวทีให้เขาได้ทำงานเดิมที่มากกว่า เวทีที่เขาจะทำงานมีน้อย^{๒๔๓}

๑๙) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร การสร้างบุคลากรแต่ละวันไม่ได้รับตามวุฒิ คุณสมบัติคือเป็นผู้ชายมีอายุ ๒๐ ปี ไม่ได้จำกัดการศึกษา ส่วนมากพระจะไม่มีการศึกษา อายุประมาณ ๔๐-๕๐ ปี ถ้าอายุครบ ๒๐ ส่วนมากจะบวชประมาณ ๑ เดือน เพราะเป็นนักศึกษาและทำงาน แล้วจะลาสิกขาไป ส่วนคนที่อยู่ส่วนมากจะเป็นวัยเกษียณ ส่วนเรื่องบุคลากรฝ่ายฆราวาส จะเป็นอาสาสมัครซึ่งจะได้ค่าตอบแทนเป็นบางครั้ง เหมือนเทศกาลตรุษจีน เทศกาลสงกรานต์ หรืองานประจำปีของวัด หรือที่เป็นไวยวัจกร ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นไวยวัจกร

^{๒๔๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาคูโมหนามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๑} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๒} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๓} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

เฉพาะกิจ ไม่ได้มาทำงานเหมือนเจ้าหน้าที่ทุกคน เพราะว่าไวยวัจกร ไม่ได้อยู่ที่วัด เกือบทุกวันพระ ทำบัญชีเอง^{๒๔๔}

๒๐) บุคลากรของคณะสงฆ์ ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติงาน เช่น พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัคร ฯลฯ การบริหารบุคลากรในส่วนของวัดแบ่งออกเป็น พระสงฆ์ และฆราวาส สิ่งใดที่พระไม่ควรทำ จัดฆราวาสทำให้ ฆราวาสทำจะมีการจัดการ พระไม่ได้มีการจัดการกิจการคณะสงฆ์ พระในวัดจะเป็นโดยหน้าที่ ทำโดยหน้าที่ การจัดการก็เป็นแค่บริหาร จะใช้คำสั่งจากเจ้าอาวาสโดย วาจาให้พระรูปนั้นดูแลศาสนสถาน พระรูปนี้ไปสอนหนังสือ พระแต่ละรูปมีหน้าที่แตกต่างกัน ออกไป ทำวัตรสวดมนต์ตอนเย็นตอนเช้า ใครเป็นผู้นำจะมอบหน้าที่กัน เป็นหน้าที่ด้วยวาจา มีการ หมุนเวียนเปลี่ยนหน้าที่ โดยพระรูปใดไม่อยู่ให้รูปอื่นทำหน้าที่แทน ทำไม่ถึงไม่ให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากพระเมื่อบวชเข้ามาแล้วจะไม่มาอยู่กันตลอด มีการย้าย มีการลาสิกขา^{๒๔๕}

๒๑) บุคลากร ได้แก่ พระพนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครจิตอาสา เมื่อก่อนจะมีจิตอาสาทำทุกวัน แต่ตอนนี้จะมีมาทำช่วงที่วัดมีงานสำคัญ ในวันปกติมีพระช่วยกันทำ เช่น ทำความสะอาดวัด ล้างห้องน้ำ เป็นต้น^{๒๔๖}

๒๒) บุคลากร ได้แก่ พระ ลูกจ้าง อาสาสมัครจิตอาสา ส่วนใหญ่จะเป็นจิตอาสาหรือลูกศิษย์ของหลวงปู่พระประธาน คนพวกนี้เขาจะเข้ามาช่วยทำความสะอาดทุกวัน^{๒๔๗}

๒๓) บุคลากร ได้แก่ พระ ที่ตอนนี้จำนวนที่มีอยู่ประจำส่วนน้อย งานในวัดส่วนใหญ่จะเน้นให้พระทำกันเอง เวลาทีมงานจะเป็นเรื่องของเจ้าภาพ ถ้ามีงานภายในวัดวัดก็จะอนุเคราะห์เรื่องสถานที่ ในส่วนของการจัดเตรียมพระจะจัดเตรียมไว้ให้ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดจะจัดเอง จะไม่มีญาติโยมมาช่วย ไม่มีอาสาสมัคร พระจะเป็นผู้จัดการเอง เช่น วันเวียนเทียนโยม มาตัวเปล่าได้เลยวัดมีจัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนไว้ให้ ไม่ต้องซื้อดอกไม้รูปเทียนไม่ต้องคิวมาจากบ้าน ทางวัดจะจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อย พระเข้ามาบวชใหม่มีจำนวนมาก แต่ก็ลาสิกขาไปหมด^{๒๔๘}

๒๔) บุคลากร ได้แก่ พระ ซึ่งเจ้าอาวาสถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในวัด จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้าง อาสาสมัครของวัด การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นเรื่องของกิจการภายในวัด แต่ละวัดจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์

^{๒๔๔} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพนนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพนนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ จิตฺติโล เจ้าอาวาส วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๗} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตฺตญาโน วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง ภาสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

แบบเป็นผู้แทนของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล เหมือนผู้บริหารเจ้าของบริษัท บางวัดจะมีการตั้งกรรมการวัด จะมีการตั้งมูลนิธิ ตั้งหน่วยงานอะไรภายในวัด คืออำนาจเจ้าอาวาสสามารถทำได้ ส่วนพนักงาน การจ้างขึ้นอยู่กับวัดว่าต้องการมีไว้หรือไม่ตามความจำเป็นของแต่ละวัด^{๒๔๘}

๒๕) บุคลากร ได้แก่ บุคลากรของคณะสงฆ์ประกอบด้วย พระพนักงาน ลูกจ้าง และจิตอาสาเฉพาะ มีการบริหารงานโดยเจ้าอาวาสที่ได้รับกรแต่งตั้งถือว่าเป็นเจ้าพนักงาน และมีค่าตอบแทนเรียกว่า นิตยภัต ซึ่งมีระเบียบกำหนดไว้^{๒๔๙}

สรุปได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านบุคลากร ประกอบด้วย พระซึ่งเป็นเจ้าอาวาส ถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในคณะสงฆ์ จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้างอาสาสมัครของคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นเรื่องของกิจการภายในคณะสงฆ์แต่ละวัด จะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ในฐานะเป็นองค์กรเหมือนผู้บริหารเจ้าของบริษัท บางวัด จะมีการตั้งกรรมการวัด มีการตั้งมูลนิธิ ตั้งหน่วยงานอะไรภายในคณะสงฆ์ คืออำนาจเจ้าอาวาสสามารถทำได้ ส่วนพนักงาน การจ้างขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสว่าต้องการมีไว้ยาวจักรหรือไม่ตามความจำเป็น

๔.๑.๓ วัตถุประสงค์ ตอนที่ ๓

๑. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน)

๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้การนำเสนอ นโยบายกิจการคณะสงฆ์ ก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการ สำหรับแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน คือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการ คือการจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในคณะสงฆ์เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขสอดคล้องกับระบบการพัฒนา กิจการคณะสงฆ์ ที่เอื้อต่อการเผยแผ่สนธิธรรมแก่ชุมชน^{๒๕๐}

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๔๙} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ขอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมืองอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

๒) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ได้แก่การที่คณะสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ และใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ได้ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ ๖ ประการ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือ และบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๕๒}

๓) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ต้องมีพุทธศาสตร์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่สำคัญ คือ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามกรอบการพัฒนาทั้ง ๖ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยใช้ปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการทั้ง ๔ ให้เป็นประโยชน์สูงสุด คือ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร อันจะนำไปสู่ความยั่งยืน แห่งกิจการคณะสงฆ์ ประกอบไปด้วยความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกันทำนุบำรุงกิจการคณะสงฆ์ ปฏิบัติตามนโยบายกิจการคณะสงฆ์^{๒๕๓}

๔) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เป็นการแสดงถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์อันในสถานการณ์ปัจจุบันต้อง บริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามกรอบที่มหาเถรสมาคม กำหนดไว้ทั้ง ๖ ด้าน ระบบคุณธรรม ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ และผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงปัจจัยองค์ประกอบสำคัญเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ประสบความสำเร็จประกอบไปด้วยงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร ฯลฯ^{๒๕๔}

๕) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เพื่อความยั่งยืน คือ รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านมาประยุกต์ใช้กับปัจจัยการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เพื่อเรียกศรัทธา ความเชื่อมั่นจากประชาชนให้กลับมา อย่างไรก็ตามปัจจุบันรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์ประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ ดังนั้น ๑) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ที่อยู่อาศัยในคณะสงฆ์ หรือชุมชนเดียวกับนั้น ๒) ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่

^{๒๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณารักษ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาลาภาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาปิยบุตร ปญญาทุต โด. ประธานสาขา รัฐประศาสนศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาลาภาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

จะต้องยึดเป็นหลักเสนาในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นๆ จะเลยเสียไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยพระ
 ธรรมและพระวินัย ๓) ศาสนสถาน ได้แก่ ศาสนวัตถุ หรือศาสนสมบัติ ได้แก่ คณะสงฆ์ และ
 ทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นสังฆาริหาริทรัพย์ และอสังฆาริหาริทรัพย์ และ ๔) ศาสนพิธี ได้แก่ กิจกรรม
 ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้กิจการ
 คณะสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับสังคมทั่วไป เพราะมีความสำคัญต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็น
 อย่างมาก^{๒๕๕}

๖) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยังยืน) เป็นการวางแผนการปกครอง
 คณะให้เป็นอยู่ด้วยความเรียบร้อย มีระเบียบแบบแผนที่มีการปกครองเป็นคณะให้คณะสงฆ์ได้อยู่
 อย่างความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อดูแลใน
 ด้านต่างๆ ด้วยความเรียบร้อย เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการ จักต้องกระทำ
 เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยขององค์กร^{๒๕๖}

๗) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยังยืน) เจ้าอาวาสนั้นมีการบริหารกิจการ
 คณะสงฆ์ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง
 ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ
 และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยใช้ปัจจัยการบริหาร ๔ อย่าง ได้แก่ งบประมาณ วัตถุ วัสดุ
 อุปกรณ์ บุคลากร เป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่เหมาะสมดังงามมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับ
 ความสามารถในการบริหารจัดการของผู้บริหารจัดการภายในคณะสงฆ์เป็นสำคัญ เจ้าอาวาสซึ่งเป็น
 ผู้ปกครองคณะสงฆ์ มีหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ^{๒๕๗}

๘) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยังยืน) ทั้งนี้ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้มีบทบาท
 สำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากร ในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
 ในการปฏิบัติงานของบุคลากร จำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน
 ระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีกระบวนการวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนรวมทั้งมีการ
 พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของ

^{๒๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้า
 อาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรองธรรม
 โชติการาม ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาโวโร วัดบางปรองธรรมโชติการาม อำเภอเมืองจังหวัด
 ฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

พุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้มีความ
ยั่งยืนสืบต่อไป^{๒๕๘}

๘) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ของคณะสงฆ์ ในยุคสภาพการณ์
ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำ
การบริหารจัดการพร้อมกัน ความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ
มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการ
เผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ
รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น^{๒๕๙}

๑๐) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อความยั่งยืนมีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้องค์กร
คณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ฉะนั้นผู้ที่บริหาร กิจการคณะสงฆ์ ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์
มีความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วย
จริยวัตร ข้อจริยวัตร ข้อปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้อง
เป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวงอยู่เสมอ กิจการคณะสงฆ์
ซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาจะมีความยั่งยืน ส่งผลให้กิจการคณะ
สงฆ์มีความเจริญยั่งยืน^{๒๖๐}

๑๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี
ของชุมชนอย่างยั่งยืน เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ ต้องทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์
ให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปได้อย่างดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม
มีประสิทธิภาพ และเป็นตามหลักพระธรรมวินัย ทนต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมยุคปัจจุบัน
มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้น

^{๒๕๘} สัมภาษณ์ พระคณีย์ ชีรวีโส วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชื้อชาญ วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวารุณี กราบตุ้ม วัดบางปรงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔

ธันวาคม ๒๕๖๒

มี ๖ ประการ คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นไป ด้วยความเรียบร้อย^{๒๖๑}

๑๒) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ควรคำนึง เพื่อให้การบริหาร กิจการคณะสงฆ์ให้เป็น ไปด้วยดี ครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะทำให้กิจการคณะสงฆ์ มีความเจริญยั่งยืน สืบไปกิจการคณะสงฆ์ที่เหมาะสมดั่งงามในสถานการณ์ ปัจจุบันนี้ควรต้องมีปัจจัยองค์ประกอบ สำคัญที่ผู้บริหารกิจการควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน วัตถุศิว วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากร ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์กิจการงานของ คณะสงฆ์เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ถ้าดำเนินการได้อย่างดี ครบด้วยสมบูรณ์และจะทำกิจการคณะสงฆ์มีความยั่งยืนสืบไป^{๒๖๒}

๑๓) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ผู้ทำหน้าที่ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ทุกระดับ ต้องนำหลักธรรมอันดีงามเหมาะสมไปประยุกต์ให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์ในการ บริหารกิจการของคณะสงฆ์ตามที่มีกำหนดไว้ คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้าน การศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นแบบบูรณาการ และมีสัมพันธ์ภาพในการพัฒนาคน พัฒนาคณะสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาสถาบัน พระพุทธศาสนาและสังคม ส่งผลไปถึงการพัฒนาชุมชน ประเทศชาติ เป็นการบริหารกิจการของ คณะสงฆ์ที่มีการพัฒนาพลวัตและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสมดุลงอกดีกับธรรมชาติในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกๆ องค์การ^{๒๖๓}

๑๔) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เพื่อความเจริญยั่งยืนแห่งคณะ สงฆ์ ต้องใช้หลักการบริหารจัดการและการปกครองมีสายการบังคับบัญชา การดูแลรักษาหมู่คณะ การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของหมู่คณะสงฆ์ หรือองค์การระดับต่างๆ ให้ สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ และนโยบาย มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล อันสูงสุด การบริหาร จัดการของคณะสงฆ์เพื่อความเจริญอย่างยั่งยืนแห่งคณะสงฆ์ที่ผู้บริหารจัดการต้องปกครองบังคับ บัญชาดูแลรักษาหมู่คณะ คือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณรและฆราวาส ที่อยู่หรือพำนักอยู่ในคณะสงฆ์ การดำเนินกิจกรรมและการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของคณะสงฆ์ ตามหลักการบริหารจัดการคณะ

^{๒๖๑} สัมภาษณ์ พระครู โชติวุฒิกุล เจ้าอาวาสวัดนาควโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาควโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัด ฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม วัดนาควโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

สงฆ์ ๖ ด้านเป็นตัวตั้ง โดยต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ใช้ในการบริหารที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อนำมาบูรณาการอย่างลงตัวแล้ว จะนำมาซึ่งความพอใจ มั่นใจของประชาชน จะส่งผลถึงความเจริญยั่งยืนของคณะสงฆ์ในที่สุด^{๒๖๔}

๑๕) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ของคณะสงฆ์ เกิดจากสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงตามสังคมปัจจุบัน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของวัตถุ จิตใจของคนก็เปลี่ยนแปลง คณะสงฆ์ในยุคสมัยปัจจุบันนี้ มีความเกี่ยวเนื่องทางด้านสังคมเป็นอย่างมาก ฉะนั้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนระบบรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในคณะสงฆ์นั้น และสังคมโดยรอบ^{๒๖๕}

๑๖) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ให้คณะสงฆ์ในยุคสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักคุณธรรม นำการบริหารจัดการ ปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูล พระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหารจัดการการปกครองคณะสงฆ์ มารูปแบบที่แตกต่างจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีแบบปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น^{๒๖๖}

๑๗) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันต้องคำนึงถึงสภาพปัญหาที่มี สรุปปัญหาได้ดังนี้ ปัญหาด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมายในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ที่ชัดเจน การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุมปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนากิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่างคณะสงฆ์ บ้าน และชุมชน^{๒๖๗}

๑๘) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) หลักการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ เพื่อความเจริญอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์ พัฒนาอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญ

^{๒๖๔} สัมภาษณ์ ผศ. สมภพ สายหยุด ศึกษานิเทศก์ วิทยาลัยการศึกษานานาชาติ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร ศึกษานิเทศก์ วิทยาลัยการศึกษานานาชาติ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๗} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

สำคัญและตระหนักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และความเจริญอย่างยั่งยืนอยู่ได้ นั่นคณะสงฆ์เป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของคณะสงฆ์ และผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ ต้องมีความรู้ความสามารถ ความเสียสละเห็นแก่คณะสงฆ์อย่างสูงในการช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ^{๒๖๘}

๑๙) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ได้แก่ การที่คณะสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ และใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ได้ งบประมาณ วัสดุคูปกรณ์ บุคลากร เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ ๖ ประการ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือ และบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๖๙}

๒๐) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ต้องมียุทธศาสตร์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่สำคัญ คือ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามกรอบการพัฒนาทั้ง ๖ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยใช้ปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการทั้ง ๔ ให้เป็นประโยชน์สูงสุด คือ งบประมาณ วัสดุคูปกรณ์ บุคลากร อันจะนำไปสู่ความยั่งยืน แห่งกิจการคณะสงฆ์ ประกอบไปด้วยความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกันทำนุบำรุงกิจการคณะสงฆ์ ปฏิบัติตามนโยบายกิจการคณะสงฆ์^{๒๗๐}

๒๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เป็นการแสดงถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์อันในสถานการณ์ปัจจุบัน ต้องบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามกรอบที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ทั้ง ๖ ด้าน ระบบคุณธรรม ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ และผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงปัจจัยองค์ประกอบสำคัญเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ประสบความสำเร็จประกอบไปด้วยงบประมาณ วัสดุคูปกรณ์ บุคลากร ฯลฯ^{๒๗๑}

๒๒) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เพื่อความยั่งยืน คือ การนำรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มาประยุกต์ใช้กับปัจจัยการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เพื่อเรียกศรัทธา ความเชื่อมั่นจากประชาชนให้กลับมา อย่างไรก็ตามปัจจุบันรูปแบบการบริหาร

^{๒๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๖๙} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๗๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๗๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ วิฑิตสิโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

กิจการคณะสงฆ์ มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์ประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ ดังนั้น ๑) ศาสนบุคคล ได้แก่พระภิกษุ สามเณร ที่อยู่อาศัยในคณะสงฆ์หรือชุมชนเดียวกันนั้น ๒) ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสนาอในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นๆ จะเลยเสียไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย ๓) ศาสนสถาน ได้แก่ ศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่ คณะสงฆ์ และทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นสังฆาริมทรัพย์ และอสังฆาริมทรัพย์ และ ๔) ศาสนพิธี ได้แก่ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้กิจการคณะสงฆ์มีความเกี่ยวพันกับสังคมทั่วไป เพราะมีความสำคัญต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก^{๒๑๒}

๒๓) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เป็นการวางแผนการปกครองคณะให้ขึ้นอยู่กับความเรียบร้อย มีระเบียบแบบแผนที่มีการปกครองเป็นคณะให้คณะสงฆ์ได้อยู่อย่างความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อดูแลในด้านต่างๆ ด้วยความเรียบร้อย เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการ จักต้องกระทำเพื่อความเรียบร้อยขององค์กร^{๒๑๓}

๒๔) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เจ้าอาวาสนั้นมีการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยใช้ปัจจัยการบริหาร ๔ อย่างได้แก่ งบประมาณ วัตถุสิ่ง วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร เป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่เหมาะสมดิงามมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของผู้บริหารจัดการภายในคณะสงฆ์เป็นสำคัญ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ มีหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ^{๒๑๔}

๒๕) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ทั้งนี้ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากร ในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร จำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีกระบวนการวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนรวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือ

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสมปอง เควสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวิวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓

ของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้มีความ
ยั่งยืนสืบต่อไป^{๒๑๕}

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อการปกครอง การศาสนา
ศึกษา การเผยแผ่การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์มาปรับเข้ากับ
ปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการ คือ การจัดการงาน เงิน คน วัสดุอุปกรณ์ แผนงาน เพื่อให้การ
ดำเนินงานภายในคณะสงฆ์เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน
ทำงาน และแก้ไขข้อขัดข้องกับระบบการพัฒนา กิจการคณะสงฆ์ ที่เอื้อต่อการเผยแผ่สนธิธรรมแก่
ชุมชน

๒. ดำรงศีลธรรม

๑) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) แสดงถึงพุทธบริษัทนำหลักธรรมไปใช้เป็น
หลักในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม อาศัยการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลใน
การอยู่ร่วมกัน ต้องพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้ทันสมัย คือการนำรูปแบบการ
บริหารจัดการที่ดีมาประยุกต์ใช้กับปัจจัยการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เพื่อเรียกความ
ศรัทธาความเชื่อมั่นจากประชาชนให้กลับมา^{๒๑๖}

๒) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) ดังนี้ (๑) การตรวจสอบข้อมูลบุคคล ได้แก่
พระภิกษุสามเณรที่อยู่อาศัยในวัดหรือประชาชนชุมชนเดียวกันนั้น ผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการต้อง
ดำเนินการแยกตามกลุ่ม ฝ่ายบรรพชิตดำเนินการตามพระธรรมวินัย ตามกฎระเบียบหรือคำสั่ง
ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ฝ่ายฆราวาสดำเนินการตามรูปแบบการแนะนำ อบรมสั่งสอนให้ประพฤติ
ปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมอันดีงาม (๒) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่
ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสมอในการบริหารจัดการงานวัด
นั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย จะต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่แต่งเติมให้เกิดความ
ผิดเพี้ยน (๓) การจัดการศาสนสมบัติด้วยระบบที่ทันสมัย ได้แก่ วัดและทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็น
สังฆาริพทรัพย์ และอสังฆาริพทรัพย์ ต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการให้คงอยู่ มีการดูแล บำรุงรักษา
และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระพุทธศาสนา และ (๔) การปรับรูปแบบการเผยแผ่และ
ศาสนพิธีให้ทันต่อยุคสมัย ได้แก่ กิจกรรมต่างๆ^{๒๑๗}

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอ
เมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

๓) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับสังคมทั่วไป เพราะมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการเป็นอย่างมาก นอกจากต้องจัดการงานพิธีให้มีและต่อเนื่องแล้ว ต้องคำนึงถึงความเจริญทางด้านวัตถุที่มีเข้ามา ทั้งนี้ต้องดำรงความเป็นศาสนพิธีที่เป็นหลักพุทธศาสนาแท้ๆ ไว้ด้วย^{๒๗๘}

๔) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) ให้ได้ดีมีประสิทธิภาพนั้น ต้องมาจากการบริหารจัดการวัดที่ดี อย่างไรก็ตามปัจจุบันรูปแบบการบริหารจัดการมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์ประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ การดำเนินการที่จะให้สามารถดำรงศีลธรรมอยู่ได้ ต้องอาศัยความจริงใจของทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายบรรพชิตที่แยกเป็นผู้ปกครอง คณะสงฆ์และพระสงฆ์เอง รวมทั้งฝ่ายฆราวาสที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดำรงชีวิตโดยอาศัยกรอบศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ^{๒๗๙}

๕) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) รูปแบบการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา จะต้องปรับเปลี่ยนระบบ รูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการสอน สำหรับแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการวัดที่ดี คือ การบริหารจัดการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารจัดการคือ การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายใต้คณะสงฆ์เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน^{๒๘๐}

๖) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) ได้แก่ การควบคุม ดูแล และสนับสนุนให้พุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงามตามที่มีการบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัยรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืนหัวข้อคำรังสีลธรรม (ยังยืน) คือการนำรูปแบบการบริหาร

^{๒๗๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณาภรณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาลุพาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๗๙} สัมภาษณ์ พระมหาปิยบุตร ปัญญาพุดโน ดร. ประธานสาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาลุพาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสตราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

จัดการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มาประยุกต์ใช้กับปัจจัยการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เพื่อเรียกความศรัทธา ความเชื่อมั่นจากประชาชนให้กลับมา ซึ่งจากการสร้างความศรัทธากลับมาได้ จะส่งผลให้เกิดการเชื่อถือ และจะประพฤติปฏิบัติในกรอบศีลธรรมอันดีงามตามมา^{๒๘๐}

๓) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) เจ้าอาวาสมีภารกิจการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กรสะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยเป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงามมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นมีความสำคัญมาก ที่จะทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา การกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามัคคี และทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย จะทำให้มีการดำรงอยู่ของศีลธรรม^{๒๘๑}

๔) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) ผู้บริหารคณะสงฆ์ต้องมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารจัดการ ไปพร้อมกับความเจริญ มีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย การบริหารจัดการวัดที่ดีจะสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งจะส่งผลถึงการดำรงอยู่ของศีลธรรมอันดีงามต่อไป^{๒๘๒}

๕) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) การบริหารจัดการให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปได้ด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีธรรมาภิบาล และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมยุคปัจจุบัน องค์กรประกอบสำคัญที่ผู้บริหารจัดการวัดควรคำนึงคือ ปัจจัยในการบริหาร ๔ ด้าน ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานของวัด เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการวัด ถ้าดำเนินการได้อย่างดีครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง ดำรงศีลธรรมอย่างยั่งยืนสืบไป^{๒๘๓}

^{๒๘๐} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดบางปรุงธรรมโชติการาม ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาวิโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๒} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระคณย์ ชีรวโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๓} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชี่ยวชาญ วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๐) คํารงศีลธรรม (ยังยืน) ผู้ที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทุกระดับ ต้องนำหลักธรรมอันดีงามเหมาะสม ไปปรับประยุกต์ให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดตามที่มีกำหนดไว้ และมีธรรมาภิบาลในการพัฒนาคน พัฒนาคณะสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนา จะส่งผลไปถึงการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ อันจะทำให้ความเชื่อมั่น ความเชื่อถือ ความศรัทธาของประชาชนกลับคืนมา ความเข้มแข็ง ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา จะกลับมา ถึงเวลานั้นการดำรงอยู่ของศีลธรรมอันความสงบร่มเย็นจะตามมาในที่สุด^{๒๘๕}

๑๑) คํารงศีลธรรม (ยังยืน) หลักการบริหารจัดการและปกครองที่มีสายการบังคับบัญชา การดูแลรักษาหมู่คณะ การดำเนินกิจกรรมและการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์การระดับต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์และนโยบาย มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลอันสูงสุด ผู้บริหารจัดการต้องปกครองบังคับบัญชา ดูแลรักษาหมู่คณะ คือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาส ที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดให้ดี โดยยึดหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมและการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของวัด ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ใช้ในการบริหารที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อนำมาบูรณาการอย่างลงตัวแล้ว จะนำมาซึ่งความพอใจ มั่นใจของประชาชน จะส่งผลถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและสามารถดำรงศีลธรรมของทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสในที่สุด^{๒๘๖}

๑๒) คํารงศีลธรรม (ยังยืน) สามารถดำรงศีลธรรมได้ต้องปรับเปลี่ยนระบบรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนั้นการบริหารจัดการต้องเปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ^{๒๘๗}

๑๓) คํารงศีลธรรม (ยังยืน) ควรจะต้องนำรูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์มาประยุกต์ใช้ ปัจจัยที่มีสรุปได้ดังนี้ ๑) หลักการปกครอง เป็นภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การบริหารจัดการวัดที่ดีนั้นจะต้องมีการร่วมมือจากบุคคลต่างๆ เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ ต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เข้ามา

^{๒๘๕} สัมภาษณ์ นางสาววราณี กราบคุ้ม วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

อาศัยในวัด เพื่อดำเนินกิจกรรมในลักษณะต่างๆ นอกจากนี้ในการบริหารจัดการจะต้องมอบหมายหน้าที่ให้สอดคล้องกับความรู้และความสามารถของแต่ละบุคคล และสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เหมาะสมต่อไป ๒) หลักการศาสนศึกษา เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจสอบธรรมบาลี และเป็นเจ้าสำนักเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ๓) หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้ทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครอบคลุมถึงการที่วัดและพระภิกษุจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด กล่าวโดยสรุปการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในวัดนอกวัด ๔) หลักการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษುದำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี ๕) หลักการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมุ่งให้พระภิกษุ สามเณร นักเรียนได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน ๖) หลักการสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ^{๒๘๘}

๑๔) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ รวมทั้งการให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้าย หรือผู้ยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัวหรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์ จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่างๆ การให้การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ ทั้งหมดนี้เมื่อดำเนินการครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาจะบังเกิดขึ้น อันจะส่งผลถึงการดำรงศีลธรรมที่จะตามมา^{๒๘๙}

^{๒๘๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม วัดนาเกลือ โนนทามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๘๙} สัมภาษณ์ ผศ. สมภพ สายหยุด วัดนาเกลือ โนนทามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๕) คํารงศีลธรรม (ยังยืน) ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม นำการบริหารจัดการ โดยมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัดที่ดี มีส่วนสำคัญยิ่งทำให้วัดและคณะสงฆ์มีความมั่นคง การบริหารจัดการคณะสงฆ์ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากการมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักธรรมเป็นแกนหลักของการบริหารจัดการการปกครองอยู่เสมอ ซึ่งเป็นรากฐานอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาจะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงและคํารงศีลธรรมนำสังคมสู่สันติสุขต่อไป^{๒๕๐}

๑๖) คํารงศีลธรรม (ยังยืน) ให้กิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบันต้องคำนึงถึงสภาพปัญหาที่มีดังนี้ ๑) ปัญหาด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ได้แก่ เข้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ หากเป้าหมาย บางส่วนไม่มีการประชุมปรึกษาวางแผนและกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน ๒) ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ได้แก่ ส่วนมากยังขาดแบบแผน องค์ความรู้ บทบาทความเป็นผู้นำ ตลอดจนการไม่สามารถนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก จึงเกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมา ๓) ปัญหาด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ได้แก่ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจ มีศักยภาพ เสียสละ ปัญหาพระเถรอันเป็นบุคลากรศรัทธาเสพติด และอบายมุขต่างๆ ๔) ปัญหาด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ได้แก่ ปัญหาด้านงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการวัดไม่แน่นอน จึงไม่สามารถบริหารจัดการงานวัดได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกอย่าง เกิดปัญหาในการดูแลรักษาศาสนสถาน หรือผู้บริหารใช้งบประมาณของวัดไปในทางไม่ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง ๕) ปัญหาด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ได้แก่ บางวัดยังขาดแคลนด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการ ให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็ว ประหยัดเวลา ผู้บริหารวัดยังไม่เห็นความสำคัญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ช่วยในการบริหารจัดการวัดที่ดี ๖) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่ ภูมิทัศน์ ชุมชนชาติ ได้แก่ ปัญหาการวางระเบียบแบบแผนใน

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมศร วัดนาคู โมทนาชัย อำเภอเมือง จังหวัดละโว้ ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

การก่อสร้างเสนาสำคัญๆ ของวัด ทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดไม่มีระเบียบ ไม่สวยงาม บางอย่าง ไม่เหมาะสมกับสถานที่ และขาดการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด ตลอดจนขาด การศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ ๙) ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงาน ภาครัฐ อาจทำให้บริบทและวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปเหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจำต้องห่างเหินกันมากยิ่งขึ้น การบุกรุกที่ดิน และทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการแสวงหาผลประโยชน์ในด้านต่างๆ จากวัด จนเกิดเป็นคดีความ ฟ้องร้องกันเป็นจำนวนมาก ปัญหาด้านการสื่อสารและการประสานงาน ความเข้าใจขนาดความเข้าใจ ในระบบการทำงานร่วมกัน ดังนั้นรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ควรจะใช้การบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่ดี ตามที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ จากบทเรียนที่รับว่ามี ปัญหาอะไร ต้องแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง ถูกวิธี เมื่อดำเนินการครบถ้วนแล้วความมั่นคงของ พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น อันจะส่งผลถึงการดำรงอยู่ของศีลธรรมอันดี และความสงบสุขของ สังคมอย่างยั่งยืนและเป็นผลที่จะตามมาในที่สุด^{๒๕๑}

๑๗) คำரசีลธรรม (ยั่งยืน) ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ต้องคำนึงถึงหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนช่วยในการบริหารจัดการวัดมีความร่วมสมัย ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เป็นหลักการบริหาร จัดการวัดมิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรลุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ ความมีเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทัน โลก อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึง คุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า การนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ เข้ามาบูรณาการให้เข้ากับ การบริหารงานในปัจจุบัน ถือว่าเป็นแนวทางใหม่หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงานที่ยั่งยืน มีความ มั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้ง สร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการบริหารงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง^{๒๕๒}

๑๘) คำரசีลธรรม (ยั่งยืน) วัดเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของ พระพุทธศาสนา วัดและผู้บริหารวัดต้องมีความรู้ความสามารถ ความเสถียร วัดและคณะสงฆ์ต้อง ให้ความสำคัญและตระหนักว่าวัดและพระพุทธศาสนาจะมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้นั้น คณะผู้บริหารวัด

^{๒๕๑} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม กลุยาโณ วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๒} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ์ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

และคณะสงฆ์ทุกระดับต้องมีความรับผิดชอบ ชอบต่อวัดและพระสงฆ์โดยรวมมากขึ้น การบริหารจัดการวัดมีความโปร่งใสมากขึ้น ให้ผู้อื่นสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปในคณะสงฆ์ได้ อันจะส่งผลให้ความเชื่อมั่น ความศรัทธาที่จะเกิดขึ้น ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่ของศีลธรรม และสังคมสันติสุขจะเกิดขึ้นโดยทั่วกัน^{๒๕๓}

๑๕) คำரசีลธรรม (ยังยืน) ดังนี้ (๑) การตรวจสอบข้อมูลบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่อยู่อาศัยในวัดหรือประชาชนชุมชนเดียวกันนั้น ผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการต้องดำเนินการแยกตามกลุ่ม ฝ่ายบรรพชิตดำเนินการตามพระธรรมวินัย ตามกฎระเบียบหรือคำสั่งผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ฝ่ายฆราวาสดำเนินการตามรูปแบบการแนะนำ อบรมสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมอันดีงาม (๒) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสมอในการบริหารจัดการงานวัดนั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย จะต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่แต่งเติมให้เกิดความผิดเพี้ยน (๓) การจัดการศาสนสมบัติด้วยระบบที่ทันสมัย ได้แก่ วัดและทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นสังฆารัมภ์และอสังฆารัมภ์ ต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการให้คงอยู่ มีการดูแล บำรุงรักษา และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระพุทธศาสนา และ (๔) การปรับรูปแบบการเผยแผ่และศาสนพิธีให้ทันต่อยุคสมัย ได้แก่ กิจกรรมต่างๆ^{๒๕๔}

๒๐) คำரசีลธรรม (ยังยืน) ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับสังคมทั่วไป เพราะมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการเป็นอย่างมาก นอกจากต้องจัดการงานพิธีให้มีและต่อเนื่องแล้ว ต้องคำนึงถึงความเจริญทางด้านวัตถุที่มีเข้ามา ทั้งนี้ต้องดำรงความเป็นศาสนพิธีที่เป็นหลักพุทธศาสนาแท้ๆ ไว้ด้วย^{๒๕๕}

๒๑) คำரசีลธรรม (ยังยืน) รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อสร้างการดำรงศีลธรรมให้ได้ดีมีประสิทธิภาพนั้น ต้องมาจากการบริหารจัดการวัดที่ดี อย่างไรก็ตามปัจจุบันรูปแบบการบริหารจัดการมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์ประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ การดำเนินการที่จะให้สามารถดำรงศีลธรรมอยู่ได้ ต้องอาศัยความจริงใจของทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายบรรพชิตที่แยกเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์และพระสงฆ์เอง รวมทั้งฝ่าย

^{๒๕๓} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม

ฆราวาสที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดำรงชีวิตโดยอาศัยกรอบศีลธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ^{๒๕๖}

๒๒) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) รูปแบบการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา จะต้องปรับเปลี่ยนระบบ รูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการสอน สำหรับแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการวัดที่ดี คือ การบริหารจัดการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารจัดการคือ การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายใต้คณะสงฆ์เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน^{๒๕๗}

๒๓) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) ได้แก่ การควบคุม ดูแล และสนับสนุนให้พุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงามตามที่มีการบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย^{๒๕๘}

๒๔) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) คือการนำรูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน มาประยุกต์ใช้กับปัจจัยการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เพื่อเรียกความศรัทธา ความเชื่อมั่นจากประชาชนให้กลับมา ซึ่งจากการสร้างความศรัทธากลับมาได้ จะส่งผลให้เกิดการเชื่อถือ และจะประพฤติปฏิบัติในกรอบศีลธรรมอันดีงามตามมา^{๒๕๙}

๒๕) คำรังสีลธรรม (ยังยืน) เจ้าอาวาสมีภารกิจการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กรสะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยเป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงามมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นมีความสำคัญมาก ที่จะทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา การกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามัคคี และ

^{๒๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อรุณโรจน์ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ พระสมชาย ฐิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๘} พระใบฎีกาสมปอง กเวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

ทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย จะทำให้มีการดำรงอยู่ของศีลธรรม^{๓๐๐}

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาสมีภารกิจการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กรสะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยเป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงามมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้น มีความสำคัญมาก ที่จะทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา การกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามัคคี และทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย จะทำให้มีการดำรงอยู่ของศีลธรรม

๓. นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน

๑) นำสังคมนตรีอย่าง (ยั่งยืน) เป็นผลที่เกิดจากการศึกษาในหลักปรีชาญาณแล้วนำไปปฏิบัติจนเป็นปฎิเวช คือผลลัพธ์ที่จะนำสังคมนตรีให้มีสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยเทียบอันดับความสันติสุขระดับประเทศ ทุกภาคส่วนต้องดำเนินการที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน ^{๓๐๑}

๒) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน เริ่มต้นจากการกำหนดแนวทางที่จะปฏิบัติ ตั้งแต่การกำหนดพันธกิจ วิสัยทัศน์ แผนงาน โครงการ จนถึงกิจกรรม โดยหลักสำคัญที่สุดคือจากที่ได้กล่าวถึง ในหัวข้อที่ ๑ หลักการทำให้พุทธศาสนามั่นคง ได้กำหนดกรอบและแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจนครบถ้วนแล้ว เมื่อสามารถดำเนินการได้ตามที่กำหนดแล้ว หัวข้อที่ ๒ หลักการดำรงศีลธรรม จะตามมาจากการที่พุทธบริษัทได้ดำรงตนอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ทุกคนยึดมั่นอยู่ในกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม และหัวข้อที่ ๓ หลักการนำสังคมนตรีสุขอย่างยั่งยืน และเป็นผลที่ตามมาในท้ายที่สุด ^{๓๐๒}

๓) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืนต้องใช้หลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่ประยุกต์การบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยใช้ปัจจัยในการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วย

^{๓๐๐} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ขอดบุญ วัคบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๑} สัมภาษณ์ พระราชปรีชาธิสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๒} สัมภาษณ์ พระครูสุตถาวนาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

หลักการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลของผู้บริหาร ขณะเดียวกันผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องสอดคล้องประสานการปฏิบัติไปในทางเดียวกัน คือต้องยึดถือในธรรมวินัย ยึดมั่นในกฎระเบียบแบบแผน และวิธีปฏิบัติที่ยึดศีลธรรมเป็นหลัก^{๓๐๓}

๔) นำสังคัมสันค้อย่างยั่งยืน ต้องนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกนหลักให้พุทธบริษัทยึดถือ โดยต้องนำหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มาประยุกต์การบริหารจัดการปัจจัยที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากนั้นผู้บริหารต้องดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อันจะนำมาซึ่งสังคัมสันตिसุขในท้ายที่สุดนั่นเอง^{๓๐๔}

๕) นำสังคัมสันค้อย่างยั่งยืน ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น ให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามา ขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ทั้งนี้ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ตามหลัก ๖ ด้าน โดยใช้ปัจจัยในการบริหาร ๔ ด้าน มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด^{๓๐๕}

๖) นำสังคัมสันค้อย่างยั่งยืนต้องดำเนินการเกี่ยวกับการทำให้พระพุทธศาสนาเกิดความมั่นคงก่อน โดยการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎระเบียบ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง และผู้บริหารจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น เน้นรูปแบบการทำงานเป็นทีม^{๓๐๖}

๗) นำสังคัมสันค้อย่างยั่งยืน ต้องเริ่มจากการที่ผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติลงมาจนถึงผู้ปฏิบัติที่เป็นคนสุดท้าย แล้วจะต้องดำเนินการในทุกด้านพร้อมกันในลักษณะภาพรวม ตั้งแต่การบริหารจัดการปัจจัยองค์ประกอบของศาสนา ต้องดำเนินการด้วยความถูกต้อง ชัดเจน โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มาจนถึงการบริหาร

^{๓๐๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวรณารณ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๔} สัมภาษณ์ พระมหาปิยนุตร ปญญาวฑฺฒโน ดร. ประธานสาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๕} สัมภาษณ์ พระครูโสภาสราธิคุณ เจ้าคณะตำบลคลองอุดม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดสุทธาวาส ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ พระครูโชติพัฒนาการ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

จัดการคณะสงฆ์ตามหลัก ๖ ด้าน ผู้บริหารจัดการต้องมีธรรมาภิบาลในการดำเนินการ สังคมจะสงบสุขอย่างยั่งยืนได้จริง วัดได้จากความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในสังคมนั่นเอง^{๓๐๖}

๘) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืน ต้องเน้นไปที่การพัฒนาโดยเฉพาะด้านบุคลากร ต้องเริ่มตั้งแต่การบริหารงานบุคคลที่มีความละเอียดและเป็นขั้นตอน ในการกลั่นกรองรับบุคคลเข้ามาบวช โดยที่ในการอุปสมบทมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในการอุปสมบท และต้องรับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท และการบริหารระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาที่จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ トラบใดที่บุคคลนั้นยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้ผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมในด้านพระธรรมวินัยต่อไป กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี^{๓๐๗}

๙) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืน ต้องเริ่มที่การพัฒนาการพระสังฆาธิการที่มีอำนาจในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ก่อน โดยต้องดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้ ๑) ด้านการปกครอง ต้องมีการพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครอง โดยกำหนดให้มีองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อจะพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครองโดยตรง ควรยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการศาสนศึกษาที่ยังคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย มีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น ให้พระสังฆาธิการมีการพัฒนาการศึกษาให้รู้เท่าทันทางโลก ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยมุ่งเน้นการศึกษาสงเคราะห์ประชาชนในด้านการศึกษา ให้ประชาชนได้รับการศึกษาทางพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติ เพิ่มการอบรมทักษะด้านการจัดการเรียนการสอนแก่พระภิกษุ รวมถึงการจัดอุทยานการศึกษาภายในวัด และการอำนวยความสะดวกให้สถานศึกษามาจัดกิจกรรมภายในวัด ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาให้พระสังฆาธิการมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบัน มีความพร้อมทั้งในการพูด เทศน์ การบรรยาย การเขียนและพิมพ์ ตำราทางพระพุทธศาสนา การแต่งตำราทางวรรณคดี วรรณกรรม ตำราวิชาการ มีการเผยแผ่

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ประเสริฐ ปญญาโวโร วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๗} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระคณัษ ธีรวิโส วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

เชิงรุกผ่านสื่อต่างๆ เช่น วารสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ๕) ด้านสาธารณูปการ การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการสาธารณูปการในยุคโลกาภิวัตน์ เน้นด้านคุณภาพมากกว่าปริมาณ ไม่ให้มีการก่อสร้างวัดเกินความจำเป็น ควรพิจารณาสร้างแต่สิ่งจำเป็นกับการใช้สอย คำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับว่าคุ้มค่าหรือไม่ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ควรจะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนรอบข้าง กับสังคมภายนอก ควรจะรู้เรื่องความเดือดร้อนของญาติโยมให้ทั่วถึง โดยจัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา หรืออาจจะประชุมหารือกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ควรจัดให้มีการฝึกอบรม พัฒนาและนำอาชีพที่เหมาะสมกับคนทุกคนในชุมชน^{๓๐๕}

๑๐) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน นั้นต้องเริ่มต้นที่การบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยประยุกต์การบริหารจัดการโดยอาศัยปัจจัยในการบริหาร ๔ ด้าน คือ ๑) งบประมาณ ๒) วัตถุประสงค์และ ๔) บุคลากร^{๓๐๖}

๑๑) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน โดยผู้บริหารจัดการต่างยึดหลักธรรมาภิบาล การบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมจึงมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุ สามเณร ภายในวัดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้น ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่างๆ นับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร จำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม^{๓๐๗}

๑๒) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน นั้นต้องเริ่มที่การปกครองซึ่งพระสังฆาธิการที่เริ่มต้นคือเจ้าอาวาส ที่มีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสที่มีความสามารถ

^{๓๐๕} สัมภาษณ์ นางกาญจนา เชื้อวชาญ วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ นางสาววราณี กราบตุ้ม วัดบางปรุงธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๐๗} สัมภาษณ์ พระครูโชติวุฒิกุล เจ้าอาวาสวัดนาคูโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

พิเศษเฉพาะตัว มีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธา ความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วย ในการปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุกๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่าการบริหารวัดคือการปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำ สั่งสอน ภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรม โครงการต่างๆ ของวัดให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป^{๑๑๒}

๑๑) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน ต้องดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การน่านโยบายสู่การปฏิบัติ” โดยดำเนินการตามแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามพันธกิจคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านการปกครอง มีแนวทางการดำเนินการดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาด้วยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรผ่านสื่อ การเจริญพระพุทธมนต์เฉลิมพระเกียรติ การบรรพชาอุปสมบทถวายเป็นพระราชกุศล การปฏิบัติธรรม เป็นต้น (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผล การพัฒนาระบบบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย การพัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย (๓) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล เช่น พระสังฆาธิการ พระอุปัชฌาย์ พระจริยานิเทศก์ พระวินยาธิการ ตลอดถึงไวยาวัจกร และเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง และ (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการบริหารจัดการศาสนสมบัติอย่างมีประสิทธิภาพจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนา ๒) ด้านศาสนศึกษา มีแนวทางการดำเนินการดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรม ธรรมศึกษา บาลีศึกษา เพิ่ม

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญสืบ อริโย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดนาคู โนนามัย อำเภอมือง จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๒

ศักยภาพทางปัญญาแก่ศาสนทายาท (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายตามหลัก “บ ว ร” พัฒนาระบบธรรมาภิบาล ระบบสารสนเทศ พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย (๓) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล เช่น ผู้บริหารศาสนศึกษา ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และแผนกบาลี พระปริยัตินิเทศก์ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง และ (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาจากภาครัฐและเอกชน ๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยการสนับสนุนทุนการศึกษา และทรัพยากรทางการศึกษา เพิ่มศักยภาพทางปัญญา โดยการขยายโอกาสทางการศึกษาพระพุทธศาสนาแก่ทุกห้า (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการ โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายด้านการศึกษาด้านหลัก “บ ว ร” พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน ระบบสารสนเทศที่ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธ และนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย เช่น พัฒนาและส่งเสริมหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธ หลักสูตรพุทธศาสนาวินิจฉัย หลักสูตรพระอภิธรรมสำหรับทุกห้า เป็นต้น (๓) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถศาสนบุคคล เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ครูสอนโรงเรียนการกุศล เป็นต้น เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง และ (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุน เช่น โครงการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีแนวทางการดำเนินการดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งด้วยการเผยแผ่เชิงรุก เช่น จัดทำแผนแม่บทการเผยแผ่เชิงรุกการ เพิ่มช่องทางการสื่อสารเชิงรุกสำหรับกิจการพระพุทธศาสนาพัฒนารูปแบบรายงานเชิงพุทธผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์ทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นต้น เพิ่มศักยภาพทางปัญญาของศาสนบุคคล เช่น พัฒนาพระนักเผยแผ่ส่งเสริมชมรมทางพระพุทธศาสนาในองค์กรภาครัฐและเอกชน เป็นต้น (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผลพัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธ นวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัยเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล คือ พระนักเผยแผ่ พระนักเทศน์ พระสอนศีลธรรม พระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์ (๓) พัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธด้วยการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งสำหรับสถานที่ปฏิบัติธรรมพระวิปัสสนาจารย์พระนักเผยแผ่และ (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาจากภาครัฐและ

เอกชน เช่น โครงการจัดตั้งกองทุนเพื่อการเผยแผ่ **๕) ด้านสาธารณูปการ** มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาโดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาในโครงการเสริมสร้างความสุข (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลพัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัยพัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย (๓) พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธด้วยการเพิ่มขีดความสามารถศาสนบุคคล เช่น เพิ่มศักยภาพของพระนวกกรรมเชิงพุทธ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมให้เข้มแข็งและ (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาอย่างเหมาะสมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน **๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์** มีแนวทางการดำเนินการดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาด้วยการปลูกฝังศรัทธาให้เข้มแข็งผ่านกิจกรรมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ผู้ได้รับความเดือดร้อนไร้ที่พึ่ง (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายในด้วยการพัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัยพัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธ และนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย เช่น หลักสูตรพระนักพัฒนา หลักสูตรสัมมาชีพ หลักสูตรสาธารณสงเคราะห์เชิงพุทธ เป็นต้น (๓) พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งและ (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน และการจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ^{๓๓๓}

๑๔) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญมั่นคงอยู่ได้ต่อไป โดยใช้แนวทางการพัฒนาคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ๓ ประการได้แก่ ๑) บูรณาการการบริหารงานคณะสงฆ์ให้เป็น ไปด้วยความเรียบร้อย ประกอบด้วย การจัดตั้งคณะกรรมการสงฆ์ การจัดทำแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในทุกๆระดับและการจัดตั้งสำนักงานบริหารกิจการสงฆ์/ กรรมการสงฆ์ในทุกจังหวัด ๒) การพัฒนาศักยภาพและภาวะผู้นำพระสังฆาธิการการพัฒนาสถาบันผู้บริหารพระสังฆาธิการและการพัฒนาเครือข่ายการทำงานของพระสังฆาธิการ ๓) การส่งเสริมการนำหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารในการพัฒนาองค์กร/ กรรมการสงฆ์/ กิจการคณะสงฆ์การพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เชื่อมโยงกับภาครัฐและภาคประชาชน^{๓๓๔}

^{๓๓๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาชาวลิต เดชธมฺโม วัดนาคูโมทนามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๖

ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๓๔} สัมภาษณ์ ผศ. สมภพ สายหยุด วัดนาคูโมทนามย์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

๑๕) นำสังคมสันตติอย่างยั่งยืนควรจะดำเนินการตามแผนปฏิรูปพระพุทธศาสนา โดยต้องดำเนินการใน ๒ หัวข้อสำคัญคือ ๑) ด้านการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามพันธกิจ คณะสงฆ์ต้องเริ่มต้นที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้าน การศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๕) ด้านการสาธารณูปการและ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์และ ๒) ด้านพัฒนาพุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของ โลกมีแนวทางการดำเนินการดังนี้ (๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาด้วยการปลูกฝังศรัทธา ในพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งให้มีความรักและหวงแหนในพุทธมณฑลเพิ่มศักยภาพทางปัญญา แก่ศาสนบุคคลด้วยการพัฒนาจิตเจริญปัญญา (๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในการทำงานเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาล ในการปฏิบัติงานพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย (๓) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาโดยการจัดทำแหล่งความรู้และสารสนเทศของ พุทธมณฑลศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก (๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการ พระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ^{๓๑๕}

๑๖) นำสังคมสันตติอย่างยั่งยืน ที่สำคัญคือ “การบริหารจัดการตามกรอบ การพัฒนาคณะสงฆ์” ทั้ง ๖ ด้านคือการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ และการผสมผสานร่วมกันกับหลัก “ปัญจบริหาร” อัน จะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกัน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การมีศาสนทายาทผู้สืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนำ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน^{๓๑๖}

๑๗) นำสังคมสันตติอย่างยั่งยืน จากการจัดการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงนั้น ต้องมาจากการปกครองคณะสงฆ์ไทยที่เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือการปกครองคณะ สงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน ซึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ที่ทำให้ประเทศไทย มีความมั่นคงอยู่มาได้จนถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์มีการรับกระแสวัฒนธรรมและ ค่านิยมจากต่างประเทศ ก่อให้เกิดวิกฤตต่อสถาบันทั้ง ๓ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาโดยมีปัจจัย สำคัญคือ ภัยภายใน และภัยภายนอก แนวทางการพัฒนาคณะสงฆ์เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเพื่อ

^{๓๑๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ธรรมสร วัดนาเกลือ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ๑ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาประพนธ์ กลุยา โฉม วัดชมโพธิ์นาราม อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ๕ ธันวาคม

ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ ได้แก่ ๑) บูรณาการการบริหารงานคณะสงฆ์ให้เป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย ประกอบด้วยการจัดตั้งกรรมการสงฆ์ การจัดทำแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในทุกระดับ และการจัดตั้งสำนักงานบริหารกิจการสงฆ์/กรรมการสงฆ์ในทุกจังหวัด ๒) การสนับสนุนงานบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วยการพัฒนาศักยภาพ และภาวะผู้นำพระสังฆาธิการ พัฒนาสถาบันผู้บริหารพระสังฆาธิการ และการพัฒนาเครือข่ายการทำงานของพระสังฆาธิการ ๓) การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ประกอบด้วยส่งเสริมและนำหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารในการพัฒนาองค์กร/กรรมการสงฆ์/กิจการคณะสงฆ์การพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และการพัฒนาระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เชื่อมโยงกับภาครัฐและภาคประชาชน^{๓๑๓}

๑๘) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน เริ่มต้นจากการกำหนดแนวทางที่จะปฏิบัติ ตั้งแต่การกำหนดพันธกิจ วิสัยทัศน์ แผนงาน โครงการ จนถึงกิจกรรม โดยหลักสำคัญที่สุดคือจากที่ได้กล่าวถึง ในหัวข้อที่ ๑ หลักการทำให้พุทธศาสนามั่นคง ได้กำหนดกรอบและแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจนครบถ้วนแล้ว เมื่อสามารถดำเนินการได้ตามที่กำหนดแล้ว หัวข้อที่ ๒ หลักการดำรงศีลธรรม จะตามมาจากการที่พุทธบริษัทได้ดำรงตนอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ทุกคนยึดมั่นอยู่ในกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม และหัวข้อที่ ๓ หลักการนำสังคมนตรีสุขอย่างยั่งยืนและเป็นผลที่ตามมาในท้ายที่สุด^{๓๑๔}

๑๙) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืนต้องใช้หลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่ประยุกต์การบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยใช้ปัจจัยในการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยหลักการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลของผู้บริหาร ขณะเดียวกันผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องสอดประสานการปฏิบัติไปในทางเดียวกัน คือต้องยึดถือในธรรมวินัย ยึดมั่นในกฎระเบียบแบบแผน และวิธีปฏิบัติที่ยึดศีลธรรมเป็นหลัก^{๓๑๕}

๒๐) นำสังคมนตรีอย่างยั่งยืน ต้องนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกนหลักให้พุทธบริษัทยึดถือ โดยต้องนำหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มาประยุกต์

^{๓๑๓} สัมภาษณ์ พระวิสิษฐ วิสุทโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชมโพชอาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๑๔} สัมภาษณ์ พระเทพกมล อริโย วัดชมโพชอาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุเทพ วัดชมโพชอาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

การบริหารจัดการปัจจัยที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากนั้นผู้บริหารต้องดำเนินการตามหลัก
 ธรรมาภิบาลเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อันจะนำมาซึ่งสังคมสันติสุขในท้ายที่สุดนั่นเอง^{๓๒๐}

๒๑) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืน ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการ
 เปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนาระบบการ
 บริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น ให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี
 สมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามา ขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ
 ภาคเอกชน และประชาชน ทั้งนี้ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์
 ตามหลัก ๖ ด้าน โดยใช้ปัจจัยในการบริหาร ๔ ด้าน มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด^{๓๒๑}

๒๒) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืนต้องดำเนินการเกี่ยวกับการทำให้พระพุทธศาสนา
 เกิดความมั่นคงก่อน โดยการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย
 กฎระเบียบ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง และผู้บริหารจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน
 และประชาชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะ
 การพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น เน้นรูปแบบการทำงานเป็นทีม^{๓๒๒}

๒๓) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืน ต้องเริ่มจากการที่ผู้ที่มีอำนาจในการบริหาร
 จัดการคณะสงฆ์ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติลงมาจนถึงผู้ปฏิบัติที่เป็นคนสุดท้าย แล้วจะต้องดำเนินการ
 ในทุกด้านพร้อมกันในลักษณะภาพรวม ตั้งแต่การบริหารจัดการปัจจัยองค์ประกอบของศาสนา
 ต้องดำเนินการด้วยความถูกต้อง ชัดเจน โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มาจนถึงการบริหารจัดการ
 คณะสงฆ์ตามหลัก ๖ ด้าน ผู้บริหารจัดการต้องมีธรรมาภิบาลในการดำเนินการ สังคมจะสงบสุข
 อย่างยั่งยืนได้จริง วัดได้จากความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในสังคมนั่นเอง^{๓๒๓}

๒๔) นำสังคมสันติอย่างยั่งยืน ต้องเน้นไปที่การพัฒนาโดยเฉพาะด้าน
 บุคลากรต้องเริ่มตั้งแต่การบริหารงานบุคคลที่มีความละเอียดและเป็นขั้นตอน ในการกลั่นกรองรับ
 บุคคลเข้ามาบวช โดยที่ในการอุปสมบทมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในการอุปสมบท และต้องรับ
 ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท และการ
 บริหารระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาที่จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เป็น

^{๓๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา ทองอินทร์ วัดชมโพชชาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๐ ธันวาคม
 ๒๕๖๒

^{๓๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์อนุโรจน์ จิตสีโล เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒
 ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๒๒} สัมภาษณ์ พระสมชาย จิตญาโณ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๒๓} พระใบฎีกาสมปอง กเวสโก วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

บุคคลที่มีคุณภาพ トラบิตที่บุคคลนั้นยังไม่บรรลุพระอรหันต์ ผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมในด้านพระธรรมวินัยต่อไป กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี^{๓๒๔}

๒๕) นำสังคัมสันติ (ยังยี่น) ที่สำคัญคือ “การบริหารจัดการตามกรอบการพัฒนาคณะสงฆ์” ทั้ง ๖ ด้านคือการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่การสาธารณูปการการศึกษา สงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ และการประสานร่วมกันกับหลัก “ปัญจบริหาร” อันจะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาประกอบด้วยความศรัทธาของ^{๓๒๕}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น ให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามา ขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ทั้งนี้ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ตามหลัก ๖ ด้าน โดยใช้ปัจจัยในการบริหาร ๔ ด้าน มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ แล้วตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน จนสามารถนำเสนอเป็นองค์ความรู้ใหม่ เรื่องรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ด้านรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน หัวข้อ ๑) กิจการคณะสงฆ์ (ยังยี่น) หัวข้อ ๒) ดำรงศีลธรรม และหัวข้อ ๓) นำสังคัมสันติสุขอย่างยั่งยืน ได้ดังนี้

๑. นำหลักคุณธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์

โดยประยุกต์การบริหารจัดการคณะสงฆ์เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนี้

๑) การปกครอง ได้แก่ การดูแลคุ้มครอง โดยเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครอง ต้องดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในปกครอง

^{๓๒๔} สัมภาษณ์ อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

^{๓๒๕} สัมภาษณ์ นายพรภิรมย์ ยอดบุญ วัดบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือ พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒) การศาสนศึกษา ได้แก่ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนก ธรรมบาลี แผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง การจัดพระภิกษุทำหน้าที่ เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจสอบธรรมเนียมบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบทางบาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นประธานจัดสอบธรรมเนียมบาลีสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียน การส่งเสริม การศึกษาพระปริยัติธรรมต่างๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชน ได้รับทราบ โดยดำเนินการในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อ ต่างๆ การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ การจัด กิจกรรมต่างๆ

๔) การสาธารณูปการ ได้แก่ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ภายในวัด เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และ สิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส การบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุ หรือสาธารณสมบัติของวัด การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและ ศาสนสมบัติของวัด

๕) การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝนอบรมแก่ประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคม ได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยการจัดการศึกษาเป็น โรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและ สังคม การสงเคราะห์เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน

๖) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนทั่วไป เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้โดย มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบการกุศล เกี่ยวกับเรื่อง เกิด แก่ เจ็บตาย การให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ ผู้ป่วย โรคเรื้อรังหรือผู้ป่วยยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่างๆ การ ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ

๒. สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นจากประชาชน

โดยการนำรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีมาประยุกต์ใช้กับปัจจัยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยแยกการดำเนินการใน ๔ หัวข้อ ดังนี้

๑) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่อยู่อาศัยในวัดหรือประชาชนชุมชนเดียวกันนั้น ผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการต้องดำเนินการแยกตามกลุ่ม ฝ่ายบรรพชิตดำเนินการตามพระธรรมวินัย ตามกฎ ระเบียบ หรือคำสั่งผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ฝ่ายฆราวาสดำเนินการตามรูปแบบการแนะนำ อบรมสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมอันดีงาม

๒) ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสมอในการบริหารจัดการงานวัดนั้นๆ จะละเลยเสียไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย ซึ่งจะต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่แต่งเติมให้เกิดความผิดเพี้ยน

๓) ศาสนสถาน ได้แก่ ศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่ วัด และทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์ ต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการให้คงอยู่ มีการดูแลบำรุงรักษา และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระพุทธศาสนา

๔) ศาสนพิธี ได้แก่ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับสังคมทั่วไป เพราะมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการเป็นอย่างมาก นอกจากต้องจัดการงานพิธีให้มีและต่อเนื่องแล้ว ต้องคำนึงถึงความเจริญทางด้านวัตถุที่มีเข้ามา ทั้งนี้ต้องดำรงความเป็นศาสนพิธีที่เป็นหลักพุทธศาสนาแท้ๆ ไว้ด้วย

๓. พัฒนาองค์ความรู้พระสังฆาธิการให้รอบรู้ทุกด้าน

โดยการพัฒนาความรู้ความสามารถพระสังฆาธิการที่มีอำนาจในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านก่อน ด้วยการดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง ต้องมีการพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครองโดยกำหนดให้มีองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อจะพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครองโดยตรง ควรยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง

๒) ด้านการศึกษา ให้พระสังฆาธิการในด้านการศึกษาคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย มีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น ให้รู้เท่าทันทางโลก

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้พระสังฆาธิการมุ่งเน้นการสงเคราะห์ประชาชนในด้านการศึกษา ให้ประชาชนได้รับการศึกษาทางพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติ เพิ่มการอบรม

ทักษะด้านการจัดการเรียนการสอนแก่พระภิกษุ รวมถึงการจัดอุทยานการศึกษาภายในวัด และการอำนวยความสะดวกให้สถานศึกษามาจัดกิจกรรมภายในวัด

๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้พระสังฆาธิการมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบันมีความพร้อมทั้งในการพูด เทศน์ การบรรยาย การเขียน และพิมพ์ และแต่งตำราทางวรรณคดี วรรณกรรม ตำราวิชาการ มีการเผยแผ่เชิงรุกผ่านสื่อต่างๆ เช่น วารสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

๕) ด้านสาธารณูปการ ให้พระสังฆาธิการมีความรู้และรับทราบการสาธารณูปการ ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เน้นด้านคุณภาพมากกว่าปริมาณ ไม่ให้มีการก่อสร้างวัดเกินความจำเป็น ควรพิจารณาสร้างแต่สิ่งจำเป็นและเหมาะสมกับการใช้สอย คำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับว่าคุ้มค่าหรือไม่

๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ควรจะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนรอบข้าง กับสังคมภายนอก ควรจะรู้เรื่องความเดือดร้อนของญาติโยมให้ทั่วถึง โดยจัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา หรืออาจจะประชุมหารือกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ควรจัดให้มีการฝึกอบรมพัฒนา แนะนำอาชีพให้เหมาะสมกับคนทุกคนในชุมชน

๔. พัฒนารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์และตรวจสอบคณะสงฆ์ให้ทันสมัยมีประสิทธิภาพ

โดยการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ทันสมัยมีประสิทธิภาพ ทันกับ ความเปลี่ยนแปลงของโลก

๑) พัฒนาการด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้แก่ การบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารจัดการ ไปพร้อมกับความเจริญ ส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ผู้ที่บริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วย จริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม เป็นการดำเนินการอย่างเป็นระบบตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น

๒) สร้างหลักระเบียบ กติกา ที่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย ได้แก่ การส่งเสริม สนับสนุนและอุปถัมภ์บำรุงศาสนาบุคคลที่ปฏิบัติถูกต้อง ปกป้องคุ้มครองเมื่อเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือเกิดความไม่ปลอดภัย ร่วมมือกันในการสรรหาศาสนทายาท และส่งเสริมพัฒนาให้มีสมรรถภาพสูงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนสถาน โดยการกำหนดหลักเกณฑ์การสร้างวัดและตั้งวัดให้เหมาะสม กระจายอำนาจการดูแลรักษาวัดให้กับชุมชนในพื้นที่

และมีส่วนร่วมสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนาวัตถุ โดยการปกป้องไม่ให้ใครมาดูหมิ่นเหยียดหยามและทำลาย การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนาพิธี โดยการศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้รู้ซึ่งถึงคุณค่าความสำคัญ ประพฤติปฏิบัติตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษ ได้เคยปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมา

๕. ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามพันธกิจคณะสงฆ์

การจัดการเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด ต้องดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐-๒๕๖๔ “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ” ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง ได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาด้วยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่างๆ ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผล การพัฒนาระบบบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย การพัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ การเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล

๒) ด้านศาสนศึกษา ได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาด้วยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรม ธรรมศึกษา บาลีศึกษา เพิ่มศักยภาพทางปัญญาแก่ศาสนทายาท ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายตามหลัก “บ ว ร” พัฒนาระบบธรรมาภิบาล ระบบสารสนเทศ พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ

๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาด้วยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้วยการสนับสนุนทุนการศึกษาและทรัพยากรทางการศึกษา เพิ่มศักยภาพทางปัญญา โดยการขยายโอกาสทางการศึกษาพระพุทธศาสนาแก่คนด้อย ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการ พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน ระบบสารสนเทศที่ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย

๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง เพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล การเผยแผ่เชิงรุก พัฒนารูปแบบรายการเชิงพุทธผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์ทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย

๕) ด้านสาธารณูปการ ได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาในโครงการวัดเสริมสร้างความสุข ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยอาศัยความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธด้วยการเพิ่มขีดความสามารถศาสนบุคคล

๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนาโดยการปลูกฝังศรัทธาให้เข้มแข็งผ่านกิจกรรมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ผู้ได้รับความเดือดร้อนไร้ที่พึ่ง ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายในด้วยการพัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล เสริมสร้างความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง

๖. พัฒนาพุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก

มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๑) สร้างนโยบาย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งให้มีความรักและหวงแหนในพุทธมณฑลเพิ่มศักยภาพทางปัญญาแก่ศาสนบุคคล ด้วยการพัฒนาจิตเจริญปัญญา

๒) ยกระดับกระบวนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ภายในโดยอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลพัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย

๓) พัฒนาผู้องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิง นโยบายกิจการคณะสงฆ์ ด้วยการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาโดยการจัดทำแหล่งความรู้และสารสนเทศของพุทธมณฑลศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก

๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการคณะสงฆ์ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ

๔.๓ สรุปองค์ความรู้ภาพรวมการวิจัย

รูปแบบและ กระบวนการพัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน อย่างยั่งยืน	รูปแบบปัจจัยสนับสนุนและ กระบวนการพัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน อย่างยั่งยืน	เสนอแนะรูปแบบและ กระบวนการพัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน อย่างยั่งยืน
กำหนดตามกรอบบทบาทของ พระสงฆ์ที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ (มาตรา ๑๕ ตรี) ๖) ด้านคือ ทำความเข้าใจ กิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์	กระบวนการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านปัจจัยสนับสนุน ๔ ด้าน ๑) งบประมาณ ๒) วัสดุคิปป ๓) วัสดุอุปกรณ์ ๔) บุคลากร	เสนอแนะการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ๑) บริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ๒) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) ๓) นำสังคมสันติ (ยั่งยืน)
ผลการนำเสนอรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๑) นำคุณธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ๒) สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นจากประชาชน ๓) พัฒนาองค์ความรู้พระสังฆาธิการให้รอบรู้ทุกด้าน ๔) พัฒนารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์และตรวจสอบคณะสงฆ์ให้ทันสมัยมีประสิทธิภาพ ๕) ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามพันธกิจคณะสงฆ์ ๖) พัฒนาพุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก		

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๓. เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ความคิดเห็นของระดับสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด จำนวน ๕ รูป ระดับเจ้าอาวาส ๔ รูป ลูกวัด ๘ รูป ประชาชน ๘ คน รวม ๒๕ รูป/คน ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยผู้วิจัยมุ่ง ประเด็นการสัมภาษณ์ที่จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ดังนี้ คือ การเคารพกฎ กติกา ระเบียบ แบบแผนและกฎหมายต่าง ๆ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ความคิดเห็นของ ระดับ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด และวัด/ประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ต่างๆ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัยพบว่า

๑) การปกครอง การปกครองเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารกลไกของสังฆม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ซึ่งมีความหมายอยู่ทั่วไป คือ การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์ ให้สมาชิกได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ส่วนการปกครองคณะสงฆ์นั้นจะมุ่งเน้นการปกครองของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงดัดแปลงมาจากการ

ปกครองอาณาจักรในสมัยนั้น โดยมุ่งเน้นให้ธรรมเป็นใหญ่กว่าตัวบุคคล เรียกอีกอย่างว่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตย จึงทำให้การปกครองสงฆ์ยึดปฏิบัติรูปแบบถือเอาพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ตลอดมา

๒) **ด้านการศึกษา** การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถร คือควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา และในระเบียบการบริหารปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

๓) **ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ เพื่อปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรม และประพฤติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้ประชาชนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ รวมทั้งการเทศน์หรือปาฐกถาธรรม นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์มีการจัดพิธีสงฆ์ น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

๔) **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** การศาสนศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันอื่นหรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ด้วยทุนและปัจจัยต่างๆ และยังเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๕) **ด้านการสาธารณสงเคราะห์** การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกครั้งหนึ่งด้วย ความสำคัญของการสาธารณสงเคราะห์นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๖) **ด้านสาธารณูปการ** การสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นตัวหลักของคณะสงฆ์ ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เป็นภารกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนา วัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส

๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัยพบว่า

ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มี ๔ ด้าน

๑) **งบประมาณ** ปัจจัยสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ด้านงบประมาณ งบประมาณมี ๓ รูปแบบคือ ๑) งบประมาณแผ่นดิน ๒) งบประมาณจากเอกชน องค์กรเพื่อการกุศล ๓) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน รูปแบบการเบิกจ่ายงบประมาณจะต้องเบิกจ่ายตามระเบียบของการเบิกจ่ายตามแบบราชการ มีการตรวจสอบจากภาครัฐ และเงินที่ได้มาทุกรูปแบบคณะสงฆ์ผู้บริหารจะต้องชี้แจงด้วยความโปร่งใส เพื่อความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสของบุคคลที่เกี่ยวข้องและทั่วไป

๒) **วัดถุดิถี** ปัจจัยสนับสนุนด้านวัดถุดิถี พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลการเปรียญ รูปหล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงทาน ได้มาจากการดำเนินการเอง จากคณะสงฆ์เอง หรือจากภาครัฐ ภาคเอกชนจัดหา จัดสร้างให้ มีการรักษาซ่อมแซมบำรุง การปรับปรุง การซ่อมแซมบำรุงในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม การนำวัดถุดิถีมาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการใช้สถานที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุนโยบายกิจการคณะสงฆ์

๓) **วัสดุอุปกรณ์** ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านวัสดุอุปกรณ์ของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ส่วนมากจะมีการนำวัสดุอุปกรณ์มาใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ มีการรักษาการซ่อมบำรุงการปรับปรุง มีการบำรุงดูแลรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ มีการอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรในวัดใช้พาหนะเดินทางเพื่อกิจการคณะสงฆ์

๔) **บุคลากร** ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านบุคลากรประกอบด้วย พระซึ่งเป็นเจ้าอาวาส ถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในคณะสงฆ์ จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้างอาสาสมัครของคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นเรื่องของกิจการภายในคณะสงฆ์ แต่ละวัด จะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล เป็นศูนย์กลาง มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ในฐานะเป็นองค์กรเหมือนผู้บริหารเจ้าของบริษัท บางวัด จะมีการตั้งกรรมการวัด มีการตั้งมูลนิธิ ตั้งหน่วยงานอะไรภายในคณะสงฆ์ คืออำนาจเจ้าอาวาสสามารถทำได้ ส่วนพนักงาน การจ้างขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสว่าต้องการมีไวยาวัจกรหรือไม่ตามความจำเป็น

๓. เพื่อเสนอแนะรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัยพบว่า

๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการ คือ การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในคณะสงฆ์เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขสอดคล้องกับระบบการพัฒนา กิจการคณะสงฆ์ ที่เอื้อต่อการเผยแผ่สนธิธรรมแก่ชุมชน

๒) ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) เจ้าอาวาสมีการจัดการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กร สะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยเป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงาม มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นมีความสำคัญมาก ที่จะทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา การกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามัคคี และทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ง่าย จะทำให้มีการดำรงอยู่ของศีลธรรม

๓) นำสังคมสันติอย่าง (ยั่งยืน) ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น ให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามา ขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ทั้งนี้ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์ตามหลัก ๖ ด้าน โดยใช้ปัจจัยในการบริหาร ๔ ด้าน มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๑

เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พบว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยนต์ น้อยสงวน ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ใน

จังหวัดศรีสะเกษ ผลจากการวิจัยพบว่า องค์กรพระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือใน การปฏิบัติและปกครองคณะสงฆ์ โดยการวางหลักการมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กรไว้ การคัดเลือก และการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย ๓ ประการ กล่าวคือ (๑) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด (๒) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนคณะสงฆ์ โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ กำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ (๓) หลักพระธรรมวินัยร่วมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษา^๑

และผลงานวิจัยของ สุวัฒน์ รักขันโท ได้ทำวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของพระสังฆาธิการ ประกอบด้วย องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑. การมีวิสัยทัศน์ ๒. การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๓. การวิเคราะห์สถานการณ์และการคาดการณ์อนาคต ๔. การจัดสรรและการรู้จักใช้สอยทรัพยากร ๕. การควบคุมและการประเมินผลรูปแบบ หรือแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ๓ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านงาน ๒. ด้านภาวะผู้นำ ๓. ด้านส่วนตัว และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ๔ วิธีการ ได้แก่ ๑. การศึกษา ๒. การสัมมนา ๓. การฝึกอบรม ๔. การดูงาน^๒

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๒

เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่ามีผลสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหากัณฑ์วาล ธีรธมฺโม (ศรชัย) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบันมีจุดแข็ง คือ มีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรมและอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายใน

^๑ สุรินทร์ น้อยสงวน รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บทคัดย่อ

^๒ สุวัฒน์ รักขันโท รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๒๕๕๘ บทคัดย่อ

สำนักเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรม หลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ สอนจุดอ่อน คือ บางสำนักอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรม จำนวนมากได้ อาคารที่พักมีสภาพเก่าทรุดโทรม เครื่องอำนวยความสะดวกมีไม่เพียงพอ เจ้าสำนัก บางแห่งขาดวิสัยทัศน์ ในการปรับปรุงสถานที่ ขาดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ พระวิทยากร ขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ขาดการประสานความร่วมมือเรื่องวิทยากรกับสำนัก ปฏิบัติธรรมอื่น ด้านปัญหาอุปสรรค คือ มีสัตว์รบกวนมาก เช่น นกพิราบ สุนัข แมว ไก่ เป็นต้น”

และผลวิจัยของ พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ ฐิตวฑฺฒโก) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาส่วนมากเป็นหลักแห่งการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาทุนมนุษย์ให้พ้นจากบ่วงทุกข์ พระพุทธองค์ทรงได้ให้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกรอบให้เกิดการแก้ไขปัญหายั่งยืน ระบบ ๔ ขณะที่วิธีการหรือแนวทางนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมีองค์ ๘ มาเป็นเครื่องชี้นำทาง ทั้งนี้ มรรคมีองค์ ๘ นั้น พระพุทธองค์ยังทรงย่อลงให้เหลือเพียง ๓ ส่วนสำคัญที่จะสนับสนุนเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งก็คือ “หลักไตรสิกขา” หรือที่หลักที่ว่าด้วยแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ เรียกว่า “ศีล” การหมั่นทำจิตใจให้เกิดความใสบริสุทธิ์ สะอาด สงบนิ่งได้ด้วยแนวทางแห่ง “สมาธิ” และสุดท้ายคือ การเข้าถึงองค์ความรู้ที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาที่เรียกว่า “ปัญญา”

การอภิปรายผลวัตถุประสงค์ ๓

เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรชัย ธรรมครบุรี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การให้การศึกษา โรงเรียนได้มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา บูรณาการการเรียนรู้อันบูรณาการทุกสาระวิชา มีระบบการประกันคุณภาพภายใน ๒) การฝึกอบรม โรงเรียน

^๓ พระมหากังวาล ธีรธมฺโม (สรชัย), “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๒-๑๘๖.

^๔ พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ กิตวฑฺฒโก), “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔-๒๖.

ได้ส่งเสริมกิจกรรมทักษะวิชาการ การประกวดโครงการ จัดการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ๓) การพัฒนา โรงเรียนได้สนับสนุน พัฒนากิจกรรมต่างๆ มีการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ศิล โรงเรียนได้ให้การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมระเบียบวินัย และงานทั้ง ๔ ฝ่าย ถูกกำกับด้วย ระเบียบทางราชการและจรรยาบรรณวิชาชีพครู ๒) สมานธิ โรงเรียนตระหนักในการพัฒนาการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระ มีการส่งเสริมทักษะวิชาการ ส่งเสริมการรักการอ่าน ๓) ปัญญา โรงเรียนได้ ดำเนินการพัฒนาข้อมูลระบบสารสนเทศ พัฒนาการ และบุคลากรทางการศึกษา มี Best Practice ของ โรงเรียนและพัฒนาแหล่งเรียนรู้^๕

และผลวิจัยของ พระมหาศรณชัย มหาปญฺโญ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจการกิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการ ในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่ ได้แก่ มีการพัฒนาให้พระสังฆาธิการมีความก้าวหน้าใน การเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบันมีความพร้อมทั้งในการพูด การเทศน์ การบรรยาย การเขียนและพิมพ์ ตำราทางพระพุทธศาสนาและแต่งตำราทางวรรณคดี วรรณกรรม ตำราวิชาการ รวมถึงมีการมุ่งเน้น ให้ประชาชนมีการปฏิบัติธรรมที่ถือว่าเป็นการสั่งสอนในภาคทฤษฎี และปฏิบัติที่ควบคู่กันไป จึงควรมีแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว ในการฝึกอบรมผู้นำสงฆ์ทั้งภาค ทฤษฎีและปฏิบัติด้วยการจัดให้มีการรับฟังนโยบาย หลักการเผยแผ่ และฝึกการพูด การเทศน์ การ บรรยาย และการผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะได้ทำงานการเผยแผ่ เจริญรุ่งเรืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมบรรพชิต เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจใน หลักการบรรยายเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นนักเทศน์ที่ดี

^๕ ฉัตรชัย ธรรมครบุรี, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัล พระ ราชทาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖๔.

^๖ พระมหาศรณชัย มหาปญฺโญ, “การพัฒนากิจการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุค โลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๕.

๑.๒ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรหาสื่อ และวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องเทคโนโลยีต่างๆ กับพระนักเทศน์ ใช้เป็นสื่อประกอบการบรรยายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายในการฟังธรรมของประชาชน

๑.๓ เจ้าอาวาสควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์เพื่อตรวจสอบรายรับรายจ่ายของวัด

๑.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีหลักสูตรการสร้างภาวะผู้นำหรือการเป็นผู้นำชุมชนให้กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เพื่อเป็นผู้นำทางด้านจิตใจและการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ

๑.๕ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการให้บริหารและการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส

๑.๖ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้งศูนย์ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด และปัญหาเด็กยากจน เป็นต้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ การศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ในครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบเชิงคุณภาพ ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาแบบเชิงปริมาณ หรือเชิงผสม

๒.๒ ควรศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค

๒.๓ ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. หนังสือ

ภาษาไทย

วิ.ม. (ไทย) ๔ /๓๒/๔๐.

กรมการศาสนา. ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๕.

_____ . คู่มือการบริหารจัดการวัด ฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

โกวิท พวงงาม. ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา ความหมาย เครื่องชี้วัด แนวความคิดทฤษฎีและ
แนวทางยุทธศาสตร์. เอกสารประกอบการสอนวิชายุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนา
ชุมชน. กรุงเทพฯ : สาขาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒, (อัครำเนา).

คณาจารย์มหาวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

คะเนิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.
กรุงเทพมหานคร: พรึกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

จันทรานี สงวนนาม. การสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. ม.ท.ป, ๒๕๓๖.

ชนิตา รักษ์พลเมือง. การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๒.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๒๖.

เชิดชาย เหล่าหล้า. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๒๐.

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ,
๒๕๒๗.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. การพัฒนาชนบท : เน้นหนักการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็น
พื้นฐาน. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

ดิน ปรัชญพฤทธิ. ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ทิตยา สุวรรณะชญ. **พัฒนาสังคมขอบเขตและแนวความคิด**. กรุงเทพมหานคร: วารสาร พัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๒๒.

นพพงษ์ บุญจิตราดุล. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาบริหารการศึกษาคณะครูศาสตร์, ๒๕๒๑.

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**. รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา, ๒๕๔๕.

ปรกรณ์ ปริยากรณ์. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา**. เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

ประทาน คงฤทธิ์ศึกษกร. **สุขภาพิบาลในฐานะปกครองตนเอง**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๕.

ประสาท หลักศิลา. **ชุมชนชุมชน**. กรุงเทพฯ : สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ และคณะ. **วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย : วิถีใหม่แห่งการพัฒนา**. จัดพิมพ์โดยมูลนิธิศรชนามัน.

พชญ์ สมพอง. **สังคมชาวบ้านนา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒.

พรรณ ช. จนจิต. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญ โณ). **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม). **สารภาค ๑๕**. กาญจนบุรี: ธรรมเมธี, ๒๕๔๘.

พระประภา กิจโกศล. **บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเมือง จังหวัดนครราชสีมา**. รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระมหาบัว ปิยวัฒน์. **การจัดระเบียบสังคมวัด**. นนทบุรี: รุ่งโรจน์การพิมพ์, ๒๕๔๕.

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต. **บันทึกการสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๓.

พระราชรัตนมุนี (ชยวัฒน์ ปญญาสิริ). การจัฒสาธาณูปการและสาธาณะสงเคราะห์ของวัด.

กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

พระราชวรมุนี ประยูร ปยุตโต. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

พะยอม วงศ์สารศรี. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๒.

พุทธทาสภิกขุ. การสังคมนาสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่. นนทบุรี: พิมพ์ดี, ๒๕๓๗.

_____. วิสาขบูชา เล่มที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕.

ไพบูลย์ เสียงก้อง. "หลักการบริหารวัด" วัดพัฒนา ๔๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา,

๒๕๔๔.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว. ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: พิศการพิมพ์, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การจัดการเชิงกลยุทธ์ และการจัดการเพื่อสร้างสมรรถนะ.

นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๔.

มัลลิกา ต้นสอน. การจัดการยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ทจำกัด, ๒๕๔๔.

รัชนิกร เศรษฐฐิติ. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

๒๕๒๒.

รัฐจวน อินทรกำแหง. สอนไม่กัทำไม ทำไมสอนไม่กัภาคสอง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

๒๕๓๗.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การพัฒนาชุมชนประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

_____. การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส

ญี่ปุ่น และไทย. กรุงเทพมหานคร: โพรเพซ, ๒๕๔๕.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ , ๒๕๓๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๕.

สานิตย์ บุญชู. การพัฒนาชุมชน : ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วัดพัฒนา ๔๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน

พระพุทธศาสนา, ๒๖๔๖.

สิริภพ เหล่าลาภะ. พุทธศาสตร์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕.

สุทธิพงษ์ ต้นตยาพิศาลสุทธิ. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อม

ด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์กรมศาสนา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

สุธี สุทธิสมบูรณ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖.
 เสถียร เขยประทับ. **การสื่อสารและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
 เสาวคนธ์ สุดสวาท. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
 ๒๕๒๔.
 อนันท์ วิริยะพินิจ. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย**.
 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ภาษาอังกฤษ

Lawrence A. Appley. **Formula for Success : A Core Concept of Management**. New York:
 AMACOM, A Division of American Management Association, 1974.
 Loomis , Charles and T. A. Beegle. Rural Sociology. **The Strategy of change**. New York :
 Prentice Hall, 1957.
 Warran , Roland. **The Community in America**. Chicago : Rand McNally, 1963.

๒. วิทยานิพนธ์

จารุวรรณ ประทุมศรี. “การพัฒนารูปแบบการเพิ่มคุณภาพการจัดการศึกษาสำหรับสาขาวิชาการ
 บริหารการศึกษา ระดับปริญญาโทบัณฑิต ในมหาวิทยาลัยของรัฐ”. **วิทยานิพนธ์
 ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.
 นัทรชัย ธรรมครบุรี. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัล
 พระ ราชนาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๑๖๔.
 นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”. **สารนิพนธ์พุทธ
 ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๕๖, หน้า ๒.
 ประกิต บุญมี และคณะ. “รายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์
 ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร”. **รายงานการวิจัย สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์**,
 ๒๕๕๕, บทคัดย่อ.
 พระครูชินวราวุฒิตร (สิงห์ ชินวโร). “การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของพระ
 สังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕”. **วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญา**

พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ จิตฺตวฑฺฒโก). “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๒๔-๒๖.*

พระครูใบฎีกา สุรพล อา โภ (แย้มชุ่ม). “การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ ตามกระบวนการทัศน์วิถีพุทธวิทยานิพนธ์”. *หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช, ๒๕๕๗. (บทคัดย่อ).*

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบินสุเมธ). “รูปแบบการพัฒนากองการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค๒”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.*

พระครูศรีรัตนธรรมนิเทศ (ปกานนท์ พิลาพันธ์). “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทยอังกฤษ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. หน้า ๑๘๖.*

พระครูสันติธรรมมาภิจิต (บุญชัยสนธิโกโร). “การพัฒนา รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค๑๕”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.*

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้งสุรมุโม). “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.*

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์โชติคุณโร). “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.*

พระมหาแก้ววาล ชีรชมุโม (สรชัย). “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๑๘๒-๑๘๖.*

พระมหาศรณชัย มหาปุลฺโย (การะเวก). “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาศรณชัย มหาปุลฺโย. “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. หน้า ๖๕.

สุริยนต์ น้อยสงวน. “รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ”. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐. บทคัดย่อ.

สุวัฒน์ รักขันโท. “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ”. วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๕. บทคัดย่อ

๓. วารสาร

กนกพร ฉิมพลี. “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดนครราชสีมา”. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑. (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๕).

พรชัย พันธุ์ธาดาพร. “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ก้าวสู่ทศวรรษที่ ๒ : บูรณาการงานวิจัย ใช้องค์ความรู้ สู่วิชาการที่ยั่งยืน, วิทยาลัยนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. (๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๕): หน้า ๖๑๒.

ศุภวัฒน์ ปภัสสร. “ความเข้มแข็งและศักยภาพขององค์กรชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี”. วารสารการบริหารท้องถิ่น, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑. (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๘).

ปราณี จันทร์ส่งและคณะ. “นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง”. วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑. (กันยายน ๒๕๕๘–กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙).

คุณท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน. “การเสริมสร้างศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอกะเหรี่ยง” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจ สร้างสรรค์: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, ๑(๒): ๒๐๓-๒๑๔ (๒๕๕๘).

แสนกิริติ นวนันท์ และวรวุฒิโรมรัตน์พันธ์. “ความเข้มแข็งของสวัสดิการชุมชนบนอัตลักษณ์ความเป็น
เงินกรณีศึกษาชุมชนโป้เบ้”. วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒.
(มีนาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘).

นงเยาว์ อุทุมพร. “การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักเศรษฐกิจ
พอเพียงในชุมชนเขตรชนบุรี”. วารสารวิจัยราชภัฏธนบุรี รัชใช้สังคม, ปีที่ ๑ ฉบับ
ที่ ๑. (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๕๘).

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

**Design and development of Sangha Administration to develop the quality
of life of the community is still standing.**

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนฺติพโล (รอดทะยอย)^๑

พระมหากุณวินนิต์เสฏฐเมธี (เดชจักรบดินทร์) ดร.^๒

บทคัดย่อ

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ครั้งนี้ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ๓. และเพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครอง การปกครองเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารกลไกของสังฆม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ด้านการศึกษา การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศาสนศึกษาสงเคราะห์ คือการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนช่วยเหลือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ด้านสาธารณูปการ การลงมือปฏิบัติงานซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นตัวหลักของคณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือเจ้าอาวาส

ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔ ด้าน ๑) งบประมาณ งบประมาณมี ๓ รูปแบบคือ (๑) งบประมาณแผ่นดิน (๒) งบประมาณจากเอกชน องค์กรเพื่อการกุศล (๓) งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน ๒) วัตถุดิบ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ รูปหล่อองค์

^๑ หัวหน้าโครงการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ ผู้ร่วมวิจัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อดีตเจ้าอาวาส หอมน้ำห้องสุขา โรงทาน วัดคูุปกรณ ๓) **วัดคูุปกรณ** ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ๔) **บุคลากร** เจ้าอาวาส ถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในคณะสงฆ์ จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้างอาสาสมัครของคณะสงฆ์

เสนอแนะรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ๓ ด้าน ๑) **การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน)** การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการ คือ การจัดการงาน เงิน คน วัตถุคิปป แผนงาน ๒) **ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน)** เจ้าอาวาสมีภารกิจการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กรสะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ๓) **นำสังคมนตรี (ยั่งยืน)** ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น

คำสำคัญ : รูปแบบ, กระบวนการพัฒนา, บริหารกิจการคณะสงฆ์,

Abstract

The objectives of this research are 1. To study the styles and the development process of the administration of the Sangha affairs to improve the quality of life of the community with genes 2. To study the supporting factors, the forms and the development processes of the management of the Sangha affairs In order to improve the quality of life of the community such as genes 3. and to propose a model for the administrative development of the Sangha affairs for the improvement of the quality of life of CH People like genes

The findings can be summarized as follows

The state of the administration of the Sangha administration, the governing body is essential in the administration of social mechanisms. In order for members to live happily together in education, education, teaching, the discipline of Buddhism and the householder and householder Is one of the most important administrative affairs of the Sangha Buddhism propagation Propagation of Buddhism, teachings Regarded as a direct duty of monks Education Religious education is a provision of education to help or support. Public welfare Actions to help the material society in various ways That is not against the discipline Facilities The operation, which has different practices according to the nature of the construction and reconstruction. Is the main body of the Sangha, the direct abbot.

The factors supporting the administration of monastic affairs in 4 aspects: 1) Budget There are 3 types of budgets: 1. National Budget 2. Private Budget Charitable organizations 3. Budget from human donations 2) Raw materials of the temple, the temple, the sermon hall The statue of the former abbot Toilets, toilets, cafeterias, equipment 3) Materials, equipment, vehicles, audio equipment, public relations signs 4) Abbot personnel are considered the highest governing authority in the clergy. There will be a assistant, staff, employees, volunteers of the clergy

Suggest a model for the development process of the Sangha affairs administration for good quality of life development of communities Administration of Sangha Activities (Sustainable) 3) Sustainable Aspects 1) Administration of Sangha Activities (Sustainable) 6 administration of Sangha Activities for Governing, Religious Affairs, Education, Public Utilities Distribution The education and welfare services are adapted to the factors used in business administration, namely work management, money, people, raw materials, plans. 2) To maintain morality

(sustainability). The abbot's duty is to govern. The missionary Religious studies Education Facilities And public welfare. 3) Bring a peaceful society (sustainable). The Sangha administrators should consider the changes of the organization according to the highly globalized world. Should improve and develop modern management systems To accommodate more changes.

Keywords: model, development process, administration of monk affairs,

1. บทนำ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชกำหนด แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พ.ศ. ๒๕๔๗ พระราชกฤษฎีกา แก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕

ซึ่งได้กล่าวว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่ เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๒๔ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่ที่ทำงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณะสงเคราะห์ ถ้าตัดข้อ ๑ และ ๖ ออกไปที่เหลืออีก ๔ ข้อ ก็คืองานในความรับผิดชอบของสังฆมนตรีแห่งองค์การทั้งสี่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๒๔ นั่นเอง^๓

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ประชาชนพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างต่อเนื่องบทบาทเด่นๆ หลายอย่าง ก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากผู้แสดงจากวัดไปเป็นหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนการศึกษาเล่าเรียนก็ไปอยู่ตามโรงเรียน พระสังฆาธิการ การส่วนใหญ่กำลังสับสนลังเลใจกับบทบาทของตนเองว่าจะต้องทำอะไรไม่มีจุดยืนที่แน่นอนจึงกลายเป็นปัญหาอยู่ในสังคมปัจจุบันเพราะ โดยเหตุนี้เองพระสังฆาธิการจึงควรจะกลับมาทบทวนบทบาทของตนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ยกเลิกพระราชบัญญัติพระสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๒๔ กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ ให้มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย และพระธรรมวินัย ดูแลคณะสงฆ์ในขอบเขตหน้าที่ของตนตามที่ระบุขอบเขตหน้าที่ควรรับผิดชอบตามความมาตรา ๑๕ ตรี^๔

^๓ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว, การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน, (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://budsakaeo.org/dub_admin.htm (๒๘ ก.ย. ๒๕๖๑).

^๔ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการพระธรรมวินัย การ, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๕).

จากภารกิจ ๖ ประการนี้ พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทอันอำนาจหน้าที่ที่มีความสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปตามวัตถุประสงค์ของพระสังฆาธิการที่ได้รับมอบหมายให้เสนองานตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดกับ จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศใต้ ติดกับ อำเภอ บ้านโพธิ์ และอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ทิศตะวันตก ติดกับ เขตลาดกระบังและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ภาคตะวันออกความหลากหลายทางด้านชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม อีกทั้ง จังหวัดฉะเชิงเทรายังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคตะวันออก มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงทำให้ฉะเชิงเทรามีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการในแต่ละจังหวัดจึงมีบทบาทสำคัญในการจะปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ของตน โดยให้ครอบคลุมภารกิจทั้ง ๖ ด้าน แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการใน อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าคณะจังหวัด ต้องรับผิดชอบในการกิจการคณะสงฆ์ทั้งหลายในพื้นที่เพียงรูปเดียว โดยเห็นได้จากการที่การไม่มีคณะทำงาน หรือองค์กรมารับรองเพื่อสนับสนุนงาน ไม่มีองค์กรมาตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสมีอำนาจสูงสุดในการปกครองวัดของตนแต่เพียงผู้เดียว การรวมศูนย์อำนาจเช่นนี้ เกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๕^๕

ดังนั้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จะต้องมี “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน”ในการให้สอดคล้องกับการบริบทของสังคมต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรที่จะทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการ พัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน” ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา อันจะก่อเกิดเป็นประโยชน์แก่การของพระสังฆาธิการปัจจุบันให้ประสิทธิภาพและทันการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกต่อไป

^๕ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๓. เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีทวิภาคการแบบผสมผสาน ดังนี้

(๑) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ

(๒) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

ในมิติต่างๆ ทั้งนี้เน้นการนำผลการศึกษา วิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

(๓) สรุปผลอภิปรายผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๔. อภิปรายผล

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์พบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยนต์ น้อยสงวน ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ ผลจากการวิจัยพบว่า องค์การพระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือใน การปฏิบัติและปกครองคณะสงฆ์ โดยการวางหลักการ

มอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กรไว้ การคัดเลือก และการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย ๓ ประการ กล่าวคือ (๑) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด (๒) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนคณะสงฆ์ โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ กำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ (๓) หลักพระธรรมวินัยร่วมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษา^๖

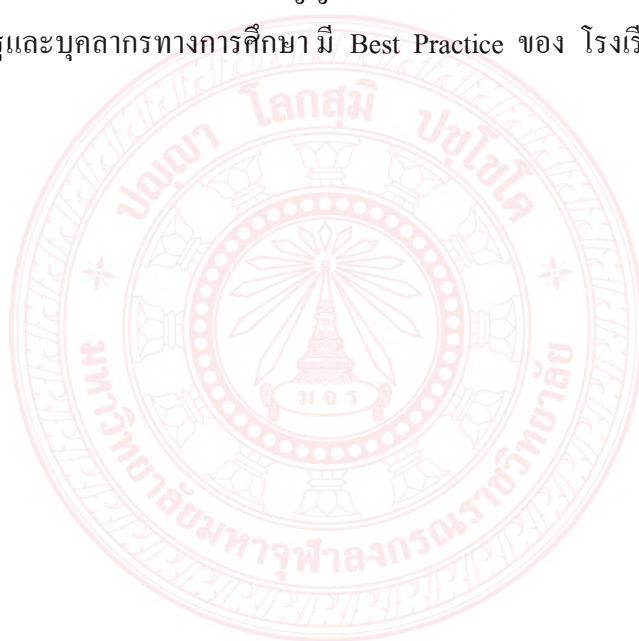
การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๒ เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่างานวิจัยมีความสอดคล้องของ พระมหากังวาล ธีรธมฺโม (สรชัย) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบันมีจุดแข็ง คือ มีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรมและอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในสำนัก เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ ส่วนจุดอ่อน คือ บางสำนักอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมากได้ อาคารที่พักมีสภาพเก่าทรุดโทรม เครื่องอำนวยความสะดวกมีไม่เพียงพอ เจ้าสำนักบางแห่งขาดวิสัยทัศน์ในการปรับปรุงสถานที่ ขาดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ พระวิทยากรขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ขาดการประสานความร่วมมือเรื่องวิทยากรกับสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ด้านปัญหาอุปสรรค คือ มีสัตว์รบกวน มาก เช่น นกพิราบ สุนัข แมว ไก่ เป็นต้น”

การอภิปรายผลวัตถุประสงค์ ๓ เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรชัย ธรรมครบุรี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทาง พระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตาม แนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัล

^๖ สุริยนต์ น้อยสงวน รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บทคัดย่อ

^๗ พระมหากังวาล ธีรธมฺโม (สรชัย), “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๒-๑๘๖.

พระราชทาน มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การให้การศึกษา โรงเรียนได้มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา บูรณาการการเรียนรู้ออกไปทุกสาระวิชา มีระบบการประกันคุณภาพภายใน ๒) การฝึกอบรม โรงเรียนได้ส่งเสริมกิจกรรมทักษะวิชาการ การประกวดโครงงาน จัดการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ๓) การพัฒนา โรงเรียนได้สนับสนุน พัฒนากิจกรรมต่างๆ มีการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการ พัฒนาศักยภาพครูตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ศิล โรงเรียนได้ให้ การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมระเบียบวินัย และงานทั้ง ๔ ฝ่าย ถูกกำกับด้วย ระเบียบทางราชการและจรรยาบรรณวิชาชีพครู ๒) สมมติ โรงเรียนตระหนักในการพัฒนาการเรียน การสอนทุกกลุ่มสาระ มีการส่งเสริมทักษะวิชาการ ส่งเสริมการรักการอ่าน ๓) ปัญญา โรงเรียนได้ ดำเนินการพัฒนาข้อมูลระบบสารสนเทศ พัฒนาการครูและบุคลากรทางการศึกษา มี Best Practice ของ โรงเรียนและพัฒนาแหล่งเรียนรู้^๕

^๕ นัตรชัย ธรรมครบุรี, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัลพระราชทาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖๔.

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว. การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน. (ออนไลน์)

แหล่งที่มา : http://budsakaeo.org/dub_admin.htm

สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ **คู่มือพระสังฆาธิการแพระ**

วินยาธิการ(กรุงเทพมหานคร ๒๕๓๕)

กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา.**

(กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐)

สุริยนต์ น้อยสงวน รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ

วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๖๐

พระมหากังวาล ธีรธมฺโม (สรชัย), “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

ประจำ จังหวัด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ,**

(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗),

ฉัตรชัย ธรรมครบุรี, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนรางวัล

พระ ราชนาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย**

มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๗),.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

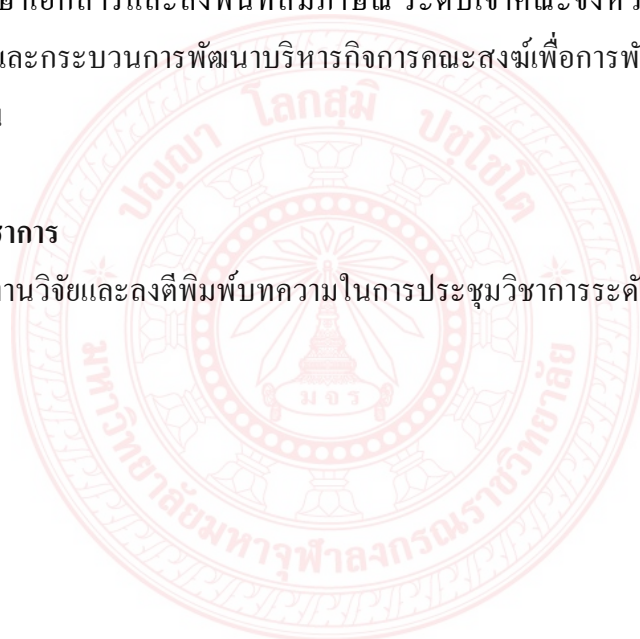
สามารถนำกระบวนการและผลการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาประชาธิปไตยตามหลักสูตรศาสนา สาขารัฐศาสตร์ เป็นต้น

๒. นำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลในพื้นที่ศึกษา

เป็นการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่สัมภาษณ์ ระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาส/ลูกวัด ชาวบ้าน ถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

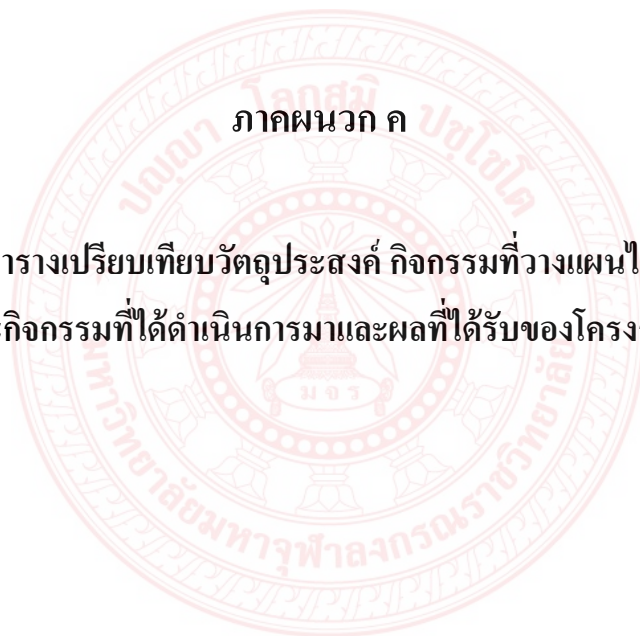
๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

นำเสนอผลงานวิจัยและลงตีพิมพ์บทความในการประชุมวิชาการระดับชาติ อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

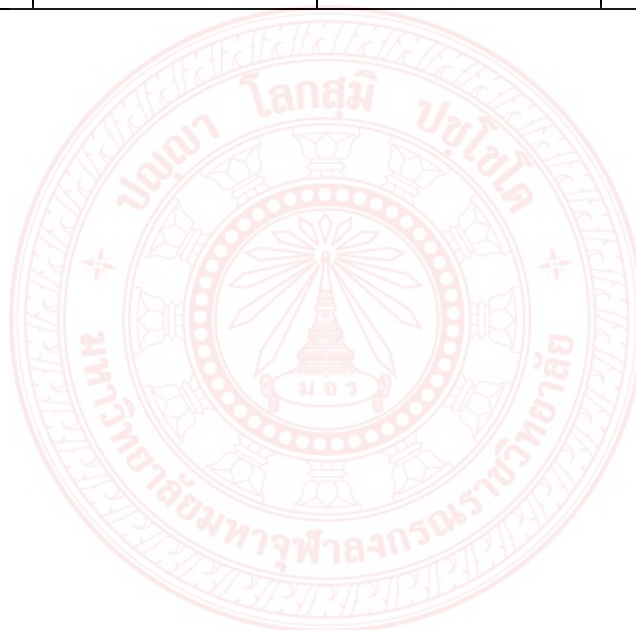

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรล่วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. วางแผน เตรียมการ และประสานงาน ใน การศึกษาค้นคว้าข้อมูล เพื่อศึกษารูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน	สำรวจข้อมูลเพื่อศึกษา การวิเคราะห์รูปแบบ และกระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน	คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ เพื่อ สำรวจข้อมูล เพื่อศึกษา การวิเคราะห์รูปแบบ และกระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน	ได้ข้อมูลการศึกษาการ วิเคราะห์รูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน นำข้อมูลมาสร้าง แบบสอบถามศึกษาเพื่อ ศึกษาการวิเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการ พัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน
๒. เก็บข้อมูลจาก การศึกษาเพื่อศึกษา รูปแบบและกระบวนการ พัฒนาบริหาร กิจการคณะสงฆ์เพื่อ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน	คณะผู้วิจัยแนะนำ วิธีการหลักการรูปแบบ แลกระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืน	กำหนดรูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืนวิธีการหลักการ	ได้วิธีรูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีของชุมชนอย่าง ยั่งยืนหลักการ

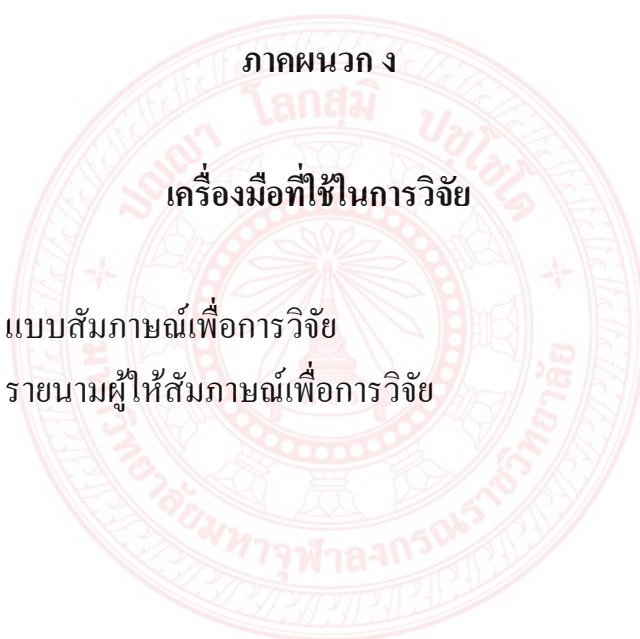
กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๓. เพื่อเป็นแนว รูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะ สงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของ ชุมชนอย่างยั่งยืน	เสนอรูปแบบเพื่อเป็น รูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะ สงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของ ชุมชนอย่างยั่งยืน	กำหนดเพื่อเป็น รูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะ สงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของ ชุมชนอย่างยั่งยืน	ได้รูปแบบเพื่อเป็น รูปแบบและ กระบวนการพัฒนา บริหารกิจการคณะ สงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของ ชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาคผนวก ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
- รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ระดับจังหวัด วัด/ชุมชน

**เรื่อง รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี
ของชุมชนอย่างยั่งยืน**

.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....
อายุ.....
การศึกษาสามัญ.....
การศึกษาทางธรรม.....
ตำแหน่งการงาน.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เป็นอย่างไร

๑. วิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง เป็นอย่างไร

.....
.....

๒. วิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา เป็นอย่างไร

.....
.....

๓. วิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระศาสนา เป็นอย่างไร

.....
.....

๔. วิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นอย่างไร

.....
.....

๕. วิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นอย่างไร

.....
.....

๖. วิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และด้านสาธารณูปการ เป็นอย่างไร

.....
.....

ตอนที่ ๓ ประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔ ด้าน มีอะไรบ้าง

๑. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๑) งบประมาณ มีอะไรบ้าง

.....
.....

๒. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๒) วัสดุอุปกรณ์ มีอะไรบ้าง

.....
.....

๓. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๓) วัสดุอุปกรณ์ มีอะไรบ้าง

.....
.....

๔. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔) บุคลากร มีอะไรบ้าง

.....
.....

ตอนที่ ๔ ประเด็นเกี่ยวกับการเสนอแนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน ๓ ด้าน เป็นอย่างไร

๑. เสนอแนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน ๑) ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) เป็นอย่างไร

.....
.....

๒. เสนอแนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน ๒) ด้านดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน) เป็นอย่างไร

.....
.....

๓. เสนอแนะการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน ๓) ด้านนำสังคม (ยั่งยืน) เป็นอย่างไร

.....
.....

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพโล (รอดทะยอย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง **รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี**
ของชุมชนอย่างยั่งยืน

การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ ขอบเขตด้านพื้นที่ ๒. ระดับ

๑. ระดับจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด จำนวน ๕ รูป
๒. ระดับวัด ๔ วัดๆ วัดละ ๓ รูป จำนวน ๑๒ รูป
๓. ชุมนชน ๔ วัด ๆ ละ ๒คน จำนวน ๘ คน
๔. รวม ๒๕ รูป/คน/

๑. ระดับจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระราชปริยัติสุนทร	เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลนาเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระครูสุตภานาพิธาน	เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัด ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระครูศรีปริยัติวรรณภรณ์	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช ตำบลหน้าเมือง อำเภอ เมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. พระมหาปิยนุตร ปญญาวฑฒโน ดร.	ประธานสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. พระครูโอภาสสราริคุณ	เจ้าคณะตำบลคลองอุดมอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒. ระดับวัด/ชุมชน ๔ วัด

๑) วัดบางปรongธรรมโชติการาม

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระครูโชติพัฒนาการ	เจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาส วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระครูสมุห์ประเสริฐปญญาวโร	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระคนัย ธีรวิโส	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. นางกาญจนา เขียวชาญ	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. นางสาววรุณี กราบตุ้ม	วัดบางปรongธรรมโชติการาม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒) วัดนาถุ

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระครูโชติวุฒิกุล	เจ้าอาวาสวัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระครูปลัดบุญสืบ อริโย	วัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระใบฎีกาชาวลิต เศรษฐโม	วัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. ผ.ศ. สมภพ สายหยุด	วัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. นายสมศักดิ์ ธรรมสร	วัดนาถุโมทนามัย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๓) วัดชมโพชนาราม

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระมหาประนอม กฤษยาโน	เจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พระวิศิษฐ์ วิสุทโธ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พระเทพกมล อริโย	วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๔. ผู้ใหญ่สุเทพ	วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. นางสาวสุธิดา ทองอินทร์	วัดชมโพชนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๔) วัดบางพระ

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑. พระครูสมุห์อนุโรจน์ ฐิตสีโล	เจ้าอาวาสวัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๒. พระสมชาย ฐิตญาโน	วัดบางพระอำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๓. พระใบฎีกาสมปอง กเวสโก	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๔. อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวิวัฒน์	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา
๕. นายพรภิรมย์ ยอดบุญ	วัดบางพระ อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา

ภาคผนวก จ

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

พระราชปริยัติสุนทร เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระครูสุตภานาพิธาน เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ตำบลหน้าเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ฉ

แบบสรุปโครงการ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	ว. ๓๒๕/๒๕๖๑
ชื่อโครงการ	รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
หัวหน้าโครงการ	พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพิโล (รอดทะยอย) พระมหากฤษณ์ธินันต์ เสฎฐเมธี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๕๕-๓๔๑๑ Email- Phongsak77777@Gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พระราชกำหนด แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พ.ศ. ๒๕๔๑ พระราชกฤษฎีกา แก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.๒๕๔๕

ซึ่งได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๒๔ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่กับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณะสงเคราะห์ ถ้าตัดข้อ ๑ และ ๖ ออกไปที่เหลืออีก ๔ ข้อ ก็คืองานในความรับผิดชอบของสังฆมนตรีแห่งองค์การทั้งสี่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๒๔ นั่นเอง

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ประชาชนพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างต่อเนื่องบทบาทเด่นๆ หลายอย่าง ก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากผู้แสดงจากวัดไปเป็นหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนการศึกษาเล่าเรียนก็ไปอยู่ตาม โรงเรียน พระสังฆาธิการ การส่วนใหญ่กำลังสับสนลึกลงใจกับบทบาทของตนเองว่าจะต้องทำอะไรไม่มีจุดยืนที่แน่นอนจึงกลายเป็นปัญหาอยู่ในสังคมปัจจุบันเพราะโดยเหตุนี้เองพระสังฆาธิการจึงควรที่จะกลับมาทบทวนบทบาทของตนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ยกเลิกพระราชบัญญัติ

พระสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน กรรมการ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ ให้มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย และพระธรรมวินัย คุณแลคณะสงฆ์ ในขอบเขตหน้าที่ของตนตามที่ระบุขอบเขตหน้าที่ควรรับผิดชอบตามความมาตรา ๑๕ ตรี โดยให้ครอบคลุมภารกิจทั้ง ๖ ด้าน แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการในอำเภอ จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าคณะจังหวัด ต้องรับผิดชอบในการกิจการคณะสงฆ์ทั้งหลายในพื้นที่เพียงรูปเดียว โดยเห็นได้จากการที่การไม่มีคณะทำงาน หรือองค์กรมารับรองเพื่อสนับสนุนงาน ไม่มีองค์กรมาตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสมีอำนาจสูงสุดในการปกครองวัดของตนแต่เพียงผู้เดียวการรวมศูนย์อำนาจเช่นนี้ เกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๕

ดังนั้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จะต้องมี “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน”ในการให้สอดคล้องกับการบริบทของสังคมต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรที่จะทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน”ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ” อันจะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์แก่การของพระสังฆาธิการปัจจุบัน ให้ประสิทธิภาพและทันการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนต่อรูปแบบของกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน
๓. เพื่อเสนอรูปแบบกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าวิเคราะห์ สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครอง การปกครองเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารกลไกของสังคม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ด้านการศึกษา การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศาสนศึกษาสงเคราะห์ คือ

การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนช่วยเหลือ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ด้านสาธารณูปการ การลงมือปฏิบัติงานซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นตัวหลักของคณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือเจ้าอาวาส

ผลการวิจัยพบว่าวิเคราะห์ ปัจจัยสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔ ด้าน ๑) **งบประมาณ** งบประมาณมี ๓ รูปแบบคือ ๑. งบประมาณแผ่นดิน ๒. งบประมาณจากเอกชน องค์กรเพื่อการกุศล ๓. งบประมาณจากการบริจาคของประชาชน ๒) **วัตถุ** วัตถุมี พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลา การเปรียญ รูปหล่อองค์อดีตเจ้าอาวาส ห้องน้ำห้องสุขา โรงทาน วัสดุอุปกรณ์ ๓) **วัสดุอุปกรณ์** ยานพาหนะ รถยนต์ เครื่องเสียง ป้ายประชาสัมพันธ์ ๔) **บุคลากร** เจ้าอาวาส ถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในคณะสงฆ์ จะมีพระผู้ช่วยก็ได้ พนักงาน ลูกจ้างอาสาสมัครของคณะสงฆ์

ผลการวิจัยพบว่าวิเคราะห์ เสนอแนะรูปแบบกระบวนการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน) ๓) **ด้านอย่างยั่งยืน** ๑) **การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ยั่งยืน)** การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสุขสงเคราะห์มาปรับเข้ากับปัจจัยที่ใช้ในการบริหารกิจการ คือ การจัดการงาน เงิน คน วัตถุ ๒) **ดำรงศีลธรรม (ยั่งยืน)** เจ้าอาวาสมีภารกิจการบริหารจัดการวัดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่องค์กรสะสมตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ๓) **นำสังคมสันติ (ยั่งยืน)** ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร นำเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอน เช่น รายวิชาประชาธิปไตยตามหลักพุทธศาสนา สาขารัฐศาสตร์ เป็นต้น

๒. ส่วนงานกิจการนิสิตสามารถนำรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น ขบวนการในเลือกตั้งประธานนิสิต เป็นต้น

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางสื่อออนไลน์ <http://sothorn.mcu.ac.th>

ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย และคณะ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนุดิพโล (รอดทะยอย)
ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Phrabaideeka Phongsak Khantiphalo (Rod Thayoi)
๒. ตำแหน่งวิชาการ อาจารย์
๓. หน่วยงานที่ติดต่อได้ ๑๕๘ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถนนศรีโสธร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๘๑-๘๕๕-๓๔๑๑ / ๐๓๘-๘๒๐๕๑๖
๔. ประวัติการศึกษา
- ๑) ปริญญาตรี รัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย
 - ๒) ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ (สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นมหาวิทยาลัยรามคำแหง
 - ๓) กำลังศึกษาต่อ คณะรัฐศาสตร์ ปริญญาเอก ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต Ph.D. มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน
- หนังสือ พ.ศ. ๒๕๕๘ วิเคราะห์การเมืองการปกครองของไทย
- บทความวิจัย พ.ศ. ๒๕๕๘ สถานะองค์ความรู้ ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ วิเคราะห์ตามหลักพหุธรรมมาภิบาล Administrative Model of the Sangha Administration based Good Governance
- พ.ศ. ๒๕๖๐ กลยุทธ์การบริหารจัดการด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
- Strategies for public welfare management of the SanghaAdministratorsIn the district Chachoengsao
๗. ประสบการณ์ทำงานด้านบริหาร
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบางน้ำวน ต. บางโหนด อ.เมือง ฯ
- จ. สมุทรสาคร
- พ.ศ. ๒๕๕๐ รักษาการเจ้าคณะตำบลบ้านบ่อ อ. เมือง ฯ จ.สมุทรสาคร
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับแต่งตั้งพระฐานานุกรม พระใบฎีกา

พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูต

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูสวด

ประสบการณ์การสอน

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. ๒๕๕๔ อาจารย์พิเศษ ปริญญาโท มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. ๒๕๕๗ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การอบรม

พ.ศ. ๒๕๒๘ หลักสูตรอบรมการพูดระบบการพูด

พ.ศ. ๒๕๓๐ หลักสูตรอบรม วิทยากร ศีลธรรม

พ.ศ. ๒๕๓๔ หลักสูตรการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์

พ.ศ. ๒๕๓๖ หลักสูตรพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๕๓๖ หลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

พ.ศ. ๒๕๔๒ หลักสูตรการฝึกอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตาม โครงการ
ส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน

การจัดการโครงการอบรม

พ.ศ. ๒๕๔๒ ทำค่ายโครงการเข้าค่ายอบรมพุทธบุตร

เกียรติคุณที่ได้รับ

พ.ศ. ๒๕๔๑ บุคคลดีเด่น หนังสือพิมพ์ เส้าหลัก

พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทาน รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ (เส้าสมานธรรมจักร)
จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประเภท
ส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา สาขาการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

สถานที่ทำงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา

ที่อยู่ปัจจุบัน

วัดศรีวนาราม ตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองฯ จังหวัด

สมุทรสาคร ๗๔๐๐๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระมหากฤษณ์ธนนต์ เสถฐเมธี, ดร. (เดชจักร์บดินทร์)
- ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Yanakrit Sadthamethee (Chakchakkabodin)
๒. ตำแหน่งวิชาการ อาจารย์
๓. หน่วยงานที่ติดต่อได้ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๓๘-๘๒๐-๕๑๖
๔. ประวัติการศึกษา
- ๑) สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ป.๕ สำนักเรียนวัดชนะสงคราม พ.ศ. ๒๕๔๔
- ๒) สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- ปริญญาตรี สาขา พธ.บ. (บริหารรัฐกิจ) สถาบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๖
- ปริญญาโท สาขา รป.ม. (นโยบายสาธารณะ) สถาบันมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๔๘
- ปริญญาเอก สาขา Ph.D. (Politics & Public Administration) สถาบัน University of Pune, India พ.ศ. ๒๕๕๗
๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน
- Phramaha Yanakrit Chakbodin. (2014). Organization Development of Thai Sangha in the Age of Globalization. NIDA Case Research Journal Volume 6 Number 1 Bangkok : National Institute of Development Administration. January-June 2014. Page 137-151. ISSN : 1906 3865